

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CORNELII SCIPIONES: ROMA’NİN KADERİNİ
ÇİZMİŞ BİR AİLENİN TARİHİ VE MİRASI**

Mehmet Esat Özer

2501151298

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Gürkan Ergin

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MEHMET ESAT ÖZER Numarası : 2501151298
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : TARİH / ESKİÇAĞ TARİHİ Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜRKAN ERGİN
Tez Savunma Tarihi : 25.09.2019 Saati : 11:00
Tez Başlığı : " Corneli Scipiones: Roma'nın Kaderini Çizmiş Bir Ailenin Tarihi ve Mirası "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **ÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. HAMDİ ŞAHİN		KABUL
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ Y. GÜRKAN ERGİN		KABUL
3- DOÇ. DR. HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. FERİT BAZ		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ EKİN ÖYKEN		

ÖZ

CORNELII SCIPIONES: ROMA'NIN KADERİNİ ÇİZMİŞ BİR AİLENİN TARİHİ VE MİRASI

MEHMET ESAT ÖZER

Scipio ailesinin tarihi neredeyse Roma Cumhuriyeti'nin kendisi kadar eskidir. Scipio'lar Roma Cumhuriyeti'nde yüksek memuriyet görevlerinde en sık yer almış ailelerinden biri olup yükselişleri etkileyicidir. Roma'nın bir varoluş mücadelesi verdiği Veii Savaşları'ndan yükselişe geçtiği Kartaca Savaşları'na Roma Cumhuriyet tarihinin en kritik anlarında sahne olarak Roma'nın Akdeniz Dünyası'nın egemen gücü olmasına katkıda bulunmuşlardır. Aile özellikle Scipio Africanus, Scipio Aemilianus gibi isimlerin elde ettiği başarılarla Roma aristokrasisinde ön plana çıkarak Roma'nın siyasi ve askeri tarihinin önemli olaylarında başrol oynamıştır. Bu tezde Scipio ailesi antik yazarların eserleri ve arkeolojik veriler ışığında incelenerek ailenin geçmişi; siyasi, sosyal, kültürel alanlardaki faaliyetleriyle katkıları ve Roma'nın emperyal bir devlete dönüşmesindeki etkileri değerlendirilecektir. Konunun kapsamı sadece ailenin Roma Cumhuriyet tarihindeki yeriyle sınırlı kalmayıp sonraki dönemlerde de zamanın şartlarına göre nasıl algılandığına da değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Corneli Scipiones, Scipio, Roma Cumhuriyeti, Aristokrasi, Scipio Africanus, Scipio Aemilianus, Kartaca, Emperyal.

ABSTRACT

CORNELII SCIPIONES: THE HISTORY AND LEGACY OF A FAMILY THAT SHAPE ROME’S DESTINY

MEHMET ESAT ÖZER

The history of the Cornelii Scipiones family is almost as old as the Roman Republic itself. Scipio’s are one of the families which take place in civil services and their rise is impressive. They supported Rome to become the dominion power of Mediterrenean World by taking the stage in the most critical moments of the history of the Roman Republic from the Battles of Veii when Rome was struggling for existence to the Battles of Carthage when Rome ascended. The family have played a leading role political and military history of Rome by coming to the fore in Roman aristocracy especially thanks to Scipio Africanus and Aemilianus’ achievements. In this thesis, the family of Scipio’s activities in political, social and cultural areas and effects on Rome when becoming an imperial state will be analyzed by examining in the light of the archaeological data and works of ancient writers. The scope of the subject will not only be limited to the place of the family in the history of the Roman Republic, but also in the later periods how it is perceived according to the conditions of time.

Keywords: Cornelii Scipiones, Scipio, Roman Republic, Aristocracy, Scipio Africanus, Scipio Aemilianus, Carthage, Imperial.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Roma Cumhuriyeti'nin önemli aristokrat ailelerinden olan Scipio ailesinin askeri, siyasi ve sosyal tarihi ele alınmıştır. Değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gürkan Ergin'e bu konuda çalışmama izin verdiği, tez sürecim boyunca beni yönlendirdiği ve bilgilerini paylaştığı için sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca dersleriyle eskiçağ tarihine olan ilgimi daha da artıran ve desteğini hissettiren Prof. Dr. Hamdi Şahin'e; derslerini aldığım Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar ve Doç. Dr. Aliye Erol Özdizbay'a olumlu yaklaşımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam sırasında yanımda olan ve beni her daim destekleyen arkadaşlarım Aydın Farsak, Sinan Ertürk, Furkan Ertürk ve Ogün Akdaş'a da teşekkür etmek isterim. Ayrıca teze yardımları dokunan, Onur Nizam, Özgür Nizam ve Bilgenil Söken'e teşekkürü borç bilirim. Bugüne kadar her koşulda yanımda olan aileme minnetlerimi sunarım.

Mehmet Esat Özer
İstanbul, 2019.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN KÖKENLERİ

A. Scipio'ların Adı ve Kökeni.....	5
B. Scipio'lar Öncesi Roma Siyaseti.....	9

II. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN ASKERİ FAALİYETLERİ

A. İlk Scipio ve III. Veii Savaşı.....	15
B. Scipio Barbatus'un III. Samnit Savaşı'ndaki Faaliyetleri.....	16
C. I. Kartaca Savaşı ve Esir Düşen Scipio Asina.....	20
D. Mediolanum Fatih: Scipio Calvus.....	23
E. II. Kartaca Savaşı'nda Scipio'lar.....	24
1. Ticinus Nehri Savaşı.....	24
2. Trebia Nehri Savaşı.....	27
3. Scipio Kardeşlerin İspanya Savaşları.....	30
4. Scipio Africanus'un Yükselişi.....	40
a. Yeni Kartaca Kuşatması.....	40
b. Baecula Savaşı.....	45
c. Ilipa Savaşı.....	47
d. İspanya'daki İsyanlar ve Ebro Nehri Savaşı.....	51
e. Locri Olayları.....	56
f. Agathokles Kulesi Savaşı.....	61
g. Kartaca Ordugâhının Yakılması.....	64
h. Campi Magni Savaşı.....	66

1. Zama Savaşı.....	71
F. Scipio Nasica ve Boii Zaferi.....	79
G. III. Antiokhos ile Savaş.....	80
H. Pydna Savaşı.....	91
I. Dalmaçya Zaferi.....	93
J. Kartaca Kuşatması.....	93
K. Numantia Kuşatması.....	105
L. Müttefikler Savaşı	110
M. Sulla ile Savaş.....	111
N. Caesar ile Savaş.....	114

III. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN SİYASİ FAALİYETLERİ

A. Scipio'lar ve Roma Emperyalizmi.....	124
B. Magna Mater Heykelinin Roma'ya Getirilişi.....	136
C. Kuzenlerin Rekabeti: 193-192 Yılları Konsüllük Seçimleri.....	140
D. Scipio'ların Düşüşü	142
E. Scipio Nasica Corculum ve Siyasi Kariyeri.....	152
F. Gracchus Reformları ve Scipio'lar.....	158
G. Scipio Nasica Serapio'nun Pergamon'daki Elçiliği.....	171
H. Saturninus Reformu ve Konsül Seçimlerinde Çıkan Çatışma.....	172

IV. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

A. Scipio'ların Yunan Kültürüyle İlişkisi.....	174
B. Scipio Aemilianus ve Çevresi.....	176

V. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN ANITLARI

A. Scipio'ların Capitolinus'taki Anıtları.....	182
B. Scipio'ların Aile Mezarlığı.....	187

VI. BÖLÜM
SCIPIO'LARIN KADINLARI

A. Pomponia.....	193
B. Aemilia Tertia.....	194
C. Cornelia Africana Maior.....	195
D. Cornelia Africana	196
E. Papiria.....	199
F. Sempronia.....	200
G. Caecilia Metella.....	201
H. Licinia.....	201
I. Aemilia Lepida.....	201
J. Cornelia Metella.....	202

VII. BÖLÜM
SCIPIO'LARIN MİRASI

A. Eskiçağdan Günümüze Scipio Algısı.....	204
SONUÇ.....	212
KAYNAKÇA.....	218
EKLER.....	241

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1** Trebia Savaşı. (Gabriel 2012’den alınmıştır.)
- Resim 2** Yeni Kartaca Kuşatması. (Gabriel 2012’den alınmıştır.)
- Resim 3** Baecula Savaşı. (Gabriel 2012’den alınmıştır.)
- Resim 4** Ilipa Savaşı. (Gabriel 2012’den alınmıştır.)
- Resim 5** Campi Magni Savaşı’nın Başlangıç Evresi. (Gabriel 2012’den alınmıştır.)
- Resim 6** Campi Magni Savaşı’nın Son Evresi. (Gabriel 2012’den alınmıştır.)
- Resim 7** Zama Savaşı’nın olası yeri ve askerlerin yerleşimi (Taylor 2019’dan alınmıştır.)
- Resim 8** Roma *manipulus*larının zar beşlisi ya da bir diğer adıyla dama tahtası şeklindeki dizilişi. (Özüsağlam-Mutlu 2014’ten alınmıştır.)
- Resim 9** Zama Savaşı. (Gabriel 2012’den alınmıştır.)
- Resim 10** Pharsalos Savaşı’nın Başlangıç Evresi (Goldsworthy 2014’ten alınmıştır.)
- Resim 11** Pharsalos Savaşı’nın Son Evresi. (Goldsworthy 2014’ten alınmıştır.)
- Resim 12** Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus Scipio sikkesi. (www.coinarchives.com adlı siteden alınmıştır.)
- Resim 13** Tempstates Tapınağı’nın olası yeri ve Scipio’lar mezarının ve çevresinin rekonstrüksiyonu. (Volpe 2014’ten alınmıştır.)
- Resim 14** Scipio’lar mezarındaki ilk kazı çalışmalarından sonra yapılan bir çizim. (Volpe 2014’ten alınmıştır.)
- Resim 15** Scipio’lar mezarının rekonstrüksiyonu. (Volpe 2014’ten alınmıştır.)
- Resim 16** Scipio’lar mezarı platformunun rekonstrüksiyonu. (Hölkeskamp 2017’den alınmıştır.)
- Resim 17** Scipio’lar mezarının planı. (Hölkeskamp 2017’den alınmıştır.)
- Resim 18** Scipio Barbatus’un lahitinin iç kısmı. (Fedak 1990’dan alınmıştır.)

- Resim 19** Andrea Mantegna’nın “Kybele Kùltùnùn Roma’ya Girişı” adlı eseri. (Londra Ulusal Galeri müzesinin dijital arşivinden alınmıştır.)
- Resim 20** Giovanni Bellini’nin “Scipio’nun Yüceliğı” adlı eseri. (Washington Ulusal Sanat Galerisi müzesinin dijital arşivinden alınmıştır.)

KISALTMALAR LİSTESİ

AC	: Acta Classica
A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
AJPhil.	: American Journal of Philology
Athenaeum	: Athenaeum (Pavia)
BICS	: Bulletin of the Institute of Classical Studies
bkz.	: Bakınız
Bkz. aş.	: Bakınız aşağı
Bkz. yuk.	: Bakınız yukarı
BMCIR	: Bryn Mawr Classical Review
C.	: Cilt
CAH	: Cambridge Ancient History
CHJ	: Cambridge Historical Journal
CIL	: Corpus Inscriptionum Latinarum
CPhil.	: Classical Philology
CQ	: Classical Quarterly
CW	: Classical World
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
FCap.	: Fasti Capitolini
Harv. Stud.	: Harvard Studies in Classical Philology
Hermes	: Hermes, Zeitschrift für klassische Philologie

Hist.	: Historia, Zeitschrift für Alte Geschichte
IGRom.	: Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes
JRA	: Journal of Roman Archaeology
JRS	: Journal of Roman Studies
Klio	: Klio, Beiträge zur alten Geschichte
Latomus	: Latomus, Revue d'études latines
MS	: Milattan Sonra
PCPS	: Proceedings of the Cambridge Philological Society
Philol.	: Philologus
Res.	: Resim
S.	: Sayı
SEG	: Supplementum epigraphicum Graecum
Syll.³	: Sylloge Inscriptionum Graecarum
TAphA	: Transactions and Proceedings of the American Philological Association
TTK	: Türk Tarih Kurumu
OCD	: Oxford Classical Dictionary

GİRİŞ

Roma Cumhuriyeti'nin, Akdeniz Dünyası'nın tamamına elli üç yıl gibi kısa bir sürede nasıl egemen olduğunu sorgulayan Polybios, *Historiai* adlı eserinin altıncı kitabında, monarşi, aristokrasi ve demokrasinin bir karşımı olarak gördüğü Roma anayasasının yapısını ele almış ve Roma'nın yükselişinde bu karma anayasanın önemini vurgulamıştır.¹ Polybios, muhtemelen aristokratik ailelerin siyasal üstünlüğü ile karma anayasası arasındaki çelişkiye dikkat çekmemek için sosyal sınıfların ilişkisinden bahsetmemiştir.² Roma Cumhuriyeti'nin yükselişinden bahsedilecekse, aslan payını, anayasal yapının başında bulunan ve yürütme gücünü senato kurumuyla ellerinde tutan aristokratik ailelere vermek gereklidir. Bunların başında ise tezin konusunu oluşturan Scipio ailesi gelmektedir. Aile üyelerinin birçoğu Roma Cumhuriyet tarihi boyunca üst düzey *magistratus*luklarda görev yapmış ve Roma'nın kaderini belirleyen pek çok önemli olayda sahne almışlardır.

Tezin öncelikli amacı Scipio ailesinin tarihini, kendi içinde yeni bir dönem ayrımı yaparak incelemekten ziyade, ailenin Roma tarihi içindeki yeri ve önemini vurgulamaktır. Tezin kapsamı Roma Cumhuriyet tarihi boyunca ailenin sahne aldığı askeri, siyasi ve sosyal olayları içerir. Bu ise ilk Scipio'nun ortaya çıktığı 396 yılından, siyasi faaliyetlerini bildiğimiz son Scipio olan Metellus Scipio'ya kadar uzanır. Faaliyetlerini bilmediğimiz sadece bir isim olarak adı geçen Scipio ailesi mensupları bu tezin kapsamı dışındadır.

Tezin ilk bölümü ailenin adı, kökenleri ve ailenin sonraki dönemlerde yaşayacağı sürecin daha iyi algılanabilmesi açısından nasıl bir siyasal ortamdan geldiğine dair incelemeleri içerir. "Sciploların Kökenleri" adını verdiğimiz bu bölümde Scipio'ların içinden geldiği Cornelii *gens*inin Roma'da ne zamandan beri var olduğuna dair bir incelemeye yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise antik kaynaklardaki ilk Scipio'nun yer aldığı III. Veii Savaşı'ndan başlayarak Metellus Scipio'nun Caesar ile savaşına kadar Scipio'ların askeri faaliyetleri yer alır. Özellikle Roma'nın II. Kartaca Savaşı'nda Hannibal'a karşı hayatta kalma mücadelesi verdiği süreçte Scipio Africanus'un başarılı savaşları ve uyguladığı taktikler, Roma'nın Kartaca'yı pasifize etmesini sağlamıştı. Roma Akdeniz'de rakipsiz kalırken, Scipio ailesi de

¹ Polyb. 6.11-18.

² Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, 2017, s. 36.

hiç olmadığı kadar nüfuzlu bir konuma gelmişti. Bu önemden dolayı Scipio Africanus'un savaşları ve uyguladığı taktikler ayrı başlıkta ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde ise ailenin siyasi faaliyetlerine yer verilmiştir. Roma siyasetinde başarılı olma yolu askeri kazanımlardan geçiyordu. Scipio'ların askeri faaliyetleri ile siyasi faaliyetleri ayrı olarak işlense de iki başlığın birbirleriyle bir bütünlük oluşturması amaçlanmıştır. Askeri faaliyetler bölümü daha çok savaş alanına ve taktiklerine odaklanırken, siyasi faaliyetler bölümü ise savaş esnasında ve sonrasında Roma'daki tartışmalara odaklanır. Scipio'ların Roma'nın emperyalist bir devlete dönüşmesindeki rolü, Scipio'ların diğer aristokratik ailelerle rekabeti ve düşüşü incelenecektir.

III. Kartaca Savaşı'ndan sonra Roma Akdeniz'de rakipsiz kalarak mutlak bir hakimiyet kurmuştu, ancak bu durum kazanımların nasıl bölüşüleceği konusunda bir tartışma da yaratmıştı. Scipio'ların bu tartışmanın neresinde olduğu tezin bir diğer konusudur. Tezde Scipio'ların siyasi faaliyetleri bağlamında cevap vermeye çalışılacak bazı sorular şu şekildedir:

- Gracchus'ların ve Saturninus'un gelirlerin daha adil dağıtılmasına yönelik girişimlerini Scipio'lar hoş karşılamış mıydı?
- Scipio'lar Roma Cumhuriyeti'nin her döneminde başarılı ve saygın işlere mi imza attılar, yoksa aralarında yozlaşmış siyasetçiler de çıkmış mıydı?
- Aile üyeleri, Roma'nın önemli siyasi olaylarında daima sıkı bir *optimates* olarak mı kaldı?
- Aile üyeleri birbirlerinin politikalarını istisnasız desteklediler mi yoksa görüş ayrılıkları yaşandı mı?

Dördüncü bölümde Scipio'ların Yunan kültürüyle ilişkisi, beşinci bölümde ailenin bir propaganda aracı olarak yaptırdıkları anıtlar, altıncı bölümde ise ailenin kadın üyelerinin faaliyetleri yer almaktadır. Tezde Scipio'lar özelinde Roma Cumhuriyeti'ndeki seçkin ailelerin rollerinin daha iyi anlaşılması da amaçlanmaktadır. Son bölümde ise ailenin Roma Cumhuriyet döneminden sonra, İmparatorluk dönemi ve sonraki tarihi çağlardan günümüze kadar nasıl algılandığına da değinilecektir.

Scipio'lar hakkında birçok antik kaynakta çeşitli veriler yer alsa da en önemli bilgileri, Polybios'un *Historiai* ve Livius'un *Ab Urbe Condita* ve adlı eserlerinde buluruz. 200 yılında Peloponnesos şehri olan Megalopolis'te doğan Polybios Akhaia Birliği'nin önde gelen ailelerinden birine mensuptu. III. Makedonia Savaşı'ndan sonra Roma'ya gönderilen esirler arasında yer alan Polybios burada o dönemin en güçlü isimlerinden olan Scipio Aemilianus ile tanışmış ve ikili arasında bir dostluk oluşmuştur. Polybios, III. Kartaca Savaşı, Numantia Kuşatması gibi önemli askeri hareketlere liderlik eden Scipio Aemilianus'un yanındaydı.³ Bütün bu olaylara bizzat tanık olan Polybios'un 200'lü yıllarda doğduğunu da göz önüne alırsak Scipio Aemilianus'un dedesi Scipio Africanus hakkında da o dönemi yaşamış kişilerden bilgi toplamış olduğunu varsayabiliriz. Dolayısıyla Polybios, Scipio'lar hakkındaki en eski kaynaktır ve ondan öğrendiğimiz bilgiler son derece önemlidir.

Polybios'un eksik bıraktığı kısımları ise Livius'ta buluruz. Livius'un özellikle 21-30. kitaplarının konusu, tezimiz için önem arz eden II. Kartaca Savaşı'dır. Bu on kitaplık bütünlük, bu savaşın anılmaya değer olduğunu vurgulayan *Bellum maxime omnium memorabile* cümlesiyle başlar ve Scipio Africanus'un bu savaştaki başarısının ne derece önemli olduğunu vurgulayan *triumphoque omnium clarissimo urbem est invectus* cümlesiyle son bulur.⁴

Livius ve Polybios'un eksik bıraktığı yerleri ise Appianos, Plutarkhos ve Cicero tamamlar. Yunan tarihçi Appianos'un *Rhomaika* adlı eseri Scipio Aemilianus'un yer aldığı III. Kartaca Savaşı hakkında Livius ve Polybios'un bize verdiği kısıtlı bilgileri tamamlar. Ayrıca Roma'nın 154 yılından 133'e kadar aralıksız olarak savaştığı İspanya'daki savaşları için ana kaynak olması sebebiyle Scipio Aemilianus'un Numantia Kuşatması için başlıca kaynağımızdır. Plutarkhos'un biyografilerden oluşan eseri *Bioi Paralleloi*'dan Scipio Africanus ya da Scipio Aemilianus'un biyografisi elimize ulaşmamış olsa da buradaki biyografilerin birçoğu Scipio'lar hakkında bize bilgiler verir. Geç Cumhuriyet döneminde yazan Cicero'nun eserlerinde ise Scipio'lar konuşmacı olarak yer alır. Roma Cumhuriyeti'nin son demlerinde eserlerini kaleme alan Cicero örneğinde o dönemdeki Scipio algısının nasıl olduğunu görürüz.

Tezde faydalandığımız modern kaynaklardan ise Richard Haywood'un Scipio Africanus'un hayatının çeşitli bölümlerinden oluşan makalelerini içeren *Studies On Scipio Africanus* isimli eseri ve A.E. Astin'in *Scipio Aemilianus* biyografisi bu konuda yapılan önemli

³ Brian McGing, "Introduction", **The Histories**, Oxford University Press, New York, 2010, s. ix-xiv.

⁴ Bedia Demiriş, **Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius**, İstanbul, 1998, s. 21-22.

çalışmalardandır. Scipio Africanus hakkındaki en güncel biyografi ve askeri tarih çalışması Richard Gabriel'in *Scipio Africanus: Rome's Greatest General* adlı eseri, Scipio Africanus'un askeri taktiklerinin daha iyi anlaşılması açısından faydalanılan başlıca kaynaklardan biridir.

Henri Etcheto'nun *Les Scipions: Famille et pouvoir à Rome à l'époque républicaine* adlı eseri ailenin sosyal değerlerini ve aile üyelerinin kimliklerini, düşünce yapısını inceleyen bir tür sosyal tarihtir. Analizler artzamanlı anlatıma dayalı değildir, eşzamanlıdır ve prospografi çalışması içerir.⁵ Bu yönüyle, kronolojik olarak ailenin Roma'nın askeri ve siyasi tarihindeki yerine odaklanan çalışmamızdan ayrılır. Türkçe literatürde ise bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla tezin bir hedefi de Türkçe literatürdeki Scipio'lar hakkındaki bu eksikliği bir başlangıç olması açısından naçizane doldurmaktır.

Scipio'ların birçoğu kendisine has bir lakaba sahiptir ve hatta "Nasica" gibi bazı lakaplar babadan oğula aktarılmıştı. Bu şekilde Scipio ailesinin içinde farklı kollar da oluşmuştur. Roma'da bu lakaplar, fiziksel özelliklerden dolayı verilebildiği gibi, verilen bir yer ismi zaferlerin hatırlatılmasını da amaçlıyordu. Nasica (sivri burun), Barbatus (Sakallı), Calvus (Kel), Asina (Dişi eşek), Hispanus ve Hispallus (Küçük İspanyalı), Africanus (Afrikalı), Asiagenus (Asyalı)⁶ gibi lakaplar Scipio'lara verilenlerden bazılarıdır. Biz de tezimizde Scipio'ların isimlerinin tam adını uzunca yazmak yerine hem okuyucuya rahatlık açısından hem de Scipio'ların birbirinden ayırt edilebilmesi için genellikle bir kez tam adını verdikten sonra lakaplarıyla yazmaya dikkat ettik. Herhangi bir lakabı bulunmayan Scipio'nun ise *praenomeni* kısaltılarak yazılmıştır. Gnaeus Cornelius Scipio Calvus, genellikle Scipio Calvus şeklinde yazılırken, herhangi bir lakaba sahip olmayan kardeşi Publius Cornelius Scipio, P. Cornelius Scipio şeklinde yazılmıştır.

Antik eserlerin kısaltmalarında öncelikli olarak *The Oxford Classical Dictionary*, orada bulunmayan eserler için ise *Brill's New Pauly*'den yararlanılmıştır. Roma eyaletleri Latince olarak yazılırken, Roma ve Yunan şehirleri kendi özgün dilleriyle yazılmıştır. Aksi belirtilmedikçe tüm tarihler milattan öncedir.

⁵ Jesper Carlsen, Henri Etcheto, *Les Scipions: Famille et pouvoir à Rome à l'époque républicaine*, Scripta antiqua, 45. Bordeaux: Ausonius Editions, 2012. 475 sayfa, **BMCIR**, 2013, (Eleştiri).

⁶ George Davis Chase, "The Origin of Roman Praenomina", **Harv. Stud.**, C. 8, 1897, s. 109,110,112,114.

I. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN KÖKENLERİ

A. Scipio'ların Adı ve Kökeni

Roma Cumhuriyeti'nin en güçlü ve etkili ailelerinden biri olan Scipio'lar ünlü *patrici* klanı Cornelia'nın bir koludur. Klanın Latincedeki karşılığı *gens* olarak, klan üyeleri ise *gentiles* olarak adlandırılmıştır ve modern bilimde klan adının kendisi sıklıkla *nomen gentilicium* olarak adlandırılırken bir klan içindeki kolu diğerinden ayırt etmek için ise *cognomen* kullanılır. Dolayısıyla Corneli *gens*i birçok ek koldan oluşur ve mensuplarının her biri kendine özgü bir *cognomene* sahiptir: Cornelius Certhegus, Cornelius Lentulus gibi.⁷ Cornelius Scipio'lara mensup bir Roma vatandaşını ise bu bağlamda *praenomeni* (ön adı) dışında sahip olduğu “Cornelius” *nomen gentiliciumu* ve “Scipio” *cognomeni*yle ayırt ederiz. Publius Cornelius Scipio, Lucius Cornelius Scipio, Gnaeus Cornelius Scipio gibi isimler Corneli *gens*ine mensup “Scipio Ailesinin” üyesidirler. Scipio adının ortaya çıkış hikayesi ise ilgi çekicidir. Cornelius'lara mensup bir kişi âmâ babasına bir asa gibi yol gösterdiği için ona “asa” anlamına gelen “Scipio” *cognomeni* verilmiştir. Daha sonra onun soyundan gelenler bu şekilde anılmıştır.⁸

Antik kaynaklarda Scipio adına ilk olarak 396 senesinde rastlasak da⁹ Scipio'lar, *patricius* klanı olan Corneli'nin bir kolu olduğu için kökeni Roma aristokrasisinin geçmişiyile paralel olarak daha eskilerde aranabilir. Roma toplumunda *patrici* özel aristokratik klanlardan oluşan kapalı bir grupken diğer tüm klanlar *plebs* olarak sınıflandırılmıştı. Bu sosyal ayrımın tam olarak nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı anlaşılamamıştır. Geleneğe göre *patrici* ve *plebs* arasındaki ayrım Roma'nın kendisi kadar eskidir. Romulus *patricinin* soyundan gelen ilk yüz

⁷ Gary Forsythe, **A Critical History of Early Rome: From Prehistory to the First Punic War**, University of California Press, 2005, s. 160. Roma'da isim konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Hamdi Şahin, **Latin Epigrafisine Giriş**, İstanbul, 2016, s. 135-143.

⁸ Macrob. **Sat.** 1.6.

⁹ Liv. 5.19; Plut. **Vit. Cam.** 5.1. Livius ve Plutarkhos bu yılın *magister equitumunu* “P. Cornelius Scipio” olarak gösterirken, Fasti Capitolini'de bu isim “P. Cornelius Maluginensis” olarak gösterilir. 174 yılına gelindiğinde ise Livius'un o yılın *praetoru* olarak bahsettiği “Marcus Cornelius Scipio Maluginensis” karşımıza çıkar, ancak bu kişi Scipio'ların soy ağacında karşımıza çıkan bir isim değildir. Scipio adının antik kaynaklarda ilk geçtiği 396 yılından önce de Corneli *gens*inde Maluginensis *cognomenine* mensup kişilerin olduğu dikkate alınırsa, Scipio'ların Corneli *gens*inin Maluginensis kolundan türedikleri düşünülebilir bkz. Degrassi, **FCap.** s. 36; Liv. 41.14-15; Henri Etcheto, **Les Scipions Famille et pouvoir à Rome à l'époque républicaine**, Bordeaux, Ausonius Éditions, 2012, s. 15,158. Livius'ta Cornelius Scipio'lardan önce Cornelius Maluginensis olarak adı geçen kişiler için ayrıca bkz. Liv. 3.22,35,40.

senatörü atayarak bu ayrımı yapmıştı.¹⁰ Aslında arkeolojik veriler bununla uyumsuz değildir. Sekizinci yüzyıl boyunca eski Latium'un toplulukları yavaş yavaş değişim geçirmişler¹¹ ve son on yıl sosyal yapıda radikal değişikliklere sahne olmuştur. Bu dönemde mezarların bazılarındaki zengin görünüm kalıcı sosyal tabakalaşmanın başlangıçlarına ve baskın bir aristokrasinin ortaya çıkışına işaret eder.¹² Bu mezarlarda bulunan savaş arabaları, savaş aletinden ziyade bir statü göstergesiydi.¹³ Roma'da savaş arabaları zafer alayı kutlamasında kullanılıyordu. Latium'da 7. yüzyılın ilk yarısındaki oda mezarlarının amacı ise aile birliğinin ebediliğini vurgulamaktı. Roma'daki Esquilinus mezarlığı bu dönemde genişleyen ataerkil ailelerin ya da klanların önemli bir kanıtıdır. Ancak klan kurumu Roma'ya hatta Latium'a özgün değildi. Etrüskler de dahil pek çok İtalyalı halkın klanları vardı ve tüm sosyal sınıflara yayılmıştı.¹⁴ Bu yüzden geleneksel anlatı ve arkeoloji böyle bir ayrıma işaret etse de o dönemdeki siyasi konjonktürü bilmeden bunların kesin olarak *patriciye* dolayısıyla Scipio'ların kökenlerine dair doğrudan bir kanıt olabileceğini söyleyemeyiz.

Yedinci yüzyılda ekonomik imkânların artması ve aristokratik ilişkinin etkileri kaymak tabakanın farklılaşmasını daha açık hale getirdi ve bunların içinden güçlü aileler doğdu. İşgücü kaynaklarının kontrolü bu azınlığın elinde gittikçe artıyordu. Daha komplike bir aristokrasinin gelişimi tanınabilir bir kentsel yapıdaki geniş ve istikrarlı yerleşimlerin gelişimiyle paraleldir. Bu güçlü aileler arasındaki ortak çıkarlar, evlilik ya da her ikisi vasıtasıyla olan bağlar Roma'da *gentes* olarak bilinen sosyal grupları oluşturduğu düşünülebilir. Dolayısıyla Roma'daki aristokrasi, kralların oluşturduğu ya da Cumhuriyet döneminde birdenbire ortaya çıkmış bir sınıf değildi.¹⁵ Altıncı yüzyılda kral Servius Tullius'un yaptığı reformu da bu doğrultuda değerlendirmeliyiz. Başlangıçtaki üç Romulus kabilesi

¹⁰ Forsythe, *a.g.e.*, s. 157.

¹¹ Sekizinci yüzyılda Tiber Nehri ve Roma'daki ticarete Yunanların katılmasıyla bölge bir etkileşim alanı haline gelmiş bu süreçte Latin toplulukları da değişim yaşamıştır. Ailelerin bağımlı kimseler edinmesi ve bu genişleyen birimler arasındaki rekabetin bir sonucu olarak aile gömü geleneklerinin de değiştiği Osteria dell'Osa'daki *nekropolis*lerden anlaşılmaktadır. Ticaretin Tyrrhenian kıyısı boyunca ve Tiber'in iç kısımlarına doğru yoğunlaşmaya başlamasıyla Romalı ve Latin *gentes*in önderleri ve onların Etrüsk şehirlerindeki emsalleri ortaya çıktı bkz. R. Ross Holloway, **The Archaeology of Early Rome and Latium**, 1994, s. 167,169.

¹² T.J. Cornell, **The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars c. 1000-264 BC**, Abingdon, 1995, s. 81.

¹³ Arkeolojik verilere göre bu süreçte, seçkin bir gruba ait olması muhtemel olan bazı mezarlarda artan bir zenginlikle beraber liman bölgesine dışardan gelen bağlantıların büyüdüğü görülmektedir. Roma'da yak. 770-730/20 yılları arasında tarihlenen bu döneme ait kırk mezar vardır bkz. Christopher John Smith, **Early Rome and Latium: Economy and Society c. 1000 to 500 BC**, New York, 1996, s. 79-80.

¹⁴ Cornell, **The Beginnings of Rome**, s. 84.

¹⁵ Smith, **Early Rome and Latium: Economy and Society**, s. 231.

yerine Servius Tullius tarafından kurulan yerel kabileler sistemi Geç Cumhuriyet döneminde de var olmuş ve *principatus* doğru devam etmiştir.¹⁶ Bu kabileler içinde Scipio'ların mensubu olduğu Cornelia da yer almaktadır. Bu sistemin bir seferde var olmadığı ve yavaş yavaş gelişimin bir sonucu olduğu için Cornelia klanının tam olarak ne zaman dahil olduğu bilinmez, ancak ailenin kökenleri burada aranabilir.

Roma 4. ve 3. yüzyıllarda genişlerken yeni kabileler, yeni kazanılmış bölgelerle birleştirilmek için meydana getirilmişlerdir. On dört yeni kabile 387 ile 241 arasında kurulmuştu ve son toplam otuz beştir. Bundan da anlaşıldığı üzere 387'den önce yirmi bir kabile vardı. Bu yirmi bir en eski kabilenin kökeninin 5. yüzyılın başına kadar gitmesi muhtemeldir, çünkü Veii'nin 396'da fethedilmesinden önce Roma yaklaşık yüzyıl boyunca genişlemekten ziyade kendisini saldırılara karşı korudu, bu yüzden Roma topraklarında önemli bir artış olmamıştır.¹⁷ İkinci olarak ise Livius'tan 495 yılında yirmi bir kabile olduğunu öğreniriz,¹⁸ pasajdaki "*tribus una et viginti factae*" ifadesi "yirmi bir kabile oluşturuldu" şeklinde yorumlanırsa yerel kabile sisteminin ilk kez bu zaman kurulduğu anlaşılır, ancak bu Livius'un bir başka pasajda iddia ettiği gibi bu kabilelerin Servius Tullius yönetiminde oluşturulduğu ifadesiyle çeliştiği için bu ifade "kabileler yirmi bir oldu" ifadesine yakın bir şey olabilir. Dolayısıyla bir ya da daha fazla kabile 495 yılında eskiden var olanlara eklenmiştir. Bu sonradan eklenen iki klan muhtemelen Claudia ve Clustumina'dır.¹⁹ Livius, Claudia'nın oluşumunu Claudii'nin 504'teki göçünün bir sonucu olduğunu yazar.²⁰ Clustumina ise diğer kabilelerden farklı olarak klan tipi isim değildir ve sonu "-ia" ile bitmez dolayısıyla sonraki dönemlerde katılan kırsal kabileler gibi coğrafi bir addır. Her iki klanında kabileler listesine 495'te eklenmesi olasıdır ve göçmen klan Claudii'nin lideri Appius Claudius'un bu yılın konsülü olması rastlantı olmayabilir. Her iki klanın da Cumhuriyet kökenli olduğu kesindir. Modern tarihçilerin çoğunluğu Servius Tullius'un Roma arazisini dört şehir bölgesi olan Palatina, Collina, Esquilina ve Suburana arasında böldüğünden bu yirmi bir en eski kabileden dördünün muhtemelen krallık dönemi kökenli olduğunu kabul edecektir.²¹ Cumhuriyet döneminde kurulan Claudia ve Clustumina'yı saymazsak geriye kalan on beş kırsal kabile; Aemilia, Camilia, Cornelia, Fabia, Galeria, Horatia, Lemonia, Menenia,

¹⁶ Cornell, *The Beginnings of Rome*, s. 173.

¹⁷ A.e., s. 174.

¹⁸ Liv. 2.21.

¹⁹ Cornell, *The Beginnings of Rome*, s. 174.

²⁰ Liv. 2.16.

²¹ Cornell, *The Beginnings of Rome*, s. 174-176.

Papiria, Pollia, Pupinia, Romilia, Sergia, Voltinia ve Voturia'dır.²² Aralarında Scipio'ların da mensubu olduğu Cornelia'nın bulunduğu bu on beş kabilenin krallar zamanına mı dayandığı yoksa hepsinin 509-495 arası mı kurulduğu, yani Cumhuriyet kökenli olup olmadığını sormak makuldür.

Bu kabileler isimlerini, Cumhuriyet'in ilk yıllarında üyelerinin *Fasti Consulares*'te temsil edildiği lider *patricius* klanlarından alırlar. Bu durum kırsal kabilelerin sadece bu zamanda kurulduğunu düşündürtebilir. Ancak *patricius* klanlarından isimlerini alan bu kabilelerin özellikle aristokrasinin gücünü azaltma girişiminde bulunan kralların yönetimi altında oluşturulmasının imkânsız olduğunu düşünmek yanıltıcı olabilir. Adını aristokratik klanlardan alan bu kabileleri kral soylulardan ödün almak için, onları kendi isteğiyle ya da mecbur edilerek veya soylulardan zorlukla elde ettiği daha büyük bir imtiyazın karşılığında yaratmış olabilir. İkinci olarak ise adlarını aristokratik klanlardan alan bu on beş kabileden Scipio'ların klanı Corneli de dahil olmak üzere Aemilii, Fabii gibi diğer klanlar 480'den sonra *Fasti*'de baskın olarak görünürler, ancak altı klan hiçbir şekilde *Fasti*'de yer almaz. Bu altısı için en iyi açıklama onların bir zamanlar *patricius* klanları olduğu ve monarşi bitmeden soylarının tükenmiş olduğudur, hatta monarşiyi yıkan devrimin kayıplarından olabilirler.²³ Lily Ross Taylor da hem şehirdeki hem de kırsaldaki bölgesel kabilelerin temkinli şekilde krallık döneminde kurulduğunu varsayar ve bu on beş kırsal kabileyi nüfus sayımının bitişinin bir göstergesi olan *lustrum*u dört kez kutladığı bilinen Servius Tullius'un bir sonraki nüfus sayımına mal eder.²⁴ Sonuç olarak Scipio'ların mensubu olduğu Corneli klanından adını alan Cornelia'nın kökenleri muhtemelen krallık dönemine uzanır. Aralarında Cornelia'nın da bulunduğu ilk on yedi kabilenin lokasyonu konusunda Lily Ross Taylor'ın yaptığı çalışmadaki Cornelia'nın Nomentum'un kabilesi olduğu tahmini Jerzy Linderski'ye göre şüpheli bir zemine dayanır.²⁵ Ayrıca Claudii'nin 504'teki göçü Cumhuriyet'in ilk yıllarında Roma aristokrasisinin açıklığı için kanıt olabilir, ancak krallık döneminde Scipio'ların klanı Corneli'nin ve diğer on dört klanın göçmen olup olmadığı ya da ne kadar daha eski ne kadar daha yeni olduğu konusu karanlıktır.

²² C. J. Smith, *The Roman Clan: The Gens from Ancient Ideology to Modern Anthropology*, New York, 2006, s. 237.

²³ Cornell, *The Beginnings of Rome*, s. 176-177.

²⁴ Lily Ross Taylor, *The Voting Districts of The Roman Republic: The Thirtyfive Urban and Rural Tribes*, The University of Michigan Press, 2013, s. 6.

²⁵ Jerzy Linderski, "Lily Ross Taylor and the Roman Tribes", *The Voting Districts of The Roman Republic: The Thirtyfive Urban and Rural Tribes*, The University of Michigan Press, 2013, s. 362.

B. Scipio'lar Öncesi Roma Siyaseti

Cornelius Scipio'lar Roma Cumhuriyeti'nin en üretken *patrici* ailesi olup yüksek makamlara ulaşmada en başarılıydı. Scipio'ları bu başarıya ulaştıran siyasi dinamiklerin ne olduğu Roma Cumhuriyeti'nin temellerinde ve gelişiminde saklıdır. Roma Cumhuriyeti'ni kuran aristokrat ailelerini sadece toprak sahipliği ve himayesi altındakilerle güçlü bir ekonomik seçkin olarak değil, aynı zamanda oldukça hırslı bir yapıda görürüz.²⁶ Aslında toprak sahipliği, himaye altındakiler ve hatta krallığın devrilip aristokratik bir cumhuriyetin getirilmesi bu seçkinlerin geçmişten aldıkları meşruiyetle sıkı sıkıya bağlantılı bir süreçtir ve Roma Cumhuriyet tarihinin şekillenmesinde ve gelişmesinde bu iddianın yanı sıra kendi iç rekabetleri de etkili olmuştur. Geleneğe göre Romulus en önde gelen klanlardan, yani *maiores gentes* içinden yüz aile reisini, yani *patresi* danışma kurulu olarak hizmet etmeleri için seçerek ilk senatoyu oluşturmuştur. *Patresin* yıllardan beri devam eden nesli bu aristokrat aileleridir, yani *patricidir*.²⁷

Aristokratik aileler belirli bir miktar halk desteğine sahip olsalar da ne milliyetçilerdi ne de demokratlardı ve aslında 509'da kralı devirip kendilerini iktidara getirmek dışında herhangi bir siyasi programları yoktu.²⁸ Bunun sebebi ise 509 devrimine, 6. yüzyılda bu aristokrasinin iktidarda yükselmesi, ortak birlik çıkarları ve ayrıcalıkları algısının gelişme sürecinin yol açmasıdır. Böylelikle sonrasındaki politik sistem onun çıkarlarına hizmet edecek şekilde kuruldu.²⁹ Siyasi program yoksunluğu, her ne kadar meclis ya da nüfus sayımı gibi çeşitli kurumlar uzun zamandır varlığını sürdürse de Roma'nın 509'dan sonra bir yüzyılı aşkın bir süre boyunca ayırt edici bir şekilde "Romalı" görünmemesine yol açmıştı.³⁰ Başka bir deyişle genç Cumhuriyet 509 yılından, Vei'nin ele geçirildiği ve aynı zamanda antik kaynaklardaki ilk Scipio olan Publius Cornelius Scipio'nun ortaya çıktığı 396 yılına kadar savunmada kalmak zorunda kalırken, geçen bu süreç içerisinde siyasi ve sosyal kurumlar, zihnimizdeki Roma imgelemine oluşturan halini büyük ölçüde aldı. Roma, bu süreçte sadece dışardaki tehditler olan Latinler, Sabinler, Hernici, Volscii gibi topluluklara karşı savaşmadı,

²⁶ Jean-Claude Richard, "Patricians and Plebians: The Origin of a Social Dichotomy", **Social Struggles in Archaic Rome**, ed. Kurt A. Raaflaub, 2005, s. 111.

²⁷ Liv. 1.8.

²⁸ Neil Faulkner, **Roma: Kartalların İmparatorluğu**, çev. Çağdaş Sümer, İstanbul, 2015, s. 60.

²⁹ A. Drummond, "Rome in the Fifth Century II: The Citizen Community", **CAH** 7.2, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 206.

³⁰ Mary Beard, **SPQR: Antik Roma Tarihi**, İstanbul, 2018, s. 153.

aynı zamanda onu kuran aristokrasi, krallık döneminden beri süregelen bir varoluş mücadelesi de verdi.

Fabii, Aemilii ve Scipio'ların mensubu olduğu Cornelii gibi ailelerin tamamı Roma toplumunun en eski temel birimi olan *curia*yı oluşturuyordu.³¹ *Curia* terimi, üyelerinin bulunduğu, yemek yediği, tapındığı bir oluşum içindeki bir grup insanı ifade eder. *Curiae*, Roma'nın en eski, siyasi, askeri ve kült³² sisteminin temeliydi ve *patrici* buna bağlı olarak sisteme hakimdi.³³ Zorla gücü eline alan yöneticiler, eğer ayakta kalmak istiyorlarsa en azından seçkin sınıfın önemli bir kesimiyle uzlaşmaya varmak zorundaydılar.³⁴ Dayanışmanın, sadakatin ve güvenin güçlü bağları, kabileler ve *curiae* yapısı içinde *patricius* ailelerinin çıkarlarını geliştirmişti. Servius Tullius kraliyet otoritesini sağlamlaştırmak için bu ailelerin bağlarını güçsüzleştirmeyi denedi. Vatandaş topluluklarına Roma'nın hem dışında hem de içinde farklılaşmamış bir kentsel alan ve ikametın kesin şart olduğu yurttaşlıkla ilgili bazı yükümlülükler getirdi.³⁵ Servius sistemi sadece Roma organizasyonunun esas birimi olarak *curia* ile yer değiştirmede, aynı zamanda aristokratların Roma toplumu üzerindeki kontrolünü tehdit etti.³⁶ Geleneksel anlatı Servius Tullius'un halefi Tarquinius Superbus'un hareketlerini genellikle, klişe Yunan tiran tasvirinden ödünç alınmış ve çeşitli unsurlarla

³¹ Romulus ile başlatılan Roma Krallığı "kabileler konfederasyonu" biçiminde örgütlenmişti. Roma halkı üç *tribusta* (kabile) toplanmıştı. Her bir *tribus*, on *curiaya* her bir *curiada* on *gense* (klan) bölünmüştü. Böylece *populus romanus*u oluşturan üç kabile otuz *curia*yı ve üç yüz *gens*i kapsıyordu bkz. Ağaoğulları, Köker, **a.g.e.**, s. 17.

³² Romulus tüm şehir devleti adına *curialarda* dini ibadetler için altmış rahip oluşturdu. Her bir *curiaya* ellili yaşlarda seçkin aile ve sağlıklı vücuda sahip iki zengin adam seçmelerini emretti. Görev süreleri sınırsızdı ve bu da tüm askeri ve sivil memuriyetlerden muaf olmalarını sağlıyordu. Eşleri ve çocukları rahiplere yardım etmek için beraber yaşıyordu. Eşleri (*flaminicae*) yalnızca kadın ritüellerine katılıyordu. Çocuksuz rahipler ise *curiadaki* diğer ailelerden çocuklar seçmek zorundaydı. Erkek çocukları ergenlik çağına kadar kızlar ise evlenene kadar hizmet ederdi. *Curialar* tüm Roma rahiplerini ve *leitourgoiu* seçerdi. Bundan sonra Romulus her bir *curiaya* özgü ritüelleri, tanrıları ve *daimonesi* belirledi ve *curiaların* kamu hazinesinden aldığı kurban harcamalarını ayarladı. *Curiales* (liderler) kendi kurbanlarını sağlıyor ve beraber yemek yiyorlardı. Her *curianın* kendi alanında yemekhanesi vardı. T. Tatius her *curiada* bir Iuno Quiritis tesis etti bkz. Robert E. A. Palmer, **The Archaic Community of The Romans**, Cambridge University Press, 1970, s. 80-81.

³³ Richard E. Mitchell, "The Definition of Patres and Plebs: End to the Struggle of the Orders", **Social Struggles in Archaic Rome**, ed. Kurt A. Raafaub, 2005, s. 131.

³⁴ Drummond, **a.g.e.**, s. 205.

³⁵ Richard, **a.g.e.**, s. 113. Bu sisteme göre Servius Tullius, yurttaşlığı soya değil, ikâmet ile özel mülkiyet ilkesine bağladı ve böylece yurttaş sayısı büyük ölçüde arttı. Bu düzenlemelere göre yurttaşlar *patrici* ve *plebs* olup olmadıklarına bakılmaksızın servet dilimlerine göre beş sınıfa ayrıldı. Her sınıf, toplumsal ve askeri örgütlenme birimleri olan *centurialara* bölündü. Mal varlıkları olmadığı için bu sınıflardan ayrı ve sadece çocuk (proles) ürettikleri için *proletarii* denilen bir kesim de vardı. Bütün *centuriaların* her birinin tek bir oy hakkıyla katıldığı Comitia Centuriata adında yeni yeni bir meclis oluşturdu ve bu zamanla Comitia Curiata'nın yetkilerini aldı bkz. Ağaoğulları, Köker, **a.g.e.**, s. 18-19.

³⁶ Mitchell, **ag.e.**, s. 131.

birleştirilmiş bir kurguda anlatarak kınamıştır. Ancak Tarquinius Superbus Roma halkını tamamen birleştirme amacı taşımış olabilir.³⁷ Sonuç olarak aristokrasi, Roma toplumunun temel soyluluk yapısını değiştirdikleri ve aristokratik merkezi grubun içine sonradan görmeleri kabul ettiklerinden dolayı Etrüsk krallarını kovdu.³⁸

Böylelikle aristokrasi, krallık dönemindeki ayrıcalıkları olan, *interregnum*, *patrum auctoritas*, *lex curiata de imperio* gibi işlevlerini koruyarak Cumhuriyet dönemine taşıdı. Buna göre *interregnum*, bir kral öldüğünde yeni bir kral seçilene kadar *patricius* ailelerinin başlarının (*patres*), *interrex* olarak makam nöbetini alması ve her birinin beş gün hizmet etmesi süreciydi. Cumhuriyet döneminde ise kral yerine konsüller için aynı şey geçerliydi. Bunun dışında bu aileler halkın kararını da onaylıyorlardı ve buna *auctoritas patrum* deniliyordu. Herhangi bir halk kararı yasal hale gelmeden önce bu onay gerekliliği Cumhuriyet döneminde de devam etmiş ve 339 yılına kadar sürmüştü.³⁹ *Lex curiata de imperio* ise *curiae*nin meclisi Comitia Curiata'nın önceden krallarinkini oyladıkları gibi Cumhuriyet dönemi *magistratus*larının *imperium*unu oylamasıydı.⁴⁰

Bu ailelerin oluşturdukları senatonun otoritesi, kanun yapmak ya da yasayla doğrudan yönetmek değildi, dini ve ahlakiydi ve *mos maioruma* (atalardan kalma geleneklere) bağlılığı vurguluyordu. Senato sıklıkla dini bir kurul olarak hareket ederdi; tapınakta toplanır sık sık *pontifex maximus* (baş rahip) ve *augur* (kâhinlere) danıştırdı.⁴¹ Aristokratlar sadece başlıca dini kurumlara (*pontifex*, *augur*, *decemviri sacris faciundis*, *fetiales* ve *salii*) üye değildi, aynı zamanda *rex sacrorum* ve *flamines maiores* (Juppiter, Mars ve Quirinus) makamlarına da sahipti. Tüm esas devlet rahipliklerinin soylulara ayrılması onların dini imtiyazlı bir sınıf olduğunu gösterir.⁴² Appius Claudius Caecus, 4. yüzyıl sonlarında senatoyu geleneksel aristokrat ailelerin dışındaki insanlarla doldurmaya çalıştığında büyük bir rezalete yol açtı.⁴³ 311 yılı konsülleri Appius'un yeni senatör kaydını onaylamadılar ve önceki *censor*lar tarafından oluşturulan eski kayda göre senatoyu toplamaya devam ettiler.⁴⁴

Cumhuriyet'in ilk otuz yılında birçok aileyi faal görürüz. Corneli, Fabii, Furii, Quinctii, Servilii ve Valerii siyasi makamlara fazlasıyla sahip oldular. Scipio'ların klanı

³⁷ Richard, **a.g.e.**, s. 115.

³⁸ Mitchell, **ag.e.**, s. 133.

³⁹ Cornell, **The Beginnings of Rome**, s. 142-143.

⁴⁰ Mitchell, **a.g.e.**, s. 130.

⁴¹ **A.e.**, s. 133.

⁴² Cornell, **The Beginnings of Rome**, s. 251-252.

⁴³ Diod Sic. 20.36; Liv. 9.30.

⁴⁴ Cornell, **The Beginnings of Rome**, s. 374.

Cornelii 509-367 yılları arası baş *magistratus*luklara otuz altı kez gelmiştir ve ilk kez 485'te görev almıştır.⁴⁵ Aynı kişi bir makama birden fazla gelebilmesine karşın 5. yüzyılın çoğu makamlara ardışık yıllarda sahip olunamadı. Gücün tekelleşmesini engellemek için bir kural ya da uygulama olarak aynı klandan iki kişi konsüllük yapamadı ve böylelikle aristokrasi arasındaki iktidar paylaşımı sağlama alındı.⁴⁶ Roma aristokratları iktidarı alt sınıftan insanlarla paylaşmaya pek istekli değildi. Düzeni bozmaya yönelik herhangi bir girişimin sonucu ağır olabiliyordu. Spurius Cassius Vecellinus dikkate değer siyasi ve askeri bir kariyere sahipti; 502, 493 ve 486 yıllarında konsüldü; 501 yılında ise ilk Roma *dictatoru* olan T. Larcus'un yanında *magister equitum* idi. Bu yüzden erken Cumhuriyet döneminin en önemli siyasi figürüydü.⁴⁷ 493 yılında düzenlediği antlaşmayla eski Latin Birliği'ni yeniden kurmuştu.⁴⁸ Hernici'yi 486'da ittifaka kattıktan sonra *pleblerin*, kazanılan devlet arazisinden istedikleri payı alabilecekleri bir toprak reformu hazırlamıştı, ancak diğer konsül bunu istemeyince bu tasarı hayata geçmedi. Görev süresi bitince *plebleri* memnun etme yoluyla kral olmak istediği ortaya atıldı ve ölüme mahkûm edildi.⁴⁹ Bu olay Roma aristokrasisinin yeni kurduğu sistem içerisinde bir konsülün ne kadar devlete hizmet etmiş olursa olsun güç dengeleriyle oynamaya çalışmasının ilk bedeliydi. Bunun dışında Sp. Cassius'un şöhreti diğer ailelerdeki aristokratik hırsı tetiklemiş olabilir. Onun ölümünün, eşi görülmemiş bir seri olarak 485-479 arası yedi Fabii konsüllüğünün başlangıcına denk gelmesinin en önemli sebebi aristokrasinin kendi içindeki rekabeti olarak gösterilir.⁵⁰ Cumhuriyet'in ilk yılları hakkındaki bu bilgiler Scipio ailesinin 396'dan önce nasıl bir düzenden geldiğine dair iyi örneklerdir.

Sp. Cassius'un olayı belki de Roma siyasetinde halkın geri kalanına daha fazla güç ve şöhret için yanaşmanın başlangıçlarındandı. Ancak bu aileler kendi ayrıcalıklarından taviz veremezlerdi, dolayısıyla bu dengeyi iyi sağlamak zorundaydılar. İkinci yüzyılda genç bir aristokrat olan Publius Cornelius Scipio'nun *aedilis* seçilmek için propaganda yapma çalışmalarında seçmenlerin ellerini sıkarken elleri tarlada çalışmaktan nasırlaşmış bir adama denk gelip "Vay canına, sen ellerinin üzerinde mi yürüyorsun yoksa?" diye espri yapmasıyla halk yoksullukları ve emekleriyle dalga geçildiği sonucuna varmış ve bundan dolayı Scipio

⁴⁵ Drummond, **a.g.e.**, s. 207.

⁴⁶ **A.e.**, s. 206.

⁴⁷ Christopher Smith, "Adfectatio regni in the Roman Republic", **Ancient Tyranny**, ed. Sian Lewis, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2006, s. 49-50.

⁴⁸ Faulkner, **a.g.e.**, s. 63.

⁴⁹ Liv. 2.41.

⁵⁰ Drummond, **a.g.e.**, s. 184.

seçimi kaybetmiştir.⁵¹ Bu durum bir aristokratın siyasi basamakları tırmandığı *cursus honorum* sürecinde halkın oyları için onlarla iyi geçinmek zorunda olduğunun bir göstergesidir. Roma siyasetinde yükselmek isteyen bir aristokratın kaderi bu örnekte görüldüğü gibi birçok değişkene bağlıydı. Sadece belirli bir miktar servet, ailenin geçmişteki başarıları ve tanınırlık yetmeyebiliyordu.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yönetim rakip aileler arasında gevşek bir ittifaktan oluşuyordu. 500 civarında Publius Valerius'un yoldaşları Latin şehri Satricum'da Mars için bir ithaf kaleme almışlardı. Bu anıtta kendilerini bir kralın tebaası, devletin yurttaşları ya da kabilenin mensupları olarak değil, aristokrat bir hamiye sadakatleriyle bir araya gelmiş bir grup insan olarak tanımlamışlardı.⁵² Savaşanlar bir ordudan ziyade büyük bir çeteydi. 483-474 arasındaki ilk Veii saldırısına karşılık olarak Fabii klanı sadece kendi yanaşmaları ve yoldaşları ile 479'da Cremera Nehri üzerinde küçük bir sınır karakolunu işgal ettiler iki yıl sonra ise kaçan bir genç kişi haricinde 306 kişinin tamamı öldürüldü. Bu genç Fabii klanını ayakta tutmuştu.⁵³ Roma anlatılarında çok fazla yer bulan bu kahramanca savaşlar, Romalıların tahayyülünde önemli rol oynamış olabilirler, ancak hepsi çok yöreseldi ve kente birkaç kilometre uzak bölgelerde yaşanmışlardı.⁵⁴ Ancak bu savaşlar ilerleyen yıllarda Roma aristokrasisinin kendi sınıfının egemenliğini meşrulaştırmak ve atalarının başarılarıyla övünerek diğer aileler ile aralarındaki rekabette iddialarını artırmak için bir temel oluşturacaktı. Geç Cumhuriyet aristokratlarının konutlarında, atalarına ait portre heykelleri olduğu gibi duvarların üzerinde ise atalarının kişisel zaferleri ve makamlarının detaylarıyla resmedildiği bir soy ağacı da bulunmaktadır. Aileler ayrıca büyük çaplı aile tarihlerini finanse ediyorlardı. Cicero'nun arkadaşı Atticus'un M. Brutus'un isteği üzerine Iunii tarihini ve diğer arkadaşları adına da Claudii Marcelli, Fabii ve Aemilii'nin tarihlerini yazdığını biliyoruz. Ailelerin savlarını destekleyecek herhangi yazılı kanıtın olup olmadığı ve eğer olsaydı ne kadar geriye gideceğini bilemiyoruz. Onların sözlü bir geleneği sürdürdüğü kesin gözüküyor, ancak Roma seçkinlerinin rekabetinin en erken 4. yüzyıla dayandığı iyice anlaşılmıştır. Yunan benzerlerinin aksine Romalı aristokrat aileler genellikle şehrin efsanevi geçmişinin içine atalarının ilgi çekici işleriyle, kendilerini karıştırmamışlardır. Büyük *patricius* klanları Claudii, Sulpicii, Corneli ve Manlii, atalarının Aenas ya da Romulus'a eşlik edenler arasında

⁵¹ Val. Max. 7.5.2; Cic. **Planc.** 51; Beard, **a.g.e.**, s. 192.

⁵² Faulkner, **a.g.e.**, s. 61.

⁵³ T.J. Cornell, "Rome and Latium to 390 B.C", **CAH** 7.2, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 297.

⁵⁴ Beard, **a.g.e.**, s. 141.

göstermek için çok çabalamamışlar ya da çabalamışlarsa bile başarılı değillerdi. Krallık dönemi geleneksel anlatılarda onların rolleri ya en az düzeydeydi ya da hiç yoktu. Bazı ailelerin Numa'nın soyundan geldiklerini iddia ettikleri doğrudur, ancak bu büyük şöhreti olmayan sonradan görme aileler tarafından ortaya atılan nispeten geç tarihli açık bir kurgudur.⁵⁵

Özellikle 367 yılında *pleb*lerin de konsül olma hakkı kazanması siyasi ayrımcılığı büyük ölçüde azalttığı gibi aristokrasi doğumla tanımlanan bir sınıf olmaktan çıkmıştı. Yeni düzende servet ve aile başarıları çok daha önemliydi.⁵⁶ Aile tarihinin reklamının yapılmasının ve aktarılmasının yollarından biri de cenaze merasimlerindeki methiyeler yapma uygulamasıydı. Cenaze merasimine katılan maktulün akrabaları, onun atalarının maskelerini ve kariyerlerinde geldikleri kademeye uygun elbiseler giyiyorlardı.⁵⁷ Sadece cenaze merasimleri değil, aynı zamanda mezarlar da ölen kişiye methiyeler içeriyordu. Scipio ailesinin çoğu Scipio Barbatus'tan itibaren Scipio'lar mezarı olarak bilinen etkileyici bir anıt mezara defnedilmiştir.⁵⁸ Scipio Barbatus, ailesinin gücünün ve saygınlığının reklamını görkemli bir şekilde yaptırmıştı.⁵⁹ Scipio'lar bir *patricus* ailesi olsa da burada önemli olan yaptığı görevler, sergilediği kişisel özellikler ve kazandığı savaşlardı. Hiçbir başarı savaşta kazanılan zaferden daha açık ve değerli değildi ve seçkinlerin arasındaki zafer arzusu, askeri etkinliğin yoğunlaşmasında ve savaşın teşvik edilmesinde önemli bir etkendi.⁶⁰

⁵⁵ Cornell, *The Beginnings of Rome*, s. 9-10.

⁵⁶ Beard, *a.g.e.*, s. 167.

⁵⁷ Cornell, *The Beginnings of Rome*, s. 9.

⁵⁸ John Jacobs, "Cornelii Scipiones, family and tomb of", *Encyclopedia of Ancient History*, Wiley-Blackwell, Malden, 2019 s. 4.

⁵⁹ Beard, *a.g.e.*, s. 133.

⁶⁰ *A.e.*, s.167.

II. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN ASKERİ FAALİYETLERİ

A. İlk Scipio ve III. Veii Savaşı

Roma Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde mücadele ettiği dağ kabileleri Aequi ve Volsci'nin aksine Veii daha iyi gelişmiş ve merkezileşmiş bir şehir devletiydi. İki şehir arasındaki rekabet sahilden iç kısımlara kadar Tiber Vadisi boyunca güzergâhları kontrol etme girişimleri sebebiyle ortaya çıkmıştı. Roma sağ kıyıda bulunuyordu ve Fidenae köprü başı mevziini tutmasıyla sol kıyıyı kontrol edip Veii'nin sahile ve nehrin ağzındaki tuz yataklarına ulaşımını kesmeye çalışıyordu. Fidenae'nın kontrolü her iki taraf için de önemliydi. Aralarındaki 483-474 yılları arasında yapılan ilk savaşta Veii mücadelenin hedefi Fidenae'ı ele geçirdi. II. Veii Savaşı ise 437'de, Veii tiranı Lars Tolumnius'un dört Roma elçisini öldürtmesi yüzünden çıktı ve savaş sonucunda Roma, 426'ya kadar Fidenae'a kalıcı olarak yerleşerek düşmanı güney yakasından attı.⁶¹

Roma'nın böylelikle inisiyatifi eline alarak 405 yılında bizzat Veii şehrine geniş çaplı bir harekât düzenlemesi III. Veii Savaşı'na neden olmuştur. Bu harekât Roma'nın kaynaklarını son raddesine kadar zorlamış, kuşatma hatlarını sürdürmek için gereken lojistik, Veii'nin kaynaklarının bolluğu ve müttefiklerinin Latin topraklarına düzenledikleri saldırılar Roma'yı yenilginin eşiğine getirmişti.⁶² Veii'deki ordu düşmanın saldırısı altındaydı ve bir düşman bölüğü Roma'ya saldırmak için ilerlemekteydi.⁶³ Roma'nın bu kriz için yaptığı müdahaleyi Livius şöyle anlatır:

Ülkenin korunması için Marcus Furius Camillus *dictator* olarak tayin edildi. Publius Cornelius Scipio *magister equitum* seçildi. Kumandayı elinde tutan kişilerle yapılan bu değişiklik, derhal bütün şeylerde bir değişime neden oldu. Yeni bir ümit ve yeni bir ruh doğdu ve hatta şehrin talihinin bile yeniden değişmiş olduğu gözlemlendi.⁶⁴

Bu anlatıdaki Publius Cornelius Scipio antik kaynaklarda adı geçen ilk Scipio'dur. Burada onu 396 yılında *magister equitum* olarak görürüz. *Magister equitum*, *dictator* yardımcısı olup

⁶¹ Cornell, "Rome and Latium to 390 B.C.", *CAH* 7.2, s. 294,297-298.

⁶² Faulkner, *a.g.e.*, s. 70.

⁶³ Liv. 5.18.

⁶⁴ Liv. 5.19.

bizzat *dictator* tarafından göreve getirilirdi; savaş esnasında süvarileri kontrol ederdi. Dolayısıyla Publius Cornelius Scipio'nun III. Veii Savaşı'nın en kritik noktasında *dictator* Marcus Furius Camillus'un yanında olması yüksek bir olasılıktır.⁶⁵

Camillus ordusunu Veii'ye sevk etti ve düşman kalesine giden bir yol yapılana kadar yer altından tünel kazdırdı. Buradan Romalılar içeriye dalmış ve şehir istila edilip yağmalanmıştır.⁶⁶ Publius Cornelius Scipio eğer Veii'de ise bu savaş bir meydan muharebesi değil, bir kuşatma savaşı olduğu için onun süvarilerle olan rolü ya hiç yoktur ya da şehir ele geçirildikten sonra yağmalanırken olmuştur.

Veii'nin ele geçirilmesinden bir sonraki yıl Publius Cornelius Scipio konsül yetkisine sahip altı *tribunus militum*dan biridir ve Falisci'lere karşı yapılan bir savaşta da yer almıştır.⁶⁷ Livius 5.26'da ikinci kez *tribunus militum* olan bir Publius Cornelius'tan bahseder bu 5.24'teki Publius Cornelius Cossus değilse muhtemelen Publius Cornelius Scipio'dur. 392 yılında Marcus Furius Camillus'un arkasından *interrex* olmuştur.⁶⁸

B. Scipio Barbatus'un III. Samnit Savaşı'ndaki Faaliyetleri

İlk Scipio'nun şahit olduğu Veii zaferinden Lucius Cornelius Scipio Barbatus'un rol aldığı III. Samnit Savaşı'na gelene kadar arada geçen doksan sekiz yıllık sürede Roma çok büyük tehlikeler atlattır. ⁶⁹ 343-341 yılları arasındaki I. Samnit Savaşı, verimsiz bir arazide oturan

⁶⁵ Bir *magister equitum*, *dictatoru* Roma'da da temsil edebilirdi, çünkü kaynağını *dictator*dan aldığı *imperium*a sahipti. Görev süresi de *dictator* ile birlikte son buluyordu bkz. "Magister Equitum", **OCD**, 2. Edisyon, ed. N. G. L. Hammond, H. H. Scullard, Oxford, 1970, s. 638.

⁶⁶ Liv. 5.19,21.

⁶⁷ Liv. 5.24.

⁶⁸ Liv. 5.31.

⁶⁹ Roma, özellikle I. Samnit Savaşı'na kadar olan süreçte bir varoluş mücadelesi verdi: Marcus Furius Camillus'un 396'da Veii'yi ele geçirdikten sonra herhangi bir tanrı veya bir kişinin onun ve Roma halkının şansının çok aşırıya gittiğini düşünüp kendisine ve Roma halkına zarar getirecek en ufak bir kıskançlığın olmaması konusunda tanrılara dua ettiği bir sırada kayıp düşmesi, o dönem bu olayı yorumlamak için gelen kâhinler tarafından birkaç yıl sonra gelecek bir felaket olarak yorumlanmış. Gerçekten de önce Camillus yolsuzlukla suçlanarak görevden sürgünle uzaklaştırılmış sonrasında ise Roma 390 yılında Tiber'in küçük bir kolu olan Allia Nehri vadisinin yamaçlarında Galyalıları mağlup olarak istila edilmiş ve Veii'nin birkaç yıl önceki kaderini yaşamıştı. Ancak Roma'nın talihi Camillus'un kiyle beraber düzelmiş Camillus *dictator* olarak ülkesini düşmandan kurtarmıştır ve Romalılar onu "Şehrin İkinci Kurucusu" "Vatanın Babası" ve "Bir Romulus" olarak selamlamıştır. Galyalıların istilası Roma'nın bu zor durumundan yararlanmak isteyenleri harekete geçirmiş Etrüsk şehirleri Falerii ve Tarquinii ve Caere ile savaşlar çıkmıştı. Dördüncü yüzyılın ortalarına kadar süren bu savaşlarda Roma, Caere ile 353'te Tarquinii ile 351'de Falerii ile 343'te barış yapmıştır. Aequi ve Volsci'nin Roma'ya saldırıları püskürtülmüş, çözülmeye yüz tutan Latin birliği 358'de Sp. Cassius zamanında yapılan antlaşmanın daha iyi şartlarda yenilenmesiyle ayakta tutulmuştur. Bu süreçte akınlarına aralıklı olarak devam eden Galyalıları son olarak 348 yılında Alba Dağları'na kadar gelse de Roma tarafından geri püskürtülmüşlerdir bkz. Liv. 5.21,32,38,49. ve Faulkner, **a.g.e.**, s. 73.

ve başlıca maden kaynaklarından ve deniz ticareti için doğal deniz çıkışından yoksun olan ve bundan dolayı göç dalgalarıyla 4. yüzyılın ortalarına kadar neredeyse tüm Merkezi ve Güney İtalya'ya yayılan Samnitlerle, iyi organize edilmiş ve genişleyen Roma arasındaki kaçınılmaz bir çatışmaydı.⁷⁰ Savaş, Samnitlerin bu yayılma politikası çerçevesinde Sidicini kavmine saldırısı ve onlara desteği yetersiz kalan müttefikleri Campania'lıların yardım isteğini Roma'nın kabul etmesiyle başlamıştı.⁷¹ Roma ve Capua müttefik güçleri Samnitleri Campania'dan sürmüş, ancak Latin Birliği, ganimetten en büyük payı Roma'nın alması sebebiyle isyan etmişti. 340-338 arasında Roma ile Latin müttefikler arasındaki savaş Roma'nın üstünlüğü ile sonuçlanmıştı.⁷² Roma'nın Veii'yi fethi Roma yayılımının ilk büyük adımıyken, I. Samnit ve Latin Savaşları, Roma'nın seksen yıldan az sürede İtalya yarımadasını fethine yol açan karmaşık olaylar dizisinin başlangıcıdır.⁷³ Latin Savaşı'ndan sonra koloni kurmak Roma hakimiyetinin etkili araçlarından biri hale gelmişti. Samnium'un etrafında koloniler kurulması ve 327'de Samnitlerin kıyıdaki çıkarlarını zedeleyecek şekilde Neapolis'in alınması II. Samnit Savaşı'na sebep olmuştur.⁷⁴ Savaş 327'den 304 yılına kadar devam etmiş, bu süreçte 321'de Caudium'da ve 315'te Lautulae Savaşı'nda aldıkları yenilgiler Romalılar için ciddi zorluklar çıkarmıştı. Roma'nın buna kendi askeri yapısını, kolonizasyon ve yol yapımı gibi diğer tamamlayıcı uygulamalarını geliştirerek cevap vermesi askeri gücünü ve kabiliyetini fazlasıyla artırmasını sağlamıştır. Sonuç olarak 305 yılında Samnitlerin başat şehri Bovianum'un ele geçirilmesi Samnitleri barışa zorlamıştır.⁷⁵

Samnitler yapılan barıştan kısa bir süre sonra komşu Lucania'lılara Roma'ya karşı bir müttefiklik teklif etti, ancak bu kabul edilmeyince Lucania topraklarını işgal edip yakıp yıkmaya başladılar. Bunun üzerine Lucania'lılar Roma'dan yardım isteyince Roma, *fetialesi* savaş alanındaki Samnitler'e tazminat talep etmesi için yolladı. Bu talep reddedilince Roma, Samnitlere 298'de savaş açtı ve III. Samnit Savaşı başladı. Bu yıl konsül olan Scipio Barbatus, Etruria'ya giderek Volaterrae'da düşmanla karşılaştı. Savaş günün büyük bölümü sürdü. Gece yaklaşırken savaşın kimin kazandığı belirsizdi, ancak gün aydınlanınca Etrüsklerin geceleyin kamplarını ve teçhizatlarını terk ederek kaçtıkları ortaya çıktı. Scipio Barbatus birliklerini Falerii çevresine geri sevk etti ve askeri yükünü burada bırakarak yükü hafifletilmiş ordusuyla Etrüsk topraklarına döndü ve burayı yağmaladı. Samnium'daki diğer konsül Gnaeus Fulvius

⁷⁰ Forsythe, **a.g.e.**, s. 281-283.

⁷¹ Liv. 7.29,31.

⁷² Faulkner, **a.g.e.**, s. 80.

⁷³ Forsythe, **a.g.e.**, s. 281.

⁷⁴ Faulkner, **a.g.e.**, s. 83.

⁷⁵ Forsythe, **a.g.e.**, s. 311,310.

ise Bovianum'u ele geçirdi ve kısa bir süre sonra da Aufidena'yı aldı.⁷⁶ Livius'un bize aktardığı bu bilgiler Via Appia yolu üzerindeki Scipio'ların aile mezarlığının içinde bulunan Scipio Barbatus'un mezar yazıtındaki "O tüm Lucania'ya boyun eğdirdi ve rehineleri aldı"⁷⁷ bilgisi ile çelişmektedir. Barbatus, kuzeydeki Volaterrae'a mı yoksa güneydeki Lucania'ya mı gitmişti? Livius'a göre Lucania'lı elçiler Samnitlere karşı Roma'dan yardım isterken Roma'ya rehine vermeyi kabul etmişlerdi.⁷⁸ Bundan dolayı mantıklı olan Romalıların konsüllerden birini Samnitlerin karşısına çıkması için Lucania'ya göndermesi ve rehineleri alarak müttefikliği güvenceye almasıydı. Barbatus'un Lucania'ya boyun eğdirdiği iddiası biraz kurgu, biraz da abartıdır. 296'daki Lucania'da alt sınıf arasında yükselen kargaşayı *proconsul* Quintus Fabius Maximus oradaki üst sınıfın çağrısıyla bastırmıştır. Bu durum ise Lucania toplumu arasında Roma müttefikliği üzerine var olan bir bölünme olduğunu düşündürür ve böyle bir ikiye ayrılma 298'de bile mevcut olabilirdi. Scipio Barbatus bölgeye sadece Samnit akınlarını önlemek için değil, aynı zamanda Roma ile yeni müttefiklik antlaşmasına karşı olası direncin önünü almak için sefere çıkmış olabilir. Gary Forsythe üç ihtimal üzerinde durur: Barbatus'un Etruria seferi tarihsel bir kurguydu; Barbatus, askeri operasyonlarını hem Samnium hem de Etruria'da yaptı; Barbatus 295 yılında Sentium seferi için Kuzey İtalya'da Quintus Fabius Maximus'un yönetimi altında hizmet ettiği için bu süre içerisinde bir dönemde Etruria'daki askeri operasyonları idare etti.⁷⁹

Scipio Barbatus 297 yılında konsül Quintus Fabius Maximus'un yönetimi altında *legatus* idi. Roma ordusu Samnium içlerine ilerlerken düşman Tifernum yakınlarında تنها bir vadide yüksek bir yerde gizlenmişti. Ancak Q. Fabius Maximus bu tuzağa düşmedi ve düşmanın gizlendiği yere kuvvetlerini sevk etti. Hücum ümitleri boşa çıkan Samnitlerle bir meydan savaşı yapıldı. Maximus düşmanın hiçbir yerden çekilmediğini görünce askeri taktik olarak özel bir çareye başvurdu ve Scipio Barbatus'a birinci lejyonun *hastatisini* geri çekerek gizlice en yakın dağa götürmesini ve görünmeyecekleri bir yere çıkmaları talimatını verdi. Ön saflardaki süvari birlikleri için işler kötü gidiyordu ve standartların arkalarına geri çekilmeleri düşmanın cesaretini artırmıştı. Roma ön cephesi daha fazla dayanamayacak durumdaydı. Q. Fabius Maximus diğer konsül Publius Decius Mus'un yaklaşmakta olduğunu askerlerine söylediği sırada Scipio Barbatus'un adamlarının arkadan saldırısı başladı. Bunu gören Roma askerlerinin diğer konsül P. Decius Mus'un geldiğini zannettiler ve yayılan sevinç çığlıkları

⁷⁶ Liv. 10.11-12.

⁷⁷ CIL I² 7; Etcheto, **a.g.e.**, s. 226.

⁷⁸ Liv. 10.11.13.

⁷⁹ Forsythe, **a.g.e.**, s. 329.

eşliğinde moralleri yükseldi. Samnitler ise korku ve şaşkınlık içinde kaçtı. Tifernum Savaşı'nda 3400 kişi öldürülmüş, 830 kişi esir alınmış ve yirmi üç sancak ele geçirilmiştir.⁸⁰

296 yılının konsülleri Appius Claudius ve Lucius Volumnius Flamma'dır. Eski konsüllerin yetkileri ise altı aylığına *proconsul* olarak uzatıldı. Konsül Appius Claudius Etruria'ya giderken *proconsul* Quintus Fabius Maximus Samnium'a hareket etmişti. Diğer konsül Lucius Volumnius Flamma, konsül Appius Claudius'tan kendisini çağırdığına dair bir mektup aldığını iddia edip Etruria'ya giderken *proconsul* Quintus Fabius Maximus'u tecrübeli askerlerden oluşan bir orduyla *pleblerin* çıkardığı kargaşayı bastırması için Lucania'ya gönderdi. Muhtemelen Scipio Barbatus da Maximus'un görev süresinin uzatılmasına bağlı olarak yine onun yanındaydı.⁸¹

295 yılında Quintus Fabius Maximus ve Publius Decius Mus konsül seçildi. Q. Fabius Maximus, Scipio Barbatus'u geçici olarak Clusium'da konuşlandırılmış ikinci lejyona *propraetor* olarak atadı. Kendisi ise savaş hakkında görüşmede bulunmak için Roma'ya dönmüştü. Ancak konsül Roma'dan geri dönmeden önce devasa sayıda gelen Galyalılar burada bulunan Roma ordugâhı ve lejyonuna saldırmaya niyetliydi. Scipio Barbatus, sayısının yetersizliğini düşünerek güçlerini ordugâh ile şehir arasındaki bir tepenin üzerine ilerletti. Düşman çok ani geldiği için Scipio Barbatus'un keşif yapacak zamanı yoktu. Lejyon hem önden hem de arkadan saldırıya uğradı ve tamamen çevrildi. Livius bazı yazarlardan konsüllerin Clusium'dan çok uzakta olmamalarına rağmen bu haberleri taşıyacak tek bir kimse kalmayana kadar tüm lejyonun orada yok edildiğini aktarır. Bir başka anlatıya göre ise onlar Galyalı değil, Umbria'lıydı ve bu büyük bir felaket değildi, sadece L. Manlius Torquatus'un yönetimindeki erzak arayan bir grubun çevresi sarılmıştı. Scipio Barbatus'un ordugâhtan yardım göndermesiyle Umbria'lılar yenilmişti.⁸²

Aynı yıl Scipio Barbatus'u Roma'nın İtalya üzerindeki egemenliğini güvenceye aldığı Sentium Savaşı'nda görürüz. Roma bu savaşta sadece Samnitlerle değil, Etrüskler, Umbria'lılar ve Galyalılarla karşı karşıyaydı. Romalıların bir başka orduyu Etruria ve Umbria'ya göndermesi Etrüsklerin ve Umbria'lıların Sentium'a gelip düşmana destek olmasını engelledi; ordular Sentium'da karşılaştığında güçlerin ne derece eşit olduğu göz önüne alınırsa, Romalıların bu stratejik hamle sayesinde olası bir felaketin önüne geçtiği düşünülebilir. Konsül Quintus Fabius Maximus, yüzü Samnitlere dönük olarak Roma sağ

⁸⁰ Liv. 10.14.

⁸¹ Liv. 10.18.

⁸² Liv. 10.25-26.

kanadını alırken, diğer konsül Publius Decius Mus, Galyalıların karşısında Roma sol kanadını almıştı. Galyalıları tarafından zor durumda bırakılan Decius, Roma'nın zafer kazanması için yer altı tanrılarına dua ederek kendini feda etmiştir. Konsül Q. Fabius Maximus'un talimatıyla geri hatlardaki yardımcı kuvvetleri alıp Decius'a desteğe gelen Scipio Barbatus ve Gaius Marcus, Decius'a yardım için geç kaldıklarını öğrendiler. Q. Fabius Maximus bundan sonra savaşı etkin bir şekilde yönetti. Samnitlerin başkumandanı Gellius Egnatius öldü, Galyalıları ve Samnitler bozguna uğradılar.⁸³ Sentium, III. Samnit Savaşı'nın başından beri devam eden Roma karşıtı koalisyonu çöktürdü ve her yıl gerçekleşen Roma saldırıları düşmanın yeniden koalisyon kurmasını engelledi.⁸⁴

Scipio Barbatus son olarak Gary Forsythe'nin Samnit savaşlarının son büyük savaşı dediği 293 yılındaki Aquilonia Savaşı'nda yer almıştır.⁸⁵ Konsül Lucius Papirius Cursor, yardımcı kuvvetlerin sağ kanadına L. Volumnius'u, sol kanadına ise Scipio Barbatus'u komutan olarak tayin etti. Lejyonerler düşmanın saflarını açarken süvariler saldırıya geçerek saldırdıkları her yerde düşman saflarını bozdular. L. Volumnius ve Scipio Barbatus süvari saldırısının ardından, bozguna uğramış Samnitleri yok ettiler. Hayatta kalan piyadeler ordugâha ya da Aquilonia'ya sürülmüş, soylular ve süvariler Bovianum'a kaçmıştı. Roma ordusunun sağ kanadı Samnit ordugâhına, sol kanadı ise Aquilonia'ya hareket etti. L. Volumnius, Samnit ordugâhını ele geçirirken, Scipio Barbatus Aquilonia'da daha güçlü bir direnişle karşılaştı; adamlarına diğer ordu düşman kampını ele geçirirken kendilerinin şehir kapısından püskürtülmelerinden memnun olup olmayacaklarını sordu. Askerler hep bir ağızdan "hayır!" diye bağırınca Scipio Barbatus kalkanını başının üzerinde tutarak kapıya koştu askerleri de aynı şekilde onu takip etti ve şehre girdiler. Samnitleri kapının her iki tarafındaki duvarlardan attılar, ancak küçük bir grup oldukları için şehrin içine ilerleme cesaretini gösteremediler. Konsül geldiğinde akşam yaklaştığı için geçici bir ordugâh kurdu ve gece boyunca düşman şehri boşalttı.⁸⁶

C. I. Kartaca Savaşı ve Esir Düşen Scipio Asina

III. Samnit Savaşı boyunca birçok kademede etkin bir şekilde Roma'ya hizmet eden Scipio Barbatus'u en son gördüğümüz 293 yılından sonra Roma, Orta İtalya'da bir süper güç konumuna gelmiş ve dikkatini güneye çevirmiştir. Lucania'lıların tehdidine maruz kalan

⁸³ Liv. 10.27-29.

⁸⁴ Faulkner, **a.g.e.**, s. 87.

⁸⁵ Forsythe, **a.g.e.**, s. 334.

⁸⁶ Liv. 10.40-42.

Yunan koloni kenti Thurioi'un yardım isteğine Roma'nın olumlu cevap vermesi onu Güney İtalya'nın en zengin devleti Tarentum'la karşı karşıya getirmiş ve Tarentum kendi nüfuz sahasına müdahale ettiği için Roma'ya savaş açmıştır. Roma, Tarentum'a yardıma gelen Epeiros kralı Pyrrhos'u 280-272 yılları arasındaki savaşlar sonucunda mağlup ederek Tarentum'u ele geçirmiştir. Roma böylelikle Orta İtalya'dan sonra Güney İtalya'da da hakimiyet kurmuştur.⁸⁷

Roma'nın güneye doğru genişlemesi etki alanını artırmış ve kendisini daha karışık siyasi olayların içinde bulmuştur. 315-312 civarı Sicilya'da Messana'yı ele geçiren Syrakusai tiranı Agathokles'in 289'da ölümünden sonra, emri altında paralı asker olarak görev yapmış olan Mamertinler Syrakusai'daki karışık siyasi durumdan istifade ederek Messana vatandaşlarını katletmiş, kadınlarını ve mallarını kendilerine alarak şehri komşu bölgelere yaptıkları akınlar için bir üs olarak kullanmışlar ve diğer toplulukları kendilerine vergi ödemeye zorlamışlardı. Messana, Sicilya'nın kuzeydoğu sahilinde yer alıyordu, İtalya ve Sicilya arasında bir köprü görevi görüyordu. Tarentum'un yenilgisi ile Roma büyük bir çoğunlukla Güney İtalya'nın hâkimi olmuştu. Syrakusai'da Hiero başlangıçta askerlerinin gücüyle sonradan şehrin lider politikacılarından birinin kızıyla evlenerek hakimiyetini artırmış ve Mamertinleri muhtemelen 268-265 arasında kesin bir mağlubiyete uğratmıştır. Bunun üzerine Mamertinler 265'te hem Kartaca'dan hem de Roma'dan yardım istemişlerdir. Bu yardım isteğine ilk olarak Kartacalıların cevap vererek bölgede garnizon kurmaları, Hiero'nun Kartaca ile bir düşmanlık başlatmak istememesi sebebiyle Syrakusai'a geri dönmesiyle sonuçlanmıştı. Kartacalıların bu olaya müdahalesi uzun süredir Sicilya'da aktif oldukları için şaşırtıcı değildi. Bu zamana kadar Romalılar İtalya yarımadasının dışına çıkmamışlardı. Kartaca'nın Messana'yı kontrolü onların tüm Sicilya'yı fethetmesine yol açabilir ve kolayca İtalya'ya ulaşmalarını sağlayabilirdi.⁸⁸ Mamertinler, yardıma gelen Kartacalıların şehri terk etmekte gönülsüz olduğunu anladıklarında onlara karşı Roma'dan yardım istediler. Böylece I. Kartaca Savaşı başladı.⁸⁹

Lucius Cornelius Scipio Barbatus'un büyük oğlu Gnaeus Cornelius Scipio Asina 260 yılı konsülüken, Roma Cumhuriyeti ile Kartaca arasındaki ilk deniz savaşı olan Lipara Adaları Savaşı'nda rol almıştır. Savaş sahası Sicilya'ydı ve 260'tan önceki Sicilya

⁸⁷ Faulkner, **a.g.e.**, s. 92-95.

⁸⁸ Adrian Goldsworthy, **The Fall of Carthage: The Punic Wars 265-146 B.C.**, London, 2003, s. 65-68.

⁸⁹ Faulkner, **a.g.e.**, s. 98-99.

savaşlarında, Kartaca'nın Sicilya'nın batısında sahip olduğu önemli yerler Kartaca ile denizden bağlantı kurdukları için Roma'ya buraları karadan almanın mümkün olmadığını göstermişti. Bunun üzerine güçlü bir donanma inşa eden Roma, Akdeniz'e açılacak bu ilk Roma donanmasına komuta etmesi için konsül Scipio Asina'yı görevlendirildi. Kendisi on yedi gemi ile beraber yola çıkarak Messana'ya doğru ilerlerken Lipara kasabasının kendisine teslim olacağına dair bir bilgi aldı.⁹⁰ Lipara, Sicilya'nın kuzeydoğu ucunda uzanan küçük adalar grubunun en önemli limanıydı. İtalya'ya giden yolu tehdit etmek için ideal bir mevkiydi.⁹¹ Scipio Asina, bir nebze fırsattan istifade etme ihtimaliyle yelken açtı ve kasabaya demir attı, ancak Panormus'ta bulunan Kartacalı komutan Hannibal bu konu hakkında bilgilendirilmiş ve Kartaca soylusu olan Boödes'i yirmi gemi filosuyla göndermişti. Boödes gece seferiyle Scipio Asina ve adamlarını limana hapsedmeyi başardı. Gün ağardığında, Scipio Asina'nın adamları kara yoluyla kaçarken, kendisi esir düştü.⁹² Bu felaketin bir sonucu olarak Scipio'ya muhtemelen siyasi rakipleri tarafından dişil bir kelime olan Asina, yani "dişi eşek" lakabı verilmişti. Bu durum siyasi kariyerinde çok büyük bir etki yaratmadı ve 254 yılında ikinci kez konsül seçildi. Esareten muhtemelen ya fidye ile ya da birkaç takasla kurtuldu.⁹³ Scipio Asina'nın yenilgisinin haberini alan diğer konsül Gaius Duilius kara kuvvetlerini bırakarak donanmanın başına geçmiş ve düşmanla Mylae'da karşılaşmıştır Romalıların yaptıkları yeni donanmada geliştirdikleri, geminin uç kısmına bağlı olan ve düşman gemisini yakalayarak mürrebatın bir kara savaşı yapmasına imkân veren *corvus* (düşman gemisine atılan bir köprü) sayesinde savaşı kazanmışlardır.⁹⁴

Scipio Barbatus'un küçük oğlu ve Scipio Asina'nın kardeşi olan Lucius Cornelius Scipio'nun mezar yazıtından 259 yılı konsülüken Aleria ve Corsica'yı aldığı ve Tanrıça Tempestates (Fırtına Tanrıçası) adına bir tapınak yaptırdığını öğreniriz.⁹⁵ Ancak yaptığı bu seferin ayrıntıları hakkında bir bilgi yoktur.

255 yılında konsül Marcus Atilius Regulus'un düşmana esir düştüğü başarısız Kartaca çıkarmasında mağlup olan ordularının kalıntılarını almayı başaran Romalılar dönüşte Sicilya kıyılarındaki Camarina sahilinde fırtınaya kapılmış 364 gemiden sadece sekseni kalmıştı. Bunun üzerine Roma 254 yılında 220 gemilik bir donanmayı üç ayda yaptı. Bu yıl

⁹⁰ Polyb. 1.21.

⁹¹ Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 106.

⁹² Polyb. 1.21.

⁹³ Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 106.

⁹⁴ Polyb. 1.22-23.

⁹⁵ *CIL* I² 9; Etcheto, **a.g.e.**, s. 237.

ikinci kez konsül seçilen Scipio Asina ve diğer konsül Aulus Atilius Caiatinus birlikte denize açıldı. Messana'da, Camarina'daki fırtınadan geriye kalan gemilerle filoyu çoğaltarak üç yüz gemiyle Kartaca Sicilya'sının baş şehri olan Panormus'u hem karadan hem denizden kuşattılar. Denizin yanındaki kale mancınıkla yıkıldı, askerler gedik yoluyla içeriye zorlandılar ve Yeni Şehir saldırıyla ele geçirildi. Aynı olayın yaşanması tehlikesi üzerine Eski Şehir denilen yerin sakinleri teslim olmak için acele ettiler. Burada bir garnizon bırakıldıktan sonra ordu Roma'ya dönmek için yelken açtı.⁹⁶

Scipio'ların I. Kartaca Savaşı'ndaki rolü burada son bulur. Savaşın geri kalanı Kartaca'nın ve Roma'nın güçlerinin sınırlarını zorlaması sebebiyle sürüncemede kalmıştır. 251 yılında Kartacalıların Panormus'u geri alma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Romalılar 250'de Lilybaeum, 249'da Drepanum'daki harekâtlarında başarısız olmuş, sonuncusunda büyük bir donanma yenilgisi yaşamıştır. 247'de Sicilya'ya gönderilen Kartacalı komutan Hamilkar yıllar içerisinde küçük zaferler kazanmış, ancak Roma'nın Sicilya'ya takviye gönderirken Kartacalıların bunu yapmaması, onun gücünü aşamalı olarak zayıflatmış ve kısa süre içerisinde ordusu batıya çekilerek atıl kalmıştır. 242'de Romalılar Lilybaeum'u ambargo altına almıştı. Burayı kurtarmak için bir donanma gönderen Kartacalı Aegates Adaları Savaşı'nda Romalılar'a mağlup olmuşlardır. Böylece Lilybaeum'daki Kartacalıların kaderlerine terk edilmiş oldu. Kartaca hükümeti yenilgiyi kabullenerek Hamilkar'a barış yapma yetkisi vermiştir.⁹⁷

D. Mediolanum Fatih: Scipio Calvus

III. Samnit Savaşının ardından Galyalı Senones kabilesinin *ager gallicus* adıyla bilinen toprakları ele geçirilmişti. 232 yılına gelindiğinde Gaius Flaminius'un bu toprakların Roma vatandaşları arasında bölünmesi teklifi kabul edilince 225 yılında Gallia Transalpina'sından gelen birliklerle desteklenen Gallia Cisalpina kabileleri Apeninler'i geçti ve Etruria'ya girdi, ancak Telamon Savaşı ile Galya ordusu yok edildi. Bu zafer Roma'nın Galya topraklarına da saldırmasına imkân sağladı. Roma Po havzasını ele geçirmek için Kuzey İtalya'ya yürüdü.⁹⁸

222'ye gelindiğinde Galyalılar barış istemiş, ancak yeni konsüller Marcus Claudius Marcellus ve 259 yılı konsülü Lucius Cornelius Scipio'nun oğlu olan Gnaeus Cornelius Scipio Calvus onlarla barış yapılmaması konusunda ısrarcı olmuşlardır. Bunun üzerine hayal

⁹⁶ Polyb. 1.34,37-38.

⁹⁷ Faulkner, **a.g.e.**, s. 103-104.

⁹⁸ **A.e.**, s. 105-106.

kırlığına uğrayan Galyalılar, şanslarını son kez denemeye karar verdiler ve Ren civarında yaşayan Galya kabilesi Gaesatae'dan otuz bin kişiyi parayla tutarak düşmanların saldırısını beklediler. Baharın başlarında harekete geçen Scipio Calvus ve Marcus Claudius Marcellus, Insubria bölgesi içlerine ilerlediler ve Acerrae şehrini kuşattılar. Insubria'lılar güçlerini böldüler ve Po'yu geçerek Clastidium'u kuşatma altına aldılar. Bunun üzerine konsül Marcus Claudius süvarilerini ve birkaç hafif piyadeyi alarak kuşatılan yerlileri rahatlatmak için bölgeye ilerledi. Galyalılar bunu duyunca kuşatmayı kaldırıp onu karşılamak için ilerleyip savaş düzeni aldılar. Savaşta süvarilerin baskısıyla kaçan Galyalılar köşeye sıkıştı ve nehre düşüp boğuldular. Roma ordusu, daha sonra tüm tahıl stoku ile birlikte Acherrae'ı da ele geçirdi. Burayı tahliye eden Galyalılar Mediolanum'a geri çekilmişlerdi. Scipio Calvus onların peşini bırakmadan takip etti ve onların varışından çok geçmeden şehre ulaştı. Galyalılar ilk başta kımıldamadı, ancak Scipio Calvus Acherrae'a geri dönmek üzere yola koyulunca birden ortaya çıkarak arkasından saldırdılar. Scipio Calvus, keşif kolunu geri çağırana kadar pek çok adamı öldürdüler, ancak nihai olarak Romalılar saldırıları defetti. Galyalılar bir süre daha bastırdıysa da dağılarak civardaki dağlara kaçmaya başladılar, Scipio Calvus peşlerinden giderek bölgeyi yakıp yıktıktan sonra Mediolanum'u aldı. Bunun üzerine Insubria'lılar Roma'ya teslim oldu.⁹⁹

E. II. Kartaca Savaşı'nda Scipio'lar

1. Ticinus Nehri Savaşı

Scipio Asina ve Lucius Cornelius Scipio kardeşlerin yer aldığı I. Kartaca Savaşı sonunda yapılan barış antlaşmasına göre Kartacalılar Sicilya'yı ve İtalya ile Sicilya arasındaki tüm adaları tamamen tahliye edecek, 2200 talenti on yıl içinde Roma'ya ödeyecek ve tüm savaş esirlerini fidye almadan Roma'ya geri verecekti.¹⁰⁰ I. Kartaca Savaşı'ndaki yenilgiyle Kartaca'nın gücü ciddi olarak kısıtlanmıştı, limanlar kaybedilmiş, devlet iflas etmiş, insanlar tükenmişti.¹⁰¹ Savaştan sonra Kartaca ödeme yapamadığı için ücretli askerlerin isyanıyla¹⁰² uğraşırken Romalılar yapılan antlaşmaya aykırı olarak 238 yılında Sardinia'yı kanunsuzca ele geçirmişti. Kartaca bütün bu kayıpları telafi etmek için Hamilkar Barka'yı İspanya'ya göndererek cansiperane şekilde bir genişleme planı uyguladı. İspanya'daki zaferlerle güçlenen

⁹⁹ Polyb. 2.34.

¹⁰⁰ Polyb. 3.27.

¹⁰¹ Eve MacDonald, **Hannibal: Hellenistik Bir Hayat**, çev. Faruk Uysal, Ankara, 2018, s. 91.

¹⁰² I. Kartaca Savaşı'ndan sonra Kartaca mali olarak zor durumda kalmış ve topladığı ücretli askerlere ödemelerini yapamamıştı bkz. Polyb. 1.66.

Kartaca eski düşmanlarına karşı cesaretlendi.¹⁰³ Roma, I. Kartaca Savaşı'ndan itibaren gücünü istikrarlı bir şekilde artırmıştı. Scipio Calvus'un Mediolanum seferi örneğinde gördüğümüz gibi, Galyahılar ve Po Nehri'nin kuzeyindeki diğer kabilelere karşı seferler silsilesiyle Roma'nın konumu sıkı bir şekilde güçlenmişti.¹⁰⁴ Aynı zamanda 227 yılında önce Sicilya sonra da Sardinia ve Korsika Roma'nın ilk *provinciaları* olmuştur.¹⁰⁵

Romalılar, Barkas ailesinin İspanya'daki faaliyetlerinden endişeliydiler ve buraya elçiler gönderdiler.¹⁰⁶ İspanya'da Hamilkar'ın yerine geçmiş olan damadı Hasdrubal¹⁰⁷ 226'da Roma elçilerinin, Kartacalıların Ebro Nehri'nin kuzeyine silahla geçmemesine dair talebini kabul etti. Hasdrubal'ın 221'de öldürülmesiyle yerine Hamilkar Barka'nın yirmi beş yaşındaki oğlu Hannibal Barka geçmiştir.¹⁰⁸ Hannibal babasıyla İspanya seferi için yola çıkmadan önce daha dokuz yaşındayken tanrıların önünde "Romalılarla asla dost olmayacağına" dair bir yemin etmişti.¹⁰⁹ İspanya'da 220-219 civarı Ebro Nehri'nin güneyinde yer alan Saguntum ve Kartaca ile müttefik olan komşu kabile arasında bir anlaşmazlık çıkınca, komşu kabile Saguntum'a karşı Hannibal'ın desteğini aldı.¹¹⁰ Saguntum halkı ise Roma'dan yardım istedi. 219 yılı konsülleri, Scipio Calvus'un kardeşi olan Publius Cornelius Scipio ve Tiberius Sempronius Longus'tu. Konsüller sorunu senatoya taşıyınca, Hannibal'ı uyarmak için elçilerin gönderilmesine karar verildi, ancak elçiler daha yola çıkmadan Hannibal Saguntum'u kuşatmıştı.¹¹¹ Elçiler bölgeye varınca mesafeli bir kabul gördü ve taleplerini tekrarlamak için Kartaca'ya gittiler. Romalılar ise Saguntum'a herhangi bir askeri yardım göndermemişti. Hannibal'ın Saguntum'u ele geçirmesi sekiz ay sürdü.¹¹² Romalı elçiler Kartaca senatosuna kabul edilmeyecek bir teklif olarak sorumlu Hannibal'ın Roma'ya teslimini istediler. Roma elçisi Fabius, savaş ve barıştan hangisini seçerlerse onu ilan edeceğini söyledi. Kartaca *suffesi* iki seçenekten hangisi olursa olsun deyince Roma elçisi Fabius, savaşı seçti. Kartacalılar da "kabul ediyoruz!" diye haykırdı.¹¹³

¹⁰³ Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 146-147.

¹⁰⁴ Hans Beck, "The Reasons for the War", **A Companion to the Punic Wars**, Blackwell, ed. Dexter Hoyes, 2011, s. 227.

¹⁰⁵ Kevser Taşdöner, **Anadolu'da Roma Eyaletleri Augustus Dönemi**, İstanbul, 2017, s. 64.

¹⁰⁶ Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 148.

¹⁰⁷ MacDonald, **a.g.e.**, s. 118.

¹⁰⁸ **A.e.**, s. 123-124.

¹⁰⁹ **A.e.**, s. 110.

¹¹⁰ Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 144.

¹¹¹ Liv. 21.6.

¹¹² Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 144-145.

¹¹³ Polyb. 3.33.

Böylece Scipio ailesinin etkin bir şekilde yer alacağı II. Kartaca Savaşı başladı. Konsüllerden Publius Cornelius Scipio *provincia* olarak İspanya'yı alırken Tiberius Sempronius Longus, Sicilya ve Afrika'yı aldı. P. Cornelius Scipio, 14.000 piyade, 1600 süvari ve altmış savaş gemisine sahipti. T. Sempronius Longus'un ise dört bin piyadesi, üç yüz süvarisi, yüz altmış savaş gemisi ve on iki kalyonu vardı.¹¹⁴ P. Cornelius Scipio, Hannibal ile karşılaşmak için yola koyulmadan önce bir sorunla karşılaştı. Roma'dan Gallia Cisalpina'daki Placentia ve Cremona'ya yeni koloniler kurulması amacıyla düzenleme yapmaya gelen ve Livius'un aralarında olasılıkla P. Cornelius Scipio Asina'nın da bulunduğu bahsettiği komisyon üyeleri, Boii ve Insubria'lının isyanıyla karşılaşmış ve Mutina'ya çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu isyan için konsül P. Cornelius Scipio kuvvetlerinden beş bin askeri *praetor* Gaius Atilius'a vererek isyan bölgesinde bulunan *praetor* Manlius Vulso'ya yardım için ilerlemesini emretti.¹¹⁵ Daha sonra Liguria sahili boyunca ilerleyen P. Cornelius Scipio, Pisae'dan Massilia'yı beş günde geçip Ren Nehri'nin Massilia burnu denilen yerine demir atarak birliklerini karaya çıkardı. Hannibal'ın Pireneler'i geçtiğini duysa da yol üstündeki kırsal bölgelerin zorluğu ve aradaki Galyalı kabilelerin çokluğundan dolayı onların uzakta olduğuna emindi, ancak Hannibal Ren geçidine ulaşmıştı. Bu haberi alınca şaşırان P. Cornelius Scipio, üç yüz süvarisini onların konumunu öğrenmeleri için gönderdi ve iyi bir savaş yeri belirlemek için *tribunus*larla görüştü.¹¹⁶ Ren'i geçen Hannibal, düşmanın konumunu ve kuvvetini öğrenebilmek için gönderdiği beş yüz Numidia'lı süvari birliğinin P. Cornelius Scipio'nun gönderdiği üç yüz Roma süvarisiyle karşılaşması sonucu çıkan çatışmada iki yüzden fazla Numidia'lı ve yüz kırk Romalı öldü. Sağ kalanların yaşananları anlatması üzerine P. Cornelius Scipio, ordu yükünü gemilere koyarak bütün ordusuyla savaşmak için ilerledi.¹¹⁷ Hannibal İtalya'ya ilerleyişine devam etme ya da Romalılarla çarpışma konusunda kararsız kalınca, liderleri Magalus ile gelen Boii elçileri Hannibal'e ilerleyişinde rehberlik etme garantisi verdi. Böylece Hannibal, P. Cornelius Scipio ile karşılaşmaktan caydırılmış ve tüm kuvvetini İtalya'nın istilası için saklamıştır.¹¹⁸

P. Cornelius Scipio, Hannibal'ın Ren Nehri'ni geçtiği yere, ancak üç gün sonra gelebilmişti ve düşmanın böylesine tehlikeli bir yoldan İtalya'ya gitmeye kalkışamayacağını düşündüğü için şaşırmıştı. İspanya'da Hasdrubal ile savaşması için askeri kuvvetlerinin esas

¹¹⁴ Liv. 21.17.

¹¹⁵ Liv. 21.25-26.

¹¹⁶ Polyb. 3.41.

¹¹⁷ Polyb. 3.45.

¹¹⁸ Liv. 21.29.

kısmını kardeşi Scipio Calvus'a teslim etti ve Hannibal'ı Alpler'den indiği zaman karşılamının daha iyi olacağını düşünerek deniz yoluyla İtalya'ya döndü.¹¹⁹

Hannibal'ın Yeni Kartaca'dan Po'ya ulaşması beş ay, Alpler'i geçmesi ise on beş gün sürmüştü.¹²⁰ Konsül P. Cornelius Scipio gemileriyle Pisae'a vardıktan sonra tüm hızıyla Po'yu geçerek Ticinus Nehri yakınlarında ordugâh kurdu.¹²¹ P. Cornelius Scipio ve Hannibal birbirlerinin gücünü daha yakından görmek için ilerlerken karşılaştılar ve savaş düzeni aldılar. P. Cornelius Scipio, mızrakçıları ve Galyalı süvarileri en öne yerleştirirken Romalı süvarileri ise ihtiyat kuvvetleri olarak tuttu. Hannibal merkeze düzenli süvari ordusunu, kanatlara ise Numidia'lıları yerleştirdi. Bir müddet sonucu belirsiz bir süvari savaşı yapıldı. Ancak aralara karışan piyade sayısından atlar ürküp şahlanmaya başlayınca birçok süvari atlarından düştü ve savaş bir piyade çarpışmasına döndü. Kartaca kanatlarında yer alan Numidia'lılar küçük bir daire çizerek Romalıların geri hatlarında kendilerini gösterince Romalılar panik halini aldı. Konsül P. Cornelius Scipio'nun yaralanmasıyla işler daha da kötüye gitti, ancak henüz yeni olgunluk çağına erişmiş oğlu Scipio Africanus tarafından kurtarıldı. Numidia'lılar tarafından ilk saldırıya uğrayan mızrakçılardı ve ihtiyatta kalan süvari kuvvetleri P. Cornelius Scipio'yu ortalarına alıp ona kalkan oldular ve düzenli bir şekilde geri çekilerek ordugâha geri getirdiler.¹²²

2. Trebia Nehri Savaşı

P. Cornelius Scipio ertesi gece Ticinus'taki ordugâhı, buraya gelirken nehrin karşısına attığı ve hâlâ zarar görmemiş kayıklardan oluşan bir köprü vasıtasıyla terk etti ve Po Ovası'na doğru hızlıca ilerledi. Hannibal onların Ticinus'tan ayrıldıkları haberini almadan Placentia'ya ulaştılar, ancak Po'nun diğer tarafında yaklaşık altı yüz Roma askeri kalmıştı ve bunlar Hannibal'ın eline geçti. Bütün kayıklar bağlanmadığından akıntının etkisiyle nehrin aşağılarına doğru yüzüp gitmişlerdi. Hannibal kayıklardan bir köprü inşa ederek nehri geçti ve P. Cornelius Scipio'yu Placentia'ya kadar takip etti. Bölgeye geldikten sonra ordusunu savaş düzeninde düşmana karşı ayarladı.¹²³ Ancak sonraki gece Roma kampındaki Galyalı yardımcı birlikler isyan etti ve yaklaşık iki bin piyade ve iki yüz süvari, kapılardaki nöbetçileri katledip

¹¹⁹ Polyb. 3.49; Liv. 21.32.

¹²⁰ Polyb. 3.56.

¹²¹ Liv. 21.39.

¹²² Liv. 21.46; Polyb. 3.65. Livius, anlatısının devamında Caelius'un, P. Cornelius Scipio'nun hayatını kurtaran kişinin Liguria'lı bir köle olduğunu iddia ettiğini bizlere aktarsa da bu kişinin yine de Scipio Africanus olduğuna dair genel bir uzlaşma olduğunu söyler.

¹²³ Liv. 21.47; Polyb. 3.66.

Hannibal'a kaçtı. P. Cornelius Scipio bu ihanetin civardaki tüm Galyalıları yayılabileceği endişesiyle ordugâhı bozarak yakınında tepelerin de bulunduğu Trebia Nehri'ne ilerledi.¹²⁴ P. Cornelius Scipio ilerleyişi boyunca yarasının tahrişinden doğan acıya daha fazla tahammül edemedi ve Sicilyadan çağırılmış olduğunu duyduğu diğer konsülü beklemenin en iyisi olacağını düşünerek nehrin yakınında bir ordugâh kurdu.¹²⁵ Hannibal, Romalıların ayrıldığını öğrenir öğrenmez takipte kalarak P. Cornelius Scipio'ya yaklaşık 7 km uzaklıkta ordugâh kurdu.¹²⁶ Konsül Sempronius ise ordusuyla birlikte Trebia'ya gelerek P. Cornelius Scipio ile birleşti.¹²⁷ Trebia ile Po arasında ikâmet eden Galyalıların savaşı kazanacak tarafın memnuniyetini elde etmek için tarafsız görünmelerine kızan Hannibal, askerlerine bu bölgeyi yağmalama emrini verdi. O ana kadar tarafsız olan Galyalıları konsüllere elçiler göndererek yardım istedi. P. Cornelius Scipio hâlâ iyileşmemiştir, aldığı yenilgiden dolayı karamsardı ve savaşı ertelemeyi tercih ediyordu. Birçok kez ihanet etmiş olan Galyalıları yardım etme konusunda kararsızdı, ancak diğer konsül Sempronius bunu kabul etti. Sempronius'un Galya topraklarını korumak üzere gönderdiği askerler, ganimetle yüklü düşmanın karşısına aniden çıkınca zafer Romalıların oldu.¹²⁸ P. Cornelius Scipio'nun Ticinus'ta mağlup olduğu askerlere karşı zafer kazanan Sempronius bundan büyük memnuniyet duydu. Askerlerinin moralinin düzeldiğini ve P. Cornelius Scipio dışında savaşı geciktirmeyi isteyen hiç kimsenin olmadığı kanaatine vardı. Sempronius, P. Cornelius Scipio'nun vücudundan daha çok mental olarak hasta olduğuna inanıyor ve yarasının onu savaşın tehlikelerinden ürküttüğünü düşünüyordu. P. Cornelius Scipio hasta olarak yatarken askerlerine etkileyici bir konuşma yapan Sempronius, yeni konsül seçimleri yaklaştığı için yerine başkası geçmeden hızlı davranıp şöhret elde etme fırsatını kaybetmek istemiyordu.¹²⁹ Livius'un bu anlatısında Sempronius'un stratejik düşünmek yerine kendi çıkarlarını Roma'nın çıkarlarının üstüne koyduğunu görürüz ve Livius onun savaşmak isteyip şöhret elde etme fırsatını kaçırmak istemediğinden bahseder, ancak buna bir yorum getirmez. Polybios ise açıkça P. Cornelius Scipio'nun tarafını tutar ve Sempronius Longus'u ağır bir şekilde eleştirir:

Sempronius, Scipio'nun görüşünün geçerliliğini ve inandırıcılığını anlayabiliyordu, ancak işlerin istediği gibi gitmesine dair mantıksız kanaati ve ihtirasıyla kararlıydı.

¹²⁴ Liv. 21.48; Polyb. 3.67.

¹²⁵ Liv. 21.48; Polyb. 3.68.

¹²⁶ Polyb. 3.68.

¹²⁷ Liv. 21.51.

¹²⁸ Liv. 21.52; Polyb. 3.69.

¹²⁹ Liv. 21.53.

Polybios'a göre P. Cornelius Scipio'nun görüşleri oldukça makûldü. Birlikler bu sürede bir kış eğitimi geçirebilir ve eğer Kartacalılar harekete geçmez ve mecburi bir başıboşluk içinde kalırlarsa iki yüzlülükleriyle ünlü Galyahılar bu kez onlar için sıkıntı yaratabilirdi. Ayrıca yarasının iyileşmesiyle Roma'ya gerçek bir hizmette bulunabilecekti. Hannibal, Galyalıları enerjileri tazeyken kullanmak ve P. Cornelius Scipio hâlâ savaşamaz haldeyken henüz eğitilmemiş yeni Roma birlikleriyle çarpışmak istiyordu.¹³⁰ P. Cornelius Scipio'nun muhalefetine rağmen Sempronius askerlerine savaş için hazırlık yapmalarını emretti. Romalıların savaş için hazırlandığı haberini düşman tarafına gönderdiği bazı Galyalılardan öğrenen Hannibal, iki ordugâhın arasındaki derenin, çalılar ve yoğun dikenli bitkilerle kaplanmış sarp bir kıyıda olduğunu fark edince kardeşi Mago'yu bin süvari ve bin piyade ile geceleyin pusuya yatmaları için bölgeye gönderdi.

Hannibal, gün aydınlandıktan sonra Numidia'lı süvarileri, Trebia Nehri'ni geçip Roma ordugâhına doğru sürmeleri emriyle önden göndererek düşmanı savaş için tahrik etti. Sempronius önce tüm süvarisini Numidia'lıları karşılamak için gönderdi, sonra da altı bin piyade savaş alanına ilerledi. Savaş kış ayında kuvvetli bir tipinin altında oldu. Lejyonların soğuğa karşı herhangi bir önlem olmadan ileri gönderilmesi Romalıları zor duruma soktu. Numidia'lıları takip ederken Trebia Nehri'nin en sığ yerinde bile göğüslerine kadar uzanan suyla yürüyerek karşıya geçmek için mücadele ettiler. Vücutları soğuktan hissizleştiği için silahlarını zorlukla taşıyorlardı ve günlerce katlandıkları açlık ve yorgunluktan bitap düşmüş durumdaydılar, ancak Kartacalılar kendi çadırlarında yemek yemişlerdi ve nehrin dondurucu suyundan bir nebze olsun korunmak için vücutlarını yağlamışlardı. Romalıların nehri geçtiğini gören Kartacalılar savaş düzeni aldı. Hafif piyade Roma standartlarının karşısındaydı, arkalarındaki ağır silahlı piyade ordunun dayanak noktası ve bel kemiği idi. Kanatlarda süvariler, onların yanında ise filler vardı. Sempronius'un süvarileri Numidia'lıları takip ederken etrafa dağıldıkları için işaretlerle çağırılarak piyadenin her iki kanadını yerleştirildiler. Çarpışma başladığında pusuya yatmış olan Mago ve süvarileri, bulundukları yeri Roma ordusu geçer geçmez arkadan saldırdılar ve Roma ordusu arasında panik yarattılar. Romalıları herhangi bir kaçış yolunun olmadığını anladıklarında zorunlu olarak Kartaca hattının ortasından geçtiler ve büyük bir katliama maruz kaldılar (Res. 1). Kaçanların bir kısmı nehrin girdaplarına kapılarak boğuldu, bir kısmı ise nehre girip girmeme konusunda tereddüt

¹³⁰ Polyb. 3.70.

yaşarken düşmanın eline geçti. Kartacalılar havadan dolayı düşmanlarını Trebia'dan daha uzağa takip etmediler. P. Cornelius Scipio kalan orduyu Placentia'ya sevk etti.¹³¹

3. Scipio Kardeşlerin İspanya Savaşları

P. Cornelius Scipio, İtalya'nın kuzeyinde yer alan Ticinus ve Trebia bölgelerinde bu yenilgileri alırken İspanya'ya gönderdiği kardeşi Scipio Calvus bu süreçte önemli başarılar elde etmişti. Ren Nehri ağzından hareket ederek Pireneler'i geçmiş Emporiae'da ordusunu karaya çıkarmıştı. Ebro Nehri'ne kadar bütün sahili müttefiklikler kurarak Roma hakimiyeti altına almıştı. Ebro'un diğer tarafındaki bölgeleri kontrol eden Hanno, Scipio Calvus'un daha fazla ilerlemesini engellemek için ona savaş açtı. Hanno ve Hasdrubal'ın birleşik güçleriyle savaşmaktansa her biriyle ayrı ayrı savaşmanın daha iyi olacağını düşünen Scipio Calvus bu fırsatı kaçırmadı ve yapılan savaşta önce Kartaca ordugâhını sonra oraya yakın bir kasaba olan Cissis'i ele geçirdi. Cissis küçük bir yer olduğu için ganimetin değeri azdı, ancak ordugâhta o an İtalya'da hizmet veren Hannibal'ın ordusunun ağır yükler taşımamak için arkalarında bıraktıkları değerli eşyalar ve silahlar, Roma askerlerinin eline geçti. Hanno'ya yardım etmek için Ebro'yu geçen Hasdrubal geç kalmıştı. Cissis yenilgisini öğrendikten sonra deniz tarafına yönelen Hasdrubal, burada başıboş dolaşmakta olan Romalı donanma askerlerini katlettikten sonra Ebro'nun güneyine geri çekildi. Haberleri alan Scipio Calvus bölgeye gelerek, olayın sorumlusu olan Roma askerlerini geleneksel şekilde cezalandırıp, Tarraco'da küçük bir garnizon bıraktıktan sonra deniz yoluyla Emporiae'a döndü. Hasdrubal daha sonra Ilergetes kavmini kışkırtarak, onları Roma müttefiklerinin topraklarını yağmalamada kullandı. Bunun üzerine Scipio Calvus kış ordugâhından çıkınca Hasdrubal tekrardan Ebro'un güneyine geçmiş ve Ilergetes kavmini yalnız bırakmıştır. Scipio Calvus, Ilergetes kavminin topraklarını işgal ettikten sonra ilerledi ve Ausetani kavminin şehrini otuz günlük bir kuşatmadan sonra ele geçirdi.¹³²

217 yazında Hasdrubal'ın kırk gemiden oluşturduğu donanma Hamilkar'ın komutasında Yeni Kartaca'dan yelken açarken, Hasdrubal Ebro Nehri'nde donanma ordusuyla birleşmek ve ordugâh kurmak amacıyla kara ordusuyla yola çıktı. Donanma kıyı boyunca ilerlerken kara ordusu kıyı şeridini takip ediyordu. Scipio Calvus niyetlerini anlayınca onları hem karada hem denizde karşılamak istedi, ancak onların sayılarını ve silahlanmasının

¹³¹ Liv. 21.53-56; Polyb. 3.71-74. Trebia Savaşı'ndan sonra Roma karamsarlığa kapıldı. Sempronius Roma'ya giderek konsüllük seçimlerini yönetti. Seçilen konsüller Gnaeus Servilius Geminus ve Gaius Flaminius idi bkz. Liv. 21.57; Polyb. 3.75.

¹³² Liv. 21.60-61; Polyb. 3.76.

boyutunu öğrendiği zaman karada karşılaşmaya karar verdi. Gemiyle yola çıkarak düşmandan yaklaşık 15 km uzaklıkta bir yere demir attı ve düşmanın yerini öğrenmek için iki gemi gönderdi. Kartacalıların nehrin ağzına demir attıklarını ve ordugâhlarının kıyı üzerinde olduğu haberi gelince demir alan Scipio Calvus düşmanı hazırlıksız ele geçirmek için ilerledi. Hasdrubal düşman donanmasının yaklaştığı haberini alınca kara ordusunu sahile dizdi ve mürettebatına gemiye binmelerini emretti. Hazırlıksız yakalanan Kartacalılar kısa sürede kargaşa içinde kalarak kaçmaya başladı. Romalılar sahil üzerinde pruvaları kırılmamış ya da sık yerde omurgası karaya oturmamış gemilerin arka taraflarına halatlar bağlayarak denize çektiler ve böylelikle yirmi beş gemiyi ele geçirdiler.¹³³ Bu zaferden sonra Onusa şehrini yağmalayarak rotalarını Yeni Kartaca yönüne çevirdiler. Etraftaki her yeri yakıp yıktıktan sonra ganimetle yüklenen donanma Longuntica'ya gitti. Burada Hasdrubal'ın kendi gemilerinde kullanmak üzere topladığı büyük miktarda halfa bitkisi buldular ve ihtiyaçları kadarını alıp geri kalanını ateşe verdiler. Ebusus Adası'na (modern Ibiza) geçtikten sonra buranın baş şehrini ele geçirme çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun üzerine bölgedeki kırsal alanları yağmaladılar ve böylece ana karadan toplamış olduklarından daha büyük bir ganimetle gemilerine döndüler. Gemiler geri döndükten sonra İspanya'nın en uzak yerlerinden gelen pek çok elçi toplanmıştı. Rehineler veren ve Roma idaresi altına giren kavimlerin sayısı yüz yirmiden fazlaydı. Bundan dolayı Scipio Calvus, denizde olduğu kadar karada da yeterli derecede kudretli olduğunu hissederek Castulo Geçidi'ne kadar ilerledi. Hasdrubal ise Lusitania'ya geri çekildi.¹³⁴

Mandonius ve önceleri Ilergetes kavminin başında bulunan Indibilis kendi vatandaşlarını isyana zorlayıp Roma müttefiklerinin sulh içindeki topraklarını istila etmişlerdi. Scipio Calvus bunun üzerine hafif silahlı yardımcı birliklerle bir *tribunus militum* gönderdi. Kolayca bozguna uğratılan düşmanın bin askeri öldürüldü ve bir kısmı savaş esiri olarak alındı. Bu Hasdrubal'ın müttefiklerini korumak için Ebro Nehri'ni geçmesine yol açtı. Kartacalılar Ilergavonenses topraklarındaki ordugâhlarındayken, Romalılar Nova Classis yakınlarındaydı, ancak beklenmedik gelişme savaşın akışını başka yöne çevirdi. Başlıca adamlarını Scipio Calvus'a elçi olarak gönderen ve rehineler veren Celtiberia'lılar, Scipio Calvus'un teşvikiyle güçlü bir orduyla Yeni Kartaca'yı kuşattı. Saldırıyla üç kasabayı ele geçirdiler. Bundan sonra

¹³³ Liv. 22.19-20; Polyb. 3.95-96.

¹³⁴ Liv. 22.20.

Hasdrubal ile iki kez başarılı bir şekilde savaştılar ve 15.000'e yakın düşmanı katledip birçok askeri standartla birlikte dört bin kişiyi esir aldılar.¹³⁵

Konsüllüğünden sonra komutası senato tarafından uzatılan P. Cornelius Scipio otuz savaş gemisi ve sekiz bin askerle İspanya'ya geldi. Tarraco limanında askerlerini gemiden indirdikten sonra kardeşi Scipio Calvus'a katılmak üzere yola çıktı. Bu andan itibaren iki kardeş mükemmel bir uyumla savaşa devam ettiler. Kartacalılar, Celtiberia'lılarla savaştığı için Scipio kardeşler Ebro'yu geçerken bir düşman müdahalesiyle karşılaşmayarak doğrudan Saguntum'a ilerlediler. Kartacalılar, Roma'yla müttefiklik kurulmasını engellemek için İspanya'nın bütün bölgelerinden topladıkları rehineleri Saguntum'da küçük bir garnizonun koruduğu kalede tutuyorlardı. Saguntum'lu İspanyalı bir soylu olan Abelux o zamana kadar Kartacalılara sadık kalmıştı, ama şimdi müttefikliğini değiştirmeye niyetliydi. İhanet için değerli bir şey yapmadan Roma tarafına geçerse itibarsız biri olarak görülebilirdi. Bundan dolayı rehineleri Romalılara teslim etmeye karar verdi. Abelux, rehinelerin muhafızı olan Bostar'a Romalıların Ebro Nehri'nin kıyısında kurdukları ordugâhın taraf değiştirmek isteyenler için güvenli bir sığınak olabileceğini ve eğer İspanyalıların Kartacalılara sadık kalması isteniyorsa kalede tutulan rehinelerin evlerine gönderilmesi gerektiğini söyledi. Bu iyilikle İspanyalıların Kartacalılara karşı sadakatlerinin artacağına Bostar'ı ikna etti. Abelux bu görüşmeden sonra gizlice Scipio kardeşlerin huzuruna giderek rehineleri kendilerine vermeyi teklif etti ve rehinelerin el değiştirmesi için gereken yer ve zaman konusunda anlaştıktan sonra Saguntum'a döndü. Abelux, sonraki gün Bostar'la görüştü ve planı gece uygulamak konusunda anlaştılar. Abelux, Romalılarla antlaşmaya varılan saatte çocukları Roma ordugâhına götürdü. Abelux'un Bostar'la anlaştığı şekilde yapıyormuş gibi çocukların Kartacalılar adına evlerine gönderildiği gösterildi, ama aslında çocuklar Roma adına evlerine gönderildi. P. Cornelius Scipio rehineleri ülkerine iade etme sorumluluğunu Abelux ve arkadaşlarına verdi. Abelux toplulukları gezerek çocukların iadesini, Kartacalıların sert ve güvensiz tutumunu, Romalıların ise cömertliğini ve anlayışını göstermek için kullandı.¹³⁶

216 yılında Scipio kardeşler kuvvetlerini, Scipio Calvus karada, P. Cornelius Scipio ise denizde yönetmek üzere bölüştü. Hasdrubal ise yeni bir sefer hazırlığı yaparken donanma kaptanlarının firar ettiği haberini aldı. Bu kaptanların Tartesii kavmini Hasdrubal'a karşı kışkırtması üzerine Hasdrubal Tartesii'ye boyun eğdirmişti. Kartaca'dan Hasdrubal'ın ordusunu ilk fırsatta İtalya'ya sevk etmesi emri gelince, bu haberi duyan Tartesii ve birçok

¹³⁵ Liv. 22.21.

¹³⁶ Liv. 22.22; Polyb. 3.97-99.

kavim Roma tarafına geçti. Bunun üzerine Hasdrubal, Kartaca'ya mektup göndererek ayrılışının haberinin dahi ne kadar çok kayba yol açtığını belirterek ülkeyi terk ederse daha Ebro'yu geçmeden İspanya'nın Romalıların olmuş olacağını ve bu yüzden ayrılmadan önce kendisine halef gönderilmesini istedi. İyi teçhizatlı bir ordu ve donanmayla İspanya'ya gönderilen Himilco süratle Hasdrubal'a ulaştı. Hasdrubal ordugâhını kaldırmadan önce kendi hakimiyeti altındaki bütün kavimlerden para talep etti, çünkü Hannibal'ın geçit hakkını bazı kabilelere para ödeyerek aldığını ve Galyalı yardımcı kuvvetlerine para ödediğini biliyordu. Parasız bir halde bu kadar uzun bir yürüyüşe çıkarsa Alpler'e zorlukla ulaşırdı. Bu haberleri alan Scipio kardeşler, Hannibal'ın tek başına bile İtalya'da büyük zorluklar çıkardığını biliyorlardı ve Hasdrubal ile birleşirse Roma'nın sonunun geleceğini düşünüyorlardı. Bu yüzden ordularını Ebro'da bir araya getirdikten sonra nehri geçtiler. Hasdrubal'ı doğrudan karşılamak yerine Ebro Nehri'ne yakın en zengin şehir ve Kartaca müttefiki olan Hibera'ya saldırılarının onu engelleyeceğini düşündüler. Hasdrubal bunun farkına varır varmaz müttefiklerine yardıma gitmek yerine Roma'nın yeni koruması altında girmiş olan bir şehre saldırdı. Bunun üzerine Scipio kardeşler başlattıkları kuşatmayı kaldırarak Hasdrubal ile savaşılmaya gittiler. Birkaç gün boyunca birbirlerinden 8 km uzaklıkta kaldılar, ancak zaman zaman küçük çarpışmalar çıkıyordu, buna benzer bir günün sonunda her iki taraf da tüm güçleriyle ovaya indi. Romalıları ülkelerinden uzakta savaşıyorlardı, ancak askerler Scipio kardeşler tarafından Roma'nın bekâsı için savaştıklarına ikna edilmişlerdi. Bu yüzden ana vatanlarına dönüşleri savaşın sonucuna bağlı olacak Roma askerlerinin akıllarında sadece kazanmak ya da ölmek vardı. Düşman ise daha az kararlıydı. Ordunun çoğunluğu galip olarak İtalya'ya gitmektense İspanya'da bozguna uğramayı tercih edebilecek yerlilerdi. Savaş başladıktan sonra tüm Roma savaş hattı merkezde yoğunlaşmasına rağmen, düşman kanatlarını zorlamak için yeterli güce sahipti, dolayısıyla savaş iki ayrı yönde gelişti. Her ikisinde de Romalıları başarılı oldu. Romalıları merkezde hem sayı hem de güç olarak üstündüler ve düşmanın çoğu burada öldürüldü. İspanyalılar kaçtı, süvariler çarpışmaya hiçbir şekilde girmediler. Hasdrubal çarpışmanın son neticesini bekledikten sonra birkaç adamıyla birlikte kaçtı. Romalıları, Hasdrubal'ın ordugâhını ele geçirdi ve yağmaladı. Bu savaş İspanya'da kararsız kalan bütün kavimlerin Roma tarafına geçmesini sağladı. Bu gelişmeler Scipio kardeşlerin Roma'ya gönderdiği bir mektupla öğrenildiği zaman memnuniyetle karşılandı.¹³⁷

¹³⁷ Liv. 23.26-29.

Scipio kardeşler yolladıkları mektupta sadece İspanya'daki hareketin başarısını bildirmemişti. Askerlerin ücretini ödemek için para olmadığını, orduda erzak ve elbise kıtlığı olduğunu da belirtmişlerdi. Askerlerin ücretini ödemek için devlet hazinesi boşsa, İspanyalılardan bunu temin etmek için bazı yollar bulabilirlerdi, ancak geri kalan her şeyin her halükârda Roma'dan gönderilmesi gerekiyordu. Mektup Roma'da okunduktan sonra herkes bunların haklı talepler olduğunun farkındaydı, ancak yapılan savaşlarda tutulan kuvvetlerin büyüklüğü ve olası Makedonia savaşı düşündürüyordu. Şahsi vergi ödeyenlerin sayısı Trasumenus Gölü'ndeki ve Cannae'daki askeri kuvvetlerin kayıplarıyla bir hayli azalmıştı. Devlet krediyle desteklenmezse kendi kaynaklarıyla dayanamazdı. *Praetor* Fulvius meclise giderek İspanya'daki orduyu donatmak için elbise, tahıl ve donanma için gerekli olan her şeyi temin etmek üzere sözleşmeler yapılacağını ve bu sözleşmelerin tarihi açıkladı. Orduyu donatanlar hazineye para olur olmaz ödeme alacaklardı. O gün geldiğinde on dokuz üyeden oluşan üç şirket sözleşme için hazır bulundular, ancak iki şart öne sürdüler. İlk olarak bu işi alırken askeri hizmetten muaf olmak istediler, ikincisi ise yollayacakları kargoların, fırtınaya kapılma ya da düşmanın eline geçme tehlikesi karşısında hükümet tarafından sigortalı olmasını istediler. Her iki talep de kabul edildi. Böylelikle Roma özel şahısların nakit kolaylığı ile bir nebze rahatladı. 215 yılında kargolar İspanya'ya ulaştığı zaman Romalıların tarafına geçen Iliturgi kasabası Hasdrubal, Mago ve Bomilkar'ın oğlu Hannibal'ın orduları tarafından kuşatılmaktaydı. Scipio kardeşler düşmanın bu üç ordugâhı arasında büyük zorluklarla geçip birçok kayıp vererek şehre ulaştılar. Burada büyük bir kıtlık olduğu için önemli bir miktar tahıl da getirdiler ve kasaba halkını surlarını savunması için cesaretlendirdiler. Scipio kardeşler üç ordugâhı arasında Hasdrubal'ın komutasında olan en büyüğüne saldırmak için ilerledikleri zaman, Kartacalı diğer iki komutan nihai savaşın orada yapılacağını anladılar ve desteğe gittiler. Savaşı kazanan Romalılar birçok esir aldılar ve aynı gün içinde üç ordugâhı da ele geçirdiler. Böylece Iliturgi kuşatmasını kaldırmak zorunda kalan Kartaca orduları Intibili'ye saldırdı. Burada yapılan meydan savaşında ise Roma ordusu 13.000 düşman askerini öldürdü, iki bini esir alındı, kırk iki askeri standart ve dokuz fil ele geçirildi.¹³⁸

214'e gelindiğinde İspanya'daki Roma harekâtları inişli çıkışlıydı. Bu yıl Mago ve Hasdrubal devasa sayıdaki bir İspanyalı kuvveti bozguna uğratmıştı. P. Cornelius Scipio, hızlıca Ebro'yu geçmeyip tereddüt eden müttefiklere zamanında görünmeseydi, Ebro'nun batısındaki tüm İspanya Roma tarafını terk edecekti. Romalılar, Hannibal'in babası Hamilkar'ın öldüğü yer olan Castrum Album'da ordugâhlarını kurdular, ancak bölgenin etrafı

¹³⁸ Liv. 23.48-49.

düşmanla kaplıydı ve güvenli değildi. Roma yürüyüş koluna, düşman süvari kuvveti hücum ederek iki bin Roma askerini katletti. Bu nedenle Romalılar daha barışçıl bir bölgeye çekildiler ve Zafer Dağı'nda bir ordugâh kurdular. Scipio Calvus burada bütün gücüyle onlara katıldı. Üç Kartaca generali ise nehrin diğer tarafında Romalıların karşısında ordugâh kurdu. P. Cornelius Scipio'nun birkaç hafif piyade ile keşif yapmak için ayrılması Kartacalıların gözünden kaçmadı, eğer yakındaki bir tepayı ele geçirmemiş olsaydı, düşmana esir düşebilirdi. Bu tepede etrafı sarılsa da kardeşinin zamanında gelişi onu kurtardı. Roma aleyhine gelişmelerden biri de Hannibal'ın karısının şehri olan Castulo'nun, Roma'dan ayrılarak Kartacalılara katılmasıdır.¹³⁹

Kartacalılar bu yıl bir başka saldırısını ise Roma garnizonunun bulunduğu Iliturgis'e yaptı. Özellikle açlıktan ölüm derecesine gelmeleri sebebiyle bu kasabayı alabilecekleri anlaşılıyordu. Scipio Calvus kuşatılmış şehre yardıma gitti; iki Kartaca ordugâhı arasındaki yolu üzerinde birçok düşman öldürdükten sonra şehre girdi. Sonraki gün yapılan iki çarpışmada birçok kayıp veren Kartacalılar Iliturgis'ten çekildiler. Bundan sonra Bigerra'yı kuşatan Kartacalılar, Scipio Calvus'un bölgeye varması üzerine bir çarpışma olmaksızın kuşatmayı kaldırdılar. Bunun üzerine Kartaca ordugâhı Munda'ya nakledildi. Romalılar ise onları takip etti. Burada yaklaşık dört saat boyunca bir meydan savaşı oldu. Scipio Calvus'un kalçası bir mızrakla yaralanmıştı ve yaranın ölümcül olabilme ihtimali askerlerini endişelendirdi. Romalılar zafer kazanmasına rağmen geri çekilme işareti verildi. Kartacalılar ise Aurinx şehrine çekilmişti, onları takip eden Romalılar burada yapılan savaşı da kazandı. Savaşacak az miktar asker kaldığı için Mago, çoğunluğu Galyalılarından oluşan bir ordu topladı. Ancak bir kez daha Romalılar tarafından yenildiler. Bundan sonra Romalılar savaşın nedeni olan ve yedi yıl boyunca düşmanın yönetimi altında bulunan Saguntum'a gelerek buradaki Kartaca garnizonunu sürdürdü. Daha sonra Saguntum ve Kartaca arasında savaşa neden olan Turdetani kavmine boyun eğdirildi ve halk köle olarak satılırken, şehirleri tamamen yıkıldı.¹⁴⁰

213 yılına gelindiğinde birçok müttefik kazanmış olan Scipio kardeşler, Numidia kralı Syphax'a üç *centurio*yu elçi olarak gönderip, Kartacalılara karşı bir ittifak teklif ettiler. Syphax yaptığı görüşmede, birçok askeri konuda yetersiz olduğunu anlayarak *centuriolardan* birinin askeri eğitmen olarak Numidia'da kalmasını istedi. Kralın yanında kalan Quintus Statorius, Syphax'a en az süvarileri kadar güçlü bir piyade kuvveti oluşturmak için asker alımı yaptı ve onları Roma usulüne göre organize ederek manevra taktiklerini öğretti. Syphax'ın

¹³⁹ Liv. 24.41.

¹⁴⁰ Liv. 24.41-42.

temsilcilerinin İspanya'ya gelmesiyle Kartacalıların yanında yer alan Numidia'lılar Roma saflarına geçmeye başladı. Bunun üzerine Kartacalılar Numida'nın doğu kısmını yöneten Gala ile ittifak kurdular. Gala'nın on yedi yaşındaki oğlu Masinissa Kartacalı askerlerle takviye edilmiş bir ordunun komutasını alarak Syphax'ı büyük bir çarpışmada mağlup etti. Romalıların ordugâhlarında bu zamana kadar ücretli askerler yoktu. Scipio kardeşler, Celtiberia'lı gençlere Kartacalılardan aldıkları ücretin aynısını teklif ederek soylu üç yüz kişiyi, Hannibal'ın yardımcı kuvvetleri arasında yer alan Celtiberia'lıları Roma tarafına geçirmeleri için İtalya'ya gönderdiler.¹⁴¹

212 yılına gelindiğinde İspanya'da savaş silahtan daha çok diplomasi ile yürütülüyordu. Scipio kardeşler bu zamana kadar Hasdrubal'ın İtalya'ya ilerlemesini engellemekten başka hiçbir şey yapmamışlardı. Kış boyunca topladıkları yirmi bin Celtiberia'lı askerle savaşa son vermek istiyorlardı. Düşman üç ordudan oluşuyordu. Gisgo'nun oğlu Hasdrubal ordusunu Mago ile birleştirmişti ve ortak ordugâhları Romalıları beş günlük mesafedeydi. İspanya'da tecrübeli bir komutan olan Hamilkar'ın oğlu Hasdrubal ise daha yakında olan Amtorgis şehrindeydi. Scipio kardeşler Hamilkar'ın oğlu Hasdrubal'ı mağlup ettikten sonra Gisgo'nun oğlu Hasdrubal ve Mago'nun dağlara çekilip savaşı uzatmalarından endişeleniyordu. Bu nedenle kuvvetlerini ikiye bölüp askeri harekâtta planlarına bütün İspanya'yı dahil ettiler. Bu plana göre P. Cornelius Scipio, ordunun üçte ikisiyle Mago ve Gisgo'nun oğlu Hasdrubal'a karşı savaşıırken Scipio Calvus ise ordunun üçte biriyle Hamilkar'ın oğlu Hasdrubal'a karşı savaşacaktı. Scipio kardeşler ordularıyla birlikte Amtorgis'e geldiklerinde Hamilkar'ın oğlu Hasdrubal ile aralarında bir nehir vardı. Scipio Calvus kuvvetleriyle burada kalırken, P. Cornelius Scipio, Gisgo'nun oğlu Hasdrubal ve Mago ile savaşmak için ilerledi.¹⁴²

Hamilkar'ın oğlu Hasdrubal, Roma ordusunda önemli bir yer kaplayan Celtiberia'lıları geri çekilmeleri için satın aldı. Scipio Calvus, Celtiberia'lılar olmaksızın ne düşmanın karşısına çıkabilirdi ne de kardeşi P. Cornelius Scipio ile birleşebilirdi. Herhangi bir çıkış yolu bulamayınca olabildiğince uzağa geri çekilmeye karar verdi. Bunu yaparken de son derece dikkatli davranıyordu ve düzlük herhangi bir yerde düşmana görünmemeye çalışıyordu. Hamilkar'ın oğlu Hasdrubal nehri geçip onları takip etmeye devam etti.¹⁴³

¹⁴¹ Liv. 24.48-49.

¹⁴² Liv. 25.32.

¹⁴³ Liv. 25.33.

İlerlemekte olan P. Cornelius Scipio ise Kartaca'nın müttefiği olan Numidia'lı genç Masinissa ile karşılaşmıştı. Masinissa'nın Roma ordugâhına akınlar yaparak ileri karakol ve gözcülere saldırması büyük bir panik yarattı. Geceleyin de akınlar yaparak sürekli ordugâhı demoralize ediyordu. Romalıların, kaygı ve korkudan uzak olduğu tek bir anı yoktu. 7500 Suesetani ile birlikte Indibilis'in yaklaşmakta olduğu haberini alan P. Cornelius Scipio dikkatli bir komutan olarak bilinmesine rağmen içinde bulunduğu zorunluluklar yüzünden cüretli bir plana kalkıştı. Orta büyüklükte bir garnizonu ordugâhta Tiberius Fonteius'un komutasında bırakarak gece yarısı Indibilis'i karşıladı. P. Cornelius Scipio'nun kaçtığını düşünen Masinissa'nın süvarileri Romalıları kanatlardan sararak onları büyük bir paniğe sürükledi. Bölgeye gelen Kartacalı komutanlar Gisgo'nun oğlu Hasdrubal ve Mago ise arkadan saldırmıştı. Böylece Romalılar hem kanatlardan hem de geriden saldırıya uğradılar. P. Cornelius Scipio, savaşın en ateşli anında kendini ortaya atarak askerlerine cesaret verdiği sırada atılan bir mızrak sağ tarafını parçaladı. P. Cornelius Scipio'nun etrafını kapatan saflara karşı saldıran düşman birliği, onun atının üzerinden düşüp öldüğünü görünce her yöne koşarak bu haberi yaydı. Komutanları P. Cornelius Scipio'yu kaybeden Roma askerleri kaçmaya başladı, ancak çoğu kaçarken öldürüldü.¹⁴⁴

Kartacalı generaller Gisgo'nun oğlu Hasdrubal ve Mago adamlarına bir süre dinlenmeleri için izin verdikten sonra doğrudan Hamilkar'ın oğlu Hasdrubal ile birleştiler. Scipio Calvus düşman güçlerinin arttığını anladığında uzağa çekilmeye devam ederek, düşmanın uykuda olduğu bir zamanda geceleyin önemli bir mesafe kaydetti, ancak bu durum ertesi sabah düşman tarafından fark edilince Numidia'lılar onlara yetiştirdi ve durmaya zorladı. Scipio Calvus askerlerini eş zamanlı olarak hem çarpışmaları hem de ilerlemeleri için cesaretlendirip teşvik etti.¹⁴⁵ Hava kararmak üzereyken çarpışmadaki askerlerini geri çağıran Scipio Calvus, onları tam güvenli olmayan, fakat etraftaki araziden daha yüksek olan bir tepeye sevk etti. Askeri ağırlıklar ve süvari, merkeze yerleştirildi ve piyade de onların etrafını oluşturdu. Başlangıçta Numidia'lıların saldırılarını püskürtmekte zorlanmadılar. Ancak üç komutan ordularıyla birlikte görüldüğü zaman Romalıların siper yoksunlukları apaçık ortadaydı. Tepe son derece çıplak, zemin ise taşlıydı, kesmek için sık ağaçlıklar bulamazlardı. Bulundukları tepenin hiçbir kısmı düşmanın tırmanmasını zorlaştırmak için çok dik ya da kayalık değildi. Tepenin tüm yüzeyi hafif eğimde yükselmekteydi. Bu yüzden düşmana bir sur gibi görünecek bir şey yapmak için her çeşit hafif yükü yığdılar. Romalıların garip savunma

¹⁴⁴ Liv. 25.34.

¹⁴⁵ Liv. 25.35.

biçimi buraya ulaşan Kartacalıları şaşırtsa da bir süre sonra yolu açtılar ve ordugâha her taraftan saldırıp ele geçirdiler. Küçük bir Roma savunma grubu düşman tarafından katledildi. Askerlerin büyük kısmı civardaki ormana kaçtıktan sonra, başında komutan Tiberius Fonteius'un bulunduğu ordugâha sığındılar. Livius'un bazı yazarlardan aktardığına göre Scipio Calvus ya tepedeki ilk hücumda öldürülmüş ya da birkaç kişiyle birlikte kaçarak ordugâh yakınındaki bir kuleye sığındıktan sonra Kartacalıların kuleyi ateşe vermesiyle ölmüştü. Scipio Calvus, İspanya'ya gelişinin sekizinci yılında erkek kardeşinin ölümünün yirmi dokuzuncu gününde öldürüldü. Livius'un aktardığına göre Roma halkı, orduları yok edildiği için üzölmüştü, ancak İspanya, Roma ordusundan ziyade bizzat Scipio kardeşler için yas tutmuştu. Özellikle de P. Cornelius Scipio'dan çok Scipio Calvus için, çünkü eyaletin başında daha uzun süre kalmıştı ve onlarla Publius'tan çok daha önce bir bağ kurarak, Roma adaleti ve idaresinin bir örneğini ilk kez vermişti.¹⁴⁶

Scipio kardeşlerin İspanya serüveni boyunca Roma, İtalya'da Hannibal ile savaşmıştı. Kuzey İtalya'daki Trebia Savaşı'ndan sonra İspanya'ya kardeşinin yanına gönderilen P. Cornelius Scipio'nun yerine seçilen konsüllerden biri olan Gaius Flaminius 217'de Trasimene Gölü Savaşı'nda Hannibal'a mağlup olarak hayatını kaybetmişti. Diğer konsül Servilius'un Roma'yla irtibatı kesilmişti. Roma büyük bir hüsrana yaşamıştı. Krize yönelik çözümü bir meydan muharebesinden kaçmak ve Hannibal'ın kuvvetlerini uzun bir yıpratma savaşıyla pes ettirmek olan Quintus Fabius Maximus, Comitia Centuriata tarafından *dictator* seçilmiş, ancak ertesi yıl bundan vazgeçilmişti. Yeni konsüller Gaius Terentius Varro ile Lucius Aemilius Paullus 216 yazında Apulia'daki Cannae'da, Roma'nın Hannibal'a karşı en ağır yenilgisini almışlardı.¹⁴⁷

Livius, Cannae yenilgisinden sonra Roma'da bulunan dört *tribunus militum*dan birisinin İspanya'da verdiği mücadele sonrasında hayatını kaybeden P. Cornelius Scipio'nun oğlu olan Publius Cornelius Scipio Africanus olduğunu söyler. Anlatıya göre Roma'da kıdemli kimseler kalmadığı için komuta Scipio Africanus'a ve Appius Claudius Pulcher'e devredilmişti. Önderliğini Marcus Caecilius Metellus'un üstlendiği genç asillerden bazılarının İtalya'yı terk ederek bir krallığa sığınma önerisi üzerine gelişen olayları Livius şu şekilde anlatır:

¹⁴⁶ Liv. 25.36.

¹⁴⁷ Faulkner, **a.g.e.**, s. 133.

Scipio sadece kendisini takip eden birkaç kişiyle Metellus'un yanına gitti ve kendisine söz edilen gençleri toplu bir halde gördü. Kılıcını onların başının üstünde kaldırarak "ciddiyetle yemin ediyorum" dedi. "Roma halkının cumhuriyetini terk etmeyeceğim, aynı şekilde hiçbir Roma vatandaşının bunu yapmasına müsaade etmeyeceğim. Eğer bile bile yalan konuşuyorsam, Iuppiter Optimus Maximus beni, evimi, ailemi ve malımı mülkümü tamamen yok edebilir. Marcus Caecilius bu sözlerden sonra seni ve yemin etmeye hazır diğerlerini çağırıyorum. Eğer herhangi birisi yemin etmeyi reddederse çekilmiş bu kılıcın kendisine karşı olacağını bilsin." Sanki galip Hannibal'ı görmüşçesine hepsi korkudan titreyerek yemin edip kendilerini Scipio'nun sorumluluğuna verdiler.¹⁴⁸

Livius ve diğer antik kaynakların hiçbiri Scipio Africanus'u Cannae Savaşı'nda göstermez. Scipio Africanus savaştan hemen sonra telaş halindeki Roma'yı bir arada tutan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Ridley, Scipio Africanus'un aslında Cannae'da savaştığını, ancak Scipio Africanus'un, Hannibal tarafından Cannae Savaşı'nda küçük düşürülen Roma ordusundaki varlığının Scipio efsanesine çarpıcı bir zıtlık oluşturacağı için geleneksel anlatılarda yok sayıldığını ileri sürer.¹⁴⁹

Cannae bozgunundan sonra Capua'lılar ve Samnitlerin bir kısmı, Lucani ve Bruttii Hannibal'ın tarafına geçtiler. 212'de bir Roma garnizonunun limandaki bir kaleyi kontrol etmesine rağmen bir ayrışmanın yardımıyla Hannibal, Tarentum'u ele geçirdi. Senato savaşın geri kalanı için daha fazla ihanetten korkuyordu; kimi zaman şüpheli şehirleri gözetim altında tuttu. Sonuç olarak Roma güçleri aşama aşama ve istikrarlı bir şekilde galip geldi. Capua 211'de, Tarentum 209'da geri alındı.¹⁵⁰

Scipio kardeşlerin yenilgisinden sonra isyan etmiş İspanya kabileleri bağılıklarına dönme işareti göstermiyorlardı. Capua'nın geri alınmasından sonra hem senatonun hem de halkın ilgisi İtalya'dan daha çok İspanya'daydı. Scipio Africanus İspanya'daki savaşı yönetmek üzere *proconsul* seçildi.¹⁵¹ Bu süreçte İspanya'da Lucius Marcius, Scipio kardeşlerin Castulo'daki yenilgisinden sonra Romalıların geri çekilmesini yönetmiş¹⁵² ve İspanya komutası için senato tarafından Gaius Claudius Nero gönderilmişti.¹⁵³ 210 yılının sonunda Nero Roma'ya dönerken, İspanya komutasını Scipio Africanus devraldı.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Liv. 22.53.

¹⁴⁹ R. T. Ridley, "Was Scipio Africanus at Cannae?", *Latomus*, 1975, s. 165.

¹⁵⁰ Daniel J. Gargola "Mediterranean Empire (264-134)" *A Companion to the Roman Republic*, ed. Nathan Rosenstein-Robert Morstein Marx, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 152.

¹⁵¹ Liv. 26.18.

¹⁵² Liv. 25.36-37.

¹⁵³ Liv. 26.17.

¹⁵⁴ Goldsworthy, *The Fall of Carthage*, s. 269.

4. Scipio Africanus'un Yükselişi

a. Yeni Kartaca Kuşatması

Scipio Africanus on bin piyade, bin süvari, otuz *quinqeremis* savaş gemisinden oluşan bir donanmayla Emporiae'a gelerek birliklerini karaya çıkardı ve buradan ilerleyerek Ebro'nun kuzeyindeki ana Roma üssü Tarraco'ya gelerek kışı burada geçirdi.¹⁵⁵ Üç Kartaca ordusunun ayrı yerlere dağılmış olduğunu öğrendi. Hasdrubal Barka, Carpetani'nin bir şehrini kuşatırken kardeşi Mago Cebelitarık Boğazı dolaylarında idi. Hasdrubal Gisgo ise Lusitania'lıların arasındaydı. Scipio Africanus düşman orduları bir aradayken onlarla savaşmayı riskli buluyordu. Kış boyunca gelen bilgilerden Yeni Kartaca'nın düşmanın en önemli tedarik kaynağı olup, buradaki limanla Afrika'ya kolaylıkla geçiş sağladıklarını ve paralarının büyük bir kısmını burada tuttuklarını öğrendi. Şehirde ikamet edenler zanaatkarlar, tüccarlar ve denizciler olduğu için askeri tecrübeye sahip değillerdi. Ayrıca üç Kartaca komutanının hiçbirinin on günden az sürede Yeni Kartaca'ya gelemeyeceği bilgisini de almıştı. Tüm bu faktörleri göz önüne alan Scipio Africanus aniden ortaya çıkmasının şehir için ölümcül olabileceğini düşündü. Tüm kış bu operasyona hazırlanan Scipio Africanus, Yeni Kartaca'nın coğrafyasını ve genel planını öğrendi. Orada ticaretle uğraşan birkaç balıkçıdan gölün derin olmadığını ve lagündeki suyun her gün akşama doğru çekildiğini öğrendi.¹⁵⁶

Polybios, Scipio Africanus'un kış boyunca ordugâhına gelen bilgiler sonucunda Yeni Kartaca'ya saldırmayı planladığını ve planının tüm detaylarını donanma komutanı Gaius Laelius hariç herkesten gizlediğini belirtir.¹⁵⁷ Gabriel'e göre Scipio Africanus, Livius ve Polybios'un iddia ettiği gibi planı kendi tasarlamışsa muhtemelen İspanya'da bir süredir kalan ve İspanya'daki Kartacalıların konumunu çok yakından bilen tecrübeli askerler Marcius ve Nero ile planlama için birkaç sefer görüşmüş olmalıdır.¹⁵⁸ *Punica*'da iddia edildiği gibi onun Yeni Kartaca'dan ziyade Kartaca ordularına saldırmayı düşünmesi olasılık dışı değildir. Scipio Africanus'un rüyasında babasının ona görünerek Scipio Africanus'u orijinal planı olan Kartaca ordularına doğrudan saldırmaması konusunda uyardığını görürüz. Scipio'nun babası ona şöyle der:

¹⁵⁵ Liv. 26.19-20.

¹⁵⁶ Polyb. 10.7-8.

¹⁵⁷ Polyb. 10.9.

¹⁵⁸ Richard Gabriel, *Scipio Africanus: Rome's Greatest General*, Dulles, Virginia, 2008, s. 86.

Tehlikeli teşebbüslerden vazgeç, ama harekete geç! ve daha iyi bir plan benimse. Orada bir şehir var... Adı [Yeni] Kartaca ve nüfusu Pön. İspanya'daki bu Kartaca ünlü bir başkent. [Kartacalı] generaller geri dönene kadar bu şehre saldır oğlum. Savaş alanındaki hiçbir zafer aynı miktarda şöhret ve aynı miktarda ganimet getirmez.¹⁵⁹

209'da Gaius Laelius Yeni Kartaca'ya yelken açmışken Scipio Africanus'ta 25.000 piyade ve beş bin süvari ile birlikte aynı yöne ilerledi ve yedi günlük bir yürüyüşün ardından şehre ulaşarak şehrin kuzeyinde ordugâh kurdu.¹⁶⁰ Birliklerine bu şehri niye ele geçirmek istediğine dair bir açıklama yaptı ve duvara tırmanacak ilk kişiye bir altın taç verileceğini söyledi. Son olarak bu planın kendisine rüyasında görünen ve yardım sözü veren Tanrı Neptunus tarafından verildiğini söyleyerek askerlerine moral verdi.¹⁶¹ Kartaca garnizon komutanı Mago kendi bin adamını iki gruba bölerek birini kaleye, diğerini doğu tepesine gönderdi şehirde silahlandığı iki bin kişiyi de ana kapının arkasında konuşlandırdı. Roma'nın saldırı planını bozmak isteyen Mago ertesi sabah şehir kapısını açtı ve silahlı Yeni Kartaca vatandaşları Romalılara saldırdı. Scipio Africanus düşmanı uzağa çekmek için adamlarını kasten ordugâha yakın konuşlandırmıştı, dolayısıyla ilk çarpışma Yeni Kartaca şehir surlarından uzakta, Roma ordugâhına daha yakın bir yerde gerçekleşti. Savaş uzun ve zorlu olsa da Roma ordugâhından sürekli takviye kuvvetler gelmesi düşmanı geri çekilmeye zorladı. Romalılar şehre kaçan düşmanı takip ederek herhangi bir direniş olmadan merdivenleri surlara dayadılar.¹⁶² Scipio Africanus, kendisini büyük kalkanlarla oklardan koruyan üç adam eşliğinde şehir surlarına yakın yüksek bir yere çıkarak savaşı buradan yönetti.¹⁶³ Romalılar kararlılıkla saldırıya da ok yağmurundan ve merdivenlerden düşen adamlardan dolayı yol alınamadı. Bunun üzerine Scipio Africanus adamlarını geri çekti.¹⁶⁴ Şehirdeki insanların saldırıyı püskürttükleri için moralleri yükseldi. Scipio Africanus Yeni Kartaca'nın kuzeyindeki geniş lagünün kıyısına beş yüz adamını yerleştirdi ve surlara saldırıyı tekrar başlattı. Bu kez daha fazla merdiven taşındı. Merdivenlerdeki mücadelenin en yoğun olduğu zamanda suyun çekilmesi başladı ve Scipio Africanus'un getirdiği rehberleri takip eden beş yüz asker su lagünden yavaş yavaş ayrılmaya başlayınca ilerledi (Res. 2). Bunu gören diğer ordu ise Scipio Africanus'un onlara yapmış olduğu konuşmadaki Neptunus'u hatırladı ve motivasyonları üst seviyeye yükseldi. Kapiya

¹⁵⁹ Sil. **Pun.** 15.175-202.

¹⁶⁰ Polyb. 10.9.

¹⁶¹ Polyb. 10.11.

¹⁶² Polyb. 10.12; Liv. 26.44.

¹⁶³ Polyb. 10.13; Liv. 26.44.

¹⁶⁴ Polyb. 10.13; Liv. 26.45.

yaklaştılar ve kapı kirişini baltalarıyla kırmaya başladılar. İlerleyen beş yüz asker, mazgallı siperleri korumasız buldu, düşman göl tarafından bir saldırı beklemediği için burayı savunmasız bırakmıştı. Roma askerleri merdivenleri duvara kolayca dayayıp çıktılar;¹⁶⁵ yollarında karşılaştıkları düşmanları dağıtarak kapıya ulaştılar ve dışardan saldıran arkadaşlarını içeri aldılar. Scipio Africanus, bin adamıyla beraber kaleyi ele geçirmek için gitti. Mago biraz direnç gösterdiyse de teslim oldu.¹⁶⁶

Yeni Kartaca’da suyun lagünden çekilmesi hadisesi, birtakım çelişkiler içerdiği için tarihçiler arasında sıkça tartışılmıştır. Bu çelişkiler akla birçok soruyu getirmektedir: Eğer Scipio’nun planı lagündeki suyun çekilmesine bağlıysa neden Yeni Kartaca’ya erkenden saldırdı? Polybios lagünün derin olmadığını ve çoğu yerden geçilebilir olduğunu söyler, bunu bilen Kartacalılar, Romalıların lagünü geçerek şehre ulaşabileceğini neden düşünmedi? Lagün derin değilse Scipio neden denizin çekilmesini bekledi, Kartacalılar denizin çekilmesine karşı neden hazırlıklı değildi? Polybios lagündeki suyun çekilmesine, gelgitin yardımcı olduğunu söylerken, Livius denizdeki gelgitin yanı sıra kuzeyden gelen bir rüzgârın da yardımcı olduğunu ifade eder. Her iki kaynakta da denizin çekilmesi doğa olayının bir sonucuydu, ancak yapılan gözlemlerde bölge, denizin çekilmesine yol açacak kadar bir gelgit kuvvetine sahip değildir. Güçlü ve istikrarlı bir rüzgâr ise dalgalı ve sürekli yön değiştiren bir deniz oluşturur bu ise çamurda yürüyen askerler için bir yardım değil, bir engeldi.¹⁶⁷

Scipio Africanus, Philippos’a mektubunda suyun lagünden çekilmesi hadisesini planının bir parçası olarak anlatır.¹⁶⁸ Scipio ilerlerken suyun akşama doğru çekileceğini biliyordu. Lovejoy’a göre bu çekilme ne gelgitten ne de bir şans rüzgârından kaynaklanıyordu. Bunun sebebi düzenli bir doğa olayı olan deniz meltemiydi. Ona göre deniz esintisi kesildiğinde, esintinin lagüne yönlendirdiği su tekrar denize akıyordu ve böylece lagündeki su seviyesi akşama doğru düşüyordu.¹⁶⁹ Lovejoy’un anlattıklarının Livius’un söylediklerine çok zıt olduğunu düşünen J.H. Richardson, kanalın tüm uzunluğu boyunca denizden lagüne yeterli su akması ve böylece lagündeki su seviyesinin yükselmesinin mantıksız olduğunu ileri sürer. Ayrıca böyle bir şey olsaydı bile şehir ve surları, lagünü deniz melteminden koruyacaktı.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Polyb. 10.14; Liv. 26.45-46.

¹⁶⁶ Polyb. 10.15; Liv. 26.46.

¹⁶⁷ J. H. Richardson, “P. Cornelius Scipio and the Capture of New Carthage: the Tide, the Wind and Other Fantasies”, **CQ**, 68/2, 2018, s. 1-4.

¹⁶⁸ Polyb. 10.9.

¹⁶⁹ Jack Lovejoy, “The Tides of New Carthage”, **Cphil.**, 67/2, 1972, s. 111.

¹⁷⁰ Richardson, “P. Cornelius Scipio and The Capture of New Carthage”, **CQ**, s. 5.

Antonio Lillo ve Martin Lillo, Polybios'un 10.12'deki pasajından yola çıkarak yeni bir çeviriyle yaptıkları değerlendirmede suda bir gelgitten ziyade bent kapakları olduğunu, barış zamanlarında balıkçıların gereksinimlerine göre açılıp kapandığını, ancak şehir tehlike altında olduğu zaman kapatılarak havzanın koruyucu bir hisar hendeği haline geldiğini iddia ederler. Doğal kıyı lagününün bu şekilde kullanılmasıyla şehrin bu kısmı aşırı savunmaya ihtiyaç duymuyordu. Muhtemelen Scipio Africanus'un erken saldırısı ve doğrudan lagüne yönelmemesinin sebebi bent kapağı gizlice açılırken düşmanın dikkatini dağıtmak içindi. Böylelikle su, denize karışırken Romalılar düşmanın en zayıf noktası vasıtasıyla şehri ele geçirdi.¹⁷¹ Hoyos, Polybios'un pasajının yorumlayan Antonio Lillo ve Martin Lillo'nun "havzadan denize akan suyun insan kontrolünde olduğu" çıkarımının yanlış olduğunu ileri sürer. Bu görüş diğer antik kaynaklarla da desteklenmediği gibi, sorunu daha fazla karmaşık hale getiriyordu.¹⁷² Lowe ise Antonio Lillo ve Martin Lillo'nun bent kapakları fikrini benimser ve hatta lagünün tuz üretimi için kullanıldığını ileri sürer.¹⁷³

F.W. Walbank, Yeni Kartaca'da Scipio Africanus'un rüyasında Tanrı Neptunus ile konuşması ve devamında yaşanan olayları Scipio efsanesinin başlangıç noktası olarak görmektedir.¹⁷⁴ J.H. Richardson, Yeni Kartaca'da lagündeki suyun çekilmesi hadisesini tarihsel bulmaz ve tarihçilerin bu olayın başlangıçtaki mucizevi anlatımını akla uygun hale getirme girişimleri dışında hiçbir sonuca ulaşamadıklarını aktarır. Scipio Africanus'un tanrısal olarak algılanma biçimini Büyük İskender'inkiyle¹⁷⁵ aynı bağlamda değerlendirir ve olaya bu açıdan bakılması gerektiğini ileri sürer. Dolayısıyla bu olay Scipio efsanesinin bir parçasıdır.

¹⁷¹ Antonio Lillo, Martin Lillo, "On Polybius X 10,12 f: The Capture of New Carthage", **Hist.**, 37/4, 1988, s. 478-479.

¹⁷² B. D. Hoyos, "Sluice-Gates or Neptune at New Carthage 209 B.C.?", **Hist.**, 41/1, 1992, s. 124-128.

¹⁷³ Lowe, eğer lagün denizden gelen su baskınlarına açık bir şekilde düşük rakımlı bir seviyedeysen ve Polybios'un 6.52.1'deki θαλαττορροί (denizle meşgul olan) kelimesinden yola çıkılırsa, lagünün tuz üretiminde kullanılmış olabileceğini söyler. Tuz elde etmek için Iberia yarımadasında kullanılan temel kaynak denizdi. Deniz suyu, sığ havzalara çekilerek yoğunlaştırılıyor ve sıcaktan buharlaşınca bir tuz tortusu bırakıyordu. Lowe, bunun Yeni Kartaca'da da olmuş olabileceğini iddia eder bkz. Benedict J. Lowe, "Polybius 10.10.12 and the Existence of Salt-Flats at Carthago Nova", **Phoenix**, 54/1-2, 2000, s. 45-46.

¹⁷⁴ F. W. Walbank, "The Scipionic Legend", **PCPS**, S. 13, 1967, s. 54-69.

¹⁷⁵ Scipio Africanus'un Yeni Kartaca'yı ele geçirmesi ve Büyük İskender'in Tyre Kuşatması arasında birçok benzerlik vardır. Tyre bir Kartaca kolonisiydi. Bu yüzden her iki yerde de aynı halk ikamet ediyordu. İki şehir de su ile korunuyordu ve her ikisi de hem karadan hem de denizden saldırıya uğramıştı. İki general de savaşı kazanacaklarına dair rüya görmüş ve tanrının yardım edeceğine dair askerlerine söz vermişlerdi. Büyük İskender hakkındaki bir başka anlatıdaysa, Livius'un Yeni Kartaca anlatımına benzer şekilde, Büyük İskender ve adamları Pamphylia kıyısına yakın bir şekilde ilerlerken deniz geri çekilmişti; yolun geçilebilir olması için bir kuzey rüzgârı gerekliydi bkz. Richardson, "P. Cornelius Scipio and The Capture of New Carthage", **CQ**, s. 15.

Scipio Africanus'un zaferi, karadaki ve denizdeki harekâtlarıyla ilgili olsa da şehri ele geçirmeyi tam olarak nasıl başardığı bilinmez.¹⁷⁶

Savaş sonucunda on bine yakın kişi esir alındı. Scipio Africanus, bunlar arasında Yeni Kartaca vatandaşı olanları serbest bıraktı; esir alınan iki bin zanaatkârı kamu hizmeti için görevlendirerek işlerini iyi yapmaları halinde özgür olabilecekleri vaadinde bulundu; güçlü olanları kürekçi olarak donanmaya aldı; donanmasını ele geçirmiş olduğu beş gemi ile artırdı. Bunlar dışında İspanyalı rehinelere de vardı. Muazzam miktarda savaş makinesi de elde edildi. Yüz yirmi büyük ve 281 küçük boy mancınık, yirmi üç büyük ve elli iki küçük balista. Devasa sayıda çeşitli kalibrede *scorpio* ve birçok çeşit silah elde edildi. Çok sayıda altın ve gümüş getirilerek tartıldı ve sayılarak *quaestor* G. Flaminius'a iletilti.¹⁷⁷

Duvar tacı ödülünü almak için duvara tırmanan ilk kişinin ortaya çıkmasını istendiğinde dördüncü lejyonun *centuriosu* Q. Tiberilius ve denizcilerden biri olan Sextus Digitius öne çıktı. Bu iki adam öfkeyle rekabet etmemesine rağmen bölükler adamların partizanlığını yapmıştı. Donanma komutanı G. Laelius denizcileri desteklerken, M. Sempronius Tuditanus kendi lejyonerlerinin yanında yer almıştı. Anlaşmazlık neredeyse isyana dönüştüğü için Scipio Africanus duvara ilk tırmananın tespit edilmesi için üç hakem atanmasına karar verdi. G. Laelius ve M. Sempronius kendi ekipleri tarafından hakem seçildi. Scipio Africanus ise hiçbir gruba dahil olmayan P. Cornelius Caudinus'u üçüncü hakem seçti, ancak ihtilaf giderek artınca hakemler çekildi. Livius, durumun vahametini anlatmak için askerlerin doğru bildiklerinden ziyade doğru olmasını diledikleri şey için tüm tanrılara yemin etmeye hazır olduklarını söyler. Bunun üzerine G. Laelius, Scipio Africanus'un yanına giderek neredeyse kan döküleceğini söyledi ve Scipio Africanus askerleri çağırarak hem Quintus Trebellius'un hem de Sextus Digitius'un aynı anda duvarın tepesine tırmadıklarını tespit ettiklerini söyleyerek her ikisine de duvar tacını verdi.¹⁷⁸

Scipio Africanus, İspanyalı soylu kabilelerden ele geçirilen üç yüzden fazla rehineyi kabilelerle görüşmek ve onları kendi tarafına çekmek için ailelerine gönderdi. Ilergetes prensi Indibilis'in erkek kardeşi olan Mandonius'un karısı da esirler arasındaydı ve Scipio Africanus'un ayakları altına kapanıp soylu kızlara düzgün muamele edilmesi için yalvarınca Scipio Africanus onları kişisel koruması altına almıştır.¹⁷⁹ Polybios, bu rehinelere

¹⁷⁶ A.e., s. 16-17.

¹⁷⁷ Liv. 26.47.

¹⁷⁸ Liv. 26.48.

¹⁷⁹ Polyb. 10.18; Liv. 26.49

olağanüstü güzellikteki bir genç kızın askerleri tarafından Scipio Africanus'a getirildiği zaman, Scipio Africanus'un onlara teşekkür ederek kabul etmediğini ve kızı babasına teslim ettiğini söyler.¹⁸⁰ Livius ise Scipio Africanus'un kızın bir Celtiberia soylusu olan Aluccius ile nişanlı olduğunu öğrendiğinde kızı ona teslim ettiği ve kızın ailesinin fidye olarak getirdiği büyük miktarda altını ise düğün hediyesi olarak çiftlere verdiğini aktarır.¹⁸¹

b. Baecula Savaşı

Scipio Africanus zaferi bildirmek için G. Laelius'u Roma'ya yolladıktan sonra Yeni Kartaca'daki geri kalan günlerini deniz ve kara kuvvetlerine talim yaptırarak geçirdi ve daha sonra Tarraco'ya döndü.¹⁸² G. Laelius'un zaferi bildirmesi Roma'da sevinçle karşılandı ve Scipio Africanus'un komutası senato tarafından geri çağrılacağı bir zamana kadar uzatıldı.¹⁸³ Yeni Kartaca'nın elden çıkmasıyla Kartacalılar itibar kaybına uğradı. Edetani kralı Edesco ve İspanya'nın en güçlü kabile reisleri olan Indibilis ve Mandonius, Hasdrubal'ın ordugâhını terk ederek Roma'nın tarafına geçmiştir.¹⁸⁴ Hasdrubal kendi kuvvetlerinin azalırken düşman kuvvetlerinin arttığını görüyordu ve cesur bir hamle yapmadıkça bunun devam edeceğini fark etti ve düşmanla savaşmaya karar verdi.¹⁸⁵ Scipio Africanus ise düşman ordularının birleşip düzenlenmesini beklemek istemiyordu. Hepsinin bir araya gelmesinden ziyade ayrı ayrı savaşmayı tercih ederdi. Tüm İspanya kıyıları düşman gemilerinden temizlendiği için artık donanmasını daha fazla kullanmayacaktı, gemilerini Tarraco'da karaya çektikten sonra mürettebatı kara ordusuna nakletti. G. Laelius ise Roma'dan dönüp Scipio Africanus ile birleşmişti. Scipio Africanus baharın başında birlikleriyle Tarraco'dan yola çıkarak düşmana doğru ilerledi.¹⁸⁶ Savaş gümüş madenlerinin meşhur olduğu bir bölgede yer alan Baecula şehri yakınlarında yapıldı. Düşmanın yakında olduğu haberini alan Hasdrubal, arka tarafının bir nehirle, yanlarının ise kayalık tepelerle korunduğu yüksek bir zeminde ordugâh kurdu; ön tarafta yokuşun zirvesinde güçlü bir korumayla yer aldı. Scipio Africanus savaş yapmaya istekliydi, ancak düşmanın sağlam yerleşimi onu şaşırtmıştı. İki gün bekledikten sonra Mago ve Gisco'nun oğlu Hasdrubal'ın gelmesinden endişe edince saldırmaya karar verdi.¹⁸⁷

¹⁸⁰ Polyb. 10.19.

¹⁸¹ Liv. 26.50.

¹⁸² Polyb. 10.19-20; Liv. 26.51.

¹⁸³ Liv. 27.7.

¹⁸⁴ Polyb. 10.34-35; Liv. 27.17.

¹⁸⁵ Polyb. 10.37; Liv. 27.17.

¹⁸⁶ Liv. 27.17.

¹⁸⁷ Polyb. 10.38.

Scipio Africanus piyade ile destekli bir miktar *velites* Kartacalı muhafız gücü ile çarpışması için yokuşa doğru gönderdi. Roma saldırısı karşısında ordusunun ağır kayıplar verdiğini gören Hasdrubal onları tepe yamacı boyunca yerleştirdi. Scipio Africanus hafif piyadeleri göndererek karşılık verdi ve daha önce saldırıya başlamış olan *velites* destekleme emrini verdi. Kendisi geri kalan ordusunun yarısı ile Kartacalıların sol kanadına saldırırken, Laelius diğer yarısıyla Kartacalıların sağ kanadına saldırdı. Her iki kanattan da saldırı, tepedeki konumuna güvenen ve düşmanın kanatlardan saldıramayacağına kendisini inandıran Hasdrubal için sürpriz oldu. Bu yüzden ordusunu sevk etmekte geç kaldı. Böylece Romalılar, Kartacalıların henüz dolduramadığı kanatlarına saldırmış oldu (Res. 3). Bundan dolayı askerleri dağılan Hasdrubal, onların çoğunu tekrar topladı ve Tagus'a doğru geri çekilme başlattı. Scipio Africanus diğer Kartacalı generaller tarafından saldırıya uğramaktan çekindiği için Hasdrubal'ı takip etmeyi düşünmedi ve düşman ordugâhını yağmalamaları için askerlerini serbest bıraktı.¹⁸⁸

Ertesi sabah o bölgede o zamana kadar Kartaca ile müttefik olan bütün İspanyalılar Roma'ya bağlılıklarını sunduktan sonra Scipio Africanus'a kral olarak hitap edince, Scipio Africanus kral olmak istemediğini veya bu ünvanı kimseden almadığını söyleyerek *imperator* olarak hitap edilmeyi tercih edeceğini söyledi.¹⁸⁹ Gabriel bu olayın, bir Roma generalinin bir topluluk tarafından *imperator* olarak selamlanmasının ilk kayıtlı örneği olduğunu söyler.¹⁹⁰

207 yılında, Hasdrubal Barka İspanya'dan ayrılmış Hasdrubal Gisgo, Gades'e çekilmişti. Akdeniz kıyısı ve neredeyse tüm Doğu İspanya, Roma adına Scipio Africanus tarafından tutuluyordu. Hasdrubal Barka'nın yerine gelen Hanno, Celtiberia içlerine ilerleyerek burada çok önemli bir ordu kurdu. Scipio Africanus Silanus'u ona karşı gönderdi. Dar dağ geçitleri yolların kötü durumu ilerlemesini zorlaştırsa da bazı Celtiberia'lı firarilerin rehberliğiyle düşmanı bulan Silanus yapılan savaş sonucunda Hanno'yu esir almayı başarırken Mago'yu elinden kaçırdı. Scipio Africanus ise Baetica bölgesinde ordugâh kuran Hasdrubal Gisgo üzerine ilerledi. Meydan savaşına girmek istemeyen Hasdrubal Gisgo ordusunu dağıtarak kaçtı.¹⁹¹

Scipio Africanus daha sonra kardeşi Lucius Cornelius Scipio Asiaticus'u on bin piyade ve bin süvari ile Orongis şehrine gönderdi. Hasdrubal iç bölgelere yaptığı akınlar için

¹⁸⁸ Polyb. 10.39.

¹⁸⁹ Polyb. 10.40; Liv. 27.19.

¹⁹⁰ Gabriel, **a.g.e.**, s. 115.

¹⁹¹ Liv. 28.1-2.

burayı kendi üssü olarak kullanmıştı. Orongis halkı teslim olmak için kapılardan birini açarak şehir dışına çıktı. Orongis halkı oklardan korunmak için kalkanlarını önlerinde tutarken, kılıçlarını attıklarının anlaşılması için sağ ellerini uzatmıştı, ancak bu Romalılar tarafından yanlış anlaşılınca kalabalığın üzerine şiddetli bir saldırı yapıldı ve öldürüldüler. Scipio Africanus Orongis'in alınmasının Yeni Kartaca'daki kadar büyük bir başarı olduğunu söyleyerek kardeşi Scipio Asiaticus'u övdü ve kardeşini, Hanno ve diğer yüksek rütbeli esirlerle birlikte Roma'ya gönderdikten sonra Tarraco'ya döndü.¹⁹²

İspanya'da bunlar olurken Kartacalılar İtalya'da ölümcül bir darbe aldı. Hasdrubal, Pireneler'i geçip 208-207 kışını Gallia'da geçirmişti. Ordusuna on bin Galyalı alarak toplam gücünü 25.000'e çıkardı. 207 baharında Alpler'i geçerek Po Ovası'na geldi. Ordularını Umbria'da Hannibal ile birleştirmek istiyordu. Romalılar Hasdrubal'ın bu amaç için gönderdiği mesajın Hannibal'a ulaşmasını engelledi. Hasdrubal'ı Metaurus Nehri kıyısında yakalayan Roma ordusu onu korkunç bir yenilgiye uğrattı. Romalılar sadece iki bin kişi kaybederken aralarında Hasdrubal'ın da bulunduğu on bin Kartacalıyı ve Galyalıyı yok ettiler. On bin Kartacalı ve Galyalı da esir alındı. Hasdrubal'ın kesilmiş kafası Hannibal'ın ordugâhına fırlatıldı. Böylece Hannibal kardeşinin ölüm haberini Romalılardan almış oldu. Hasdrubal'ın yenilgi haberi 206 yılının başlarında İspanya'ya ulaştı.¹⁹³

c. Ilipa Savaşı

Polybios 206'da Hasdrubal Gisgo'nun kışı geçirdikleri çeşitli kasabalardan yetmiş bin piyade, dört bin süvari ve otuz iki fil toplayarak Ilipa'ya geldiğini ve burada ordugâh kurduğunu yazmıştır.¹⁹⁴ Livius'ta ise bu rakamlar elli bin piyade ve 4500 süvaridir.¹⁹⁵ Scipio Africanus 45.000 piyade ve üç bin süvari ile bölgeye gelerek düşmanın tam karşısındaki alçak tepelere ordugâh kurdu.¹⁹⁶ Romalılar kendi ordugâhlarını kurmakla meşgulken onları hazırlıksız yakalamak isteyen Mago, Masinissa'nın Numidia'lı süvarileriyle birlikte ani bir saldırı yaptı, ancak Scipio Africanus'un bunu öngörerek bir tepenin arkasına gizlediği süvari birliği onlara beklenmedik bir karşı saldırı yapınca Kartaca saldırısının hızı kesildi ve Kartaca süvarileri

¹⁹² Liv. 28.3-4.

¹⁹³ Gabriel, **a.g.e.**, s.117.

¹⁹⁴ Polyb. 11.20.

¹⁹⁵ Liv. 28.12.

¹⁹⁶ Polyb. 11.20.

yavaşça geri itildi. Nihai olarak Kartacalılar dağılıp kaçtılar.¹⁹⁷ Bu karşılaşmadan sonra birkaç gün boyunca her iki taraf da ordusunu savaş için çıkarsa da çarpışmak için bir hamle yapmadı.

Her gün savaş alanına ilk çıkan Kartacalıları ve ordular şu şekildeydi: Hasdrubal'ın merkezinde Afrikalı ve Kartacalı birlikler, kanatlarında İspanyalı müttefikler, süvariler ve filler vardı. Roma'da ise lejyonlar merkezde, İspanyalı müttefikler kanatlardaydı.¹⁹⁸ Scipio Africanus bu savaşta iki zorluğun üstesinden gelmek zorundaydı. İlk olarak sayısı düşmana göre çok azdı. Buna ek olarak Scipio Africanus'un yeni topladığı İspanyalı birlikler daha büyük bir endişe kaynağıydı. Babası ve amcasını savaş alanında ölüme terk ettiklerini unutmamıştı. Dördüncü günden bir gece önce Scipio Africanus, ordusunun kalkmasını ve yemek yedikten sonra gün ışığından önce silahlanması talimatını verdi. Güneş doğduğunda ise süvarilere ve hafif piyadelere Kartaca ordugâhına taciz saldırısı yapmalarını emretti. Saldırı devam ederken Scipio Africanus ana birliklerini savaş için sevk etti. Kartaca ordugâhı gürültüyle doldu ve Kartacalılar yarı uyanık, yarı çıplak bir şekilde yataklarından fırladılar. Hasdrubal, Scipio Africanus'un savaş düzenine geçtiğini öğrendiğinde onun yakında şiddetli bir saldırı yapmasından korktu ve ordularına savaş düzenine geçmelerini emretti. Hiçbiri yemek yememişti ve sadece bir kısmı silahlanmıştı. Silahını alanlar savaş için kendi olağan düzenini almış ve hazırlanmıştı. Scipio Africanus işaretçilere, süvarileri ve hafif piyadeleri geri çağırmasını emretti. Hasdrubal'ın adamları daha önce savaş düzeni almasına rağmen, Scipio Africanus savaşı geçiren günlerdeki Hasdrubal'a gösterdiği kurgusunu tamamen değiştirmişti. Şimdi ağır Roma piyadeleri, arkalarında görevlendirilen hafif piyade ile birlikte kanatlarda eğimli bir şekilde duruyordu. Scipio Africanus merkeze ise en az güvendiği İspanyalı müttefikleri yerleştirmişti.¹⁹⁹

Kartacalılar açlıklarını yoğun bir şekilde hissetmeye başladılar ve sıcak havada yorgun düştüler. Güneş yükseldikçe iki tarafın süvari ve hafif piyadeleri arasında küçük çarpışmalar patlak verdi. Öğleden kısa bir süre önce Scipio Africanus çarpışanları geri çağırdı ve saldırıya geçti. Scipio Africanus sayıca fazla değildi. Ordusunu ne derece iyi eğittiğinin bir göstergesi olarak karmaşık bir manevra gerçekleştirdi. Scipio Africanus merkezi oluşturan İspanyalılara saldırılarını emretti, ancak Kartaca savaş hattına ulaşmalarını mümkün olduğunca geciktirecek bir şekilde ağır ağır ilerlemelerini istedi; karşılarındaki Kartaca kanatlarını hedefleyerek lejyonlara ve beraberindeki süvarilere hızlı bir şekilde ilerlemelerini emretti.

¹⁹⁷ Polyb. 11.21; Liv. 28.13.

¹⁹⁸ Polyb. 11.22; Liv. 28.14.

¹⁹⁹ Gabriel, **a.g.e.**, s. 118-119; Liv. 28.14; Polyb 11.22.

Birkaç dakika içinde Roma kanatları merkezinden çok ilerleydi. Kanatlar düşmana yaklaştıkça Scipio Africanus ve Silanus eğimli bir manevra yaptılar ve Kartaca savaş hattı bitimine geldiler. Böylelikle Kartaca hattının dış kısmını alan lejyonlar içeriye doğru kıvrılarak düşmana her iki yandan saldırdılar. Scipio Africanus o sıra onlarla beraber olan süvarilere lejyon kanatlarından ayrılarak Kartaca hattını dolanıp arkadan vurmalarını emretti. Bir kanat saldırısının başarısı büyük ölçüde savaş hattının merkezindeki düşman birliklerinin çabuk durdurulmasına yönelik saldırının becerisine bağlıydı. Scipio Africanus'un manevra yapan birlikleri Kartaca kanatlarına doğru ilerledikleri zaman merkezdeki İspanyalı piyadeler Kartaca hattına hâlâ ulaşmamıştı. Onların yavaş ilerleme hızı, Scipio Africanus'un daha önce hiçbir Roma komutanının denemediği bir şey olarak merkezi reddetmesine izin vermişti (Res. 4). Henüz çatışma olmamasına rağmen İspanyalıların yaklaşması Hasdrubal'ın en iyi birlikleriyle beraber Kartaca merkezini yerinde kalmaya zorladı. Eğer ilerleyecek olurlarsa kanatlarda, manevra yapan Roma birliklerine ve onları destekleyen süvarilere karşı korunmasız kalacaklardı. Eğer oldukları yerde kalırlarsa savaştan etkin bir biçimde kurtulurlardı. Lejyonlar yaptığı saldırıyla Kartaca kanatlarını merkeze doğru sürdü ve katliam başladı.²⁰⁰

Roma süvarilerinden korkan Kartacalıların filleri geriye doğru kaçtı ve bu durum Kartacalı süvariler arasında kargaşa yaratarak onları savaş alanından çıkardı. Aniden yağın yağmurun zemini çamura çevirmesi, Romalıların Kartaca ordugâhına saldırmasını engelledi. Gecenin çökmesi üzerine herhangi bir ileri harekât yapılamadı. Hasdrubal kaçma fırsatı yakaladı, ancak Scipio Africanus geri çekilme hattına *cohors*larını yerleştirmişti, düşmanın kolayca gitmesine izin vermedi. Scipio Africanus süvarilerine takipte kalmalarını ve düşmanın geri çekilmesini yavaşlatmalarını emretti; kaçan Kartacalıları yakalamaları için lejyonlarını da hızlıca ilerletti. Roma süvarileri, lejyonlar Kartacalıları yetişebilsin diye onların yürüyüş hızını yavaşlatmada başarılı oldu. Hasdrubal, Baetis Nehri'nden (modern Guadalquivir) karşıya geçme girişiminde bulununca Scipio Africanus sığ yerden geçmelerini engellemek için birlikler gönderdi. Romalılar en sonunda bitkin hale gelmiş kaçan Kartaca ordusunu yakalayarak katlettiler. Zeki taktikler ve savaş alanı cesareti Scipio Africanus'un iyi eğitilmiş ordusunun Kartacalılara olan üstünlüğünü kanıtladı. Scipio Africanus altmış bin kişilik bir orduyu yok etti. Hasdrubal Gades'teki Kartaca kalesine ulaştı ve Kartaca'ya gitmek için bir gemiye bindi. Gabriel, askeri tarihte daha zayıf bir gücün daha güçlü olana karşı böyle mutlak bir zafer kazanmasının daha iyi bir örneğinin olmadığını söyler. Ilipa'dan sonra Kartacalılar

²⁰⁰ Gabriel, **a.g.e.**, s. 121; Polyb. 11.23; Liv. 28.15.

Roma'nın İspanya'nın kontrolünü ele almasını artık daha fazla engelleyemezdi. Ancak Kartacalılar Gades'i bırakmadılar. İspanya artık Kartacalılar için bir askeri personel kaynağı değildi ve Scipio Africanus'un zaferleri İtalya'nın ikinci kez istila edilme tehdidini ortadan kaldırdı.²⁰¹

Scipio Asiaticus, İspanya'nın fethini duyurmak için yanında birçok soylu esirle beraber Roma'ya dönerken Scipio Africanus, Afrika'da yapmak istediği savaş için ön hazırlıklara başladı. G. Laelius'u Afrika'da Kartaca müttefiki olan Massaesyliya kralı Syphax'a göndererek bir ittifak teklifi yaptı, ancak Syphax, Scipio Africanus'un bizzat gelmesini istedi. Bunun üzerine Scipio Africanus, G. Laelius'la birlikte yola çıktı. Onlar limana varmak üzereyken İspanya'dan kaçan Hasdrubal karaya çıkmaya hazırlanıyordu. Kartacalılar sayı olarak üstündü ve çarpışmak için demir almaya çalıştılsa da bu süre içerisinde rüzgâr Roma *quinqeremis*lerini hızlıca limana taşıdı. Bu aşamadan sonra ise kralın topraklarında oldukları için herhangi bir çarpışmaya cesaret edemediler. Syphax düşmanlıklarına son vermeleri için onları birbirleriyle görüştürmeyi denedi. Scipio Africanus, Hasdrubal ile kişisel bir savaşının olmadığını ve senatonun emri haricinde devlet işlerini tartışmayacağı bahanesiyle bunu reddetti. Buna rağmen Syphax'ın evinde aynı masada bir akşam yemeği yediler. Scipio Africanus, Syphax'la antlaşma imzaladıktan sonra Afrika'dan yelken açtı ve dört günlük yolculuktan sonra Yeni Kartaca limanına ulaştı.²⁰²

Scipio Africanus'un babası ve amcası zamanında Iliturgi ve Castulo şehri Roma'nın müttefiği idi, ancak onlar ölünce taraf değiştirmişlerdi. Scipio kardeşlerden geriye kalan ordu sığınmak için Iliturgi şehrine gittiğinde şehir halkı onları katletmişti. Scipio Africanus İspanya'ya ilk geldiği zaman ihanet edenlerden intikam almayı düşünüyordu, ancak o zamanın şartlarında akla uygun değildi. Scipio Africanus, L. Marcus'u Tarraco'dan çağırdı ve onu ordunun üçte biriyle Castulo'yu kuşatmak için gönderirken kendisi ise ordunun geri kalanıyla Iliturgi'ye gitti. Scipio Africanus, şehre iki taraftan saldırmak için askerlerin bir kısmını Laelius'un komutasına verdi. Iliturgi halkı suçluluk bilincinden gelen korkuyla kararlı ve uzun süreli bir savunma yaptı. Direncin bir türlü kırılmaması sebebiyle Scipio Africanus, askerlerinin demoralize olacağından endişe etti ve ileri atılarak duvarın dibine geldi. Eğer askerleri duvarın zirvesine tırmanmayı başaramazsa kendisi tırmanmakla tehdit etti. Scipio Africanus'un cesaretinden etkilenen askerler tekrardan saldırdı. Laelius ise kendi bölgesinde direnişi kırdı ve duvarları savunuculardan temizledi. Her iki tarafta da direnci kıran

²⁰¹ A.e., s. 122-123.

²⁰² Liv. 28.17-18.

Romalılarda öfke ve nefret kendini gösterdi. Yağma düşünülmediği gibi hiçbir düşman askeri esir alınmadı. Iliturgi halkının ayırt etmeksizin tamamı öldürüldü. Binalar ateşe verilirken yanmayacak şeyler ise yıkıldı. Romalılar nefret ettikleri bu şehirde yaşayanların anısını ortadan kaldırmak için şehrin tüm eserlerini ortadan kaldırdılar. Scipio Africanus daha sonra Marcius tarafından kuşatma altında olan ve aynı zamanda Ilipa Savaşı'ndan kaçan Kartaca ordusunun kalıntıları tarafından savunulan Castulo'ya ilerledi. Iliturgi'nin başına gelenlerin haberini alan şehir Kartacalı garnizona ihanet ederek teslim oldu. Scipio Africanus'un bu gönüllü teslimiyete merhamet göstermesiyle Castulo, Iliturgi ile aynı kaderi paylaşmadı.²⁰³ Scipio Africanus yeminini yerine getirmek için babası ve amcasının onuruna hazırladığı gladyatör oyunlarını başlatmak üzere Yeni Kartaca'ya döndü. Marcius ise itaat etmeyen kabileleri boyunduruk altına almak için gönderildi.²⁰⁴

d. İspanya'daki İsyanlar ve Ebro Nehri Savaşı

Scipio Africanus yazın başında ciddi bir hastalığa yakalandı ve öldüğü dedikoduları İspanya'nın her tarafına yayıldı. Scipio Africanus'un öldüğü haberiyle Sucro Nehri yakınlarına konuşlandırılan ve ödemelerinin yapılmamasından dolayı demoralize olan sekiz bin kişilik Roma birliği ve Roma'nın kısa bir süre önce müttefiki olan Indibilis ve Mandonius isyan ederek Ebro Nehri'nin kuzeyinde Roma'nın müttefik şehirlerini yakıp yıktılar, çünkü Kartacalıların kovulmasından sonra İspanya'nın egemenliğinin kendilerine geçeceğini düşünmüşlerdi. Sucro'daki Roma birliklerinin isyanı Scipio Africanus'un ülkenin iç kısmında toplanmış isyancıların üzerine gitmesini engelledi. Sucro'daki isyanı Scipio Africanus'un öldüğü dedikodusu tetiklemişti, ancak Livius isyanın sebebinin askerlerin düşmandan ele

²⁰³ Liv. 28.19-20.

²⁰⁴ *Legatus* Marcius, Baetis Nehri'ni geçerek savaş yapmadan iki şehri ele geçirdi. O bölgede Astapa adında bir şehir vardı ve daima Kartacalıların yanında yer almış bir şehirdi. Bu şehirde yaşayanlar haydutluğa olan düşkünlüğünden dolayı Roma müttefiki olan komşu bölgelere saldırıyorlardı. Hatta karşılarına çıkan herhangi bir Roma askerini, askerlere yiyecek satanları ya da bölgeye gelen tüccarları esir almayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Bunun üzerine Roma ordusu saldırmak için ilerlediğinde işledikleri suçların bedelini ödeyeceklerini anladılar. *Forumda* seçilmiş bir yerde tahta yığını ve kütükler koyarak etrafına sahip oldukları mülkleri, karılarını ve çocuklarını yerleştirdiler. Bunların başlarına koydukları elli silahlı adam, savaşın kendi aleyhlerine gittiklerini görüp şehrin ele geçirilmek üzere olduğunu anlarırsa geri kalanların düşmanın elinde acizce öldürülmemesi ve düşmana herhangi bir ganimet bırakmamak için onları yakma talimatı alarak yemin ettiler. Savaşacaklar ise neredeyse Roma hattını dağıtacak şekilde şehrin kapısından hızlı bir çıkış yaptılar. Veteran birlikler gelerek hattı genişletti ve şehir halkının etrafını sardı. Bunun üzerine şehir içindeki elli adam görevlerini yerine getirerek açık havada yaktıkları ateşi tutuşturdular ve kendi akrabalarını öldürmeye başlayarak vücutlarını ateşin içine atmaya başladılar. Muzaffer Romalılar bölgeye gelince katliam çoktan gerçekleşmişti. Böylece Astapa askerler için herhangi bir yağma ve kazanç olmaksızın yıkıldı. Bu bölgedeki kalan şehirlerin teslim olmayı kabul etmesinden sonra Marcius muzaffer ordusunu Yeni Kartaca'daki Scipio Africanus'a götürdü bkz. Liv. 28.21-23.

geçirilen yağma ile yaşamaya alıştıktan sonra gelen barışın oluşturduğu durgunluk süreci olduğunu söyler.²⁰⁵ Stefan G. Chrissanthos bunun Scipio yanlısı bir yorum olduğunu, Scipio Africanus'un geleneksel anlatılarda ideal bir Roma komutanı olarak tasvir edildiği için isyanı ortaya çıkaran gerçek sebeplerin hiçe sayıldığını söyler ve isyanın üç önemli sebebini açıklar:

I. İlk olarak Scipio Africanus'un İspanya'ya 210 yılındaki gelişinden önce de askerlerin gecikmiş ödemeleri vardı. İtalya'daki savaşın ciddiyetinden dolayı ödemeler ve erzaklar Roma'dan gelmiyordu. 206 yılına gelindiğinde askerlerin parası yoktu. Ayrıca sadece Scipio Africanus değil, ondan önce babası ve amcası döneminde de askerlere bir ödeme yapılmamıştı. Scipio Africanus'un İspanyalı kabileleri kendi yanına çekme girişimleriyle onlara cömert davranması Roma birliklerine az miktarda ganimet kalmasına sebep oluyordu.²⁰⁶

II. İkinci ana sebepse askeri hizmet süresinin uzunluğuydu. Görev yapan askerlerin çoğu İspanya'ya, Scipio Africanus'un amcası Gnaeus ile 218'de ya da babası Publius ile 217'de gelmişti ve bunlar çiftçi-asker olduğu için uzun süreli askerlikleri problem yaratmıştı.

III. Üçüncü ve belki de en önemli sebep Sucro'daki erzak eksikliğiydi. Sucro'daki kıtlık, askerleri ilk olarak geceleyin kırsal bölgelerde hırsızlık yapmasına sonra da isyana sürükleyecekti.²⁰⁷

Sebebi her ne olursa olsun Messer'in dikkat çektiği gibi isyan, bilinenin aksine Roma ordusunda şaşırtıcı bir şekilde yaygındı ve Roma tarihinin ilk veya son herhangi belirli bir dönemiyle sınırlı değildi.²⁰⁸ Askerler, üstlerine karşı göstermeleri gereken saygı ve askeri disiplin ile bağdaşmaz bir şekilde gecikmiş ödemelerini talep ettiler. İsyanın ele başları Scipio Africanus'un cenaze haberini beklerken bu dedikodular azalarak kesildi. İlk olarak Scipio Africanus'un kesin olarak hayatta olduğu sonra da sağlığının düzeldiği bilgisi geldi.²⁰⁹

²⁰⁵ Liv. 28.24.

²⁰⁶ Scipio Africanus'un Yeni Kartaca'da ele geçirdiği servetin tamamı *quaestor* G. Flaminius'a havale edilmişti. Bu yüzden ganimet ya Scipio Africanus'un kullanması ya da Roma hazinesine teslim edilmesi için bir kenara koyulmuştu. Ganimet askerler arasında paylaştırılacaksa *quaestora* değil, *tribunus militum*lara verilir. G. Laelius, Kartacalı esirler ve Roma hazinesine aktarılmak üzere ganimetin bir kısmı ile Roma'ya dönmüştü. Scipio duvara ilk tırmanan iki adama altın taç ve diğerlerine sadece "ödülleri" vermişti. Dolayısıyla Scipio Africanus ganimetin aslan payını askerlerinden gizlemişti bkz. Stefan G. Chrissanthos, "Scipio and the Mutiny at Sucro, 206 B.C.", *Hist.*, C. 46, 1997, s. 176.

²⁰⁷ *A.e.*, s. 174-175.

²⁰⁸ William Stuart Messer, "Mutiny in the Roman Army. The Republic", *CPhil.*, 15/2, 1920, s. 162.

²⁰⁹ Liv. 28.24-25.

Scipio Africanus bu birliklerle kariyerindeki en büyük savaşı henüz kazanmıştı ve yaşananlardan dolayı üst düzey memurlarını çağırarak tavsiye istedi. Scipio Africanus'un sekiz bin kişilik birliği, askeri gücünün önemli bir bölümüydü ve atılacak yanlış bir adım Scipio Africanus'un İspanya'daki gelecek planları için bir felakete yol açabilirdi.²¹⁰ Aslında İspanyalı kabilelerin isyanı, muhtemelen Roma'nın erken tarihlerindeki en ciddi isyandı. Scipio Africanus İspanya şehirlerinden vergi toplayarak birliklere hemen ödeme yapılmasını emretti.²¹¹

Scipio Africanus, birliklerine Yeni Kartaca'ya gelirlerse ödeme alacaklarını duyurdu ve bu çağrıya uyarak gelen birliklerine hitap etti. Livius, Scipio Africanus'un vatanseverliği ve duygularıyla isyancıların gönlünü aldığını söylerken²¹² Polybios isyancıların Scipio Africanus'un onları cezalandıracağından korktuğunu söyler.²¹³ Dio'ya göre ise Scipio Africanus isyan eden askerlerine "Siz hepiniz ölmeye layıksınız!" demiştir.²¹⁴ Scipio Africanus'un Roma'ya sadakat yemini etmeleri karşılığında isyancılara genel bir af önermesi onları rahatlattı, ancak aniden Scipio Africanus'un sadık birlikleri isyancıların etrafını sardı. İsyanın ele başı olan otuz sekiz kişi kazığa bağlandı, kırbaçlandı ve başları kesildi. İsyanı katılan askerler, yoldaşlarını korkuyla izlediler. Cezanın ağırlığına karşı hiçbir itiraz ya da en ufak bir sızlanma dahi yoktu. Daha sonra cesetlerin hepsi dışarıya sürüklendi ve yer temizlendikten sonra askerlerin her biri *tribunus militum*ların önünde Scipio Africanus'a sadakat yemini etmeleri için ismiyle çağrıldılar, daha sonra ödemelerini aldılar.²¹⁵

Chrissanthos'a göre isyanın başarısız olmasının sebebi Scipio Africanus'un herhangi bir *tribunus militum*unun ya da *legatus*unun isyana katılmamasıdır.²¹⁶ İsyanın bitimiyle orduya disiplin gelmiş ve Scipio Africanus'un isyan eden Mandonius ve Indibilis'e karşı harekete geçmesi için bir engel kalmamıştı.²¹⁷ Scipio Africanus'un kendi askerlerine bile bu sert cezaları verdiğini öğrenen Mandonius ve Indibilis, affedilme ihtimallerinin olmadığını anladıklarında yirmi bin piyade ve 2500 süvari toplayarak isyanın başlangıcında kalıcı ordugâh kurdukları Edetani bölgesine geçtiler.²¹⁸ Scipio Africanus, Yeni Kartaca'dan hareket

²¹⁰ Sucro'daki garnizonda bulunan sekiz bin asker, Yeni Kartaca'da Scipio'nun yanında bulunan yedi bin askerden fazlaydı bkz. Chrissanthos, **a.g.e.**, s. 182.

²¹¹ Gabriel, **a.g.e.**, s. 132.

²¹² Scipio Africanus'un askerlerine yaptığı konuşma için bkz. Liv. 28.27-29.

²¹³ Polyb. 11.32.

²¹⁴ Cass Dio. 16.57.47; Zonar. 9.10.

²¹⁵ Liv. 28.29.

²¹⁶ Chrissanthos, **a.g.e.**, s. 184.

²¹⁷ Gabriel, **a.g.e.**, s. 133.

²¹⁸ Liv. 28.31.

ederek on gün sonra Ebro Nehri'ne ulaştı ve nehri geçişinden dört gün içinde düşman alanına girdi.²¹⁹ Gabriel'e göre Scipio Africanus'un on gün içinde Ebro'ya ulaşması en iyi şartlar altında bile mümkün değildi. Scipio Africanus, Ebro Nehri'ne ya on sekiz ile yirmi gün arasında bir sürede varmıştı ya da yola Yeni Kartaca'dan değil, isyan eden askerlerin garnizonu olan Sucro'daki Roma ordugâhından çıkmıştı. Scipio Africanus, Sucro Nehri'ndeki ordugâhından Ebro'ya on günde geçmiş olabilir.²²⁰ Polybios ve Livius Scipio Africanus'un isyancılarla yapacağı bu savaş için ordusunun sadece İtalyalılardan oluştuğunu söyler; İspanyalı müttefiklere kendi adamlarına karşı yapacakları bir savaşta güvenemeyeceği için onları savaşa dahil etmemişti.²²¹

Scipio Africanus, Ebro Nehri'nden itibaren dört günlük yürüyüşün sonunda isyan eden ordunun sarp tepelerle çevrili dar bir vadinin bitimindeki bir tepe üzerinde ordugâh kurmuş olduklarını gördü. Romalılar vadinin ağzındaki bir tepe üzerinde ordugâh kurdu. İki ordu arasındaki zemin her iki tarafta da yer alan tepeler tarafından sıkıca daraltılmıştı. Tepelerin arasına dört piyade *cohors*undan daha fazlası yan yana yerleştirilemiyordu. Scipio Africanus ellerindeki bazı sığırların düşman ordugâhına sürülmesini emretti. Bazı İspanyalı birlikler sığırları almak için aşağıya indiğinde Scipio Africanus *velites*i onlarla çarpışması için gönderdi ve savaşı başlattı. Savaş başlamadan önce Scipio Africanus, Laelius'a bir süvari gücü toplayıp tepelerdeki bir çıkıntının arkasına saklanmasını emretmişti. İsyancılar vadiye daha fazla asker gönderince Scipio Africanus cepheden, Laelius ise arkadan saldırdı. Düşman savaş öncesi yapılan bu ön çarpışmada çok kayıp verdi ve yenilmediklerini göstermek için bir meydan savaşında karar kıldı. İspanyalılar en iyi geniş alanda savaşıyorlardı ve Scipio Africanus bu dar vadinin kendisine avantaj sağlayacağını görmüştü.²²² İspanyalılar savaşmamayı tercih edebilirdi; Ebro'nun uzağına geri çekilip dağlık arazilerde pusu kurabilir ve vurkaç taktiği uygulayarak bir gerilla savaşı yürütebilirdi. Scipio Africanus düşmanı bulup imha etmek için aylarını harcaıabilirdi. Bu ise Scipio Africanus'un konsül seçilme ve Afrika'yı istila etme planına siyasi destek toplamak için Roma'ya dönüşünü engelleyebilirdi. Ebro Nehri Savaşı bu gecikmeleri engellediği için önemlidir.²²³

Düşman, kuşluk vakti ordugâhından inerek savaş için yayıldı, ancak savaş alanı tüm birliklerin yerleştirilmesi için çok dardı. Bunun üzerine tüm süvariler ve piyadelerin üçte ikisi

²¹⁹ Liv. 28.33.

²²⁰ Gabriel, **a.g.e.**, s. 134.

²²¹ Polyb. 11.31; Liv. 28.32; Gabriel, **a.g.e.**, s. 134.

²²² Liv. 28.33.

²²³ Gabriel, **a.g.e.**, s. 135.

savaşmak için aşağıya gelirken, geri kalan piyadeler tepeden aşağıya iniş yolundaki eğime yerleştirildi. Scipio Africanus düşmanın tüm birliklerinin aşağıda olmadığını gördüğü zaman yeni bir strateji benimsedi. Süvarileri ile düşmanın etrafından dolanıp arkasına geçemezdi ve piyade ile birlikte aşağıya yığılmış olan süvariler, bulunduğu yerde kullanışsız olacaktı. Laelius'a süvarileri alıp olabildiğince gizli bir şekilde tepelerden giderek süvarileri piyade savaşından ayırma talimatını verdi. Daha sonra tüm piyadelerini düşmana karşı dört *cohors* olarak cephede konuşlandırdı. Piyadelerini bundan daha fazla enlemesine dizmesi imkânsızdı. Böylelikle Scipio Africanus tepeleri geçen süvarilerinin fark edilmemesi için düşmanın dikkatini cepheden çekti ve savaş başladı.²²⁴

Düşman piyade gücü, savaşmak için bir araya geldiği zaman süvarileri yer yetersizliğinden dolayı savaş dışı kalmıştı. Her iki tarafta bütün yönleriyle bir piyade savaşı yaparken, Laelius ve Roma süvarileri tepelerden gizlice geldi ve düşman süvarisinin arkasına geçti. İsyanıcı süvariler manevra yapamayacak durumdaydı ve bir halka oluşturarak kendilerini yapabildikleri kadar savunmaya çalıştılar, ancak sonunda hepsi öldürüldü. Mandonius ve Indibilis kaçtı.²²⁵ İspanyalıların ordugâhı ele geçirildi ve Romalılar üç bin esir aldı. Indibilis ve Mandonius umutsuz durumlarını gördüklerinde kendilerini Scipio Africanus'un herkeşçe bilinen onur ve merhametine teslim ederek af dilediler. Scipio Africanus onları bir daha Roma'ya karşı baş kaldırmamaları şartıyla bağışladı.²²⁶ Savaştan sonra Masinissa ile bir görüşme yapan Scipio Africanus, Masinissa'nın Numidia tahtı için verdiği mücadeleyi desteklemesi karşılığında planladığı Afrika istilasını için yardım sözü aldı.²²⁷ İspanya'dan ayrılmadan önce ise askeri veteranları için Italica adında bir yerleşim yeri kurdu.²²⁸

Roma'ya döndükten sonra 205 yılı konsülü seçilen Scipio Africanus *provincia* olarak Sicilya'yı aldı. Diğer konsül Publius Licinius Crassus aynı zamanda *pontifex maximus* olduğu için dini gerekçeler nedeniyle İtalya'da kalmalıydı, bu yüzden *provincia* olarak, Hannibal ile karşılaşmak üzere Bruttium'u aldı.²²⁹ Scipio Africanus Sicilya'ya geldikten sonra bölgede bulunan otuz gemiyi tamir ettirerek Afrika kıyılarını yağmalaması için Laelius'un komutasına verdi. Laelius, Hippo Regius'ta karaya çıktığında kaçanlar, bu Roma donanmasının Scipio Africanus'un komutasında geldiği haberini yaydı. Kartacalılar aldıkları bu korkunç haberle

²²⁴ Liv. 28.33.

²²⁵ Liv. 28.33; Gabriel, **a.g.e.**, s. 136-137.

²²⁶ Liv. 28.34.

²²⁷ Gabriel, **a.g.e.**, s. 137-138.

²²⁸ App. **Hisp.** 38.

²²⁹ Goldshworthy, **The Fall of Carthage.**, s. 286.

karamsar bir havaya büründüler ve halktan acil bir şekilde vergi toplayarak savaş hazırlıklarına başladılar. Kartacılara daha sonra gelen haberler ile birliğin başında Scipio Africanus'un değil, Laelius'un olduğunu ve gelen birliğin gücünün, ancak baskın yapmaya yeteceğini, asıl ordunun Sicilya'da olduğunu öğrendiler. Bunun üzerine Kartacalılar bazı diplomatik hamleler gerçekleştirdi. Syphax ve diğer Afrikalı kabile prensleriyle müttefik olmak için elçi heyetleri gönderdiler. Makedonia kralı V. Philippos'a İtalya ve Sicilya'yı işgal etmesi için 200 talent gümüş teklif ettiler. İtalya'daki Kartacalı komutanlara Scipio Africanus'un meşgul tutulması ve İtalya'dan ayrılmasını engelleme talimatı verdiler.²³⁰ Roma donanmasının geldiğini haber alan Masinissa, Laelius'u ziyarete geldi; Scipio Africanus'un gecikmeden harekete geçmesi gerektiğini belirterek kendi piyade ve süvari güçleriyle ona yardım edeceğini söyledi. Ertesi gün Laelius Sicilya'ya dönerek Masinissa ile olan görüşmesini Scipio Africanus'a anlattı.²³¹

e. Locri Olayları

Masinissa'nın destek mesajını Laelius'tan alan Scipio Africanus bir an önce yola çıkmak istese de bu amacı bir olay yüzünden bölündü. Kartaca işgalindeki Locri'den sürgün edilmiş kişiler şehirlerinin kurtarılması için Scipio Africanus'a gelerek Roma'nın yardımını istediler ve şehirdekilerin de Roma'ya yardım edeceği sözünü verdiler.²³² Locri, Cannae'dan sonra Hannibal'a geçen Güney İtalya şehirleri arasındaydı. Scipio Africanus'un Afrika istilası için ordusunu hazırladığı bir sırada Locri'nin yardım isteğini neden kabul ettiği bilinmez. Scipio Africanus'un Locri'ye müdahalesi, Sicilya'dan ayrılması ve Bruttium'a gitmek zorunda olduğu anlamına geliyordu ki burası diğer konsül Crassus'un *provincia*sıydı. Bu ise Roma kanun ve geleneklerinin bir ihlaliydi ve kesinlikle Scipio Africanus'un senatodaki düşmanlarını sinirlendirmişti. Güney İtalya'daki birçok şehrin aksine Hannibal'ın kontrolünde olmayan Regium, Locri'nin doğrudan karşısında 80 km'lik bir mesafedeydi. Regium'daki komutan *legatus pro praetore* (yönetme yetkisini Scipio'nun *imperium*undan alıyordu) yetkisiyle Quintus Pleminius'tu. Bu yüzden yasal olarak Scipio Africanus'un adına hareket ediyordu. Scipio Africanus'un bu olaya dahil olmasının sebebi Q. Pleminius'un hareketlerinden sorumlu olmasıydı.²³³

Scipio Africanus, Marcus Sergius ve Publius Matienus adındaki iki *tribunus* ve küçük bir birliği sürgün edilen Locri'lilerle beraber Regium'a gönderdi. Bu kişiler, Quintus

²³⁰ Liv. 29.1,3-4.

²³¹ Liv. 29.4.

²³² Liv. 29.6.

²³³ Gabriel, **a.g.e.**, s. 147.

Pleminius'a üç bin kişilik bir birlik toplayıp Locri'deki Kartaca garnizonuna saldırması talimatını içeren bir mektup taşıdılar. Bunun üzerine Romalılar Regium'dan yola çıkarak bir gece saldırısıyla Kartacalıların bölgedeki iki kalesinden birini ele geçirdi. Kartacalılar diğer kaleye kaçtı. İki kalenin arasında ise şehrin kendisi ve ortada kalmış Locri halkı vardı. Q. Pleminius Romalılara, Hamilkar ise Kartacalılara komuta etti. Hücumlar her iki kaleden yapıldı ve çarpışmalar günbegün devam etti.

Hannibal, aldığı bilgiler üzerine Kartaca garnizonuna yardım etmek için harekete geçti. Locri olayları ve Hannibal'ın bölgeye yaklaştığı haberleri Scipio Africanus'a ulaşınca Messana'daki yetkiyi kardeşi Scipio Asiaticus'a vererek yola çıktı. Hannibal, Locri'den uzak olmayan bir noktada olan Bulotus Nehri'ne ulaştığı zaman Hamilkar'a haber vererek Romalılara ve Locri'lilere şiddetli bir atak yapmasını emretti. Böylelikle herkes dikkatini Hamilkar'ın saldırısına çevirirken Hannibal şehrin savunmasız bırakılan karşı tarafından saldırı yapacaktı. Şafaktan önce şehre vardığında çarpışma çoktan başlamıştı. Hannibal duvarlara doğru ilerlerken ona çok yakın olan biri okla vurulduğu için ordusunu menzilin dışına aldı. Scipio Africanus ise donanmasını gün batımından önce karaya çıkarabilecek uygun bir zamanda vardı.

Ertesi gün Kartacalıları kalede savaşmaya başlarken Hannibal saldırıya hazır bir şekilde merdivenlerle duvara ilerliyordu, ancak aniden kapıdan çıkan Romalılar Hannibal'ı beklemmediği bir saldırıya maruz bıraktılar. Hannibal, Scipio Africanus'un bizzat komutada olduğunu görünce kendi birliğini ordugâha geri çekti. İki yüze yakın adamını kaybetmişti, kaledakilere kendi güvenliklerini kendilerinin sağlamak zorunda olduğu haberini göndererek geceleyin ordugâhını dağıttı ve ayrıldı. Kaledeki adamlar ise bir karmaşa yaratıp takip edilmeyi engellemek amacıyla ordugâhı ateşe verdikten sonra birliği takip ettiler.²³⁴ Böylece dönemin en ünlü iki generali arasındaki ilk savaşı Scipio Africanus kazandı.²³⁵ Scipio Africanus düşmanın kaleyi ve ordugâhı terk ettiğini fark ettiğinde Locri'lileri toplayarak onları ihanetleri için azarladı; ihanetin sorumluları idam edildi ve malları Roma'ya sadakat gösteren diğer grubun liderlerine verildi.

Scipio Africanus şehri korumak için Q. Pleminius'un komutasındaki birliği bırakarak Messana'ya geri döndü. Locri'liler Roma'dan ayrılmalarından sonra Kartacalıları acımasızca ve zalimce muamele görmüşlerdi şimdi ise Q. Pleminius ve askerleri işledikleri

²³⁴ Liv. 29.6-7.

²³⁵ MacDonald, *a.g.e.*, s. 300.

suçlarda Kartacalıları gölgede bıraktılar. Birçok yolsuzluk yapıldı ve hatta o güne kadar Pyrrhos dışında kimse tarafından ele geçirilmemiş Proserpina Tapınağı'nın hazinesine el koyuldu. Q. Pleminius, Regium'dan getirdiği birliklerle oradaki en üst komutadaydı, diğer bir grup ise *tribunus militum*ların emri altındaydı. Q. Pleminius'un adamlarından biri, bir evden çaldığı gümüş bir kupayla koşuyordu ve sahipleri de tam arkasındaydı. Bu olaya şahit olan *tribunus militum*lar Sergius ve Matienus kupanın adamdan alınmasını emrettiler. Ancak çıkan tartışma, Q. Pleminius'un askerleri ve *tribunus militum*lar arasındaki bir çarpışmaya döndü ve her iki taraftan da buna katılanların sayısı arttı ve Q. Pleminius'un adamları yenildiler. Yaşananları duyunca çok sinirlenen Q. Pleminius, *tribunus*ları çağırdıktan sonra adamlarına sopaların hazırlanmasını, onlara ise soyunmalarını emretti. *Tribunus*lar direndiği ve adamlarını yardıma çağırdıkları için bu biraz süre aldı. *Tribunus*larının sopalarla dövüldüğünü gören adamları, kontrol edilemez bir öfkeyle, makamına en ufak bir saygı bile duymadan Q. Pleminius'u adamlarının arasından alarak burnunu ve kulaklarını kesip yarı ölü halde bıraktılar.

Bu olayları duyan Scipio Africanus Locri'ye gelerek bir soruşturma başlattı. Q. Pleminius suçsuz bulundu. *Tribunus*lar suçlu bulunarak Roma'ya gönderilmeleri amacıyla zincirlendi. Scipio Africanus ise Sicilya'ya geri döndü. Q. Pleminius cezanın çok hafif kaldığını düşündüğü için öfkeliydi ve kendi adaletini sağlamak istedi; *tribunus*lar kendisinin önüne sürüklendi ve insan vücudunun katlanabileceği her türlü işkenceye maruz bırakıldıktan sonra katledildiler. Aynı vahşet Scipio Africanus'a olanları ileten Locri'nin birkaç vatandaşına da uygulandı.²³⁶ Bu arada yeni konsüller seçildi ve Scipio Africanus'un sahip olduğu ordu ve filo üzerindeki yetkisi bir yıl uzatıldı.²³⁷

Locri'den gelen elçiler, Locri halkının yaşadığı zulmü Roma'ya gelerek senatoya taşıdılar. Kartacalıların zulmünden kurtulmak için Roma'dan yardım istediklerini, fakat aynı davranışları Roma komutanlarından da gördüklerini söyleyerek yaşadıkları felaketin sorumlusu olarak Q. Pleminius'u gösterdiler. Yaşanan tüm olayları anlatan elçiler, Proserpina Tapınağı'nı daha önce yağmalayan Pyrrhos'un kaderinin kötüye gittiği örneğini vererek Roma'nın akıbetinin de aynı olmaması için uyarıda bulundular ve Roma senatosunun Locri olaylarına müdahale etmesini istediler.²³⁸

²³⁶ Liv. 29.8-9.

²³⁷ Liv. 29.13.

²³⁸ Liv. 29.16-18.

Locri olayları Scipio Africanus'un senatodaki düşmanlarını harekete geçirdi. Quintus Fabius Maximus elçilere, şikayetlerini Scipio Africanus'a iletip iletmediklerini sorunca, elçiler Scipio Africanus'a bir heyet gönderdiklerini, ancak kendisinin tamamen savaş hazırlıkları ile ilgilendiğini ve Afrika'ya çoktan yelken açmış olabileceğini ya da birkaç gün içinde açacağını söylediler. Q. Fabius Maximus, İspanya'daki isyanları da hatırlatarak Scipio Africanus'un askeri disiplini yıktığını ve bir tirandan farksız olarak askerlerini önce şımartıp sonra cezalandırdığını söyledi. Q. Fabius Maximus'a göre Scipio Africanus *provinciasını* onay almadan terk ettiği için geri çağırılarak yetkilerinden alınmalıydı; Q. Pleminius Roma'ya getirilerek zincirler içinde savunma yapmalıydı; eğer Locri halkının suçlamaları ispat edilirse Q. Pleminius'un mallarına el konulmalı ve hapiste ölüme terk edilmeliydi; Locri halkı için ise Proserpina'nın hazinesi bulunacak ve iki katı değerinde ödeme yapılacaktı. Scipio Africanus'un taraftarları ve karşıtları arasındaki tartışma iyice gerginleştiği için o gün oylama yapılmadı. Tartışma sadece Q. Pleminius'un vahşice davranışları hakkında yapılmıyordu. Muhalefet, Scipio Africanus'un Yunan geleneklerine düşkünlüğünün askeri disipline verdiği zarardan da bahsediyordu:

Pleminius'un suçuna ve Locri halkının çektiği acılara ek olarak, eleştirilerini başkomutanın kişisel görünüşüne karşı da sürdürdüler. Kıyafeti, bir Romalı hatta bir asker gibi bile değildi; bir Grek elbisesi ve sandaletleriyle *gymnasionda* geziyor ve zamanını Yunanca kitaplar ve fiziksel egzersizlerle harcıyordu; maiyetindekilerin tamamı aynı uyuşukluk ve vurdumduymazlıkla Syrakusai'nin nimetlerinin tadını çıkarıyordu. Kartaca ve Hannibal akıllarından çıkmıştı. Ordunun tüm disiplini, önceden İspanya'da Sucro'daki orduda şimdi ise Locri'deki birliklerde olduğu gibi kötüye gidiyordu. Bu düşmanlardan çok dostlara bir tehditti.²³⁹

Senatoda çoğunluğu kendi tarafına toplayan Q. Metellus, Fabius'un Scipio Africanus hakkında söylediklerini onaylamazken geri kalanı kabul etti. Özellikle Locri halkı Scipio Africanus'un yokluğunda olanlardan şikayetçiye onun savunması dinlenmeden geri çağırılmasına karşı çıktı. Ona göre Locri halkının şikayet ettikleri eylemler Scipio Africanus'un emriyle gerçekleştirildiği kanıtlanırsa Scipio Africanus, ancak o zaman *provinciasını* terk etmeliydi. Eğer Scipio Africanus Afrika'ya geçtiyse bu işi araştırmak için gönderilen görevliler tarafından geri getirilecek ve yeni bir komutan bulunana kadar orduya iki konsül komuta edecekti. Aksi kanıtlanırsa Scipio Africanus görevine devam edecekti. Metellus'un bu

²³⁹ Liv. 29.19.

önerisi senato tarafından kabul edildi ve hazırlıklar başladı. Bu işi araştırmak için görevlendirilenler önce Locri'ye sonra Messana'ya gittiler.²⁴⁰

Livius, Q. Pleminius hakkında iki hikâye olduğundan bahseder. İlki, Q. Pleminius'un hakkında alınan kararı duyunca Neapolis'e sürgüne gitmek için yola çıktığı ve bu işi sorgulamak için Roma'dan yola çıkan on senatörden biri olan Q. Metellus ile karşılaşarak tutuklanarak Regium'a geri götürüldüğüdür. İkincisi ise Scipio Africanus'un en iyi otuz adamını gönderip Q. Pleminius ve ayaklanmaya katılanları zincire vurdurduktan sonra Regium halkına teslim etmesidir.

Locri olaylarını araştırmak için bölgeye gelen *praetor* ve komite ilk olarak Q. Pleminius ve askerlerinde olan tüm parayı topladılar ve tapınağa iade ettiler. Yerlilere kendi mülkleri olarak kabul ettikleri her şeyi almak için tam özgürlük verildi. Locri halkı, Roma senatosuna ve halkına, komisyon üyelerine ve *praetore* şükranlarını sundu. Q. Pleminius'u dava etmek istediklerini söylediler, ancak olaylar sırasında şehirde olmadığı için Scipio Africanus'u bir dost olarak tutmayı seçtiler. Bu suçların işlenmesinde Scipio Africanus'un emri veya onayı olup olmadığından emin değillerdi, onlara göre Scipio Africanus'un suçu Q. Pleminius'a fazla güvenmesiydi. Böylelikle Scipio Africanus suçlanmadı. Q. Pleminius ve onunla birlikte hareket eden otuz iki adamı, suçlu bulunarak zincirlendi. Komisyon daha sonra söylentilerin aslını öğrenmek için Scipio Africanus'a gitti.²⁴¹

Komite Syrakusai'a vardığında Scipio Africanus onları nazikçe karşıladı. Ertesi gün onları kara ve deniz kuvvetlerinin manevralarını izlemek üzere davet etti. Sonrasında *praetor* ve komite üyeleri bütün savaş hazırlıklarını gördükleri bir tura çıkarıldılar. Bütün detaylar o kadar ikna edici oldu ki "Bu komutan ve ordu Kartaca'yı fethedemezse kimse edemez" yargısına varıldı ve Roma'ya döndüler. Q. Pleminius ve yanındaki suçlular Roma'ya varır varmaz zindana atıldılar. Q. Pleminius, Locri halkına yaptıklarından dolayı çok fazla işkence gördü ve dava devam ederken zindanda öldü. Livius'un Clodius Licinius'tan yaptığı aktarımla, Scipio Africanus'un ikinci konsüllüğü sırasında ant içtiği oyunları kutlarken Q. Pleminius'un birkaç adama şehrin bazı yerlerinde yangın çıkarıp kendine bir kaçış imkânı sağlamaya çalıştığını, ancak bunun öğrenildiğini ve Tullianum'a sevk edildiğini öğreniriz.

Locri olaylarının sonucunda Scipio Africanus'a yönelik bir işlem yapılmadı ve Afrika'ya olabildiğince çabuk sefere çıkılması gerektiği kararlaştırıldı. Scipio Africanus'a

²⁴⁰ Liv. 29.20.

²⁴¹ Liv. 29.21.

Sicilya'daki askerlerden kendisiyle götürmek istediklerini seçmesine izin verildi, kalanı adanın korunması için bırakılacaktı.²⁴²

Roma'da bu olaylar olurken Kartacalılar kıyı şeridinde gözlem evleri kurarak bütün kış tetikte beklediler. Scipio Africanus'un Syphax ile yaptığı ittifakla başarı şansının arttığını biliyorlardı.²⁴³ Hasdrubal Gisgo, Syphax ve Scipio Africanus'un aynı çatı altında gerçekleştirdikleri görüşmede Hasdrubal Gisgo'nun kızının kral Syphax ile evliliği de düşünülmüştü. Hasdrubal Gisgo, Scipio Africanus ile Syphax'ın bağıni koparmak için bu evliliğe çok sıcak bakıyordu. Evlilik gerçekleşince Hasdrubal Gisgo ile Syphax dostlarını ve düşmanlarını aynı tutacaklarına dair bir antlaşma imzaladılar. Syphax, Roma ile önceki antlaşmasına bağlı olmadığını ve eğer savaş Afrika'ya taşınırsa Kartacalıların yanında olacağını belirten bir mesajı Scipio Africanus'a elçiler vasıtasıyla ilettil. Scipio Africanus yaptıkları ciddi antlaşmayı ihlal etmemesi gerektiğine dair bir ikaz ile bu elçileri, ziyaretin gerçek sebebi duyulmadan geri gönderdi. Kartacalılara ek olarak Syphax ile savaşılacağı bilgisi askerleri ümitsizliğe düşürebilirdi. Scipio Africanus askerlerine tam tersini söyleyerek Syphax'ın kendilerini bir an önce Afrika'ya geçmelerini istediğini söyledi, amacı Syphax'ın ayrılığı duyulmadan donanmayı Lilybaeum'a göndermek orada bütün piyade ve süvarileri toplayarak ilk gün Afrika'ya yola çıkmaktı.²⁴⁴ Ayrıca Roma'da Fabii hizbi bu haberi duyarsa, senatodan Afrika istilasının iptalini ve Scipio Africanus'un geri çağırılmasını isteyebilirdi. Scipio Africanus'un birliklerinin ve kaynaklarının yetersizliğinden dolayı çıkacak siyasi bir tartışmada senato muhtemelen Fabii hizbinin talebini kabul etmek zorunda kalacaktı. Zaman Scipio Africanus'un aleyhine işliyordu ve seçimini Afrika istilasından yana kullandı.²⁴⁵

f. Agathokles Kulesi Savaşı

Romalıların karaya çıkması etraftaki köylerde büyük bir panik yarattı, ancak asıl korku Kartaca'da yaşanıyordu. Kartacalılar, M. Atilius Regulus ve L. Manlius'un zamanından beri yaklaşık elli yıldır birkaç küçük baskın dışında herhangi bir Roma ordusu görmemişlerdi. Elllerinde Scipio Africanus'un karşısına koyacak ne iyi bir komutan ne de iyi bir ordu vardı. Hasdrubal Gisgo ülkenin önde gelen komutanlarındandı, ancak Scipio Africanus ile daha önce yapılmış birkaç savaşta yenildiği unutulmamıştı.²⁴⁶ Scipio Africanus karaya çıktığı zaman

²⁴² Liv. 29.22.

²⁴³ Gabriel, **a.g.e.**, s. 150.

²⁴⁴ Liv. 29.23-24.

²⁴⁵ Gabriel, **a.g.e.**, s. 151.

²⁴⁶ Liv. 29.28.

Hasdrubal'ın kuvvetleri Kartaca'dan 40 km kadar içerdeydi ve Roma çıkarmasını bozacak bir konumda değildi.²⁴⁷ Bu zamana kadar donanmasını Utica'ya gönderen Scipio Africanus denizden az bir mesafe alarak ülkenin iç kısmına çekilmişti, denize hâkim en yakın tepeye yerleşerek nöbetçiler ve süvarilerden oluşan ileri muhafızları ayarladıktan sonra süvarileri yakındaki yerleri yağmalamaları için gönderdi. Ertesi gün keşif yapmak ve Romalıları taciz etmek için denize doğru gönderilen beş yüz kişilik Kartacalı süvari grubu Roma ileri muhafızlarıyla karşılaştı.²⁴⁸ Kartacalılar çatışmada ağır kayıplar verdi, bunların arasında genç komutan Hanno da vardı. Daha sonra Scipio Africanus birliklerini yağma için daha ileri gönderdi ve yakın çevrede bulunan zengin bir şehri ele geçirdi. Sekiz bin kişilik tutsaklar da dahil olmak üzere ele geçirilen ganimetler nakliye gemilerine yüklenerek Sicilya'ya gönderildi. Bu arada Masinissa verdiği destek sözünü tuttu ve iki yüz süvari ile gelerek Scipio Africanus'a katıldı.²⁴⁹ Bu Scipio Africanus'un ondan umduğu piyade ve süvari desteğini sağlayacak bir miktar olmasa da Masinissa Numidia'lının kralı olduğu iddiası ile destek bulabilirdi. Herhangi bir dirençle karşılaşmayan Scipio Africanus tüm gücüyle Utica'ya yaklaştı ve şehrin 1,6 km güneybatısında ordugâh kurdu. Açık denizdeki Roma donanması kendisini şehre karaya çıkmaya hazır bir konuma taşıdı. Scipio Africanus'un Utica'ya saldırısı Roma ihtiyat kuvvetleriyle hızlandırıldı. Utica, Tunus koyunun güney tarafında kalıyordu ve Kartaca'ya yaklaşık olarak 19 km uzaklıktaydı. Şehir, Kartaca'nın ana besin kaynağını tedarik ettiği Bagradas Vadisi'nde bulunuyordu. Scipio Africanus Utica'dan iç bölgelere geçerek Kartaca'ya ikmali kesebilirdi. Sadece kırk beş günlük bir besin tedariki olan Scipio Africanus ek bir kaynak daha sağlamak zorundaydı ve Bagradas Vadisi'ndeki çiftlikler bunu sağlayabilirdi.²⁵⁰ Kartacalılar, süvari birliklerini ve komutanlarını kaybettikten sonra Hamilkar'ın oğlu Hanno'nun komutası altında yaklaşık dört bin kişilik yeni bir güç oluşturdular. Hanno, Roma ordugâhına yaklaşık 24 km uzaklıkta bulunan Salaeca kasabasına yerleşti. Bunun haberini alan Scipio Africanus harekete geçti.²⁵¹

İki süvari güçleri arasındaki savaş, Appianos'un Utica'dan yaklaşık 5 km mesafede yer aldığını belirttiği Agathokles kulesi yakınında meydana geldi.²⁵² Kule, Kartaca'ya 310 yılında saldıran Syrakusai'nin savaşçı prensi Agathokles tarafından inşa ettirilen küçük bir tarihi kalıntıydı. Burada geniş bir eyer ya da dar bir boyun şekillerinde tepeler silsilesi vardı.

²⁴⁷ Gabriel, **a.g.e.**, s. 157.

²⁴⁸ Liv. 29.28.

²⁴⁹ Liv. 29.29.

²⁵⁰ Gabriel, **a.g.e.**, s. 158.

²⁵¹ Liv. 29.34.

²⁵² App. **Pun.** 14.

Her iki tarafta hafifçe eğimli sert bir zemin üzerindeydi, ancak toprak taşlı değildi. Scipio Africanus'un süvarileri araya gizlenerek akınlar yapabilir ve çok zorlanmadan geniş bir cephe boyunca saldırabilirdi.²⁵³ Scipio Africanus Hanno'yu tuzağa çekmek için Masinissa ve onun iki yüz süvarisini kendilerini göstermeleri için Salaeca duvarlarına karşı gönderdi. Hanno'nun güçleri Masinissa ile çarpışınca Masinissa ve adamları kaçıyormuş gibi görüne kadar yavaş yavaş geri çekildi ve en sonunda dörtlüye koştular. Hanno ve adamları, Scipio Africanus'un süvarisinin pusuya yattığı güneydeki tepelerin bitimine doğru koşan Masinissa'yı takip etti. Böylece Masinissa, Hanno'nun süvari birliğini Roma süvarilerinin gizlendiği tepelerin arkasına doğru çekti. Hanno ve süvarileri geçerken Scipio Africanus'un süvarileri yandan saldırdı. Scipio Africanus'un adamlarının saldırı sesiyle eş zamanlı olarak o ana kadar kaçır gibi yapan Masinissa ve adamları birdenbire dönerek Hanno'nun süvarilerini cepheden vurdu. Böylelikle Hanno'nun süvarileri ikiye bölündü, ötekiler Scipio Africanus ve Masinissa tarafından yakalanırken arkadakiler kaçtı. Ön taraftakilerden Hanno da dahil olmak üzere bin kişi öldürüldü.²⁵⁴

Savaşın gerçekleştiği gün daha önceki ganimetleri Sicilya'ya götürmüş olan gemiler erzaklarla döndü. Scipio Africanus bundan sonra Salaeca'ya güçlü bir garnizon kurdu ve bir hafta boyunca çevredeki yerleşim yerlerini yağmaladı ve bunları gemilere yükleyerek Sicilya'ya gönderdi. Bu savaş Scipio Africanus'un Utica kuşatmasını engellemiştir. Utica'yı gelecekteki planları için bir merkez olarak kullanmayı düşünen Scipio Africanus şehri deniz tarafından donanmayla tutarken kara kuvvetleriyle surların etrafını sardı. Utica halkı Kartacalılardan, Kartacalılar ise Syphax'tan yardım bekliyordu. Hasdrubal otuz bin piyade ve üç bin süvari topladı. Syphax ise elli bin piyade ve on bin süvari ile ona katıldı. Birleşik güçler Kartaca'dan Utica ve Roma savaş hattından çok uzak olmayan bir yerde pozisyon aldı. Düşman güçlerinin gelmesi ve kışın yaklaşması üzerine Scipio Africanus kuşatmayı kaldırdı.²⁵⁵ Gabriel'e göre Scipio Africanus'un kırk gün süren ve başarısızlıkla sonuçlanan Utica kuşatması stratejik bir hataydı. Yetenekli birliklerin yanı sıra, gemiler ve hatta kuşatma düzenekleriyle bile şehri almayı başaramadı. Eğer hedefi Kartaca'nın önde gelenlerinin siyasi iradesini bozmaksa Utica'ya saldırı bunu sağlamayacaktı. Scipio Africanus hiç uğraşmadan Utica'yı pas geçip işgalin işleyiş hızını yavaşlatmayabilirdi. Utica'yı lojistik üs olarak

²⁵³ Gabriel, **a.g.e.**, s. 159.

²⁵⁴ **A.e.**, s. 159; Liv. 29.34.

²⁵⁵ Liv. 29.35.

istiyordu, ancak bu sağlanmıştı²⁵⁶ ve artık Utica'ya ihtiyacı yoktu. Kartaca'nın anahtarı Utica değil, Tunus'tu. Buradaki tepeler silsilesindeki bir ordu Kartaca'yı hinterlandından, birlik ve besin kaynaklarından alıkoyabilirdi. Önceki iki yüzyıl boyunca Kartaca'yı daha önce işgal eden Agathokles (310), Regulus (256) ve I. Kartaca Savaşı sonucunda paralarını alamayıp isyan eden ücretli askerler (241-237) ilk olarak Tunus'u ele geçirmişti. Utica'nın alınması Kartaca'yı zayıflatmayacaktı. Belki de Scipio Africanus Utica'yı küçük bir çabayla alabileceğini düşünmüştü, çünkü Utica, I. Kartaca Savaşı sonucunda isyan eden askerlerin yanında yer aldığı gibi I. Kartaca savaşında da Roma'ya müttefiklik önermişti.²⁵⁷

g. Kartaca Ordugâhının Yakılması

Scipio Africanus kuşatmayı kaldırdıktan sonra ordusunu Utica'nın yaklaşık olarak 3 km doğusuna çekti ve dağların denize yaptığı bir çıkıntı şeklindeki yere ordugâh kurdu. Bu yüksek yarımada kıyısını kış geçirmek ve bir üs olarak kullanmak için Castra Cornelia'yı kurdu.²⁵⁸ Bu arada Scipio Africanus'un komutası da Afrika'daki savaş sona erene kadar uzatıldı.²⁵⁹

Scipio Africanus kış boyunca diplomatik girişimlerde bulunarak Syphax'ı Kartacalılardan ayırmaya çalıştıysa da başaramadı. Syphax barışın sağlanması için Kartacalıların İtalya'dan Romalıların ise Afrika'dan çıkması gerektiğini savunuyordu. Müzakereler süresince gidip gelen haberciler, Scipio Africanus'a Kartacalıların kış ordugâhının tamamen ahşaptan oluştuğunu, Numidia'lının ise sazlıklardan yapılmış barakalarda yaşadıklarını bildirdiler.²⁶⁰ Scipio Africanus bunun üzerine Kartaca ordugâhını yakmayı planladı. Bu planı gerçekleştirmek için ilk olarak Syphax ile olan barış müzakerelerini kabul edeceği izlenimini vererek sürüncemede bıraktı. Böylelikle gidip gelen habercilerin sayısı ve ziyaret sıklığı iki katına çıktı. Hatta bazen hiçbir tedbir alma düşüncesi olmadan elçiler birbirlerinin ordugâhlarında kaldılar. Scipio Africanus kış boyunca müzakereleri uzattı. Scipio Africanus elçilerin arasına askeri bilgisi olan tecrübeli adamlarını da koymuştu. Bunlar kılık değiştirip sıradan kıyafetlerle köle gibi giyinmişlerdi. Görevleri ise her iki ordugâha herhangi bir müdahaleyle karşılaşmayacakları giriş yollarını araştırıp bulmaktı.²⁶¹ Kartacalıların ve Numidia'lının konumları ile Hasdrubal'ın ve Syphax'ın

²⁵⁶ Agathokles Savaşı'nın gerçekleştiği gün Sicilya'ya gönderilen gemiler yeni erzaklarla geri gelmişti ve Scipio Africanus'un Utica'ya bu açıdan bir ihtiyacı yoktu bkz. yuk. s. 63.

²⁵⁷ Gabriel, **a.g.e.**, s. 162.

²⁵⁸ **A.e.**, s. 162.

²⁵⁹ Liv. 30.1.

²⁶⁰ Liv. 30.3; Polyb. 14.1.

²⁶¹ Polyb. 14.1.

ordugâhları arasındaki mesafeyi not ederek bölgeyi gezdiler.²⁶² Scipio Africanus ilkbaharın başlangıcında gerekli keşifleri tamamladıktan sonra düşmanı Utica'ya saldıracağına inandırmak için gemileri denize indirdi ve Utica'ya bakan yüksek bir tepeye iki bin adam yerleştirdi. Böylelikle Utica kuşatmasını sürdürme niyetinde olduğu görünümüyle, asıl planını uyguladı.²⁶³ Daha sonra düşman ordugâhlarında bulunmuş bütün casuslarla bir toplantı düzenledi ve raporların doğruluğunu kontrol etmesi için düşman hakkında birçok şey bilen Masinissa'yı da çağırdı.²⁶⁴

Scipio Africanus Kartaca ve Numidia ordugâhlarına bir gece saldırısı için birliklerini Castra Cornelia'dan çıkardı. Bölgeye vardıklarında piyadenin yarısına ek olarak Masinissa ile olan tüm Numidia'lı birlikleri Laelius'un komutasına verdi ve Syphax'ın ordugâhına saldırılarını emretti. Scipio Africanus ise geri kalan orduyla Hasdrubal'ın ordugâhına ilerledi. Laelius ve Masinissa birliklerini ikiye bölerek Numidia ordugâhına ayrı ayrı saldırdı. Masinissa'nın adamları çıkacak yangından kaçışları engellemek için çeşitli noktaları tutarken barakayı ilk ateşe verenler Laelius'un adamlarıydı. Barakaların birbirine yakınlığından dolayı kısa sürede herşey kontrolden çıktı. Barakalarından fırlayan Numidia'lılar başlangıçta yangının bir kaza olduğunu düşünüyorlardı. Birçoğu çıkışa ulaşmaya çalışırken kendi arkadaşlarını çiğneyerek öldürdü, çıkamayanlar ateşe yakalandı, ateşten kaçıp kurtulanlar ise neler olup bittiğini anlamadan Romalılar tarafından öldürüldü.²⁶⁵ Kartacalılar yangını gördüğünde Numidia'lılar yardım etmek için herhangi bir düşmanın varlığından şüphelenmeksizin silahlarını almadan çıkarken Scipio Africanus'un adamları harekete geçti, kulübeleri ateşe verdikleri gibi dışarı çıkanları da öldürdüler ve böylece kırk bin kişi yok edildi. On bir Kartacalı senatör de dahil olmak üzere birçok Kartaca soylusu ve beş binden fazla kişi esir alındı. Syphax ve Hasdrubal kaçtı.²⁶⁶ Scipio Africanus, Hasdrubal'ı takip edip küçük bir kasabada sıkıştırırsa da Hasdrubal, Scipio Africanus'a teslim edilebileceğinden korktuğu için geceleyin kasabadan ayrıldı. Kasaba, Hasdrubal'ın ayrılışından kısa bir süre sonra Roma'ya teslim oldu.²⁶⁷ Scipio Africanus iki komşu kasabayı yağmalaması için lejyonlarını saldı.²⁶⁸

²⁶² Liv. 30.4.

²⁶³ Polyb. 14.2.

²⁶⁴ Polyb. 14.3; Liv. 30.5.

²⁶⁵ Polyb. 14.4.

²⁶⁶ Liv. 30.6.

²⁶⁷ Liv. 30.7.

²⁶⁸ Polyb. 14.7.

h. Campi Magni Savaşı

İspanya'daki Kartaca ordugâhının yakılması, Kartaca'da paniğe sebep oldu. Kartaca senatosunun bir kısmı Hannibal'ın İtalya'dan geri çağırılmasını isterken bir kısmı ise Scipio Africanus ile barış müzakereleri yapılmasını istiyordu, ancak mücadeleye devam etme kararı aldılar. Hasdrubal ve Syphax güçlerini tekrardan birleştirerek otuz bin kişi topladılar.²⁶⁹ Scipio Africanus Castra Cornelia'ya geri dönmüştü ve Utica kuşatmasına devam ediyordu.²⁷⁰ Hasdrubal ve Syphax, Bagradas Nehri (modern Medjerda) civarındaki Campi Magni ya da Büyük Ovalar denilen geniş bir düzlükte ordularını bir araya getirdiler. Hasdrubal'ın amacı Scipio Africanus Utica kuşatmasına devam ederken ondan uzak bir yerde güçlenmek ve ordusunu savaşa hazır hale getirmek için zaman kazanmaktı, ancak haberleri alan Scipio Africanus onların planlarını bozmak için bölgeye ilerledi. Scipio Africanus disiplinli ve tecrübeli lejyonerlerinin, Hasdrubal'ın yeni topladığı zayıf ve eğitimsiz ordusuna üstün gelebileceğini hesaba katmış olabilir.²⁷¹

Utica'yı kuşatan orduya gerekli talimatları verdikten sonra ayrıldı ve beş günlük bir yürüyüşün ardından Campi Magni'ye ulaştı. Geldiği ilk gün düşmandan 5,5 km uzaklıkta yüksek bir yere ordugâh kurdu.²⁷² Scipio Africanus'un Utica kuşatmasıyla meşgul olduğunu düşünen Kartacalılar onun gelişiyle şaşırmış olmalıydı. Gabriel'e göre Hasdrubal'ın Scipio Africanus'un savaş isteğini kabul etmesi korkunç bir hataydı. Hasdrubal, Scipio Africanus'un üssünden çok uzak olduğunu fark edip daha iyi bir seçenek olarak savaşı geciktirebilirdi. Romalılar ordu yükü olmadan ilerlemişti ve erzakları muhtemelen birkaç günlüktü. Eğer Hasdrubal savaşı geciktirseydi, Scipio Africanus üssüne geri dönmek zorunda kalabilir ve bu süreçte Kartacalılar gerilla saldırılarıyla ya da pusu kurarak Scipio Africanus'a ağır kayıplar verdirebilirdi. Ayrıca Hasdrubal'ın yerinde daha yaratıcı bir komutan olsaydı Kartaca'daki liderlerini, Scipio Africanus Campi Magni'deyken, Castra Cornelia'da gücü yarıya inmiş Romalılara karşı donanma göndermeye ikna edebilirdi. Bütün bunlar yapılsaydı Scipio Africanus'un gücü gelecekte yapacağı harekâtlar için ciddi ölçüde zayıflayacaktı. Hasdrubal bunun yerine savaşmayı seçti.²⁷³

²⁶⁹ Liv. 30.7.

²⁷⁰ Liv. 30.8.

²⁷¹ Gabriel, **a.g.e.**, s. 167.

²⁷² Polyb. 14.8.

²⁷³ Gabriel, **a.g.e.**, s. 168.

Scipio Africanus savaşa alışlagelmiş Roma tarzıyla ilerledi. Üç sıra şeklinde önde *hastati*, arkasında *principes*, en geride *triarii* şeklinde savaş düzeni aldı. Roma süvarilerini sağ kanada, Masinissa'nın Numidia'lılarını sol kanada yerleştirdi. Roma *cohor*larına karşı düşman merkezini Celtiberia'lılar oluşturmuştu. Kartacalılar sağda, Syphax'ın Numidia'lı süvarileri solda yer alıyordu.²⁷⁴ Scipio Africanus süvarilerini göndererek savaşı başlattı. Bu Kartacalı ve Numidia'lı süvarileri geriye sürdü ve merkezdeki Celtiberia'lıların yanlarını açık bıraktı. Bu başarı, Scipio Africanus'un neredeyse tüm süvarilerini yanına aldığını akla getirmektedir. Scipio Africanus, 12.000 kişilik süvariden sadece birkaç süvari taburuna sahipti. Geçmişte Roma komutanları kendi süvarilerini ya da kendi hafif piyadelerini, düşmanın açık yanlarına saldırmak için kullanıyordu, ancak Scipio Africanus'un ordusu yeni taktiklere sahipti. Savaşın devamında ön hattaki *hastati* hızlıca ileriye hareket etti ve Scipio Africanus onları hızlıca merkezdeki Celtiberia'lılarla çarpıştırdı. Önde gelen *hastati* hattına gizlenmiş olan ikinci ve üçüncü hattaki *principes* ve *triarii* birer kol haline gelerek *hastati* safının arkasından yarısı sağa yarısı sola dışarıya ilerleyip Kartacalıların etrafını sardı (Res. 5-6). Scipio Africanus'un Campi Magni'deki taktikleri Ilipa'da kullandıklarının daha fazla gelişmiş halidir ve Roma ordusunun taktik olarak daha sofistike hale geldiğinin kanıtıdır. Ilipa'da düşman merkezini sahada tutmuş, ancak onlarla çarpışmamıştı. Campi Magni'de ise merkezdeki düşmanı hızlı bir şekilde tutarak, başlangıçta geriye sürülen kanatlardan yardım almalarını, birleşmelerini ya da kaçmalarını engellemiştir. Roma lejyonları Baecula'da yaptıkları gibi düşmanın kanatlarını sadece vurmuyor aynı zamanda Hannibal'ın Cannae'da yapmış olduğundan daha sofistike ve esnek bir tarzda düşmanın etrafını tamamen sarabiliyorlardı. Hannibal bir hilal şeklini almak için geri çekilerek Romalıları kendine çekmiş ve onları kanatlardan vurmuştu, ancak Scipio Africanus'un formasyonu düşmanın merkezine yapılan saldırıyla eş zamanlı olarak düşman kanatlarının etrafını sarabiliyordu. Daha sonraki dönemde savaş meydanlarının efendisi olan Roma imparatorluk ordusu bu taktiksel devrimi tamamen Scipio Africanus'a borçludur.²⁷⁵ Her iki kanadı da açılan merkezdeki Celtiberia'lılar direnerek savaştı, çünkü ülkeyi bilmedikleri için kaçmaya yeltenemediler. Scipio Africanus, İspanya'dayken onlara ve kabilelerine iyi davranmasına karşın, Celtiberia'lılar ona karşı savaşmak için ücretli asker olarak Afrika'ya gelmişlerdi. Dolayısıyla bir af dileme şansları da olmadığı için ölene kadar savaştılar. Syphax ve Hasdrubal ise kaçtı.²⁷⁶

²⁷⁴ Polyb. 14.8; Liv. 30.8.

²⁷⁵ Gabriel, **a.g.e.**, s. 169-170.

²⁷⁶ Liv. 30.8.

Scipio Africanus, Syphax ve Hasdrubal'ı takip etmesi için ertesi sabah Laelius'u tüm süvari gücüyle birlikte gönderirken kendisi ise civardaki Kartaca'ya bağlı şehirlere saldırdı. Kartacalılar korkunç bir panik halini aldı. Bütün komşuları teslim olduğunda Scipio Africanus'un Kartaca'ya saldıracağından emin olan Kartacalılar, Utica'da demirleyen Roma donanmasına ve muhtemelen yeterince korunmayan deniz kuvvetleri ordugâhına saldırmaya karar verdi. Bu arada bir elçi heyeti de Hannibal'ı geri çağırmak için İtalya'ya yola çıktı. Kartaca'nın komşu şehirlerinden birçok ganimet toplayan Scipio Africanus bunları Castra Cornelia'ya gönderdi.²⁷⁷ Kartacalılar ise birkaç günde gemilerini hazırlamışlardı. Polybios, Kartaca'nın neredeyse her noktasının görüldüğü bir konumda bulunan Tunus'u Scipio Africanus'un zorlanmadan ele geçirdiğinden bahseder. Polybios'a göre Tunus'taki garnizon Scipio Africanus gelir gelmez kaçmıştı ve Scipio Africanus buraya ordugâh kurduğu zaman Kartaca donanması Utica'ya yola çıkmaya hazır duruma gelmişti. Scipio Africanus Kartaca limanından düşman gemilerinin yola çıktığını görünce hemen ordugâhını bozarak donanmasına saldırımlarına engel olmak için Castra Cornelia'ya geri döndü.²⁷⁸ Appianos'un anlatısına dayanan Gabriel'e göre ise olası olan, Scipio Africanus'un ya Tunus'u hiçbir şekilde işgal etmediği ya da Tunus'ta bulunan Kartaca garnizonunun kaçmadığıdır. Utica neredeyse bir yıldır direniyordu. Kartaca orayı savunuyordu ve Scipio Africanus'un üssüne karşı bir deniz saldırısına hazırlanmışlardı. Ancak en iyi şekilde tahkim edilmiş, kolay savunulabilir ve askeri bakımdan önemli Kartaca şehirleri bazı sebeplerden dolayı on bin kişilik Roma ordusuna herhangi bir direnç göstermeden teslim olmuştu. Dolayısıyla Utica'yı bu şartlarda bile savunan Kartaca'nın hayati öneme sahip Tunus'u kolayca bırakması pek olası görünmüyor. Muhtemelen Scipio Africanus Tunus'a yakın bir tepeye ordugâh kurdu ve saldırı hazırlığını gördüğünde ordugâhı bozarak donanmasına yardıma gitti.²⁷⁹ Scipio Africanus'un savaş gemileri Utica saldırısını sürdürmek için kuşatma silahlarıyla doldurulduğundan açık denizde yapılacak bir savaşa hazırlıklı değildiler. Bu yüzden Scipio Africanus deniz savaşçılarını kıyıya yaklaştırdı ve onların önünde demir atmış nakliyat gemilerini birbirine bağlayarak Kartaca gemilerine karşı bir duvar haline getirdi.²⁸⁰ Yapılan savaş hiçbir şekilde bir deniz savaşına benzemiyordu. Bir duvar gibi dizilmiş olan Roma nakliyat gemileri rakiplerinden çok daha yüksekti ve bu durum aşağıdaki Kartaca gemilerinin saldırısını etkisiz kılıyordu. Kartacalıların kullandığı filika demiri nakliyat gemilerini yakalayarak onları hattan

²⁷⁷ Liv. 30.9.

²⁷⁸ Polyb. 14.10.

²⁷⁹ Gabriel, **a.g.e.**, s. 171. Appianos'un anlatısı Scipio Africanus'un o sırada Tunus'u almadığına işaret eder bkz. App. **Pun.** 30.

²⁸⁰ Polyb. 14.10.

çekti. Altı nakliyat gemisi Kartaca tarafına çekildi. Roma donanması Kartacalı komutanların rahatlığından ve Scipio Africanus'un tam zamanında gelmesinden dolayı yıkımdan güç bela kurtuldu.²⁸¹

Bu arada Laelius ve Masinissa, on beş gün boyunca Numidia'ya ilerlemişti. Burada halk Syphax'a isyan etmiş ve birçok şehir kapılarını Masinissa'ya açıp onu kral olarak selamlamıştı. Syphax krallığını sürdürmek için yeni bir ordu toplayarak Laelius ve Masinissa'nın yakınına ordugâh kurdu. Başlangıçta yapılan çetin bir süvari çarpışmasında savaş Romalıların aleyhine devam ederken Roma hafif piyadelerinin savaşa girmesiyle savaş hattı sakinleşti ve ilk önce saldırısı durdurulan düşman daha sonra kaçmaya başladı.²⁸² Syphax, adamlarını mahcup etmek için atını düşman süvari birliklerinin üstüne sürerek ağır bir şekilde yaralandı ve atından düşmesiyle esir alındı.

Masinissa, Numidia'nın başkenti Cirta'daki saraya ilerlerken Syphax'ın karısı Sophonisba ile karşılaşınca ona aşık oldu ve bir düğün yaptı. Laelius düğün bitiminde Sophonisba'yı Masinissa'dan alarak Syphax ve diğer esirlerle birlikte Scipio Africanus'a gönderdi. Scipio Africanus'un çadırına getirilen Syphax ittifakı bozmasının bir hata olduğunu ve Kartacalı bir gelini evine kabul etmesinin bu hatanın bir başlangıcı olduğunu söyledi. Bu arada Scipio Africanus, Laelius'a danışmadan silahlı çatışmalarının neredeyse ortasında acele ile düğün yapan Masinissa'yı suçlu buldu. Masinissa'yı çağıran Scipio Africanus, Syphax'ın Roma'nın esiri olduğunu, karısı, krallığı, toprakları ve tüm halkının Roma'ya ait savaş ganimeti olarak Roma'ya gönderileceğini ve kaderleri için kararın senatoya bırakılacağını söyledi. Bunu duyan Masinissa göz yaşları döktü ve görüşmeden ayrıldı. Masinissa Sophonisba'ya onu asla Romalılara teslim etmeyeceğine dair bir söz vermişti ve bu yüzden fincanda karıştırdığı bir zehri güvendiği kölelerinden birine vererek Sophonisba'ya götürmesini söyledi. Romalıların eline canlı geçmek istemeyen Sophonisba kölenin getirdiği zehri alarak içti. Scipio Africanus kederle dolu Masinissa'nın daha korkunç bir şey yapmasından korktu ve ona destek olmaya gitti ve meseleyi daha trajik hale getirdiği için kızgınlığını da belirtti. Scipio Africanus bir sonraki gün Masinissa'ya kral olarak hitap etti ve onu en güzel sıfatlarla överek altın bir taç, ihtişamlı bir taht, fildişi bir asa ve mor kenarlı bir togayla elle işlenmiş bir tunik sundu. Laelius'a da altın bir taç verildi. Diğer askerler verdikleri

²⁸¹ Liv. 30.10.

²⁸² Liv. 30.11.

hizmetlere göre hediyeler aldılar. Scipio Africanus'un bu onurlandırması Masinissa'nın üzüntüsünü dindirdi.²⁸³

Laelius, Syphax ve diğer esirlerin başında Roma'ya gönderildi. Scipio Africanus ise Tunus'taki ordugâhına geri döndü. Kartacalılar, Syphax'ın ele geçirildiğini duyduklarında özel bir heyeti Scipio Africanus'a barış talebinde bulunmak için gönderdi. Roma ordugâhındaki genel merkez çadırına geldiklerinde büyük bir saygıyla eğilerek savaşın sorumluluğunu Hannibal ve destekçilerinin üzerine attılar. Scipio Africanus'un barış şartlarına göre Kartacalıların, İtalya ve Gallia'dan ordularını çekmesi, İspanya'daki tüm eylemlerini sonlandırması, İtalya ve Afrika arasında kalan tüm adalarını tahliye etmesi ve yirmi gemi haricinde bütün donanmalarının teslim olması isteniyordu, ayrıca çok miktarda buğday ve arpa da vereceklerdi. Scipio Africanus bu koşulları düşünmeleri için onlara üç gün süre verdi. Aslında Kartacalılar Hannibal Afrika'ya gelene kadar zaman kazanmak istedikleri için hiçbir barış şartının reddedilmemesi gerektiğine karar verdiler ve bir ateşkes kararı vermek için Scipio Africanus'un yanısıra Roma'ya da heyetler gönderdiler. Roma'ya gelen Laelius Afrika'da yaşananlarla ilgili senatoya bir rapor hazırladı. Görüşmelerden sonra Syphax'ın Alba'da hapsedilmesine ve Laelius'un Kartacadan elçiler gelene kadar Roma'da kalmasına karar verildi.²⁸⁴

Bu arada İtalya'nın kuzeyindeki Mago, Roma ordusuyla yaptığı bir savaşta ağır yaralanmıştı ve Afrika'ya dönüyorken Sardinia'yı bile geçemedi öldü. Kartaca'dan gelen elçiler Hannibal'a Afrika'ya dönmesini emretti. Hannibal'ın dönerken İtalya kıyılarına sık sık geri dönüp baktığı, insanları ve tanrıları suçladığı, hatta kazandığı Cannae Savaşı'ndan sonra askerlerini doğrudan Roma'ya götürmediği için kendine küfrettiği söylenir.²⁸⁵ Scipio Africanus'un zaferleri, Afrika seferinin ana stratejik hedefinin gerçekleşmesini sağladı ve böylece Hannibal İtalya'dan ayrıldı. Kartaca elçileri Roma'ya geldiğinde savaşla ilgili tüm sorumluluğu reddederek bütün suçu Hannibal'a attılar. Livius'a göre Kartacalıların barışa yönelik çabaları zaman kazanmak için bir hileyken²⁸⁶ Polybios'un barış düşünülmediğine dair bir ifadesi yoktur.²⁸⁷

²⁸³ Liv. 30.12-15.

²⁸⁴ Liv. 30.16-17.

²⁸⁵ Liv. 30.18-20.

²⁸⁶ Liv. 30.22-23.

²⁸⁷ Polyb. 15.1.

1. Zama Savaşı

Roma, barış zamanından istifade ederek ilkbaharda Scipio Africanus'un ve ordusunun ihtiyaçlarını gidermek üzere iki büyük gemi kafilesi gönderdi. Bu kafileden ilki güvenli bir şekilde gelirken, otuz savaş gemisiyle korunan ve iki yüz nakliyat gemisinden oluşan ikinci katile Kartaca sahilinde bir fırtınayla karşılaşarak dağıldı. Bunların çoğu Kartaca'ya yaklaşık 48 km mesafedeki Aegimurus Adası'nın (modern Zowamour) kıyısına sürüklendi. Kartaca senatosu, Hasdrubal'ı elli gemiyle birlikte terk edilmiş kargoları toplamak için gönderdi. Bunu haber alan Scipio Africanus Kartaca'ya üç elçi yollayarak kargoların zaptedilmesinin antlaşmayı bozacağını bildirirse de Kartaca senatosu bu üç elçiyi cevap vermeden kovdu. Hannibal'ın İtalya'ya gelmesine güvenen Kartaca halkı, Kartaca senatosundan çıkan üç Roma elçisini gördükleri yerde tartakladılar. Bunun üzerine iki Kartaca *triremis*i güvenliklerinin sağlanması için elçilere, Roma ordugâhının görüldüğü Macar Nehri ağzına gelene kadar eşlik ettikten sonra geri döndü. Tam bu aşamada ya Kartaca'dan gelen bir emir üzerine ya da komutada bulunan Hanno'nun kendi inisiyatifi ile Utica açıklarında bulunan Kartaca donanmasından çıkan üç Kartaca gemisi onlara aniden saldırdı. Denizcilerin çoğu öldürülse de üç elçi kurtulmayı başardı.²⁸⁸

Bu yaşanan olay barışı bozdu. Scipio Africanus, Kartaca'ya giden elçilerden biri olan Lucius Baebius'u kendi yerine komutaya bıraktı ve Kartaca civarındaki şehirleri yağmaladı. Teslim olmak isteyen şehirlerin isteğini kabul etmeyerek bu şehirlerde yaşayanları köle olarak sattı.²⁸⁹ Hannibal ise güçlerini Leptis Minor'da karaya çıkardıktan sonra Hadrumentum'a ilerlemişti²⁹⁰ ve bütün bu olaylar boyunca muhtemelen Hadrumentum sahilinde kaldı. İtalya'dan getiremediği binlerce at sebebiyle ordusunda oluşan süvari yetersizliği ve Afrika'da önemli müttefiklerden yoksun olması nedeniyle Scipio Africanus ile karşılaşmaya hevesli görünmüyordu.²⁹¹ Burada Libya'daki en savaşçı süvarilere sahip olmasıyla bilinen Tychaeus adındaki bir Numidia'lı iki bin atlı ile Hannibal'a katıldı. Tychaeus, savaş Romalıların

²⁸⁸ Liv. 30.24-25.

²⁸⁹ Polyb. 15.4.

²⁹⁰ Liv. 30.25,29. Hadrumentum, Hannibal'ın ordusu için bol miktarda tarımsal mahsulün bulunduğu bir bölgeydi ve aynı zamanda yeni bir ordu toplayıp eğitebilmesi için yeterli derecede sapa bir konumdaydı. Kartaca şehrinin güneydoğudaki girişlerini tutuyordu. Eğer Scipio Africanus şehre girmeye kalkıştırsa Hannibal Scipio Africanus'un korunmasız kalacak yan tarafına saldırabilirdi bkz. Gabriel, **a.g.e.**, s. 176.

²⁹¹ MacDonald, **a.g.e.**, s. 312.

kazanması halinde, Masinissa'dan dolayı kendi hayatının tehlikede olacağını çok iyi biliyordu.²⁹²

Kartaca, Scipio Africanus'un bölgedeki şehirleri yağmalamaya devam etmesi üzerine Hannibal'dan daha hızlı hareket etmesini istedi. Bunun üzerine Hannibal, Hadrumentum'daki ordugâhını, Kartaca şehrinin batısına sadece beş günlük bir mesafede yer alan Zama'ya taşıdı²⁹³ ve Scipio Africanus'un konumunu ve birliklerini öğrenmek için casuslar gönderdi, ancak yakalandılar. Scipio Africanus, casuslara ordugâhı iyice gezdirdikten sonra Hannibal'a geri yolladı. Livius, Scipio Africanus'un böyle yapmasının sebebini, casusların henüz o gün gelen Masinissa'nın ve adamlarının varlığından haberdar olmaması ve Scipio Africanus'un Hannibal'a eksik bilgi iletilmesini planlaması olarak gösterir.²⁹⁴ Masinissa altı bin piyade ve dört bin süvari ile gelmişti.²⁹⁵ Adamlarını geri alan Hannibal, Scipio Africanus ile bir görüşme yapmayı arzuladı ve haber yolladı. Bunu kabul eden Scipio Africanus ordugâhını Hannibal'a yakın bir yer olan ve ayrıca bir su kaynağı da sağlayan Naragara'ya (Sid Youssef) yakın bir yere taşıdı, Hannibal ise oraya yaklaşık olarak 6 km uzaklıkta bulunan yüksek bir zemin seçti.²⁹⁶ Yaptıkları görüşmede Hannibal Sicilya, İspanya, Sardinia ve bütün adalardaki hakından vazgeçip barış istedi, ancak Scipio Africanus, Hannibal'a ya Roma'ya teslim olmalarını ya da savaşmalarını söyledi.²⁹⁷

Michael James Taylor, savaşın yapıldığı yerin, El Kef'in (Sicca) güneyindeki büyük bir ova olan Draa el Metnan olduğunu ileri sürer. Hannibal ordularını, Draa el Metnan'ın doğu kısmında, ordugâhının bulunduğu tepe (Koudiat Bougrine) ile onun 2 km kuzeyindeki iki küçük tepenin arasındaki ovanın daraldığı bölgeye konuşlandırmış olabilir (Res. 7). Taylor, bu tepelerin Hannibal'ın çift taraflı kuşatma harekâtı için gerekli gizliliği sağlayabileceğini ve tespit edilen bu yerin yanlış olsa bile bölgedeki diğer dalgalı arazilerde bu planın uygulanmasının mümkün olduğunu iddia eder. Scipio Africanus'un ordugâhı ise Hannibal'dan yaklaşık 5,4 km uzaklıktaki Koudiat Sidi Slima idi.²⁹⁸

²⁹² Polyb. 15.3.

²⁹³ Polyb. 15.5.

²⁹⁴ Liv. 30.29.

²⁹⁵ Polybios, Masinissa'nın Scipio Africanus'a Zama Savaşı'ndan iki gün önce katıldığını aktarır. Ancak Gabriel, özellikle süvarilerin belirleyici olabileceği düz bir zeminde yapılan savaşta süvari gücü yetersiz olan Scipio Africanus'un Hannibal'a bu aşamada yaklaşmasını mümkün görmemektedir. Ona göre Masinissa, Scipio Africanus'a muhtemelen ya önceden katılmıştı ya da keşif raporları Masinissa'nın yakında olduğunu haber vermişti sırasıyla bkz. Polyb. 15.5. ve Gabriel, **a.g.e.**, s. 179.

²⁹⁶ Liv. 30.29.

²⁹⁷ Polyb. 15.6-8; Liv. 30.30.

²⁹⁸ Michael J. Taylor, "Reconstructing the Battle of Zama", **CJ**, 114/3, 2019, s. 313-314.

Scipio Africanus'un ordusu şu düzendeydi: Ön hatta, *hastati*yi yerleştirdi ve *manipulus*larının arasındaki boşlukları da *velites cohorsu*yla doldurdu. İkinci hattaki *principes*in *manipulus*larını alışıldık Roma geleneğindeki gibi yerleştirmede, düşmanın fil sayısının fazlalığını göz önünde bulundurarak *hastatin*in doğrudan arkasına belirli bir mesafe bırakarak yerleştirdi.²⁹⁹ Normalde *principes* ve *triarii* önlerindeki hatta bulunan *manipulus*lardaki boşlukların arasını kapatacak şekilde kademeye girerek zar beşlisi ya da dama tahtası şeklinde bir diziliş yapardı (Res. 8).³⁰⁰ Scipio Africanus, Zama'da böyle yapsaydı saldıran filler karşısında en ön hattaki Roma piyadesi ve aralarda kalacaklar arkaya geniş kaçış imkânı bulamayabilirdi. En arkaya ise *triarii*yi yerleştirdi. Sol kanattaki Roma süvarileri Gaius Laelius'un komutasındayken, sağ kanatta tüm Numidia'lı birlikleriyle Masinissa yer alıyordu.³⁰¹

Hannibal'ın ordusu ise şu düzendeydi: Ön hatta sekseni aşkın filini,³⁰² onların arkasına Liguria'lı, Galyalı, Balearis'li ve Mauretania'lılardan oluşan 12.000 kişilik ücretli askerlerini³⁰³ yerleştirdi. İkinci hatta Kartacalı ve Numidia'lı askerler vardı. Hannibal'ın tecrübeli askerleri³⁰⁴ ise en arkadaydı ve ön hatların yaklaşık olarak 180 m daha gerisinde konuşlandırıldılar. Hannibal, Numidia'lı süvarileri sola, Kartacalı süvarileri ise sağa yerleştirdi.³⁰⁵ Hannibal'ın bu dizilişine üstünkörü bakılırsa Scipio Africanus'un lejyonlarının oluşturduğu *triplex acies*in bir kopyası gibi gözükür, ancak Roma piyade hattı birbirine yakinken, Hannibal'ın en arka hattı, ilk iki hattından daha gerideydi.³⁰⁶ Polybios'a göre Hannibal, ücretli askerlerle onların arkasındaki Kartacalıları, planladığı son çarpışmadan önce Romalıları yormak için ön hatta yerleştirmişti.³⁰⁷ Hans Delbrück, Hannibal'ın üçüncü hattını,

²⁹⁹ Polyb. 15.9.

³⁰⁰ Gabriel, **a.g.e.**, s. 186.

³⁰¹ Polyb. 15.9.

³⁰² Polybios'un iddia ettiği bu sayı II. Kartaca Savaş'ı boyunca herhangi bir Kartacalı komutanın kullandığı fil sayısından fazlaydı. Bir savaş filini eğitmek ise neredeyse yirmi yılı buluyordu ve savaş çok uzun sürmüştü bu yüzden eğitimli fillerin dikkate değer bir sayıda geriye kalmış olması pek olası görünmüyor. Buna ek olarak Kartacalılar da Yunanlar gibi fillerin sırtına bağlı kuleleri okçular ve mızrakçılar için bir atış yeri olarak kullanıyorlardı. Antik kaynaklardan hiçbirinin mahfelerden bahsetmediğini göz önüne alırsak Hannibal'ın ordusundaki fillerin eğitimsiz olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimsiz filler bir çok yaratmak için iyi olsalar da oldukça güvenilmezdi bkz. Gabriel, **a.g.e.**, s. 189.

³⁰³ Bu birlikler kısa bir süre öncesine kadar Kuzey İtalya'da Mago'nun komutası altındaydı. Daha sonra ise Hannibal'ın gelmesinden önce Afrika'da konuşlandırılmışlardı bkz. Gabriel, **a.g.e.**, 184.

³⁰⁴ Hannibal'ın kıdemli askerleriydi. Bazıları başlangıçtan beri onunlaydı. Diğerleri ise çoğunluğunu Lucani ve Bruttii'nin oluşturduğu Güney İtalya şehirleri ve kabilelerinden yıllar içerisinde onun tarafına geçmiş olanlardı bkz. Gabriel, **a.g.e.**, s. 184.

³⁰⁵ Polyb. 15.11.

³⁰⁶ Taylor, **a.g.e.**, s. 317.

³⁰⁷ Polyb. 15.16.3.

öndekilere göre geride konuşlandırmasının sebebini olası Roma süvari kuşatmasından korunmak olarak görür. Roma süvarisi iki kademe arasına girme riskini göze alamazdı.³⁰⁸ Geçmişte bunu Büyük İskender Gaugamela’da denemişti, ancak onun en gerideki hattı yardımcı birliklerden oluşuyordu. Hannibal ise bu hatta en iyi birliklerini yerleştirmişti. Bu yüzden Taylor, Hannibal’ın böyle bir mevzilenme yapmasının sebebini bir savunma duvarından çok daha fazlası olarak görmek gerektiğini ifade eder.³⁰⁹ Antik kaynaklar bu hattaki askerlerin sayısından bahsetmemiş olsalar da Hannibal’ın ilk hattıyla aynı sayıda, yani 12.000 olduğu varsayılmaktadır.³¹⁰

Hannibal piyade olarak avantajlıydı, ancak süvari sayısı çok azdı. Yeterli sayıda süvarisi olmadan Cannae’da çok iyi bir şekilde uyguladığı kuşatma taktikini uygulayamazdı, bu yüzden açık bir piyade savaşı yapmak zorundaydı. Hannibal’ın süvarileriyle yapabileceği en iyi hamle Scipio Africanus’un daha güçlü olan süvarilerini savaş dışına çıkarmaktı.³¹¹ Hannibal, Roma’yı bir piyade savaşıyla mağlup edene kadar Scipio Africanus’un süvarilerini savaş meydanından uzak tutmayı umuyordu.³¹²

Savaş her iki tarafta da yer alan Numidia’lı süvarilerin çarpışmasıyla başladı. Hannibal’ın Numidia’lılarına karşı Masinissa’nın başarısını gören Laelius, Kartaca süvarisine saldırdı ve onları düşüncesizce geriye sürerek takip etti.³¹³ Savaşın açılış evresi Hannibal’ın istediği şekilde geçti (Res. 9).³¹⁴

Hannibal, fillerini, Mauretania’lı ve Balearis’li hafif piyadelerin desteğinde Roma hattına sürdü. Filleri paniğe düşürmek için borazan sesi, oklar ve ciritler kullanıldı ve fillere saldırmaları için Roma *velites*i piyade hattının önüne sevk edildi. Bazı filler panikleyip geri kaçtı. Filler yüzünden ağır kayıplar vermek istemeyen Scipio Africanus, yukarıda da bahsettiğimiz üzere Roma savaş hattında boşluklar açmıştı. Bu boşlukların arasına sızan

³⁰⁸ Hans Delbrück, **Warfare in Antiquity**, çev. Walter J. Renfro, University of Nebraska Press, 1990, s. 373.

³⁰⁹ Taylor, **a.g.e.**, s. 318.

³¹⁰ Hannibal’ın üçüncü hattındaki askerlerin sayısı için bkz. J. F. Lazenby, **Hannibal’s War**, University of Oklahoma Press, 1998, s. 221.

³¹¹ Serge Lancel, **Hannibal**, çev. Antonia Nevill, Malden, 1998, s. 175.

³¹² Hannibal’ın ilk taktiksel problemi Roma süvarisinin avantajını etkisiz hale getirmesi gerektiği, çözüm ise süvarileri tamamen savaştan dışarıya çıkarmaktı. Hannibal kendi süvarilerini, Scipio Africanus’un süvarilerini savaş alanından dışarıya çekmek için kullandı. Bunu yapmak için süvarileri tam bir çarpışmaya girmedi, sadece geri çekiliyor gibi yaparak bir çarpışma savaşıyla koruyucu bir taktik benimsedi. Hannibal’ın süvarileri çarpıştıktan sonra kaçıyor, sonra tekrar çarpışıyordu bkz. Gabriel, **a.g.e.**, s. 188.

³¹³ Polyb. 15.12.

³¹⁴ Gabriel, **a.g.e.**, s. 192.

fillerin saldırısı bir süre sonra durdu ve iki cephe arasında pasif bir şekilde gezinmeye başladılar.³¹⁵ Polybios sonraki pasajında piyade savaşını anlatmaya başlar:

Bütün savaş adamların göğüs göğüse mücadelesi haline geldi [adamlar ne mızrak ne de kılıç kullanıyordu]. Kartacalı ücretli askerlerin cesaret ve yeteneği bu mücadelede onlara avantaj sağladı ve çok sayıda Roma askerini yaralamayı başardılar. Bütün bunlara rağmen Scipio Africanus'un adamları hatlarının sarsılmazlığı ve silahlarının üstünlüğü ile düşmanlarına boyun eğdirdi. Bütün bunlar sürerken Romalıların geri hattı yoldaşlarının arkalarında sıkıca durdular.³¹⁶

Polybios'un piyade savaşı başlangıcı için söylediği "adamlar ne mızrak ne de kılıç kullanıyordu"³¹⁷ sözünü, bir demir çağı savaşı için oldukça tuhaf bir söylem olarak gören Taylor, Polybios'un anlatmak istediği şeyin, Roma'nın kapalı düzen taktiği olduğunu ileri sürer. Uzun Roma *scutum*u, düşmanın ok, sapan ya da cirit saldırısından Roma askerlerini korumuş ve *hastati* düşmana vuruş mesafesine geldiğinde açık düzene geçerek saldırmıştı.³¹⁸ Savaşın devamındaysa Kartaca ön hattı Romalıların saldırısında baskı altında kalarak kaçtı. Kaçan ücretli askerler kendilerini takip eden *hastati* ile ikinci Kartaca hattı arasında kapana kısıldılar. Polybios bu kargaşada bazı Kartacalıların kendi adamlarını öldürdüğünü söyler ve şöyle devam eder:

Böylece onlar *hastatinin manipulus*larını bile karışıklığa sürükledi, ancak *principes* subayları neler olduğunu gördüğünde kendi hatlarını yardıma getirdiler. Kartacalılar ve onların ücretli askerleri ya kendileri tarafından ya da *hastati* tarafından oldukları yerde öldürüldüler.³¹⁹

Kartacalıların birbirinin öldürmesini inandırıcı bulmayan Gabriel, bu anlatılanları farklı bir şekilde yorumlar. Ona göre Kartaca ikinci hattının karşı saldırısı *hastatiyi* kötü sıkıştırmış ve *principesi* çıkmaya ve çarpışmaya zorlamıştı. Cephenin sağlam tutulabilmesi amacıyla Scipio Africanus'un diziliş mevzilenmesi bir *phalanksa* dönmeye mecbur kalmıştı.³²⁰ Taylor ise Paton'un Loeb çevirisinde yer alan *principesin* subaylarının "kendi hatlarını yardıma

³¹⁵ Polyb. 15.12.

³¹⁶ Polyb. 15.13.1-3.

³¹⁷ Polyb. 15.13.1.

³¹⁸ Taylor, **a.g.e.**, s. 322-323.

³¹⁹ Polyb. 15.13.

³²⁰ Gabriel, **a.g.e.**, s. 194.

getirdiler” şeklindeki ifadesine katılmaz ve “yardım” olarak çevrilen “ἐπέστησαν” kelimesinin savaş bağlamında “mevzi” kelimesi ile yakından bağlantılı olduğunu vurgular. Polybios, anlatısının devamında da Scipio Africanus işaretçileriyle sadece *hastati*yi geri çağırıyordu.³²¹ Dolayısıyla *principes* bu aşamada doğrudan savaşa girmemişti. Taylor’a göre Polybios’un anlatmak istediği şey, Scipio’nun savaşın başlangıcında uygulamadığı geleneksel dama tahtası dizilişine geri dönmesidir. *Principes* yanlamasına hareket ederek olağan pozisyonuna geri dönmüş ve Scipio Africanus dama tahtası dizilişinin karşılıklı destek düzenini yeniden kurmuştu. Böylece *hastati*, Hannibal’ın ilk iki hattını yenmeyi başarmıştı.³²² Hannibal, İlk hattı oluşturan ücretli askerlerden sağ kalanlar ve ikinci hattan kaçanları, üçüncü hattı oluşturan tecrübeli askerlerinin arasına almadı ve üçüncü hattaki tecrübeli askerlerine, gelenlere karşı mızraklarını yöneltmeleri emrini verdi.³²³ Hannibal üçüncü hattını, ilk iki hattının gücü azalmış olan Romalıları karşı ölümcül darbeyi indirmek için kullanmak istiyordu. Eğer kaçanları onların arasına alırsa yapacağı saldırıda moral ve disiplini bozarak savaşa gücüne hiçbir şey katmayacaklardı. Bu yüzden ilk iki hattın kalıntıları yeniden toplanıp kanatlara geçtiler.³²⁴ Hannibal’ın ilk iki hattı geriye doğru kaçarken Scipio Africanus, Hannibal’ın üçüncü hattının uzunluğunun, kendi güçlerini bir kuşatma hareketiyle sarabilecek kadar yeterli olduğunu fark etmiş olmalıdır. Bu aşamada ise hatlarını apar topar düzenleyerek, tüm *manipulus*larını alışılmışın dışında bir tarzda tek bir cephe içinde yerleştirdi.³²⁵

Yukarıda bahsedilenleri toparlarsak, Gabriel’in iddiasına göre *hastati* ilerde *principes* ile beraber savaşıp Hannibal’ın ilk iki hattını mağlup ederken, Taylor *principes*in manevrasıyla Roma’nın geleneksel savaş düzenine geçtiğini, *hastatinin* ise tek başına Hannibal’ın ilk iki hattını mağlup ettiğini iddia eder. Her ne olursa olsun, Hannibal aslında bu aşamaya kadar savaşı, planları doğrultusunda götürmeyi başarmıştı. Savaşın başında nispeten zayıf olduğu süvarileriyle kendisinden sayıca fazla Roma süvarilerini savaş meydanının dışına çekmeyi başarmış, planladığı piyade savaşı ile Roma hatlarını kendi ilk iki hattıyla bozarak üçüncü hattıyla, birbirinden kopuk Roma askerlerini sarma ve imha etme aşamasına gelmişti. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Hannibal’ın üçüncü hattının sayı olarak fazla ve seçkin askerlerden oluşmasının en önemli sebebi buydu. Ancak Scipio Africanus tehlikeyi fark edince hatlarını hızlıca düzenlemiş ve bir yıkımdan son anda kurtulmuştu.

³²¹ Polyb. 15.14.3.

³²² Taylor, **a.g.e.**, s. 323-324.

³²³ Polyb. 15.13.9-10.

³²⁴ Gabriel, **a.g.e.**, s. 194.

³²⁵ Taylor, **a.g.e.**, s. 324.

Hannibal'ın aralarında yaklaşık olarak 180 metre varken Scipio Africanus'un henüz toparlayamadığı zayıf merkezine tecrübeli askerleriyle saldırmamasının sebebi Scipio Africanus'un birliklerini hemen toplayıp düzenlemesi olabilir, çünkü her bir Roma *manipulusu* bir işaretçiye sahipti ve borazan komutlarına hemen cevap verebilirdi. Hannibal da bu sürede kendi ilk iki hattını düzenledi. Scipio Africanus'un ise süvariye ihtiyacı vardı, bu yüzden birlikleri düşmanlarının savaş için organize olmalarını izlediler. Scipio Africanus'un tek stratejisi zamana oynamak ve Laelius ve Masinissa'nın çok kısa bir sürede geri dönmelerini ümit etmekte. Hannibal sürenin Scipio Africanus'un lehine işlediğini biliyordu ve büyük ihtimalle ordusunu düzenler düzenlemez saldırıya geçti.³²⁶

Polybios tarafların, piyade savaşında eşit sayıda olduğunu ve avantajların eşit olduğunu belirtmiştir.³²⁷ Her iki tarafın tükendiği sırada Masinissa ve Laelius, süvarilerinin başında tam zamanında geldi ve Hannibal'ın ordusuna arkadan saldırdılar.³²⁸ Süvarilerin arkadan saldırısı Hannibal'ın savaş hattını sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda psikolojik olarak bozmuş ve Roma *manipulusunun* birçok noktada gedik açmasını sağlamıştır. Daha sonra atlarından inen Roma süvarileri piyade olarak savaştı. Bu durum ise Kartaca savaş hattını bölüklerinin arkasını savunmaya mecbur bırakınca öndeki *manipulusun* hattı daha fazla delmesini sağladı.³²⁹ Polybios zeminin düz olduğu için süvarinin kaçanları etkili bir şekilde takip ettiğini, Hannibal'ın adamlarının çoğunun ise saflarındayken öldürüldüğünü belirtmiştir. Günün sonunda yirmi bin Kartacalı öldü ve birçok adam esir alındı.³³⁰

Hannibal, Hadrumentum'a kaçtı ve oradan Kartaca'ya çağrıldı; bütün savaşı kaybetmiş olduklarını ve yaşamaları için tek şanslarının barış olduğunu söyledi.³³¹ Scipio Africanus ise savaştan hemen sonra düşman ordugâhını yağmaladı. Bu sırada Publius Lentulus elli savaş ve yüz nakliyat gemisiyle Utica'ya geldi. Laelius'u zaferin haberini vermesi için Roma'ya gönderdikten sonra Gnaeus Octavius'a lejyonları karadan Kartaca'ya getirmesi emrini veren Scipio Africanus, Lentulus'un getirdiği donanmayı da alarak Utica'dan Kartaca limanına yola çıktı. Yolda barış yapmak için gelen Kartaca gemileriyle karşılaştı ve barış

³²⁶ Gabriel, **a.g.e.**, s. 194-196.

³²⁷ Polyb. 15.14.

³²⁸ Liv. 30.35. Taylor'a göre Hannibal, ovanın doğu kısmındaki tepelerin avantajından faydalansaydı Scipio Africanus'un daha fazla şansa ihtiyacı olacaktı, çünkü yükseklikler süvarilerin başında bulunan Laelius ve Masinissa'nın piyade savaşının gidişatını görmelerine engel olacaktı ve ayrıca yolları da Hannibal'a arkadan ve kanatlardan saldırmalarına da uygun olmayacaktı bkz. Taylor, **a.g.e.**, s. 326.

³²⁹ Gabriel, **a.g.e.**, s. 198.

³³⁰ Polyb. 15.14.

³³¹ Liv. 30.35.

müzakereleri için, ordugâhını taşıyacağı Tunus'a gelmelerini istedi, ama ilk önce Kartaca limanına giderek düşmana gözdağı verdi ve Utica'ya geri göndü. Oradan Tunus'a giderken Syphax'ın oğlu Vermina'nın Kartacalılara yardıma gelip Numidia'lılara saldırdığını ancak yenilip kaçtığı haberini aldı. Tunus'a Scipio Africanus ile görüşmek için otuz elçi geldi. Scipio Africanus zaferinin şanını halefine bırakmak istemediği için barış yapmaya sıcak bakıyordu. Sonuç olarak barış yapıldı.³³²

Scipio Africanus ateşkes için önceki antlaşmanın bozulmasına neden olan nakliyat gemilerini ve içindekilerinin iadesini istedi, aksi takdirde bir ateşkes ve barış düşünülemezdi. Kartacalılarla ilk olarak üç aylık ateşkes yapıldı. Kartacalılar bu süre içerisinde Roma dışında hiçbir devlete elçi gönderemeyeceklerdi. Kartaca'ya gelen elçiler ise Scipio Africanus'a ne amaçla geldiklerini bildirmeden geri dönemeyeceklerdi. Kartaca elçileri Lucius Veturius ve Marcus Marcius Ralla, Scipio Africanus'un kardeşi Scipio Asiaticus ile birlikte Roma'ya gönderildiler. Senato, Scipio Africanus'un konsül olmamasına rağmen barış şartlarını düzenlemesine izin verdi.³³³ Buna göre Kartacalılar özgür olacak ve şehirlerinde bir Roma garnizonu bulunmayacaktı. Önceden olduğu gibi kendi kanun ve gelenekleriyle yönetileceklerdi. Tüm kaçakları, köleleri, esirleri ve on *triremis* hariç bütün savaş gemilerini, sahip oldukları eğitilmiş filleri Romalılara teslim edeceklerdi. Roma halkının rızası olmadan Afrika'nın ne içinde ne de dışında savaş yapmayacaklardı. Masinissa'ya tazminat verip onunla da ayrı bir antlaşma yapacaklardı. Elçiler Roma'dan dönene kadar Roma ordusunun yardımcı birliklerine para ödeyecek ve tahıl sağlayacaklardı. Elli yıl boyunca taksitlerle toplam 100.000 talent ödeyecek ve Scipio Africanus'un seçtiği on dört yaşından küçük otuz yaşından büyük olmayan yüz rehine vereceklerdi.³³⁴ Yeni konsüller seçildiği zaman otuz beş kabile oybirliğiyle Afrika'daki yetkinin Scipio Africanus'ta kalmasına karar verdi. Böylece Scipio Africanus, Afrika'daki ordularını korudu ve kırk savaş gemisini elinde tutmaya devam etti.³³⁵ Senato barışı onayladı ve Kartacalı elçiler Roma'dan Afrika'ya gelerek kendilerini Scipio Africanus'a takdim etti ve yukarıda bahsedilen barış şartlarında anlaştılar.³³⁶ Barış sağlanınca Scipio Africanus ordusunu gemilere yükledi ve Lilybaeum'a yelken açtı. Lilybaeum'dan ordularının çoğunu gemilerle gönderdi, kendisi ise kara yoluyla devam etti. Livius, Scipio Africanus'un zafer alayını o güne kadar olanların en iyisi olarak gösterir. Scipio Africanus

³³² Liv. 30.36.

³³³ Liv. 30.37-38.

³³⁴ Liv. 30.37.

³³⁵ Liv. 30.40-41.

³³⁶ Liv. 30.43.

büyük bir şöhrete kavuşmuştu halk kazandığı zafer için onu kutluyor ve yollarını kapatıyordu. Hazineye getirdiği gümüş 55 kg ağırlığındaydı. Savaş ganimetinden her askere bir şeyler dağıttı. Scipio'ya *Africanus* lakabı bu zaferden sonra verilmiştir.³³⁷

F. Scipio Nasica ve Boii Zaferi

Scipio Calvus'un oğlu ve aynı zamanda Scipio Africanus'un kuzeni olan Publius Cornelius Scipio Nasica, Scipio ailesinin Nasica kolunu oluşturan ilk üyesidir. 204 yılında henüz genç yaşında senatonun isteği üzerine Magna Mater heykelini alarak büyük bir şöhrete kavuşan³³⁸ Scipio Nasica 194 yılında İspanya'da *praetor* idi. Scipio Nasica da kuzeni Scipio Africanus gibi ordu disiplinine önem veriyordu. Frontinus, Scipio Nasica'nın kış ordugâhındayken başıboşluk sebebiyle birliklerinin mücadele güçlerini kaybetmemesi için gemiye ihtiyacı olmamasına rağmen onlara gemi inşa ettirmeye karar verdiğini aktarır.³³⁹ Ondan önceki *praetor* Sextus Digitius'tan görevi aldığında Roma askerlerinin sayısı yarıya inmişti ve İspanya'da genel bir isyan çıkmak üzereydi. Ancak Scipio Nasica bunu engelleyerek Ebro Nehri'nin ötesinde birkaç başarılı harekatta bulundu ve yerlileri yıldırarak elli kasabayı kendi tarafına geçirdi. Scipio Nasica 193 yılında *propraetor* iken Lusitania'lılara ağır bir yenilgi aldırdı.³⁴⁰

Scipio Nasica 191 yılında konsül olduktan sonra³⁴¹ *provincia* olarak Gallia'yı aldı. Boii ile savaşmaya gitmeden önce İspanya'daki *praetorluğu* döneminde savaşın dönüm noktasında ahdettiği oyunları kutlamak için senatodan bir miktar para istedi. Senatoya danışmadan kendi inisiyatifinde bir yemin ettiği için bu talebi yersiz bulundu. Oyunların masrafını ya düşmandan alınan ganimetlerden elde ettiği parayla ya da kendi cebinden ödeyecekti. Sonuç olarak on gün boyunca oyunları kutladı. Daha sonra Boii memleketine gitmek için yola çıktı. Scipio Nasica Boii'ye karşı önemli bir zafer kazandı. 28.000 kişi öldürüldü 3400'ü esir alındı. Boii ordugâhı ele geçirildi. Senato bu zafer için özel bir şükran günü düzenledi.³⁴² Boii'den rehineler alan Scipio Nasica, Roma halkı koloniciler yerleştirsın diye ceza olarak topraklarının yarısına yakını onlardan aldı. Roma'ya giden Scipio Nasica, Bellona Tapınağı'nda toplanan senatoya seferinin detaylarını anlattıktan sonra bir zafer alayı ile şehre girmeyi istedi. Ancak *Tribunus plebislerden* biri, Scipio Nasica'nın Boii zaferinden

³³⁷ Liv. 30.45.

³³⁸ Magna Mater heykelinin Roma'ya getirilişi için bkz. aş. s. 136.

³³⁹ Frontin. **Str.** 4.1.15.

³⁴⁰ Liv. 35.1.

³⁴¹ 191 yılı konsüllük seçimleri için bkz aş. s. 140.

³⁴² Liv. 36.36-38.

sonra ordusuyla Liguria sınırını geçerek orada savaşan Q. Minucius'a yardım etmesi gerektiğini ve bunu yapmadığını ileri sürerek bu isteği reddetti. Scipio Nasica ise Liguria'nın *provinciası* olmadığını ve Boii için bir zafer alayı istediğini söyleyerek oradaki başarılarını savundu. Askerlerinin kazandıkları zafere karşı gelinmediği müddetçe başka bir tehlikeyi göze almaya hazır olduklarını ve kendisinin ise zaten Magna Mater'in teslim alınması için senato tarafından en iyi adam seçildiği gün geri kalan tüm hayatı için yeterli şöhreti kazandığını söyledi. Bu konuşmanın üzerine senato oybirliği ile bir zafer alayı düzenlenmesine karar verdi.³⁴³

G. III. Antiokhos ile Savaş

Büyük İskender'in 323'teki ölümünün hemen ardından dağılan imparatorluğun yerine kurulan devletlerin kendi aralarında yaptıkları mücadelede Doğu Akdeniz'deki önemli devletlerin sayısı Scipio Africanus'un 202 yılında Zama'daki zaferine kadar üçe düşmüştü. Bu devletler Syria'da III. Antiokhos, Mısır'da V. Ptolemaios Epiphanes, Makedonia'da V. Philippos idi.³⁴⁴ V. Philippos'un Hannibal ile ittifak kurması I. Makedonia Savaşı'nı (215-205) başlatmıştı.³⁴⁵ Ancak V. Philippos dikkatini Ege'ye vererek Pergamon ve Rodos'la savaşmış Hannibal'a hiçbir zaman destek göndermemişti.³⁴⁶ Antiokhos ise Anadolu ve Thrakia'nın mirasçısı olduğu iddiasındaydı ve aynı zamanda V. Philippos ile Mısır'ı paylaşmak üzere bir pakt

³⁴³ Liv. 36.39-40.

³⁴⁴ Gabriel, **a.g.e.**, s. 206.

³⁴⁵ Aslında Roma ve Makedonia'yı karşı karşıya getiren sadece Philippos'un Hannibal'a destek vermesi değildi, öncesinde olan olaylar silsilesi iki devleti savaşa götüren sürecin son halkasıydı. I. Illyria Savaşı'nın sonunda Romalılara destek veren Illyria'lı komutan Pharoslu Demetrios, yapılan antlaşmanın ardından Illyria'nın en güçlü yöneticisi konumuna gelmişti. Gittikçe güçlenen ve korsanlık faaliyetlerinde bulunan Demetrios'un, Roma'nın I. Illyria Savaşı sonunda koruması altına aldığı Adriyatik kıyısındaki Yunan kentlerini ele geçirmesi Roma'nın Demetrios'a karşı bir sefer düzenlemesine neden olmuş ve Demetrios henüz tahta çıkan genç Makedonia kralı Philippos'a sığınmıştı. Bunun üzerine Romalılar 217 yılında Demetrios'un kendilerine teslimini istediyseler de Philippos bunu reddetti. Roma'nın 217'deki Trasumenus Gölü ve 216'daki Cannae yenilgilerinin ardından Hannibal ile Philippos arasında 215 yılında Roma'ya karşı bir ittifak antlaşması imzalanmıştı. Philippos Roma'nın bu yenilgi sürecinden istifade etmeyi amaçlayarak önce Illyria'yı ele geçirip ardından İtalya'ya bir sefer düzenlemeyi planlıyordu. Bunu engellemek isteyen Roma 214'te Illyria kıyılarına bir sefer düzenleyerek kralın donanmasının bulunduğu Orykos kentine bir baskın düzenleyince I. Makedonia Savaşı başlamış oldu. Roma'nın Hannibal ile savaş devam ederken bölgeye kara ordusu gönderme şansı yoktu bu yüzden Philippos'un düşmanı olan Aitolia Birliği ile ittifak kuruldu. Bu ittifaka Pergamon kralı I. Attalos da dahil oldu. Attalos, Yunanistan'daki mücadeleye aktif bir şekilde katıldı. Ancak Philippos'un kız kardeşiyle evli ve aynı zamanda onun müttefiki olan Bithynia kralı I. Prousius'ın Pergamon topraklarına 208 yılında saldırması üzerine Attalos Pergamon'a dönmek zorunda kalmıştı. Bu olayın ardından önemli bir askeri çarpışma olmadan Roma ve Makedonia Phoinike kentinde savaşı bitiren antlaşmayı imzalamışlardır bkz. Murat Tozan, **Roma'nın Anadolu'da Egemenlik Politikası Kentler ve Bağımlı Krallıklar (İ.Ö. 133– İ.Ö 89)**, İstanbul, 2016, s. 23-27.

³⁴⁶ Faulkner, **a.g.e.**, s. 123.

imzalamıştı. Pergamon ve Rodos bölgesel güç dengeleriyle oynandığını görünce V. Philippos'a karşı Roma'dan yardım istedi ve 200-196 yılları arasında II. Makedonia Savaşı yapıldı.³⁴⁷ Scipio Africanus'un eski birliklerinden üç bin gönüllü toplayarak Yunanistan'a giden Titus Quinctius Flamininus 197'de Kynoskephalai'da V. Philippos'a karşı kazandığı zaferi Scipio Africanus'un adamlarını iyi eğitmesine borçluydu. Scipio Africanus'un İspanya ve Afrika seferi boyunca yaptığı taktiksel reformlara kadar hiçbir Roma lejyonu savaşın kızıştığı anda taktiğe uyma kabiliyetine sahip değildi. Kynoskephalai'daki Roma ordusu, savaşın kritik anında yaptıkları manevra sayesinde galip geldi. V. Philippos kısa bir süre sonra da barış istedi.³⁴⁸

Roma Batı'da Hannibal ile uğraşırken, Antiokhos Doğu'da krallığındaki isyancıları ortadan kaldırdıktan sonra, hanedanın kuruluşundan itibaren o güne kadar gelen herhangi bir Seleukos kralından çok daha büyük bir alanda hakimiyet kurmuştu. Daha bir kuşak öncesine kadar Akdeniz'in batı yarısında Roma ve Kartaca, doğu yarısında ise Antigonos, Ptolemaios ve Seleukos hanedanları vardı. Şimdi ise iki büyük güç olarak Doğu'da Antiokhos Batı'da ise Roma kalmıştı. Badian, V. Philippos'un Kynoskephalai'daki yenilgisine kadar olan süreçte Roma ile Antiokhos'un arasında ciddi bir sorun olmadığını³⁴⁹ ve iki tarafı savaşa götüren sürecin öncesindeki diplomatik temasları ön plana çıkararak taraflar arasında bir "soğuk savaş" dönemi yaşandığını ileri sürer. Roma ve Antiokhos arasındaki ilk temas ne olursa olsun, Antiokhos Roma'ya 198 yılında bir elçi heyeti yollayarak senatonun isteğine riayet edeceğini bildirdi ve tam bu aşamada 197 yılı için sefere çıkmaya hazırlandı. Badian'a göre Antiokhos, Roma'nın nüfuz alanına gireceği için önce senatonun dostluğunu kazanmak

³⁴⁷ Philippos'a karşı Atinalıların yardım isteği üzerine, 200 yılında konsül Publius Sulpicius Galba, Makedonia'ya savaş ilan edilmesi için Comitia Centuriata'ya bir önerge sundu. Neredeyse meclisin tamamı bunu reddetti. Uzun süren Kartaca savaşı sebebiyle Roma'daki tüm sosyal sınıflar yeni bir denizaşırı savaş için yorgun ve tereddütlüydü. Comitia Centuriata tartışma yapılacak bir *forum* değildi, sadece bir önergeyi kabul ya da reddetmek için toplanırdı. Bu yüzden yeni bir oylama yapılmadan önce Galba *centurial*lara resmi olmayan bir toplantı da (ya da *contio*) hitap ederek Makedonia'ya savaş açılması için iki önemli argüman ileri sürdü. Philippos II. Kartaca Savaşı döneminde nedensiz saldırısıyla Roma'nın düşmanı olduğunu göstermişti. Eğer Romalılar ona karşı şimdi harekete geçmez ve Yunanistan'da savaşmazsa gelecekte Makedonia'lılar oldukça büyük donanmalarıyla İtalya topraklarına bir ordu çıkarabilirdi. Bir başka müttefik Saguntum'a yardım edilmediği için Hannibal cesaretlenmiş ve İtalya'yı istila etmişti. Atina, Philippos'a karşı korunmak zorundaydı. Meclis tekrar toplandığında önerge kolayca geçti ve Makedonia'ya savaş ilan edildi bkz. Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 317-318; Liv. 31.6-7.

³⁴⁸ Gabriel, **a.g.e.**, s. 206,208-210.

³⁴⁹ Badian, Roma'nın 200 yılında gönderdiği ilk elçi heyetinin amacını, antik kaynakların doğrudan ifade etmediğini ve Antiokhos'un Mısır'da ele geçirdiği yerleri tahliye etmediği gibi sonrasındaki süreçte de Roma ile arasının iyi olduğunu vurgular. bkz. E. Badian, "Rome and Antiochus the Great: A Study in Cold War, **CPhil.**, 54/2, 1959, s. 82.

istemişti ve seferinden hızlı bir sonuç alacağından emindi, ancak işler istediği gibi gitmedi. Büyük bir güçle batıya yönelen Antiokhos, V. Philippos'a yardım edemedi ve onun Kynoskephalai'da yenildiğini haber aldı. Flamininus'un V. Philippos'a karşı nispeten hoşgörülü bir barış yapmasının sebebi Antiokhos'un hızlıca batıya ilerlemesiydi. Antiokhos, Smyrna ve Lampsakos'u hızlıca zapt ettikten sonra Roma ile görüşmeyi planlıyordu, ancak bu iki şehir direnince bunları geride bırakarak Hellespontos'u (Çanakkale Boğazı) ele geçirmeye çalıştı ve Flamininus'un Kynoskephalai'daki zaferini tebrik etmek için elçilerini Korinthos'a gönderdi. 196'da Roma'dan gelen on kişilik komisyon heyeti Korinthos'da Yunanları özgür ilan etti ve Antiokhos'un elçilerinden tüm Yunan şehirlerinin tahliye edilmesini istediler. Bu aşamada her iki taraf da savaş istemiyordu, ancak Antiokhos'un çelişkili davranışı sebebiyle atmosfer zehirlenmiş ve soğuk savaş başlamıştı.³⁵⁰ 196 yılında Hannibal Kartaca'da *suffes* seçilerek oradaki oligarşinin aleyhine bir takım ekonomik ve demokratik reformlar öne sürünce Hannibal'ın Antiokhos ile bir ittifak kurma isteği Roma'ya iletili. Roma senatosu bu durumu araştırmak üzere bir komisyon heyeti gönderince Hannibal kaçtı ve Antiokhos'a sığındı. Roma, II. Makedonia Savaşı'ndan sonra olası bir Antiokhos tehlikesine karşı ordularını bulundurduğu Yunanistan'dan hâlâ geri çekmemişti. Romalıların Yunanistan'dan çıkmaması bölge halkını Roma'nın niyetleri konusunda endişelendiriyordu. Scipio Africanus ve destekçileri Antiokhos'un niyeti açığa çıkana kadar Yunanistan'daki Roma varlığının devamını isterken, Flamininus ve muhafâzakar hizip Antiokhos ile savaş yapılacaksa ve Yunanların desteği alınmak isteniyorsa Roma'nın sözünü tutarak Yunanistan'dan çekilmesi gerektiğini savunuyordu. Bunun üzerine senato Yunanistan'a bir heyet göndererek, bir tavsiye kararı verilmesini istedi. Heyet Yunanistan'a geldikten sonra V. Philippos ile bir ittifak yaptı. Buna göre Roma'nın Antiokhos ile olası savaşı Asya'da olacağı için, Roma ordusu Yunanistan'dan mecburi olarak geçecekti ve bu aşamada V. Philippos Roma ordusuna her türlü desteği verecekti.³⁵¹ Antiokhos'un Lysimakheia'yı ele geçirmesi, heyetin Roma

³⁵⁰ Badian, "Rome and Antiochus the Great", *CPhil.*, s. 83-86.

³⁵¹ Gruen'e göre Roma'nın henüz yendiği bir düşmanla bu süreçte resmi bir pakt kurması en sıradışı şeydi. Roma 190'larda ne Antiokhos ile ne de Doğu'daki diğer devletlerle bu tarz bir sözleşme yapmamıştı. Philippos ile II. Makedonia Savaşı'ndan sonra yapılan barış ile düşmanlıklar bitmişti, ancak 196'da Yunanistan'da bulunan Roma'nın on kişilik heyetinden biri Tempe'de Philippos ile görüşmüştü. Buna göre Philippos Roma'ya elçiler göndererek bir müttefiklik isteyecekti, aksi takdirde Philippos'un, Antiokhos ile Roma'ya karşı hareket etmek için fırsat kolladığı düşünülebilirdi. Bunun üzerine Philippos Roma'ya bir elçi göndermeyi kabul etmiştir. Antik kaynaklarda bu süreçte Roma ile Philippos'un arasındaki bir ittifak olarak görülebilecek tek bilgi Polybios'un bu anlattıklarıdır. V. Philippos, II. Makedonia Savaşı'ndan sonra barış şartlarının tamamını yerine getirmişti. Gruen'e göre bu andan itibaren Philippos, Roma'yı gayri resmi olarak bir *amicus* olarak kabul etmiş olabilir. Tempe'deki buluşmadan sonra Roma ile kurulacak ittifakın tamamen erdirildiğini göremeyiz. Dolayısıyla Philippos, Roma'nın III. Antiokhos ile yaptığı savaşta sağduyulu bir şekilde Roma'nın

ordusunun şimdilik geri çekilmemesi gerektiği sonucuna varmasına yol açtı.³⁵² Bunun üzerine senatonun gönderdiği elçiler Lysimakheia'ya giderek Antiokhos ile görüştüler. Buna göre Antiokhos, özerk şehirlerden ve daha önce Ptolemaios'lara ya da Philippos'a ait olan yerlerden çekilecekti. Herhangi bir devlete tâbi hiçbir Yunan şehri bulunmadığından Antiokhos'un kendilerini özgürleştirmesine ihtiyaçları yoktu. Romalılar, Antiokhos'un ordusuyla Avrupa'ya da geçmesini istemiyordu. Bu görüşmeye iyi hazırlanan Antiokhos tarafı şu cevapları verdi: Antiokhos'un İtalya işlerine karışmadığı gibi, Romalıların da Asya meselelerine karışmaya hakkı yoktu. Kral, atası Seleukos'un Lysimakhos'u mağlup etmiş olmasından dolayı Thrakia'nın kendi hakkı olduğunu, Ptolemaios topraklarına gelince de V. Ptolemaios'un kendi kızıyla evleneceğini söyledi. Bu yüzden Ptolemaios'larla olanlar aile meselesiydi ve kimseyi ilgilendirmezdi. Smyrna ve Lampsakos konusunda aracı olabilecek taraf Roma değil, Rodos'tu. Roma elçileri iyi hazırlanmış bu cevaplara bir karşılık veremediler.³⁵³ Bu görüşme Antiokhos'un Romalılara karşı diplomatik bir zaferi olarak görülür. Her iki taraf da Yunanlara özgürlük propagandası yapmak üzere bir strateji benimsemişti. Antiokhos Asya'daki özerk şehirleri özgür bırakmaya oldukça istekliydi ve özgürlüklerinin sağlanması Romalıların değil, kendi hediyesi olacaktı. Eğer Roma bu aşamada savaş açacaksa bahsedilen şehirlerin özgürlüklerini savunmak üzere açabilirdi. Ancak Antiokhos'un bu şehirlerin özgür olduklarını beyan etmeye istekli tavrı buna bir engeldi. Bu şartlarda Roma bir savaş açtığı takdirde Yunan dünyasında sempati toplayamazdı ve saldırgan barbarlar olarak adlandırılabilirdi.³⁵⁴

194 yılında ikinci kez konsül seçilen Scipio Africanus senatodan konsüllerden birine *provincia* olarak Makedonia'nın verilmesini istedi.³⁵⁵ Scipio Africanus muhtemelen geçmiş askeri başarılarından dolayı Makedonia'nın *provincia* olarak kendisine verilmesine dair senatoyu ikna edebileceğini düşündü. Bu mevki Yunanistan'daki Roma ordularının komutasını almasını sağlayacak ve Antiokhos ile savaşarak belki de bir savaşı son kez yönetecekti. Ancak senato Scipio Africanus'un bu önerisini reddetti ve Roma ordusunun

yanında yer almıştı. İki devletin ortaklığı Roma'nın isteği üzerine herhangi bir sözleşmeye bağlı olarak değil, Philippos'un isteğiyle gönüllü bir ortaklıktı. Ancak Antiokhos ile yapılan savaştaki başarı Philippos'a beklediği avantajları sağlamadı. Roma ile Philippos arasındaki ilişki yavaş yavaş bozulsa da ne Roma'nın ne de Philippos birbirlerini antlaşmayı bozmakla suçladığını görmeyiz bkz. Erich S. Gruen, "The Supposed Alliance between Rome and Philip V of Macedon", **California Studies in Classical Antiquity**, C. 6, 1973, s. 124-125,134. Polybios için ayrıca bkz. Polyb. 18.48.

³⁵² Gabriel, **a.g.e.**, s. 212-213.

³⁵³ R. Malcolm Errington, **Hellenistik Dünya Tarihi MÖ 323-30**, çev. Gülşah Günata, ed. Gürkan Ergin, İstanbul, 2017, s. 211.

³⁵⁴ Badian, "Rome and Antiochus the Great", **CPhil.**, s. 87.

³⁵⁵ Liv. 34.42-43.

Yunanistan'dan mümkün olan en kısa sürede tahliye edilmesini emretti.³⁵⁶ Scipio Africanus konsüllüğü boyunca İtalya'da deniz kıyısında bulunan sekiz koloni kurdu. Antiokhos'un donanması ya da Hannibal'ın Kartaca'dan deniz yoluyla bir saldırısına karşı bu koloniler İtalya'nın savunması için hazır olacaktı.³⁵⁷ Roma birliklerinin Yunanistan'dan çekilmesi sadece Yunan özgürlüğünün düşüncesinin bir ürünü değildi, Antiokhos'a ve Yunan dünyasına, Roma'nın bir dünya savaşını başlatmaya niyetli olmadığına dair bir mesajıydı.³⁵⁸

Hannibal'ın kendisini hızlıca bir savaşın içine sürüklemesini izin vermeyen Antiokhos,³⁵⁹ Lysimakheia'yı işgal ettikten sonra bölgedeki diğer şehirlerle ilişkilerini eski konumuna getirmişti. Daha sonra Ainos ve Maroneia'yı işgal etti. Byzantion'daki Yunanlarla iyi ilişkiler kurdu. Antiokhos Thrakia'ya geçerken, Romalılar ordusunu Yunanistan'dan çekmişti. Bu durum ise Antiokhos'a Roma'nın olası bir savaştan sakındığını düşündürmüş olabilir.³⁶⁰ Bunun üzerine Roma, bu kez Sulpicius Galba'nın önderliğinde bir komisyonu anlaşılmaya varmak üzere gönderdi. Livius, Acilius'tan yaptığı aktarımla komisyon üyelerinden birinin Scipio Africanus olduğunu ve Ephesos'ta Hannibal ile karşılaştığından bahseder:

Scipio Africanus Hannibal'a en iyi generallerin kim olduğunu sorduğunda Hannibal ilk sıraya Büyük İskender, ikinci sıraya Pyrrhos üçüncü sıraya ise kendisini yerleştirdi. Scipio Africanus buna kahkaha attı ve "Eğer beni yenseydin ne söyledin?" dedi. Hannibal "Kendimi hem İskender'in hem de Pyrrhos'un ve diğer tüm generallerin önüne koyardım dedi."³⁶¹

³⁵⁶ Roma'ya gelen Antiokhos'un elçileri ile Flamininus ve on komisyon üyesinin yaptıkları görüşmede, kral Roma'nın Yunanistan'dan çıkmasını istediği gibi kazançlarını da elinde tutmak istiyordu ve kendisini Roma ile tamamen eşit statü ve güçte görüyordu ve Roma'nın kendisinin kabul edebileceği bir pazarlık yapacağını umut ediyordu. Ancak Flamininus açık bir şekilde eğer kral Avrupa'dan çıkarsa Roma'nın da Asya'dan çıkacağını ve oradaki Yunanların özgürlüğünden endişe etmeyeceğini, eğer kral Thrakia'da kalmakta ısrar ederse Roma'nın Yunanların özgürlüğüyle ilgilenmeye devam edeceğini ifade etti. Elçiler bu söylenenlere hazırlıklı olmadıkları için bunu kabul edecek yetkileri yoktu. Görüşmeden çıkan sonucu duymak için Yunan dünyasından pek çok temsilci Roma'ya akın etmişti. Sonraki gün Flamininus yaptığı konuşmayla Roma'nın Yunanları Philippos'tan kurtardığı gibi Antiokhos'tan da aynı şekilde kurtarmaya niyetli olduğunu herkese ilan etti. Böylece Flamininus Roma elçilerini tuzağa düşürmüştü. Kralları herkesin gözü önünde Yunan düşmanı olarak yaftalanan elçiler bir savaş başlatma talimatı almamışlardı ve Roma'nın olası bir savaş ilanında da Antiokhos Yunanların bir düşmanı olarak görülecekti. Böylelikle Flamininus Lysimakheia'daki görüşmenin intikamını almış oldu. Ancak Roma bu aşamada bir savaş ilanı yapmamıştır. Badian'a göre her iki tarafın savaş istemediğini sürekli göstermesine rağmen birbirlerinden karşılıklı olarak şüphe duymaları ve uyguladıkları soğuk savaş teknikleri onları yavaş yavaş bir savaşa sürüklüyordu bkz. Badian, "Rome and Antiochus the Great", *CPhil.*, s. 91-92.

³⁵⁷ Gabriel, *a.g.e.*, s. 214.

³⁵⁸ Badian, "Rome and Antiochus the Great", *CPhil.*, s. 90.

³⁵⁹ *A.e.*, s. 90.

³⁶⁰ Gabriel, *a.g.e.*, s. 215-216.

³⁶¹ Liv. 35.14.

Bu zekice cevap, Hannibal'ın Scipio Africanus'u diğer tüm komutanlardan ayrı olarak bu sıralamanın da ötesinde bir yere koyduğunu gösteriyordu. Ancak Scipio Africanus ile Hannibal'ın buluşup buluşmadığı tartışmalı bir konudur. Polybios, Ephesos'ta böyle bir buluşma olduğundan bahsetmez. Livius belki de Hannibal'ın, Scipio Africanus'un daha büyük bir general olduğunu kabul ettiğini vurgulamak istediği için böyle bir konuşmadan bahsetmiştir. Ancak Scipio Africanus Doğu'ya bir seyahat gerçekleştirmiş olabilir. Muhtemelen Sulpicius Galba'nın komisyonunda değildi. Hannibal'ın Kartaca'daki temsilcilerinden biri Hannibal'ın İtalya'yı istila etmek için Antiokhos'tan yüz gemi, on bin piyade ve bin süvari istediği dedikodusunu yayıyordu. Aynı zamanda Masinissa ile Kartaca arasında bölgesel problemler vardı. Senato görünürde bu mesele için, gerçekte ise Kartaca'daki siyasi durumu incelemek için Scipio Africanus ile birlikte iki kişiyi Kartaca'ya gönderdi. Scipio Africanus ile birlikte gelenler Kartaca'dan Roma'ya dönerken Scipio Africanus Yunanistan'a seyahat etti ve buradaki durumu öğrendi. Delos'a giderek Apollon'a altın bir taç adadı. Roma elçi heyeti Antiokhos ve Hannibal ile Ephesos'ta görüşürken Scipio Africanus'un da oraya gittiği söylentisi vardır ve eğer gittiyse Scipio Africanus ile Hannibal o sırada karşılaşmıştır. Seyahat kısa sürdü ve Scipio Africanus 192 yılında Roma'ya döndü.³⁶²

192 sonbaharında Antiokhos, Thrakia'da Pteleon mevkiine on bin piyade beş yüz süvari, altı fil, kırk gemilik bir donanmayla gelmişti. Bu bir savaş ilanı değildi, ancak olaylar kendi kendine hız kazanıyordu. Antiokhos'un bu cüretkâr tavrı Roma politikasında bir değişim getirdi. 191 yılı konsül seçimlerinde Scipio Africanus'un kuzeni Scipio Nasica, Scipio hizbinin himayesinde olan Marcus Acilius Glabrio ile birlikte konsül seçildi. Aynı zamanda seçilen dört *praetor* da Scipio taraftarıydı. Scipio hizbinin bu başarısı muhtemelen Flaminius'un uyguladığı Yunanistan politikasının yanlışlığı ve Scipio Africanus'un Antiokhos hakkındaki haklılığının karşılığıydı. Acilius *provincia* olarak Yunanistan'ı aldı ve Roma ordusunu sevk etmek için hazırladı. Scipio Africanus'un kardeşi Scipio Asiaticus da Acilius'un kadrosuna atandı. Scipio Asiaticus abisi Scipio Africanus'a İspanya ve Afrika'da eşlik etmişti. Ancak sadece bir karargâh subayı olarak görev almış, büyük bir savaşın komutasını almamıştı. Acilius'un kadrosunda Scipio Asiaticus'un bulunması Acilius'un, Scipio hizbinin politikasına sadık kalması için olabilir. Acilius yirmi bin piyade, iki bin süvari ve on beş fille Yunanistan'a geçerek çoktandır Philippos'un yanında bulunan küçük bir Roma birliğinin olduğu

³⁶² Gabriel, *a.g.e.*, s. 216-217.

Thessalia'ya doğru ilerledi. Böylece Roma ordusu Makedonia kralıyla birleşti ve Philippos verdiği yardım sözünü tuttu. Antiokhos, Roma'nın savaştan kaçınacağını ve uzlaşmaya varacağını düşündüğü için Yunanistan'ı işgal ettiği ordusu sayıca azdı, bu yüzden hızlıca Thermopylai'a çekildi. Tepeleri ele geçirerek Yunanistan'ın merkezi girişini kapadı ve Romalıların saldırısını bekledi. Romalılar sayı olarak avantajlı olmalarına rağmen yoğun ok saldırısından dolayı geri çekildiler.³⁶³ Antiokhos'un cephedeki güçlü konumu sebebiyle Romalılar iki manevra unsuruna ayrıldı. Tecrübeli savaş komutanı ve aynı zamanda Scipio Africanus'un siyasi bir düşmanı olan Marcus Porcius Cato gece ilerleyerek Antiokhos'un ordusuna arkadan saldırdı.³⁶⁴ Antiokhos'un ordusu bozularak kaçtı. Romalılar, tek bir savaşla kralı Yunanistan'dan sürdü. Scipio Africanus'a göre Antiokhos Toros Dağları'nın ötesine sürülmeliydi ve bu Roma'nın gelecekteki güvenliğini sağlamanın tek yoluydu. Yunanistan ve Makedonia, Syria'nın olası yayılımına karşı koruyucu bir tampon bölgeyken şimdi ise merkezi bir bölgeye dönüştü. Bunlar sınırları ileri taşıyarak ve Toros'un batısında koruyucu bölgeler yaratılarak savunulabilirdi. Scipio Africanus bu düşünce yapısıyla kasten ya da değil, Roma'nın emperyal fetih yolunu açmış oldu.³⁶⁵

190 yılı konsül seçimleri de Scipio hizbinin zaferiyle sonuçlandı. Scipio Africanus ile İspanya ve Afrika'da savaşan eski yoldaşı Gaius Laelius *plebs* konsülü olarak seçilirken, Scipio Africanus'un kardeşi Scipio Asiaticus *patrici* konsülü seçildi. Her ikisi de seçilmelerini Scipio Africanus'a borçludur. Livius her iki konsülünde *provincia* olarak Yunanistan'ı istediğini söyler. Scipio Asiaticus *provincia* için yapılacak oylamadan önce kardeşi Africanus ile görüştü. Scipio Africanus kardeşinin *provincia* olarak Yunanistan'ı alırsa kendisinin onun *legatusu* olacağını ilan edince senato neredeyse oy birliğiyle Scipio Asiaticus'un Yunanistan'ı Laelius'un ise İtalya'yı *provincia* olarak almasına karar verdi.³⁶⁶

Gabriel'e göre Scipio Africanus, Antiokhos'a karşı yapılan seferin sorumlusuyken, Scipio Asiaticus göstermelik bir yöneticiydi.³⁶⁷ Balsdon ise hem antik kaynakların hem de modern kaynakların Scipio Asiaticus'u bu kadar önemsiz göstermesine katılmaz. Scipio Asiaticus İspanya'da Scipio Africanus'un yönetimi altında görev yapmıştı ve başarısız olduğu söylenemezdi, İspanya'da Orongis'i ele geçirmişti; 193 yılında ise Sicilya'da *praetor* idi; 191'de Antiokhos'a karşı Thermopylai'da kazanılan savaşta konsül Glabrio'nun

³⁶³ A.e., s. 217-218.

³⁶⁴ Liv. 36.17-18.

³⁶⁵ Gabriel, a.g.e., s. 219.

³⁶⁶ Liv. 36.45.

³⁶⁷ Gabriel, a.g.e., s. 220.

kadrosundaydı. Dolayısıyla tecrübeli bir devlet adamıydı. Antik kaynakların Scipio Africanus'un başarılarına odaklanması, Scipio Asiaticus'un yeteneklerini hafife almalarına neden olmuştu.³⁶⁸

Scipio kardeşler Nisan 190'da Yunanistan'a vardı ve Acilius'un ordusuyla birleştiler. İlk olarak Aetolia'lılara boyun eğdirdiler. Scipio Africanus başlangıçta Thessalia ve Makedonia üstünden zor ve tehlikeli bir ilerleyişten kaçınmak için ordusunu deniz yoluyla taşımayı düşünmüştü, ancak Roma donanması Rodoslu müttefiklerle birlikte Hellespontos'un ve Anadolu sahillerinin kontrolü için Antiokhos'un donanmasıyla bir dizi deniz savaşı mücadelesiyle meşgul oldu ve bir geçiş imkânı sağlanamadı.³⁶⁹ Bu yüzden Philippos ile irtibata geçildi. Roma ordusu Makedonia'ya ulaşınca Philippos onlara Makedonia ve Thrakia'da eşlik etti ve Scipio kardeşlerin Hellespontos'a güvenli bir şekilde ulaşmaları için gerekli önlemleri aldı.³⁷⁰

Hellespontos'un kontrolü için yapılan deniz mücadelesi Ağustos'a kadar devam etti. Roma ve müttefik donanmalar Antiokhos'un donanmasına ciddi bir mağlubiyet aldırды ve Antiokhos'un deniz gücü yarı yarıya azaldı. Kraliyet donanması denizdeki kontrolünü kaybetti. Böylece Scipio kardeşler için Hellespontos'tan Asya'ya geçme şansı doğdu.³⁷¹ Donanmasını kaybeden Antiokhos Lysimakheia'dan kaçınca³⁷² şehir kapılarını Roma ordusuna açtı. Burada bırakılan askeri malzemeler ve erzaklar Romalıların oldu. Birkaç gün sonra Rodos, Pergamon ve Roma donanması Hellespontos'a geçti.³⁷³ Bu Asya'ya geçen ilk Roma ordusuydu. Scipio Africanus Bithynia kralı Prousius'a Antiokhos'la olan ittifakından vazgeçmesi için bir mektup yazdı.³⁷⁴ Roma ordusu birkaç gün boyunca Hellespontos'ta ordugâh kurdu.³⁷⁵ Ancak Scipio Africanus bir *Salii* rahibiydi ve tanrılar için en önemli kurbanların verildiği bir döneme denk gelinmişti. Scipio Africanus geleneğe göre bulunduğu yerde otuz gün beklemek zorundaydı. Bu yüzden ordu ilerlerken kendisi geride kaldı.³⁷⁶

Antiokhos, Yunanistan ve Thrakia'dan çekilmiş ve hatta Asya kıyısındaki bazı garnizonları terk etmişti. Donanması da yıkıldığı gibi Romalıların Hellespontos'a geçmesine

³⁶⁸ J. P. V. D. Balsdon, "L. Cornelius Scipio: A Salvage Operation", *Hist.*, 21/2, 1972, s. 224-234.

³⁶⁹ Gabriel, *a.g.e.*, s. 220-221.

³⁷⁰ Liv. 37.7.

³⁷¹ Gabriel, *a.g.e.*, s. 222.

³⁷² Liv. 37.31.

³⁷³ Liv. 37.33.

³⁷⁴ Polyb. 21.11.

³⁷⁵ Liv. 37.33.

³⁷⁶ Polyb. 21.13.

hiçbir direnç göstermemiştir.³⁷⁷ Antiokhos bu süre içerisinde Sardeis'te kaldı ve Scipio kardeşlere elçi olarak Byzantion'lu Herakleides'i barış istemesi için gönderdi. Elçi Hellespontos'a vardığında Scipio Africanus'un bir *Salii* rahibi olmasından dolayı suyun diğer tarafında kaldığını öğrenince çok rahatsız oldu, çünkü aldığı talimata göre Scipio Africanus'un görüşleri önemliydi.³⁷⁸ Ayrıca Scipio Africanus'un oğlu kralın elinde esirdi.³⁷⁹ Bu yüzden elçi Herakleides, Antiokhos'un barış isteğini ve tavizlerini Scipio Africanus geldikten sonra ilettiler.³⁸⁰ Buna göre Antiokhos zaten Thrakia ve Yunanistan'dan çekilmişti. Buna ek olarak Thrakia ve diğer şehirlerdeki iddiasından da vazgeçiyordu. Ayrıca savaş giderinin yarısını ödemeye hazırды. Bu teklif Anadolu kıyısındaki Yunan şehirlerinin özgürlüğünü sağlıyor ve Roma'nın bir önceki barış talebine uyuyordu. Scipio Africanus ise, Antiokhos'un tahtını ve ordusunu koruyabileceğini, ancak Toros Dağları'nın batısındaki tüm şehirlerden çekilmesi gerektiğini söyledi. Bundan sonra Yunanistan ve Makedonia gibi Doğu Akdeniz kıyısı Roma'nın askeri koruması altında olacaktı.³⁸¹ Elçiler Scipio Africanus ile özel bir görüşme yaparak kralın Scipio Africanus'un oğlunu kefaretsiz iade edeceğini söylediler ve barış sağlanırsa çok yüksek miktarda rüşvet ve tüm krallığın ortaklığını teklif ettiler. Scipio Africanus ise elçilere şöyle söyledi:

Genel olarak Romalılardan ve benden bihaber olmanız, sizi gönderen adamın durumundan bihaber olduğunuzu anladığımda daha az şaşırtıyor. Eğer barış isteseydiniz Khersonessos'a girmemizi engellemek için Lysimakheia'yı tutabilirdiniz ya da Hellespontos'tan Asya'ya girişimizi durdurabilirdiniz. Ama şu anda Asya'nın kapıları açık, hükümdarlığınız tartışmaya kapalı. Oğlum, kralın lütfedeceği en büyük hediye. Teklifinize gelince duam şu ki umarım o teklifinize hiç ihtiyaç duymam. Halkı temsil ederken ondan ne bir şey alacağım ne de vereceğim. Size vereceğim tek şey sadece samimi bir öğüt olur. Gidin ve benim adıma düşmanlığı bırakmasını ve barışı kabul etmesini söyleyin.³⁸²

Müzakereler başarısız oldu. Scipio Africanus askerlerine Sardeis yakınında ordugâh kurmuş olan Antiokhos'a doğru ilerlemelerini emretti. Ordu yolu yanılamışken Scipio Africanus hastalandığı için Elaea'da geride bırakılırken ordu savaş alanına Lucius Cornelius Scipio Asiaticus komutasında ilerledi. Antiokhos, Scipio Africanus'un hasta olduğunu ve Elaea'da

³⁷⁷ Gabriel, *a.g.e.*, s. 223.

³⁷⁸ Polyb. 21.13.

³⁷⁹ Liv. 37.34.

³⁸⁰ Polyb. 21.14.

³⁸¹ Liv. 37.35.

³⁸² Liv. 37.36.

geride kaldığını duyunca oğlunu fidyemiz g nderek iyi dileklerde bulundu. Scipio Africanus, oğlunu aldığı için Antiokhos'a minnettardı ve oğlunu getiren refakatçi vasıtasıyla Antiokhos'a bir mesaj yolladı:

Antiokhos'a, benim ordugâha katıldığımı öğrenmeden önce savaşa girmemesini önermek dışında daha iyi bir yardımda bulunamam.³⁸³

Senatodaki düşmanları bu görüşmeyi, Roma'ya ihanet ettiği iddiasıyla Scipio Africanus'a karşı daha sonra kullanacaktı. Ancak Scipio Africanus Antiokhos'u yenerek  n yapmak istiyor olabilirdi ya da Scipio Asiaticus'un savaşta orduya iyi komuta edemeyeceğini ve tecrübeli Antiokhos karşısında yenileceğini d  n yordu; yüz yüze tartı ırlarsa savaş yapılmadan Antiokhos'un şartları kabul edebileceğini de  mit etmiş olabilir; oğlunun dönüş karşılığında Antiokhos'un savaş meydanında katledilmesini istemeyebilirdi. Gabriel'e göre Scipio Africanus, Scipio Asiaticus'un savaşı iyi y netebileceğine inanmıyordu, ancak hastalandığı için kardeşini ilerlemekten alıkoyamazdı. Bu yüzden Antiokhos'u ikna ederek savaşı engellemek istemesi muhtemeldi. Roma ordusu Sardeis'e ilerleyince Antiokhos Thyatira'ya çekildi. Roma ilerledikçe o daha da doğuya ilerledi ve Magnesia  ehrinin doğusundaki Campus Hyrcanius'ta pozisyon aldı. Bu geri çekilmeler zikzak hareketiyle olduğu için önemli bir zaman aldı. Antiokhos bu tarz bir geri çekilmeyle Scipio Africanus'un iyileşmesini ve Roma ordusunun komutasını almasını  mit etmiş olabilir. İki ordu 189 yılı kışında kar ıla tılar. Gabriel, Scipio Africanus Elaea'da olduğu için, Magnesia'daki savaş planının ordunun başında bulunan kardeşi Scipio Asiaticus'a ait olduğunu varsayar.³⁸⁴

Scipio Asiaticus'un birlikleri ve savaş hattı  u  ekildeydi: İki Roma lejyonu dışında, Latinler ve m ttetiklerden iki asker birlik vardı ve her birlik 5400 kişiden oluşuyordu. Romalılar merkezde, Latinler ise kanatlardaydı. Mızrak ılar ilk hatta yer alırken, veteranlar arkaya yakındı. Savaş hattında Scipio Asiaticus'la beraber Eumenes'in yardımcı birlikleriyle karışık olarak yer alan Akhaia'lı birlikler sağ kanattaydı ve bu yaklaşık    bin kişilik bir piyade gücüydü. Onun arkasında sekiz yüzü Eumenes'e ait, geri kalanı ise Romalı neredeyse    bini bulan bir süvari birliği ile Roma savaş hattının sağ tarafı çok güçlü gözüküyordu. Hattın sınırına ise her biri be  yüz adamdan oluşan Thrakia kabilesi Tralleis'i ve Giritlileri yerleştirdi.

³⁸³ Liv. 37.37.

³⁸⁴ Gabriel, **a.g.e.**, s. 225-227.

Sol kanadın çevresi nehir ve sarp tümseklerle sarılı olduğu için bir kuvvet yerleştirmeye gerek yok gibiydi bu yüzden buraya sadece dört süvari birliği yerleştirdi. Gönüllü olarak Roma ordusuna katılan iki bin kişilik Makedonia'lılar ve Thrakia'lılar ise ordugâhı koruması için arka tarafa sevk edilmişti. Antiokhos'un savaş hattı ise hem insan gücü hem de teçhizat bakımından Romalılara göre daha farklıydı. Birlikler çeşitli milletlerden oluşuyordu ve 16.000 kişilik merkezi oluşturan ana kısım *phalanks* olarak bilinen savaş tarzına göre dizilmişti. Savaş hattının ön kısmında on parçaya bölünen bu birliğin her iki parçasının arasına iki fil yerleştirildi. Fillerin sırtına yerleştirilen kulelerin her birinde dört silahlı adam duruyordu. *Phalanks*ın sağ tarafındaki beş yüz süvari, *cataphracti* denilen tam zırhla kaplı üç bin süvari ile birleştirilmişti. Bunlara *agema* denilen, Medlerden oluşan bin kişiye yakın seçkin bir atlı birliği eklendi. Kanadın biraz uzağında ise *argyraspides* dedikleri kraliyet askerleri vardı. Bunların yanında 1200 kadar at sırtında okçular vardı. *Phalanks*ın solunda ise Galatia'lı birliklerinden oluşan 1500 süvari ve Kappadokia kralı Ariarathes tarafından gönderilen iki bin süvari vardı. Yardımcı birlikler karışıktı. Üç bin zırhlı atlı ve bin kişiden oluşan kraliyet süvari birliği vardı. Bu süvari grubunun önünde tırpanla donatılmış savaş arabaları ve *dromadarius* denilen develer vardı. Bunları kullananlar yüksek yerden düşmana ulaşabilsinler diye 1,8 m uzunluğunda ince kılıçlar taşıyorlardı.³⁸⁵

Savaş başladıktan sonra sağ kanada komuta eden Antiokhos, Scipio Asiaticus'un nehre güvendiği için dört süvari birliği dışında Roma sol kanadını boş bıraktığını ve orada herhangi bir yardımcı birliği olmadığını fark etti. Antiokhos yardımcı birlikleri ve *cataphracti* ile hem cepheden hem de nehrin yanından dolanarak Roma süvarisine saldırdı ve üstünlük sağladıktan sonra bu kanadı baskı altında tuttu. Roma askerleri direnemeyerek kaçtı. Antiokhos'un piyadesi onları ordugâha kadar sürdü. Ancak Roma ordugâhından sorumlu *tribunus militum* Marcus Aemilius, Roma sol kanadının panik halinde çöktüğünü gördüğünde kaosu durdurmayı denedi ve adamlarına, kaçan iki bin kişilik Roma askerini karşılayarak öldürmeleri emrini verdi. Kılıç darbeleri onları düşman tarafına geri döndürdü. Böylece Marcus Aemilius, Scipio Asiaticus'u bir faciadan kurtarmış oldu. Roma sağ kanadı ise düşmanı bozmada başarılı olmuştu. Buna ek olarak kaçan birliklerin savaşa döndüğünü ve ordugâhtan daha kalabalık halde geri geldiklerini gören Antiokhos cesaretini kaybetti ve kaçtı. Romalılar daha sonra düşman ordugâhına saldırarak büyük bir katliam yaptılar. O gün elli bin piyade ve üç bin süvari öldü. On beş fil ele geçirildi. Romalılarından sadece üç bin piyade ve yirmi dört süvari öldürüldü, ancak pek çok yaralı vardı. Antiokhos ve Romalılar Sardeis'e

³⁸⁵ Liv. 37.39-40.

doğru çekildiler birkaç gün sonra ise Scipio Africanus geldi ve kardeşini barış görüşmelerine başlaması için ikna etti. Scipio Africanus, Antiokhos'un elçileriyle daha önce teklif edilen antlaşma şartlarını müzakere etti. Scipio Africanus, herşeyden önce Hannibal'ın teslimini istiyordu.³⁸⁶ Böyle bir talep öngörüldüğü için Hannibal kaçmayı başardı, ancak daha sonra Karadeniz'de küçük bir krallıktayken intihar etti. Antiokhos ise Roma'nın barış şartlarını kabul etti. Scipio Asiaticus ordusunu Magnesia, Tralles ve Ephesos'ta kış ordugâhlarına dağıttı. Scipio Africanus 188'de Roma'ya döndü.³⁸⁷

H. Pydna Savaşı

191 yılında Boii'ye karşı zafer elde eden Publius Cornelius Scipio Nasica'nın oğlu olan Publius Cornelius Scipio Nasica Corculum 169 yılındaki *aedilisliğinden* bir yıl sonra *tribunus militum* olarak konsül Lucius Aemilius Paullus'un yanında III. Makedonia Savaşı'nı (171-168) sona erdiren Pydna Savaşı'nda görev yaptı.³⁸⁸

II. Makedonia Savaşı'ndan sonra V. Philippos'un Makedonia'yı tekrardan aktif bir devlet haline getirme çabası, Romalıların Makedonia'nın sınırları dışında yeniden dirilmesini engelleme girişimleriyle sonuçlanmıştı. V. Philippos 179'da öldükten sonra yerine geçen Perseus'un Thrakia'daki faaliyetleri ve Prousius ile ittifakı, Pergamon kralı II. Eumenes'in Roma'ya giderek Perseus'u şikayet etmesine yol açtı. Perseus doğrudan Roma'yı hedef almamıştı, ancak Roma'nın İspanya ile Liguria'da uzun süredir devam eden savaşları bitmişti ve konsüller askeri şöret elde etmek için yeni harekât alanları arayışındaydı. Roma'nın III. Makedonia Savaşı'na neden karar verdiği kesin olarak bilinmemektedir. Hatta Perseus'un Roma ile görüşme isteği engellendi ve görmezden gelindi.³⁸⁹

III. Makedonia Savaşı'ndaki mücadele 168 yılında Pydna'da yapılan savaşa kadar sürdü. Savaşın hemen önce Perseus, Elpeus Nehri'nin sol kıyısını konsül Aemilius Paullus'un geçmesini engellemek için kuvvetlendirmişti. Aemilius, Perrhaebia'lı iki tüccardan Perseus'un beş bin adamını Pythium ve Petra geçidinde savunmasız bir şekilde konuşlandırdığı istihbaratını alınca bir çevirme harekâtı yapmaya karar verdi ve Scipio Nasica Corculum'u Q. Fabius Maximus'la beraber daha önce toplanan savaş konseyinde tasarlandığı üzere Makedonia'nın iç kısımlarını yağmalamaya gönderiyormuş süsü vererek Heracleum'a

³⁸⁶ Gabriel, **a.g.e.**, s. 227-228; Liv. 37.42-45.

³⁸⁷ **A.e.**, s. 228.

³⁸⁸ T. Robert S. Broughton, **The Magistrates of the Roman Republic Volume I: 509 B.C.-100 B.C.**, American Philological Association, 1951, s. 424,429.

³⁸⁹ Errington, **a.g.e.**, s. 242-243.

gönderdi.³⁹⁰ Polybios anlatısında bu görevi Corculum'un gönüllü olarak üstendiğini ifade eder.³⁹¹ İstihbaratı getiren tüccarların rehberliğinde kendi komutasına verilen birlikle geceleyin düşmana görünmeden Pythium'a ulaşan Corculum'un³⁹² burada yaptıkları hakkında antik kaynaklarda uyuşmazlıklar vardır. Bu kaynaklardan en önemlisi Corculum tarafından muhtemelen Numidia kralı Masinissa'ya hitaben yazdığı bir anı yazısıdır. Bu yazıdan bazı bölümler ise Plutarkhos'un Aemilius Paullus biyografisinden bize ulaşır ve buradaki pasajlarda Corculum'un söyledikleri, Polybios'un asıl hikâyesi ve Livius'un Polybios'tan aktardığı 44. kitabındaki kısımlarla çelişir. Corculum'a Olympos etrafındaki çevirme harekâtında eşlik eden birliklerin sayısı, Petra geçidini koruyan Makedonia'lı birliklerin sayısı, Perseus'un Petra geçidindeki kurduğu garnizonun zamanlaması, 21 Haziran gecesini ay tutulması esnasında Roma ordugâhının ruh hali ve Pydna Savaşı'nın nasıl başladığı en önemli farklılıklardır.³⁹³ Polybios'a göre Corculum bölgeye vardığında uykuda olan düşmanı kolayca tepeden attı.³⁹⁴ Ancak Corculum'un kral Masinissa'ya hitaben söyleminde ise dağın dik bir bayır olmasına rağmen korumasız olduğu için geçidi rahatlıkla ele geçirebilecek Corculum, yanındaki Giritli askerlerden biri Perseus'a kaçıp olanları anlatınca Perseus'un geçidi tutmaları için gönderdiği takviye birliklerle tepenin zirvesinde çarpışmak zorunda kaldı ve Thrakia'lı bir asker tarafından yaralandı. Çarpışmada nihai olarak Makedonia'lılar kaçtı. Bu yenilgiden sonra Perseus ordugâhını bozarak savaşın yapılacağı yer olan Pydna'ya çekildi. Corculum ise Aemilius Paullus ile güçlerini birleştirdi.³⁹⁵ Pydna'da kavurucu sıcak sebebiyle ordusunun savaş hattını tamamen oluşturamayan ve savaşı ertelemeye karar veren Aemilius Paullus ile tüm komutanlar aynı fikirde olmasına rağmen Corculum savaşa girilmesi gerektiğini aksi takdirde düşmanı gece Makedonia merkezine doğru takip etmek zorunda kalırlarsa aşırı zahmet ve tehlikeye girileceğini ileri sürdü ve düşmanla düz ovada savaşma fırsatının kaçırılmaması gerektiğini tavsiye etti.³⁹⁶ Ancak Aemilius Paullus bunu kabul etmedi ve savaş bir sonraki gün yapıldı.

Savaş yapıldığında Makedonia ordusundaki yirmi bin mızraklı piyade tek bir kitle halinde, Roma hattını geriye doğru sıkıştırırsa da lejyonerler yükse bir zemine çekilerek

³⁹⁰ Liv. 44.35.

³⁹¹ Polyb. 29.14.

³⁹² Liv. 44.35; Plut. **Vit. Aem.** 15.3.

³⁹³ Paul J. Burton, "The ἐπιστόλιον of Scipio Nasica and the Battle of Pydna in 168", **Rome and the Third Macedonian War**, Cambridge University Press, 2017, s. 214.

³⁹⁴ Polyb. 29.15.

³⁹⁵ Plut. **Vit. Aem.** 16-17.

³⁹⁶ Liv. 44.36; Plut. **Vit. Aem.** 17.

tekrardan savaş düzenine geçmişti. Makedonia *phalanksı* ise o ana kadar ileri doğru akın etmiş ve düzenleri bozulmaya başlamıştı. Romalılar, Makedonia ordusundaki bu boşlukları iyi değerlendirdi; kullandıkları *gladiusun*, mızraklılar karşısında sağladığı yakın mesafe avantajından faydalanarak savaşın seyrini değiştirdiler. Böylece Roma ordusu *phalanksa* karşı bir kez daha üstünlük sağladı ve savaşı kazandı.³⁹⁷ Bu savaşa Corculum'un yanı sıra henüz on yedi yaşında olan Aemilius Paullus'un öz oğlu ve Scipio Africanus'un evlatlık torunu Scipio Aemilianus da katılmıştı. Scipio Aemilianus, savaş kazanıldıktan sonra kaçan düşmanı takip eden kalabalığın peşine takılmıştı, ancak başka bir yöne sürüklenmiş ve Roma ordusuyla bağlantısı kesilmişti. Aemilius Paullus endişelenmişti, ancak Scipio Aemilianus geç de olsa döndü.³⁹⁸

I. Dalmaçya Zaferi

Scipio Nasica Corculum, ikinci kez konsül seçildiği 155 yılında Dalmaçyalılara karşı sefere çıktı. Savaşın sebebi Roma müttefiki Illyria'lıların saldırıya uğramasıydı.³⁹⁹ Dalmaçyalılar, Romalıların gönderdikleri elçilere saygısızca cevap verdiler ve hatta diğer ulusların elçilerini tutuklayıp öldürdüler. Bunun üzerine Corculum, Dalmaçyalıların şehirlerini ele geçirdi esir aldıklarını da köle olarak sattı.⁴⁰⁰ Strabon, onların şehri Dalmium'un bir zamanlar büyük bir şehir olduğunu, ancak bölge halkının aç gözlülüğünden dolayı Corculum'un orayı küçük bir şehre çevirerek sadece koyunların merası olacak bir düzlük haline getirdiğinden bahseder.⁴⁰¹

J. Kartaca Kuşatması*

III. Kartaca Savaşı'nın çıkış sebebi oldukça tartışmalı bir konudur. Badian, Roma'nın 2. yüzyılın ortasından itibaren hamilikler uygulamasından vazgeçerek, yenilenler üzerinde doğrudan egemenliği esas alan bir politika izlediğini ileri sürer.⁴⁰² Mommsen'e göre Romalılar Kartacalıların ticari gücünden korkuyorlardı ve II. Kartaca Savaşı'ndan sonra Kartaca'nın yeniden doğduğuna inanıyorlardı. Bu özellikle Cato ve yakın çevresini korkutuyordu. Cato'nun politikası, denizaşırı bölgelerin Roma'ya bağlanmasını isteyen kesimler ve bu

³⁹⁷ Faulkner, **a.g.e.**, s. 128.

³⁹⁸ Liv. 44.44.

³⁹⁹ Liv. **Per.** 47.10.

⁴⁰⁰ Cass. Dio. 20.25.

⁴⁰¹ Str. 7.7.5.

* Bohec'e göre III. Kartaca Savaşı, genel anlamda savaşlar kategorisine girmez ve aslında tek bir askeri harekât olarak tek bir şehrin kuşatılmasıdır. Gerçekte başlığın "Kartaca Kuşatması" olması daha uygun olacaktır bkz. Yann Le Bohec, "The Third Punic War: The Siege of Carthage (149-146 BC)" **A Companion to The Punic Wars**, Wiley- Blackwell, 2011, s. 430.

⁴⁰² Ernst Badian, **Foreign Clientelae: 264-70 B.C.**, Oxford University Press, 1958, s. 84-115.

varlıklı ticaret kentinin yıkılmasından sonra kalacak mirasa konmaya hevesli kişiler tarafından destek bulmuştu.⁴⁰³ Savaşın sebebinin psikolojik olduğu görüşü ise Roma'nın Hannibal'ın şokunu bir türlü atlatamamasına dayanıyordu. Galyalılarından sonra Kartacalılar da Roma'nın kalıtsal düşmanı olmuştu. Güvenlik ihtiyacı geçmişte birçok savaşı tetiklemişti. Bu yüzden Bohec'e göre savaşın en büyük sebebi kolektif psikolojidir. Ayrıca Romalıların Hannibal'a karşı kazandığı zafer, Roma emperyalizmini kontrolden çıkarmıştı.⁴⁰⁴ Marcus Porcius Cato senatodaki her konuşmasını "Kartaca yıkılmalıdır!" (*Carthago delenda est*) sözü ile bitirirken⁴⁰⁵ Scipio Nasica Corculum "Kartaca korunmalıdır!" (*Carthago servanda est*) diyerek buna karşı çıkıyordu.⁴⁰⁶

II. Kartaca Savaşı sonunda yapılan antlaşmayla Kartaca'nın bir ordu tutması yasaklanmıştı. 153'te Numidia kralı Masinissa, Kartaca'nın bu zayıflığından faydalanarak Kartacalıların güçsüz birliklerini Oroscopa'da mağlup etti. Bu kolay zaferle Campi Magni ve Thusca'yı ele geçirdi. Bunun üzerine Kartaca'nın ileri sürdüğü savunma birliklerinin haklılığına karşı herhangi bir görüş duymak istemeyen Roma senatosu, bunu antlaşmayı bozan bir hareket olarak değerlendirerek savaş ilan etti.⁴⁰⁷

Senato, savaş kararı aldıktan sonra 149 yılı konsülleri Marcus Cenrosinus ve Manilius ordularını Afrika'ya transfer etmek için en uygun mevki olan Sicilya'da topladı.⁴⁰⁸ İki konsül harekete geçmeden önce Romalıların gelenek ve mizacına uygun olarak düşmanı mümkün olduğunca güçsüzleştirmeye çalıştılar.⁴⁰⁹ Konsüller, Sicilya'dan ayrılmadan önce savaştan kaçınmak için her türlü tavizi vermeye hazır bir şekilde gelen Kartacalı elçilere iyi niyetlerinin bir göstergesi olarak büyük ailelerin oğulları arasından üç yüz rehine teslim etmelerini istediler, ancak rehinelere teslim almalarına rağmen ordularıyla denizi geçip bir zamanlar Scipio Africanus'un ordugâh kurduğu Utica yakınındaki Castra Cornelia'da karaya çıktılar.⁴¹⁰ Burada yeni bir talepte bulunan konsüller, eğer Kartacalılar gerçekten barış istiyorlarsa silahlara sahip olmalarına gerek olmadığını bildirdiler. Bunun üzerine Kartacalılar limanları ve gemilerindeki cephaneliği ve ekipmanlarını tahliye ettiler. Elçilerle beraber gönderilen

⁴⁰³ Theodor Mommsen, **The History of Rome**, çev. William P. Dickson, C. 4, Cambridge University Press, 2009, New York, s. 23-24.

⁴⁰⁴ Bohec, **a.g.e.**, s. 434-435.

⁴⁰⁵ Ben Kiernan, "The First Genocide: Carthage, 146 BC", **Diogenes**, s. 27.

⁴⁰⁶ Scipio Nasica Corculum'un Cato'ya olan muhalefeti için bkz. aş. s. 152.

⁴⁰⁷ Bohec, **a.g.e.**, s. 435.

⁴⁰⁸ App. **Pun.** 75.

⁴⁰⁹ Bohec, **a.g.e.**, s. 437.

⁴¹⁰ App. **Pun.** 76-78.

Scipio Nasica Serapio ve Gnaeus Cornelius Hispanus, Kartacalıları 200.000 zırh ve iki bin mancınık teslim aldı.⁴¹¹ Kartacalı senatörler nihai olarak barış sağladıklarını düşünerek aldandı. Konsüller bu kez Kartaca halkının, limanlara çok yakın olan şehirlerini terk ederek kıyıdan uzaktaki kırsal bölgelere yerleşmelerini istedi.⁴¹² Bu son talep Kartaca'nın sabrını taşırdı ve Roma'ya savaş ilan ettiler. Tüm zanaatkarlar yeni zırh takımları yaparken yerliler askere çağırıldı. Atölyelerden her gün yüz kırk kalkan, üç yüz kılıç, beş yüz mızrak ve bin mancınık çıktı.⁴¹³

Bunun üzerine konsüller hızlıca Kartaca'ya ilerledi. Manlius ordusunu berzahu koruyan duvara karşı ilerletti ve duvarları aşmak için yaptığı üç denemede de başarısız oldu. Censorinus ise donanmayı şehrin güney tarafındaki Tunus Gölü'nün yakasındaki daha zayıf bir duvara götürdü.⁴¹⁴ Askerlerin bir kısmı karaya çıktıktan sonra merdivenleri duvara dayarken bir kısmı ise karaya çıkmadan doğrudan gemilerinin pruvalarından duvara dayadılar. Kartacalıları her iki saldırıya da ok yağmuruyla cevap verdiler. Bu katı direnç karşısında ikinci bir girişim de sonuçsuz kalınca Romalılar duvarların dışında ordugâh kurdular. Hasdrubal ordusunu Roma ordusunun arkasına, gölün diğer tarafına getirerek Roma askerlerini tedirgin etti. Censorinus'un tahta toplaması için gönderdiği birlik Himilco Phameas ve Kartaca süvarileri tarafından pusuya düşürüldü ve beş yüz adam öldürüldü.⁴¹⁵

Duvara tırmanma girişimleri sonuçsuz kalınca Censorinus iki şahmerdan inşa ettirdi. Biri *tribunus militum*ların sorumluluğunda altı bin asker tarafından, diğeri ise kürekçiler tarafından sürüldü. İki gedik açılrsa da Kartacalıları gün sonuna doğru Romalıları sürmeyi başardılar ve gediği kapatmak için ellerinden geleni yaptılar. Buna ek olarak geceleyin bir saldırı birliği dışarı çıkarak her iki Roma makinesini de ateşe vererek çalışmaz hale getirdi, ancak gün ışıdığıında bir gediğin tam olarak kapatılmadığı görüldü. Tehlikenin farkında olan Kartacalıları hemen savunma pozisyonuna geçtiler, bir grup oklarla yakındaki evlerin çatılarına çıkarken diğeri duvardaki boşluğun arkasına geçti. Romalılar hızlıca gediğe saldırdı, ancak bu şiddetli hücum kötü bir şekilde düzenlendi ve kısa süreli bir başarıdan sonra da tıkanı. *Tribunus militum*lardan biri olan Scipio Aemilianus, Scipio Africanus'un büyük oğlu Publius Cornelius Scipio'nun evlatlık oğluydu. Scipio Aemilianus birliklerini birkaç parçaya ayırarak tuttu ve onları şehrin içindeki büyük kitleyi takip etmek yerine gediğin etrafındaki duvarı

⁴¹¹ App. **Pun.** 80.

⁴¹² App. **Pun.** 88.

⁴¹³ App. **Pun.** 93.

⁴¹⁴ Goldshworthy, **The Fall of Carthage**, s. 341.

⁴¹⁵ App. **Pun.** 97.

savunmak için konuşlandırdı. Kartacalılar içeri giren Romalıları geri sürdüklerinde Scipio Aemilianus'un duvarın etrafındaki adamları kaçanların güvenli bir şekilde geri çekilmelerini sağladı. Böylelikle olası bir facianın önüne geçen bu hareket, konsülden daha akıllıca davrandığı için Scipio Aemilianus'a ün kazandırdı.⁴¹⁶

Censorinus'un göl tarafındaki ordugâhı sağlıklı bir noktadaydı. Ordugâhta hastalık yayılmaya başlayınca konsül denize yakın bir konuma geçmek zorunda kaldı. Kartacalılar rüzgârın Romalıları tarafına doğru estiğini fark edince Roma donanmasının üzerine kundak gemileri gönderildi ve Romalıları pek çok kayıp verdi. Kısa bir süre sonra Censorinus seçimi yönetmek için Roma'ya gitti. Kartacalılar bu kez geceleyin Manilius'un Roma ordugâhının hendeğine köprü kurmak için tahtalar taşıdılar ve çitleri sökmeye başladılar. Gece saldırısında herkes şaşkınlık içindeyken Scipio Aemilianus bir grup atıyla ordugâhın arka kapısından dışarı çıktı ve dolanarak Kartacalılara yandan saldırdı. Kartacalılar kargaşa içinde geri çekildi. Böylece Scipio Aemilianus Romalıları ikinci kez kurtarmış oldu.⁴¹⁷

Manilius Kartacalıları baskı altına alamayınca on bin piyade ve iki bin süvari geri çekti ve Kartacalıları kırsal kesimde sadık kalan bölgeleri yağmalamayı denedi. Yiyecek arayan birliğe öncülük eden *tribunuslar* adamların dağılmasına izin verdi. Afrikalı süvari birliğinin başında bulunan Himilco Phameas Roma birliklerini pusuya düşürerek ağır kayıplar verdirdi. Scipio Aemilianus birliklerini birbirlerinden çok uzakta tutmuyordu ve bir atlı grubu, yiyecek arayan silahsız grubu bu gibi saldırılara karşı daima koruyordu. Bu sebepten dolayı Phameas bir tek Scipio Aemilianus'a saldıramamıştı.⁴¹⁸ Geçmişte Phameas'ın atalarından biri ile Scipio Aemilianus'un dedesi olan Scipio Africanus arasında bir dostluk vardı. Bu yüzden Roma ordugâhında, Phameas'ın Scipio Aemilianus'a kasten saldırmadığına dair söylentiler de yayılmıştı. Romalıları erzak aramaktan döndükten sonra Kartacalılar deniz yoluyla Romalıların müstahkem mevkinde saldırdı. Manilius birliklerini içerde tutarken Scipio Aemilianus süvarilerden on *turmae* alarak çıktı. Scipio Aemilianus'un atlıları geceleyin yanan meşalelerle Kartacalıları yaklaşıp saldırıyormuş gibi bir manevra yaptılar. Süvarilerin yanan meşalelerle yaptıkları bu manevra onları daha kalabalık bir şekilde saldırıyormuş gibi gösterince Kartacalılar paniğe kapılarak şehre geri çekildiler.⁴¹⁹

⁴¹⁶ App. **Pun.** 98.

⁴¹⁷ App. **Pun.** 99.

⁴¹⁸ App. **Pun.** 100; Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 344.

⁴¹⁹ App. **Pun.** 101; Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 344.

Manilius, Hasdrubal'a karşı Nepheris'e bir sefere girdi. Scipio Aemilianus kayalıklar, geçitler ve sık ağaçlıklarla çevrili bir yoldan gidileceği için bu seferin yapılmasını istememişti. Kartacalılar bir vadinin bitimindeki küçük bir nehir yatağında ordugâh kurmuştu. Buraya ulaşmak için önce aşağı inmek sonra ise yokuş çıkmak zorunluydu. Scipio Aemilianus Manilius'a Hasdrubal'ın bir saldırı yapmak için çok elverişli bir konumda olduğunu ve saldırıyı başka bir zamana bırakmasını tavsiye etse de kabul edilmedi. Scipio Aemilianus savaşılacaksa da yenilme ihtimallerine karşı bir önlem olarak nehrin kendi taraflarına bakan kısmında bir ordugâh kurmaları gerektiğini aksi takdirde sığınabilecek bir yer bulamayacaklarına dair bir başka tavsiyede daha bulundu, ancak bu da kabul edilmedi ve Manilius nehrin karşısına geçerek Hasdrubal ile karşılaştı. Çarpışma sonunda her iki tarafta sonuç alamadı. Hasdrubal müstahkem mevkisine çekildi. Manilius ise yaptığı saldırı girişiminden pişman olarak nehre geri çekildi. Nehrin sığ yerlerinin azlığı sebebiyle karşıya geçiş zordu ve safları bozmak gerekiyordu. Hasdrubal Roma ordusunun bu düzensizliğini görünce ani bir şekilde arkadan saldırdı ve Romalıların çoğu kaçmaya başladı. Manilius'u bu çarpışma riskini almaya zorlayan ve Scipio Aemilianus'un tavsiyelerine karşı çıkan *tribunus militum*ların üçü bu çarpışmada öldürüldü. Üç yüz süvarinin başında bulunan Scipio Aemilianus bir miktar daha Romalı süvari toplayarak bir dizi saldırıya öncelik etti. Böylece Afrikalılar Scipio Aemilianus'a yönelerek geçiş yapan diğer askerlere daha az baskı yaptılar. Romalılar alelacele nehri geçtikten sonra Scipio Aemilianus ve adamları ok yağmuru altında büyük bir zorlukla karşıya geçebildi. Hasdrubal daha sonra bu çarpışmanın başlarında düşman tarafından nehrinden koparılacak bir tepeye sığınmış olan dört Roma *cohors*unun etrafını sardı. Romalıları bunu öğrendiklerinde, bazıları bir azınlık için tüm orduyu tehlikeye atmayıp geri çekilmeye devam etmek istiyordu. Scipio Aemilianus ise süvari birliğinden adamlar seçerek harekete geçti ve Roma askerlerinin kuşatıldığı tepeden dar ve derin bir geçitle ayrılan bir başka tepeyi aldı; iki tepenin zemininin kavisli olduğunu fark etti ve dolanarak düşmanın etrafını sardı. Bunun üzerine Hasdrubal'ın ordusu kargaşa içinde kaçtı. Scipio Aemilianus'un kurtardığı adamlarla birlikte güvenli bir şekilde geldiğini gören askerler sevinç naraları atarak Scipio Aemilianus'a dedesi Scipio Africanus'a geleceği görmesini sağlayan aynı tanrının yardım ettiği fikrini benimsediler. Scipio Aemilianus Hasdrubal'a bir elçi göndererek ölen *tribunus*ların gömü işlemlerinin yapılmasını istedi. Hasdrubal cesetler arasında aradığı *tribunus militum*ları mühürlü yüzüklerinden tanıdı. Sıradan askerler sadece demir yüzük

takarken *tribunus militum*lar altın yüzük takıyordu. Hasdrubal, Scipio Aemilianus'un bu ricasını kabul ederek onları gömdü.⁴²⁰

Kartaca kuşatması için bu aşamaya kadar geçen sürede Roma güçleri başarısız olsa da Scipio Aemilianus'un başarıları senatoya bildiriliyordu. Bu arada Roma elçileri Kartaca'ya karşı yardım istemek için gittikleri Masinissa'nın yaşlılığından ve hastalıklarından dolayı daha fazla yaşayamayacağını gördüler. Dedesi Scipio Africanus ile Masinissa'nın dostluğu sebebiyle Scipio Aemilianus Numidia'ya çağrıldı. Scipio Aemilianus'un varmasından kısa bir süre önce Masinissa 148 yılının ilk aylarında son nefesini verdi. Oğullarını mirasının paylaşılmasında Scipio Aemilianus'a itaat etmeleri konusunda tembihlemişti. Scipio Aemilianus, Masinissa'nın meşru oğullarına hediye olarak cariyeler ve hazinelerle birlikte kral ünvanını verdi. En büyüğü Micipsa'ya kraliyet sarayının bulunduğu Cirta şehrini verdi; Gulussa'yı savaş ve barışla ilgili konularda yönetici yaptı; en küçüğü Mastanabal'ı kendi aralarındaki meselelerde karar vermesi için hâkim olarak görevlendirdi. Scipio Aemilianus Gulussa'yı Roma'ya yardım etmesi için kendisiyle beraber getirdi. Gulussa'nın desteğini alan Scipio Aemilianus daha sonra yaptığı bir görüşmeyle Himilco Phameas'ı da Roma tarafına geçirdi.⁴²¹

Scipio Aemilianus'un tavsiyesini dinlemeyerek Hasdrubal'a karşı yaptığı saldırı sonucunda başarısızlığından utanan Manilius gelecek yeni konsülün yerini almasından önce kendini kanıtlamak istiyordu ve Nepheris'e bir kez daha saldırı yapmaya karar verdi. Scipio Aemilianus'un bir önceki seferde tavsiye ettiği yerde ordugâh kurdu, ancak hiçbirşey başaramadı. Manilius sadece on beş günlük bir erzak almıştı ve geçen seferki gibi olası bir düşman saldırısından korktuğu için geri çekilemiyordu, bu yüzden on yedi gün düşmanla yüz yüze kaldı. Manilius ve ordusunun kötü durumu Scipio Aemilianus'un Roma tarafına geçen Himilco Phameas'ın ve Gulassa'nın adamlarının kılavuzluğunda gerçekleştirdiği yiyecek arama seferinden dönmesiyle geçti. Scipio Aemilianus, Himilco Phameas ile birlikte Roma'ya döndü. Askerler *tribunus militum*luk görevinde gösterdiği başarılarından ötürü sadece Scipio Aemilianus'un Kartaca'yı alabileceğine inandıkları için Scipio Aemilianus'u alkışlarla ve Afrika'ya konsül olarak geri gelmesi dualarıyla gemiye bindirmişlerdi. Pek çoğu bu kanaatlerini Roma'daki akrabalarına mektuplarla ilettiler. Senato Scipio Aemilianus'a övgüde bulunarak Himilco Phameas'a altın kopçalarla mor bir kaftan, altından koşum takımıyla bir at, eksiksiz bir zırh takımı ve 10.000 drahmi para verdi. Yaklaşık 56 kg gümüş tabak ve dayalı

⁴²⁰ App. **Pun.** 102-104.

⁴²¹ App. **Pun.** 105-107.

döşeli bir çadır verdiler. Himilco Phameas Roma ile iş birliği içinde olacağına söz verdi ve Afrika'daki Roma ordugâhına yelken açtı.⁴²²

148 yılının yeni konsüllerinden Lucius Calpurnius Piso Caesoninus, donanma komutanı Lucius Mancinus ile birlikte Afrika'ya gitti ve Kartaca'nın etrafını ablukaya aldı. Romalılar aynı zamanda bölgedeki daha küçük şehirleri boyunduruk altına almaya karar verdi, ancak sonuç etkileyici değildi, Aspis üzerine karadan ve denizden yapılan saldırı başarısız oldu ve Hippagreta'nın uzun süren kuşatmasında başarı sağlanamadı. Kartacalılar ise durumdan memnundu. Makedonia'da Perseus'un tahtına hak iddia eden Andriskos'a müttefiklik teklifi için elçi gönderdiler. Andriskos Thrakia'lı kabilelerden ordu toplayarak bir Roma ordusunu yendi ve komutadaki *praetor* öldürüldü.⁴²³

Alınan başarısız sonuçlardan dolayı Roma halkı endişeliydi ve Scipio Aemilianus'un *tribunus militum* iken yaptığı kahramanlıkların üstünden çok uzun zaman geçmemiştir. Arkadaşları ve akrabalarına mektup yazan askerlerin çağrılarında Kartaca'ya konsül olarak gönderilmesine yönelik yoğun bir istek vardı. Seçimler yaklaşıyordu ve Scipio Aemilianus yaşından dolayı *aediles curules* makamı için adaydı. Yasalar onun bu yaşta konsül olmasına izin vermiyordu. Bunun üzerine Roma halkının yoğun isteğiyle bu yasa tek bir yıl için yürürlükten kaldırıldı ve Scipio Aemilianus konsül seçildikten sonra tekrardan uygulamaya koyuldu. Diğer konsül Gaius Livius Drusus *pleb* olmasına karşın çok zengin ve nüfuz sahibi bir ailenin üyesiydi. Afrika komutanlığını isteyerek bunun her zamanki gibi kura ile seçilmesini talep etti. *Tribunus*lardan biri müdahale ederek konuyu halka taşıdı ve çoğunluk Scipio Aemilianus'ta karar kıldı. Scipio Aemilianus'a ayrıca yeni birlikler toplamasına izin verildi. Pek çok gönüllü Scipio Aemilianus'a katıldı.⁴²⁴

Konsül Scipio Aemilianus 147 yılının başlarında önce Sicilya'ya oradan da Utica'ya geçti. Kartaca duvarlarının bir bölümü kayalıklarla korunduğu için ek bir savunmaya gerek duyulmayarak ihmal edilmişti. Donanma komutanı Mancinius bunu fark etti ve bazı askerler cesurca tırmandı. Kartacalılar az sayıda olan Romalıları küçümseyerek bu kayalıklara bitişik bir kapı açıp saldırdılar, ancak Romalılar onları geri püskürterek açık kapıdan şehre daldı. Mancinus ve beraberindekiler gemilerden arkadaşlarına yardıma gitmek için koştu. Gün batımı yakındı ve duvarda güçlü bir pozisyona yerleşerek geceyi orada geçirdiler. Erzaksız olan Mancinius, bu sırada iç bölgedeki bir kasabayı kuşatan Lucius Calpurnius Piso'yu ve

⁴²² App. **Pun.** 107-109.

⁴²³ App. **Pun.** 110-111; Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 346.

⁴²⁴ App. **Pun.** 112.

Utica'daki *magistratus*ları yardıma çağırdı ve hızlıca erzak göndermelerini istedi.⁴²⁵ Aynı akşam Utica'ya varan Scipio Aemilianus oradan Kartaca'ya doğru yola çıktı ve askerlerine şehre yaklaşacakları zaman düşmana devasa sayıda bir görünüm vermeleri için ayağa kalkmaları talimatını vermişti. Şafağın erken saatlerinde Kartacalılar her taraftan saldırınca, Mancinus üç bin silahsız adamının etrafında beş yüz silahlı adamla bir daire oluşturarak direndi. Roma askerleri duvara yaslanmış bir vaziyette, bitiminde kayalıkların olduğu bir uçuruma itilme noktasındayken Scipio Aemilianus ortaya çıktı. Scipio Aemilianus'un donanmasını son derece kalabalık gören Kartacalılar aşamalı olarak geri çekildi ve tehlikede olan Roma askerleri gemilere alındı. Scipio Aemilianus yeni donanma komutanı Serranus'la beraber geldiği için Mancinus'u Roma'ya gönderdi ve Kartaca'ya uzakta olmayan bir yere ordugâhını kurdu. Kartacalılar surlarının yaklaşık olarak 1 km ilerisinde Scipio Aemilianus'un karşısında ordugâh kurdular.⁴²⁶

Kartaca kuşatması boyunca Roma ordusunun disiplini hiçbir zaman en iyi seviyede olmamıştı ve başarısızlıkla geçen aylar ordunun durumunu daha da kötü hale getirmişti. Scipio Aemilianus eski sıkı disiplini yenileme niyetini askerlerine bildirdi ve doğrudan bir savaştan ziyade yağma yapmaya gelen pek çok işe yaramaz insanı ordugâhtan kovdu. Daha sonra ise eski kaleyi (Byrsa) koruyan en büyük dış mahallelerden biri olan Megara'ya saldırdı. Surun iki ayrı bölümüne gece boyunca ilerleyen Roma askerlerini geç fark eden Kartaca askerleri ok yağmuruyla onları geri püskürttü, ancak Romalılar komşu duvarda terk edilmiş bir kuleye tırmanarak karşıya attıkları tahtalarla surun üzerinde geçerek Kartacalılarla çarpıştılar ve sonunda bir kapının kontrolünü ele geçirmeyi başardılar. Scipio Aemilianus'u dört bin adamıyla birlikte içeri alınca Kartacalılar panikledi ve surların dışındaki ordugâhta bulunanlar da dahil olmak üzere Byrsa'ya kaçtılar. Megara'da bol ağaçlıklar ve her yöne akan sularla dolu derin hendekler olduğu için karanlıkta düşmanı takip etmek, pusuya düşme olasılığından dolayı tehlikeliydi. Scipio Aemilianus kalıcı olarak tutacağı bir mevki olmadığına karar vererek ordugâhına geri çekildi. Megara'ya yapılan saldırı sebebiyle çileden çıkan Hasdrubal, gün aydınlandığında kalenin üzerine getirdiği Romalı tutsakların gözlerini ve dillerini demir kancalarla parçaladı; bazılarının ayak tabanlarını parçalayıp parmaklarını keserken bazılarının ise derisini yüzdü. Bu işkenceden canlı kalanları ise duvarın tepesinden

⁴²⁵ App. **Pun.** 113.

⁴²⁶ App. **Pun.** 114.

aşağıya fırlattı. Bu zalimliğe Kartaca senatosu bile sessiz kalmadı ve Hasdrubal'ı kınadı. Hasdrubal ise yaşananlardan hoşnutsuz olan senatörleri ölüme mahkûm etti.⁴²⁷

Scipio Aemilianus bu olaydan sonra şehrin etrafını daha sıkı ablukaya aldı. İlk olarak önceki gün düşman tarafından terk edilen ordugâhı yaktırdı. Daha sonra ise berzah üzerindeki konumunu ileri taşıdı ve burada her türlü engelleme girişimine rağmen yirmi gün boyunca bir dizi istihkâm yaptı. Aralarında kulelerin de olduğu 4 m yüksekliğinde inşa edilen bir surun desteğinde devasa hendekler kazıldı. Surun arasındaki kulelerden biri, şehre karşı bir gözetleme noktası oluşturmak amacıyla özellikle yüksek inşa edilmişti. Berzaha hâkim olan tüm blok kara yoluyla şehre ulaşılmasını imkânsız kılıyordu. Kartacalılar deniz yoluyla ve Afrika içlerinden getirilen erzaklarla yetinmek zorunda kaldı. Hasdrubal gelen az erzağı ise şehri aktif olarak savunan otuz bin askerine dağıtıyordu. Dolayısıyla halk açlıktan ölmeye başlamışken o ve çevresindekiler Kartaca halkını rahatsız eden bir lüks içindeydi.⁴²⁸

Bunu hisseden Scipio Aemilianus batı tarafındaki liman girişini kapatmayı planladı. Bu amaçla göl ile deniz arasında uzanan toprak uzantısından başlayarak limanın ağzına doğru toprak bir set nakletti. Bu set denizin dalgaları tarafından sürüklenmesin diye içini ağır taşlarla doldurdu. Toprak set üstte 7 m genişliğinde altta ise bunun dört katı kadardı. Kartacalılar bu çalışmayı muhtemelen uzun zaman alacağı ya da imkânsız olduğu düşüncesiyle küçümsemişlerdi, ancak bütün ordunun istekli bir şekilde hareket ettiğini ve gece gündüz ara vermeden çalıştığını gördüklerinde paniklediler. Bu yüzden suyun derinliğinden ve rüzgârın şiddetinden dolayı bir set bulundurmanın imkânsız olduğu orta denizde başka bir giriş açmaya başladılar. Gizlice yaptıkları bu kazıya kadınlar ve çocuklar da yardım etti. Aynı zamanda ellerindeki eski malzemelerden bir miktar *triremis* ve *quinqueremis* inşa ettiler. Bunlar tamamlandığında şafak vakti yeni girişi açarak diğer küçük gemilerle birlikte elli *triremi* dışarı çıkardılar. Romalılar kendileri için ani olan bu olaya çok şaşırdılar. Kartaca gemileri kısa bir gösteriden sonra limana döndü. Üç gün sonra tekrar çıkan Kartaca donanması, Romalılarla bir deniz savaşı yaptı. Savaş boyunca Kartaca'nın küçük gemileri daha büyük olan Roma gemilerinin etrafını alttan sararak arka tarafına delikler açıyor ve küreklerini, dümen yelpazesini kırıyorlardı ve hızlıca saldırıp geri çekilerek zarar veriyorlardı. Akşama doğru savaş hala belirsizdi ve Kartacalılar bir sonraki gün savaşmak için geri çekildiler. Kartacalıların önce küçük gemileri girişe ulaşmıştı, ancak sayılarından dolayı girişin ağzını tıkadılar ve büyük gemiler geldiğinde içeri giremedi. Bunun üzerine bir süre önce nakliyat

⁴²⁷ App. **Pun.** 115-118; Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 348-349.

⁴²⁸ App. **Pun.** 119-120; Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 349.

gemilerini boşaltmak için şehir surlarına inşa edilmiş küçük bir duvarla korunan geniş bir rıhtıma iltica ettiler. Ancak Kartacalılardan bazıları gemide bazıları ise rıhtımdayken düşmanın saldırısına uğradılar. Romalılar için durmakta olan gemilere saldırmak zor değildi, ancak dönmeye kalkıştıklarında gemilerinin boyutu manevralarının yavaş ve zorlu olmasına neden olunca Kartacalılara bir saldırı imkânı doğdu. Bu yüzden Romalılar düşmana verdikleri kadar hasar aldılar. Scipio Aemilianus ile müttefik olan Sidatae şehrinin beş gemisi, denize belli bir mesafede demir atarak Kartacalıların gemilerine uzun halatlar bağladılar ve bu sayede kürek çekerek Kartaca gemilerine saldırdılar ve darbelerinden sonra geminin arka tarafındaki halatlarla kendilerini geriye eğdiler. Buna uyan Roma gemileri düşmana büyük hasar verdiler. Bunun üzerine Kartaca gemileri geri çekildi.⁴²⁹

Scipio Aemilianus limana hâkim olmak için iyi bir konumda bulunan bu rıhtıma gündüz saldırdı. Şahmerdanla parapetin bir kısmına hasar verdi. Bütün baskı sonucunda açlık ve ızdırap çeken Kartacalılar bir çözüm yolu buldu. Makineleri yakmak amacıyla karadan bir geçiş yolu olmadığı için denizden ilerlediler. Düşmanın görmemesi için tüm mesafeyi yanmayan meşalelerle geçerek makinelere ulaştıklarında meşaleleri yaktılar. Romalılar tarafından görülen Kartacalılar mızrak ve ok yağmuru arasında makineleri ateşe verdiler. Roma ordugâhında panik ve kargaşa yayıldı. Scipio Aemilianus bir bölük süvariyle dışarı koşsa da iş işten geçmişti. Kartacalılar gün aydınlanınca daha önce yıkılan siper kısmını yeniden inşa ederek aralıklarla bir dizi kule eklediler. Romalılar yeni makineler inşa edip Kartaca kulelerinin önüne bir tümsek kurdu. Buradan yanan meşaleleri onların üzerine fırlatarak Kartaca gemilerini uzaklaştırdılar. Böylece Scipio Aemilianus tüm rıhtımın sahibi oldu.⁴³⁰

Scipio Aemilianus kışın başında ordunun bir kısmını Kartaca kuşatması için bırakırken kendisi Nepheris şehrini tutan Diogenes'e karşı yola çıktı. Gaius Laelius'u karadan gönderdi ve kendisi göl vasıtasıyla gitti, geldiği zaman Diogenes'ten yaklaşık 350 m mesafede bir ordugâh kurdu. Gulassa'yı Diogenes'i meşgul etmesi için bırakarak aceleyle Kartaca'ya döndü. Denetleme yapmak için iki yer arasında bir ileri bir geri gitmeyi sürdürdü. Diogenes'in kulelerinin arasındaki alan yıkıldıktan sonra Scipio Aemilianus geldi ve düşmanın arka tarafına bin asker yerleştirdi, üç bin cesaretli kişiyi ise cepheden yıkılmış surla saldırmak için seçti. Eğer öndekiler geri püskürtülürse arkadan gelenlerin ağırlığından dolayı geri çekilmesinler diye topluca saldırmadılar ve yakın bölümler halinde birbirlerini takip ettiler.

⁴²⁹ App. **Pun.** 121-123.

⁴³⁰ App. **Pun.** 124-125.

Bin kiři arkadan dūřman ordugâhına saldırınca Afrikalılar paniğe kapılıp kaçtı. Gulussa Numidia'lı süvarileri ve filleriyle kaçanları takip ederek yaklaşık yetmiş bin kişiyi öldürdü. On bin kiři ele geçirildi, dört bin kiři ise kaçtı. Ordugâha ek olarak Nephers şehri de Scipio Aemilianus tarafından yapılan yirmi iki günlük bir kuşatmanın sonunda alındı. Bu başarı Kartaca'nın alınmasına büyük katkı sağladı, çünkü Kartaca'ya erzaklar bu orduyla naklediliyordu.⁴³¹

Scipio Aemilianus 146 baharında Byrsa'yı ve Cothon limanını kuşattı. Hasdrubal saldırının ilk olarak ticaret limanı Cothon'a yapılacağını tahmin ettiği için limanın çevresindeki ambarları ateşe verdi. Gaius Laelius yönetimindeki birlik gizlice girdikleri limanı ele geçirdiler. Erzak azlığının artması ve ümitsizlik Kartacalıların direncini oldukça düşürdüğü için Romalılar daha rahat ilerliyordu. Scipio Aemilianus Cothon civarındaki bir *forumu* ele geçirdi ve tüm güçleriyle birlikte geceyi orada geçirdi. Gündüz dört bin kişilik yeni birlikler getirerek Apollon Tapınağı'na girdi. Roma askerleri altınla kaplı Apollon heykelini yağmaladılar.⁴³² Scipio Aemilianus ve subayları, askerleri görevlerine dönmeye ikna edemediler ve bir gecikme yaşandı. Bu olay tüm ganimetin bir araya toplanarak orduya eşit olarak dağıtıldığı ideal Roma düzeni ve disipliniyle çatırır. Kartacalıları bu gecikmeyi avantaja çevirecek durumda değillerdi.⁴³³ Bundan sonra Scipio Aemilianus halkın büyük bir kısmının sığındığı ve şehrin en güçlü kısmı olan Byrsa'ya saldırdı. *Forumdan* bu kaleye çıkan üç cadde vardı. Bu caddelerde birbirine yakın bir şekilde inşa edilmiş altı katlı evlerden Romalılara oklarla saldırıyorlardı. Bu nedenle ordunun bir kısmı çatıları aşama aşama ele geçirerek ilerlerken diğer kısmı caddelerde savaştı. Scipio Aemilianus Byrsa'ya ulaşana kadar çatıda bulunan Roma askerleri yüzünden kimse evleri ateşe vermedi. Ordunun rahatça ileri ve geri gidebilmesi için geçecekleri yolları yanıcı maddelerden temizlediler. Scipio Aemilianus geldikten sonra üç caddenin hepsi ateşe verildi. Yangın yayılınca herşeyi alaşağı etti ve pek çok ceset taşlarla beraber yere düştü. Evlerin en kuytu yerlerine saklanan yaşlı adamlar, kadınlar ve çocuklar yangına kapılmıştı, yollar ve hendekler insan cesetleri ve vücut uzuvlarıyla dolmuştu. Yollar geçilebilsin diye cadde temizleyicileri çalışıyordu. Roma ordusunun bu savaş tarzı altı gün boyunca sürdü. Bu süre içerisinde Scipio Aemilianus uykusuz bir şekilde orduyu kontrol etti.

⁴³¹ App. **Pun.** 126.

⁴³² App. **Pun.** 127.

⁴³³ Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 352.

Katliamın daha uzun sürmesi olasıydı, ancak yedinci günde Byrsa'daki en ünlü ve en zengin tapınak olan Asklepios Tapınağı'nın kutsal çelengini taşıyarak bir zeytin dalı getiren kişiler kendilerini Scipio Aemilianus'a takdim etti ve canları bağışlanırsa teslim olacaklarını söylediler. Scipio Aemilianus firariler dışındakiler için bu isteği kabul etti ve elli bin kişiye dokunulmadı. İçerde sayıları dokuz yüzü bulan Romalı ve İtalyalı firariler özür dilemeyi reddederek Hasdrubal, karısı ve onların iki çocuğuyla kaldılar. Onlar burada yerin yüksekliği ve kayalık yapısı sebebiyle kendilerini uzun süre koruyabilirlerdi, ancak açlık, uykusuzluk ve kaygı sebebiyle çözülme yaklaşıyordu. Bu yüzden tapınağın çatısına kaçtılar.⁴³⁴ Polybios, kendini beğenmiş biri olan Hasdrubal'ın canını kurtarmak için gurunu hiçe sayarak Scipio Aemilianus'un önünde diz çöktüğünü ve teslim olduğunu söyler.⁴³⁵ Scipio Aemilianus, Hasdrubal'a ayaklarının dibinde oturmasını emrederek bunu karşıda tapındaki firarilere gösterdi. Hasdrubal'ı azarlayan firariler tapınağı ateşe verdiler. Hasdrubal'ın karısı, önce çocuklarını sonra ise kendini ateşe attı.⁴³⁶ Polybios'un tanıklığına göre şehrin alevlerin ortasında yok olan görüntüsü Scipio Aemilianus'u göz yaşlarına boğdu ve Homeros'un *Ilias* adlı destanından bazı dizeler okudu.⁴³⁷ Polybios, Scipio Aemilianus'un Roma için endişe ettiğini söyler. Asur, Med ve Pers imparatorluklarının başına gelen yıkımı şimdi Kartaca'da kendisi yapmıştı ve bir gün aynı kaderi diğer devletler gibi Roma'nın da yaşayacağını biliyordu.⁴³⁸

Böylece kuşatma bitti. Scipio Aemilianus adamlarına serbestçe yağma yapmaları için birkaç gün izin verdi. Sadece altın, gümüş ve tapınağa adak olarak verilen şeyler bir kenarda tutuldu. Bunların bir kısmı ordu arasında nizamaya uygun olarak paylaştırıldı, ancak Apollon Tapınağı'nı emredilmeden yağmalayanlar dağıtımın dışında tutuldu.⁴³⁹

Kısa bir süre içinde Scipio Aemilianus'un danışmanlığında senatodan on komisyon üyesi şehrin sistematik yıkımı için Kartaca'ya geldi. Büyük bölgeler ateşle yakılarak kullanılmaz hale getirildi. Geri kalan yapılar yıkıldı. Gelecekte işlenmesini engellemek için sabanla sürülen toprağın yüzeyine tuz ekildi. Scipio Aemilianus Roma'ya döndü ve zafer alayı son on yıldaki örneklerine bakılırsa daha önce hiç kimsenin görmediği şekilde müsrifçeydi. Dedesi gibi Scipio Aemilianus da *Africanus* lakabını aldı; Scipio Africanus'un aksine

⁴³⁴ App. **Pun.** 128-130.

⁴³⁵ Polyb. 38.20. Polybios'un tasvir ettiği Hasdrubal karakteri için bkz. Polyb. 38.7-8.

⁴³⁶ Liv. **Per.** 51.

⁴³⁷ "Elbet bir gün yok olacak kutsal Troia, Priamos ve onun iyi kargı kullanan halkı." bkz. Hom. **II.** 6.448.

⁴³⁸ Polyb. 38.22.

⁴³⁹ App. **Pun.** 133.

Roma'daki siyasi kariyerinde daha başarılı oldu. 129 yılındaki ölümü cinayet dedikodularına yol açacak şekilde oldukça gizemliydi.⁴⁴⁰

Adrian Goldsworthy, Scipio Aemilianus ve Scipio Africanus'un generalliğini kısaca karşılaştırmıştır. Ona göre, her ikisi de Romalıların kendi komutanlarını değerlendirmesi için başlıca kriter olan bir savaşı sona erdiren zaferler kazanmıştır. 149-146 yıllarındaki mücadele daha önce Romalılar ile Kartacalılar arasında yapılan her iki savaştan ve özellikle II. Kartaca Savaşı'nın karakteristik özelliği olan meydan savaşlarından oldukça farklıydı. Üçüncü savaşta her iki tarafta da daha az asker olduğu açıktır. Birçok bakımdan ordular ve komutanlarının rüşdü seleflerinden daha az etkili olmuştu. Lejyonların bu süreçte etkisinin azaldığı bilinmektedir. Kartacalı ücretli askerler daha az tecrübeliydi ve son yıllardaki askeri seferleri felaketle sonlanmıştı. Africanus ordusunu İspanya'da ve Afrika seferinden önce Sicilya'da eğiterek etkili hale getirmeyi başarmıştı, ancak Aemilianus bu lükse asla sahip olmadı. Kuşatmanın sonlanmasına yakın Roma birlikleri aniden telaşa kapılmaya ve Apollon Tapınağı'nın ganimetlerini toplarken kontrolden çıkması örneğinde olduğu gibi disiplinsizlik gösterilerine yatkındı. III. Kartaca Savaşı'ndaki mücadele alanı Kuzey Afrika'daki küçük bir bölgeyle sınırlıydı ve bölgenin gerçek bir saldırı kapasitesi yoktu. Kuşatılan bölgeye önemli saldırılar yapılıyordu. Birçok şehre saldırı yapılıyordu, ancak bunlar Kartaca kuşatması için verilen asıl çabadan sonra geliyordu. Tekrarlanan doğrudan saldırı girişimleri başarısızlıkla sonuçlanıyordu ve saldırı yapan birlikler Kartacalıların direncini kırıp şehre girmeye başardığında bile kazandıkları yeri tutmak nadiren mümkün olabiliyordu. Eğer saldıranlar düşman tarafından ezilmediyse başlangıçtaki başarı güçlü bir destekle beslenmeliydi ve bunun için bir planlama, organizasyon ve liderlik gerekiyordu. Romalılar kuşatmanın bitimine yakın bir zamana kadar buna sahip değildi.⁴⁴¹ Dolayısıyla Romalılar kuşatmanın bu zorluklarını Scipio Aemilianus'un önderliğinde aşmışlardır.

K. Numantia Kuşatması

Scipio Africanus'un ayrılışından sonra İspanya sadece 204-200, 191 ve muhtemelen 188/7'de Roma'nın önemli savaşlarına denk gelen yıllarda savaşız kaldı.⁴⁴² İspanya 197'de doğu kıyıları boyunca uzanan Hispania Citerior ve güney sahilinden iç bölgelere doğru uzanan

⁴⁴⁰ Goldsworthy, **The Fall of Carthage**, s. 353-354.

⁴⁴¹ **A.e.**, s. 354-355.

⁴⁴² W. V. Harris, "Rome Expansion in the West", **CAH** 8, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 125-126.

Hispania Ulterior olmak üzere iki *provinciaya* bölündü.⁴⁴³ Roma'nın 197 yılında İspanya'daki durumun sakinliğine aldanarak önceden yerleştirmiş olduğu iki lejyonu geri çekmesi büyük bir hataydı ve bu hata kabilelerin ayaklanmasına neden oldu.⁴⁴⁴ Scipio'ların aktif olarak yer aldığı 217-206 yılları arasındaki savaşları I. Hispania Savaşı olarak görürsek, 197-179 arasındaki yirmi yıl süren II. Hispania Savaşı Tiberius Sempronius Gracchus'un zaferiyle sonuçlandı ve yapılan barış yirmi beş yıl sürdü. 154-133 arasındaki III. Hispania Savaşı'nın ilk iki yılında Celtiberia'lılara boyun eğdirildikten sonra, Sevius Sulpicius Galba Lusitania'lıları barış istemeye ikna etti. Ancak Galba, dağlık bölgede yaşayanların tamamının alçak bölgelere nakledilmesini talep etmiş, kararlaştırılan günde üç toplanma noktasına gelen Lusitania'lılar silahsızlandırılıp etrafları sarılarak katledilmişlerdi. Bunun üzerine bölgede direniş artmış, 147 yılına gelindiğinde Viriathus direnişin başına geçerek 146-141 yılları arasında birbirini izleyen beş Romalı komutan karşısında neredeyse aralıksız bir dizi zafer kazandı.⁴⁴⁵ İspanya'daki savaşlar genellikle tek bir belirleyici çarpışmaya bağlı olan Akdeniz'de yapılan savaşlardan oldukça farklıydı. İspanya'da savaş su verilmemiş bir ateş gibi birden alev alıyordu.⁴⁴⁶

Appianos, Numantia'ya ulaşımın çevresindeki iki nehir, dar ve derin vadiler, yoğun ormanlar sebebiyle çok zor olduğunu ve ulaşılabilir tek yolunda hendekler ve çitlerle kapatıldığını ve ayrıca Numantia'lıların hem süvari hem de piyade olarak birinci sınıf askerler olduğunu söyler. Sayıları yaklaşık sekiz bindi.⁴⁴⁷

Scipio Aemilianus'tan önce Roma, Arevaci'nin merkezi olan Numantia'da çeşitli savaşlar yapmıştı. 153'te Quintus Fulvius Nobilior Numantia'da dört bin adamını kaybetmişti.⁴⁴⁸ Sonraki yıl bölgeye gelen konsül Marcus Claudius Marcellus savaşı bitirmek için hoşgörülü şartlarıyla Celtiberia'lıların güvenini kazansa da bu tutumu Roma'da eleştirilmişti. Senato 151'de Marcellus'un yerine savaşı yürütmesi için konsül Licinius Lucullus'u görevlendirdi. Lucullus'un yanında *legatus* olarak henüz Kartaca ve Numantia'yı fethetmemiş olan genç Scipio Aemilianus da vardı. Ancak Lucullus bölgeye gelmeden hemen önce Marcellus Roma'nın istediği türden bir barış sağlamıştı. Bu barışa rağmen şöhrete aç olduğu gibi paraya da ihtiyacı olan Lucullus, senato tarafından savaş emri verilmeyen ve daha

⁴⁴³ Taşdöner, **a.g.e.**, s. 81.

⁴⁴⁴ Harris, "Rome Expansion in the West", **CAH** 8, s. 122.

⁴⁴⁵ Faulkner, **a.g.e.**, s. 121.

⁴⁴⁶ Duncan B. Campbell, "The Siege of Numantia: How Scipio Aemilianus Conquered the Bravest of All Cities", **Ancient Warfare Magazine**, 1/4, s. 28.

⁴⁴⁷ App. **Hisp.** 76.

⁴⁴⁸ App. **Hisp.** 46-47.

önce Romalıları karşı silahlanmamış Arevaci'nin komşu Celtiberia kabilesi Vaccae'i'nin bölgesini işgal etti. Şehrin büyükleri ile anlaşılan Lucullus rehineler, 100 talent gümüş ve Roma ordusu için atlar aldı. Ondan sonra Caucae'i'yi istila eden Lucullus yirmi bin piyade ve iki bin süvarinin sığındığı Intercatia adında bir şehre geldi. Antlaşma önerisi reddedilen Lucullus Intercatia'nın tarlalarını yakıp yıktı. Şehrin etrafını kuşattı ve onları sürekli bir savaş için kışkırttı. Düşman cevap vermedi, ancak sürekli orduların arasındaki alana atını sürerek Romalıları düelloya çağıran bir barbar vardı. Bu teklifi kimse kabul etmeyince Romalılarla alay edip aşağılayıcı hareketler yapıp geri gidiyordu. Bunu birkaç sefer yaptıktan sonra çok kötü hisseden genç Scipio Aemilianus ileri atılarak meydan okumayı kabul etti ve bu dev adam karşısında mücadeleyi kazandı. Bunun üzerine morallari yükselen Romalılar kuşatma harekâtını hızlandırdı; erzak sıkıntısı çeken şehri düşman duvarlarını dövmek için inşa etikleri bir tümsekten vurdular ve açılan gedikten şehre girmeyi başardılar, ancak yenildiler ve bir depoya sığındılar. Ertesi gece barbarlar kırılan duvarı onardı. Her iki tarafta açlık çekmeye başlayınca Scipio Aemilianus eğer bir barış yapılırsa ihlal edilmeyeceği konusunda barbarlara söz verdi. Onun sözüne o kadar güvendiler ki Intercatii için savaş makul şartlarda bir barışla sona erdi. Lucullus, Roma halkının izni olmadan yürüttüğü bu savaşların hesabını vermesi için hiçbir zaman çağrılmadı.⁴⁴⁹

Appianos, savaşına devam eden Lucullus'un Turditania'da kışı geçirirken Lusitania'lının kendi muhitine akın ettiklerini öğrenince en iyi *legatus*larını gönderdiğinden bahseder. Muhtemelen aralarında Scipio Aemilianus'un da olduğu *legatus*ların komuta ettiği ordu dört bin Lusitania'lıyı katletti. Lucullus ise Gades'te boğazı geçen 1500 kişiyi öldürdü, bir tepeye sığınanları ele geçirdi, sonra Lusitania'ya geçerek toplu bir katliam gerçekleştirdi.⁴⁵⁰

⁴⁴⁹ App. **Hisp.** 48-50,52-55.

⁴⁵⁰ App. **Hisp.** 59. Romalıların İspanya'da yaptığı kıyıma en iyi örneklerden biri de Lucullus ile eş zamanlı olarak Galba'nın yaptığı kıyımdır: Elçiler Galba'ya gelerek Atilius zamanında yapılan antlaşmayı yenilemek istediklerini bildirdiler. Bu antlaşmayı kendileri bozmuştu, ancak Galba bunu kabul etti ve hatta "toprak yetersizliği ve yoksulluk sizi bunları yapmaya zorladı eğer dost olmak istiyorsanız halkınıza toprak verip üç ayrı bölgeye yerleştirebilirim" dedi. Galba'nın yönlendirdiği yere geldikleri zaman onları üç gruba ayıran Galba her birine belirlenmiş bir ova gösterdi ve yerlerini belirledi. İlk bölgeye gelince onlara silahlarını bırakmasını söyledi ve bu olunca bir hendekle etraflarını sardı ve askerlerini üzerlerine göndererek hepsini katletti. Aynı şekilde hızlıca birinci bölgedekilerin başına gelenlerden habersiz olan ikinci ve üçüncü bölgedekileri de katletti. Böylece bir Romalıya yakışmayan bir tarzda barbarları taklit ederek ihanetin intikamını ihanetle aldı. Ancak aralarından kaçan birkaç kişi arasında kısa bir sürede Lusitania'lının lideri olarak Roma'ya karşı büyük bir mücadele verecek Viriathus da vardı. Lucullus'tan daha aç gözlü olan ve zatan Romalıların en zenginlerinden biri olan Galba, az miktarda ganimeti, orduya ve arkadaşlarına vererek gerisini kendisine ayırdı bkz. App. **Hisp.** 59-60.

Viriathus'a karşı verilen savaştan ve 146'da Kartaca'ya boyun eğdirilmesinden sonra Roma, İspanya'ya daha fazla ağırlık vermiştir. 141'de Quintus Pompeius 139'da Marcus Popilius Laenas Numantia kuşatmalarından başarısızlıkla ayrıldı. Özellikle 137 yılı konsülü olan Caius Hostilius Mancinus, Numantia'lılara karşı çok ağır bir yenilgi aldı ve utanç verici bir antlaşma yaparak senatoyu çok öfkелendirdi. Mancinus geri çağırıldı ve yargılanarak suçlu olduğu kabul edildi. Çıplak ve silahsız bir şekilde Numantia'lılara gönderildi, ancak onlar almayı kabul etmedi. Numantia Savaşı'nın uzamasından bunalan halka işin ehli bir kuşatma komutanı gerekiyordu ve bunun için en iyi isim yakın zamanda Kartaca'yı yok eden Scipio Aemilianus idi.⁴⁵¹

Scipio Aemilianus 134 yılında da konsül olmak için gereken yaşa sahip olmamasına rağmen yeniden konsül seçildi ve Numantia'ya gönderildi. Scipio Aemilianus Roma'nın birçok savaştan yıpranmış olduğunu düşündüğü için yeni bir ordu toplamadı ve özel dostlukları sayesinde kendi çabalarıyla gönüllülerden oluşan dört bin kişilik bir birlik toplayarak İspanya'ya gitti. Gelir gelmez tüm tüccarları, fahişeleri, kâhinleri ve yenilgiler sebebiyle askerlerin sürekli danıştığı falcıları kovdu. Sedirler, masalar ve tüm medeni şekilde yemek yeme tuzakları dışarı atıldı. Scipio Aemilianus özenle hazırlanan yıkanma ritüellerini hoş görmüyordu. Ayrıca kendilerine masaj yapması için köle tutan adamlarla, "sadece elleri olmayan katırların başkalarının kaşağılamasına ihtiyaç duyduğunu" söyleyerek alay etti ve bütün bu alışkanlıklara son vererek kısa süre içerisinde askeri disiplini sağladı. Adamlarını eğitmeden düşmanla herhangi bir çarpışmaya girmede. Civardaki tüm ovaları geçerek askerlerine birbiri ardına yeni ordugâhlar kurdurdu ve yıktırdı, derin hendekler kazdırarak içlerini doldurttu, yüksek duvarlar inşa ettirdi ve yıktırdı. Yapılan tüm çalışmalara sabahtan akşama kadar hakimdi.⁴⁵² Scipio Aemilianus muhtemelen Numantia'nın 5 km doğusunda bir tepe olan Renieblas'ta kışı geçirdi. Burada sonraki konsül ordularının varlığını yansıtan, seleflerinin bir dizi şeklinde diğerinin üzerini örttüğü birçok Roma ordugâhı keşfedilmiştir.⁴⁵³

Ordusunun göreve hazır olduğundan emin olduğu zaman 133 sonbaharında Numantia'ya ilerledi. Başarılı Kartaca kuşatması sebebiyle son derece tecrübeli olan Scipio Aemilianus zaman uzayacak olmasına rağmen aynı aşamaları Numantia'da da gerçekleştirdi. Pompeius ve Popilius'un başarısız saldırılarından ziyade Numantia'yı bir ablukaya almayı

⁴⁵¹ Campbell, **a.g.e.**, s. 29.

⁴⁵² App. **Hisp.** 84-86.

⁴⁵³ Campbell, **a.g.e.**, s. 30.

tercih etti. Numantia’lıların erzak tedarikini aldığı Vaccaeı bölgesine giderek onların lehine olan herşeyi kendisi için aldı.⁴⁵⁴

İlk olarak biri kendisinin diğeri de kardeşi Quintus Fabius Maximus’un olmak üzere iki ordugâh kurdu. İki ordugâhın kurulması kuşatılan şehrin tam gözetimini sağlamak içindi ve Roma kuşatma sanatı öğretisinin temeliydi. Daha sonra ordusunu şehrin etrafındaki tepelerde yedi müstahkem mevkiye dağıttı. Şehrin etrafını çevreleyen bir duvar inşa ettirdi. Eğer herhangi bir kuşatma makinesi saldırıya maruz kalırsa mızrak üstündeki kırmızı bir bayrakla gece ise işaret ateşiyle yapılacak bir uyarı sistemi kuruldu.⁴⁵⁵

Appianos’a göre Scipio Aemilianus meydan savaşından çekinen bir şehrin etrafını duvarla örten ilk generaldi. Ancak Durius Nehri Numantia’lılar için erzakları getirme adamlarını ileriye ve geriye göndermek için çok kullanışlıydı. Nehrin genişliği ve süratinden dolayı bir köprü yerine iki kule inşa etti. Bu kulelerin her birine büyük keresteler bağladı ve akan nehre koydu. Kerestelerin tamamına mızrak ucu ve bıçaklar yapıştırılmıştı ve bunlar yüzen ya da tekneyle yelken açan düşmana karşı ilerleyerek onları engelleyecekti. Scipio Aemilianus düşmanın hiç kimseyle bir ilişkisi olmasını özellikle istemiyordu. Düşman dışarıda neler olup bittiğini bilmeyecekti.⁴⁵⁶

Mancınıklar, *ballista* ve diğer makineler kulelere yerleştirildi. Okçular ve sapancılar ise hazırdu. Habercileri tüm duvar boyunca sık aralıklarla konuşlandırdı böylece her biri haberleri bir diğerine aktaracak ve bilgi akışı sağlanacaktı. Kulelere acil bir durumda sinyal vermelerini emretti. Ordu yerel güçlerle birlikte altmış bin civarındaydı. Scipio Aemilianus ordunun yarısını duvarı korumak ve gerekli olması halinde istenilen yerlere gitmeleri için düzenledi. Geri kalanlardan yirmi binini duvarın üstünde savaşmak üzere konuşlandırırken on binini ihtiyat kuvveti olarak ayarladı.⁴⁵⁷

Numantia’lılar kuşatma duvarına karşı birkaç saldırı düzenlese de başarısız oldular. Scipio Aemilianus 9 km’yi bulan bu kuşatma alanında teftiş için gece gündüz dolaşarak düşmanı hapsedtiğine emin oldu. Numantia’lılar yemek, silah ya da herhangi bir destek kuvveti alamıyordu ve çok uzun süre dayanamayacak durumdaydılar. Rhetogenes Caraunius ismindeki cesur bir Numantia’lı beş arkadaşını da alarak iki ordu arasındaki alanı gizlice geçti.

⁴⁵⁴ App. **Hisp.** 87.

⁴⁵⁵ App. **Hisp.** 90.

⁴⁵⁶ App. **Hisp.** 91.

⁴⁵⁷ App. **Hisp.** 92.

Arevaci'nin kasabalarına giderek akrabalık ilişkilerinden dolayı yardım almak istediler, ancak Romalılardan korkan Arevaci liderleri onları dinlemeyerek hemen gönderdiler.⁴⁵⁸

Numantia'ya yaklaşık 55 km mesafede, gençleri Numantia sempatizanı olan Lutia adında bir şehir vardı. Bu gençler Numantia'lılara yardım edilmesi için şehirlerine baskı yapıyorlardı. Şehrin yaşlıları Scipio Aemilianus'a gizlice bunun haberini verdi. Bunun üzerine Scipio Aemilianus çok sayıda ve iyi donatılmış bir güçle onları kuşattı. Gençlerin ele başlarının teslimini istedi, ancak vatandaşlar onların şehirden kaçtığını söyleyince Scipio Aemilianus bir haberci gönderdi ve eğer bu gençler teslim edilmezse şehri yağmalayacağını bildirdi. Bundan çok korkan şehir halkı dört yüze yakın kişiyi teslim etti. Onların ellerini kesen Scipio Aemilianus ertesi sabah ordugâhına döndü.⁴⁵⁹

Açlığın baskısı altında olan Numantia'lılar beş adam göndererek Scipio Aemilianus'a teslim oldukları takdirde insaflı davranıp davranmayacağını sordular. Scipio Aemilianus ise silahlarını bırakmalarını ve şehri kendilerine teslim etmek zorunda olduklarını söyledi. Scipio Aemilianus bir *deditio* dışında hiçbirşeyi kabul etmiyordu. İstediklerini alamayan Numantia elçileri kötü haberlerle geri döndü. Bundan kısa bir süre sonra ise bütün yiyecekleri tükendi. Savaşın getirdiği zorunlulukla haşlanmış hayvan derisini yalamaya başladılar ve bu da bir çare olmayınca ölen insanların vücutlarını pişirmek için küçük parçalara doğrayarak kaynatıp yediler. Appianos'un aktarımına göre vücutları kıtlık, veba, uzun saç ve bakımsızlıktan vahşi hayvanlar gibi görünüyordu. En sonunda Scipio Aemilianus'a teslim oldular, ancak silahlarını belirlenen yere getirmediler ve bir gün süre istediler. Esir düşmektense kendi canlarını almayı seçtiler. Geri kalanlar ise teslim oldu, ancak görüntüleriyle bir düşman olarak bile acınacak haldeydiler. Scipio Aemilianus elli kişiyi kendi zafer alayı için ayırdıktan sonra gerisini sattı ve şehri yerle bir etti. Böylelikle Scipio Aemilianus dönemin en güçlü iki şehri olan Kartaca ve Numantia'yı yıkmış oldu. Romalılar bu iki yeri yıktığından dolayı Scipio Aemilianus'a *Africanus* ve *Numantinus* adını verdiler.⁴⁶⁰

L. Müttefikler Savaşı

G. Gracchus, Fulvius Flaccus ve Appuleius Saturninus, Roma'nın İtalyalı müttefiklerinin yurttaşlık hakkının genişletilmesi sorununu ortaya atmışlardı. Askerlik hizmetinin yükünü

⁴⁵⁸ App. *Hisp.* 93-94.

⁴⁵⁹ App. *Hisp.* 94.

⁴⁶⁰ App. *Hisp.* 95-98.

üstlenen İtalyalı müttefiklerin ne toprak dağıtımında ne de toprak tahsisinde hakları vardı.⁴⁶¹ 91 yılının *tribunus plebis* Marcus Livius Drusus, İtalya'daki müttefiklere tam Roma yurttaşlığı teklifinde bulununca suikaste uğradı. Drusus'un bu son dakika reformuyla engellenmek istenen isyan durdurulamadı.⁴⁶² Appianos, isyan patlak verdikten sonra, 90 yılında konsüller Sextus Julius Caesar ve Publius Rutilius Lupus'un hemen harekete geçtiğini, ancak savaş çetrefilli hale gelince Romalıların konsüllere yardım etmeleri için birçok tanınmış ismi *legatus* olarak gönderdiğini söyler. Buna ek olarak müttefiklere liderlik edenler arasında Vettius Cato adında bir komutanı da sayar.⁴⁶³ Magnesia Savaşı galibi Scipio Asiaticus'un torununun oğlu olan ve antik kaynaklarda ilk kez Saturninus reformlarında karşımıza çıkan⁴⁶⁴ Lucius Cornelius Scipio Asiaticus'u bu komutandan kaçarken görürüz:

Vettius Cato Sextus Iulius'u mağlup ederek iki bin adamını öldürdü ve Roma'ya bağlı kalan Asernia'ya karşı ilerledi. Burada komutada olan Lucius Scipio ve L. Acilius köle kılığına girerek kaçtılar. Hatırı sayılır bir süreden sonra düşman kıtlıkla düşürüldü.⁴⁶⁵

Bu pasajdan da anlaşıldığı üzere başlangıçta isyancılar başarılıydı. Bu durum birçok müttefikin isyan etmesine neden olmuştu. Sayısını iki katına çıkaran İtalya konfederasyonu karşısında Roma, sadık olan tüm müttefikler ve gönüllü olarak silahlarını bırakan isyancılara tam Roma yurttaşlığı vereceğini duyurdu. Birçoğu isyandan vazgeçince Orta İtalya, Apulia ve Campania'da seferler düzenlendi. Şehirler ard arda düştü, ancak bu zafer *optimates* büyük bir siyasi tavize mal oldu.⁴⁶⁶

M. Sulla ile Savaş

Peter Delev'in kronolojik hesabını baz alırsak Müttefikler Savaşı'nda rol almış olan Scipio Asiaticus'un Sulla ile savaş başlamadan önce 86 yılının sonu ya da daha olası olarak 85 yılının başlarında Scordisci'ye karşı bir sefere çıktığını görürüz.⁴⁶⁷ Appianos, Scordisci, Maedi ve

⁴⁶¹ V. Diakov-S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi: Roma*, çev. Özdemir İnce, İstanbul, 2015, s. 135.

⁴⁶² Faulkner *a.g.e.*, s. 163.

⁴⁶³ App. *B Civ.* 40.

⁴⁶⁴ Cic. *Rab. Perd.* 7.21. Saturninus reformu için bkz. aş. s. 172.

⁴⁶⁵ App. *B Civ.* 41.

⁴⁶⁶ Faulkner *a.g.e.*, s. 164.

⁴⁶⁷ Peter Delev, "A Roman General on the Danube: L. Scipio and His War on the Scordisci", *Symposium International Le Livre. La Roumanie. L'Europe 20-23 Septembre 2011*, Bucarest, 2012, s. 441.

Dardania'luların Makedonia ve Yunanistan'ı ortaklaşa istila ettiğini ve Delphoi'daki bir tapınak da olmak üzere pek çok tapınağı yağmaladıklarından bahseder. Roma ordusu bu istilaya karışanların topraklarına Lucius Scipio Asiaticus'un önderliğinde bir misilleme seferi düzenlemiştir. Scipio Asiaticus, Scordisci'nin büyük kısmını yıkıma uğratmış sağ kalanlar Danube'ye kaçarak bu nehirdeki adalara yerleşmişlerdir. Scipio Asiaticus, tapınaktan çaldıkları altının bir bölümünü rüşvet olarak kendisine veren Maedi ve Dardania'lılar ile barış yapmıştır.⁴⁶⁸

Müttefikler Savaşı bittikten sonra *tribunus plebis* Publius Sulpicius Rufus, oy hakkı reformunu merkeze alan halkçı yasalar paketi önerdi. Bunların içinde Mithridates'e karşı komutada olan Lucius Cornelius Sulla'nın yerini Gaius Marius'a bırakması da yer alıyordu. Doğu komutanlığı elinden alınan General Sulla, hırslı genç bir aristokrattı. Müttefikler Savaşı sırasında Campania'da çok iyi bir komutanlık dönemi geçirdikten sonra başkente dönüp konsüllüğe adaylığını koymak için ordusunu henüz bırakmıştı. Doğu'daki bir savaşta elde edeceği şöhret şansı elinden alınca ordusunun başına dönerek askerlerinden destek istedi ve Müttefikler Savaşı gazilerinden oluşan altı lejyonunu Roma üzerine ilerletti. Marius ve takipçilerinin pek çoğu Sulla'nın askerleri kente ulaşmadan kaçarken, Rufus idam edildi. Sulla'nın Doğu komutanlığı yeniden sağlandı. Ancak Sulla Roma'dan ayrılınca güç dengesi yeniden Marius'un ve taraftarlarının lehine döndü. Böylece kırsal kesimde yeni vatandaşlık kazanmış İtalyalılardan ve Marius'un eski askerlerinden oluşan bir ordu kurarak Roma'ya yürüyen Lucius Cornelius Cinna, hükümeti devirdi. Cinna ve Marius kendilerini bir sonraki yılın konsülü ilan ettiler. Marius kısa bir süre sonra hastalanıp öldü. Cinna 87-84 yılları arasında Roma'da fiili *dictator* olarak kaldı ve bir sonraki yılın konsüllüğünü paylaşmak için Gnaeus Papirius Carbo'yu seçti. Ancak Cinna 84 yılında ölünce yönetim tamamen Carbo'nun eline geçti. Sulla'nın çıkardığı yasalar yürürlükten kaldırıldı ve iktidar yeniden halk meclislerine verildi. Bu süreçte Sulla, bir kanun kaçağı olmasına rağmen Doğu'yu kontrol ediyor, ganimet ve tazminatlardan bir servet biriktiriyor ve on binlerce askere liderlik ediyordu. Sulla'nın ordusuyla İtalya'ya dönüp 83 yılında Brundisium'da karaya çıkmasıyla iç savaş başladı.⁴⁶⁹

Lucius Cornelius Scipio Asiaticus'u 83 yılında, yani Sulla'nın ordusunu İtalya'ya çıkardığı ve iç savaşı başlattığı yıl, G. Norbanus'la birlikte konsül olarak görürüz. Konsül Scipio Asiaticus ve G. Norbanus önceki yılın konsülü Carbo ile birlikte Roma ve İtalya'dan

⁴⁶⁸ App. III. 5.

⁴⁶⁹ A.e., s. 165-166, 168-169.

büyük sayıda bir ordu topladılar ve müfrezelerle Sulla'ya karşı ilerlediler. İlk olarak her biri beş yüz kişiden oluşan iki yüz *cohors* topladılar. Sonra güçleri önemli ölçüde arttı. Kendi ülkesine yürüyen Sulla'nın hareketi bir düşman gibi olduğu için, ona karşı olan halkın sempatisi Scipio Asiaticus ve G. Norbanus'un lehineydi.⁴⁷⁰

Sulla, Canusium'da Norbanus'la yaptığı savaşı kazandı. Altı bin adamı öldürülen Norbanus, Capua'ya çekildi. Sulla ve Metellus, Teanum'un yakınındayken Scipio Asiaticus bir başka orduyla onların üzerine ilerledi. Scipio Asiaticus'un ordusu barış istiyordu ve morali bozuktu. Bunu bilen Sulla, Scipio Asiaticus'un keyifsizlik halinde olan ordusunda ihtilaf yaratma ümidiyle barış müzakeresi için elçiler gönderdi. Elçiler bunu başarıyla uyguladılar. Scipio Asiaticus ateşkes için rehineler aldıktan sonra ovaya ilerledi. Her iki taraftan sadece üç kişi görüşmeye geldi.⁴⁷¹ Böylece Scipio Asiaticus ve Sulla, Cales ve Teanum arasında bir yerde buluştular ve bir antlaşma yapıldı. Antlaşmaya göre her iki taraf da senatonun otoritesini, halkın oylarını ve vatandaşlık haklarını koruyordu.⁴⁷² Scipio Asiaticus yapılan bu barış görüşmesini iletmesi ve onayını alması için Sertorius'u diğer konsül Norbanus'a gönderdi. Sertorius yolu üzerinde bulunan ve Sulla'yı destekleyen Suessa'yı ele geçirince Sulla onu Scipio Asiaticus'a şikayet etti. Scipio Asiaticus, Sertorius'un tuhaf eylemiyle ilgili ne cevap vereceğini bilemediği için Sulla'nın rehinelerini geri gönderdi. Ateşkes devam ederken Suessa'nın gerekçesiz bir şekilde ele geçirilmesi ve geri dönmeyi talep etmeyen rehinelerin bırakılması konusunda konsülleri suçlayan askerler topluca taraf değiştirdi. Şaşkınlık içinde çadırlarında tek başlarına kalan Scipio Asiaticus ve oğlu Lucius, Sulla tarafından yakalandılar. Appianos'a göre Scipio Asiaticus'un ordusunun tamamını kapsayan böylesine bir komplonun farkında olmaması bir general için affedilemez bir hataydı. Sulla'nın tüm ikna çabalarına rağmen Scipio Asiaticus taraf değiştirmede. Bunun üzerine Sulla, Scipio Asiaticus ve oğlu Lucius'u serbest bıraktı.⁴⁷³ Konsül Scipio Asiaticus aynı yıl içinde yeni bir ordu elde ederek Pompeius'la karşılaşsa da ordusu tarafından ikinci kez terk edilerek küçük düşürüldü.⁴⁷⁴

Savaşın sonunda kazanan taraf Sulla oldu. Çoğu Samnitlerden oluşan yeni askere alınmış yetmiş bin kişi Roma'nın dışında yer alan Collina kapısı önünde mağlup edildi.⁴⁷⁵ Sulla senatodaki konuşmasından sonra halka hitap etti ve eğer kendisine itaat edilirse işlerin

⁴⁷⁰ App. B Civ. 82.

⁴⁷¹ App. B Civ. 84-85.

⁴⁷² Robin Seager, "Sulla", CAH 9, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 190.

⁴⁷³ App. B Civ. 85-86.

⁴⁷⁴ Seager, a.g.e., s. 191.

⁴⁷⁵ Faulkner a.g.e., s. 169-170.

daha iyi olacağı konusunda söz verdi. Sulla, Scipio Asiaticus'un yaptıkları antlaşmayı çiğnediği günden beri kendisine karşı düşmanca davranış sergileyen tüm *praetorlar*, *quaestorlar* ve *tribunus militumlar* ve diğer herkesten tüm gücüyle intikam alacağını açıkladı.⁴⁷⁶ Sulla'nın savaşı kazanması üzerine Scipio Asiaticus Massilia'ya kaçmıştır.⁴⁷⁷

N. Caesar ile Savaş

Büyük iç savaş boyunca Caesar'e karşı Pompeius'u destekleyen ve sıkı bir *optimates* olarak kalan Quintus Caecilius Metellus Pius Scipio Nasica, 111 yılı konsülü Publius Cornelius Scipio Nasica'nın torunuydu. Metelli ailesi 123-109 arası elde ettiği altı konsüllükle prestijini artırdığı bir dönemde Metellus Scipio'nun dedesi Publius Cornelius Scipio Nasica bu ailenin üstünlüğünü kabul ederek Quintus Caecilius Metellus Macedonicus'un kızıyla evlenmiştir. Metellus Scipio'nun babası Publius Cornelius Scipio Nasica 128 yılında doğmuş ve 93 yılında *praetor* olarak İspanya'da bir komutadayken ölmüştü. Annesi ise iyi bir hatip olan Lucius Licinius Crassus'un kızı Licinia Crassa Prima'dır.⁴⁷⁸ Crassus tarafından evlat edinilen kardeşi sönük bir hatıra olarak kalırken⁴⁷⁹ Metellus Scipio diğer genç aristokratlarla birlikte bir davada Amerialı Roscius'u savunurken keşfedilip ünlendi. *Pontifex maximus* ve 80 yılı konsülü olan Quintus Caecilius Metellus Pius'un vasiyetiyle onun tarafından evlat edinildi.⁴⁸⁰ Metelli Roma'nın en köklü *plebs* ailelerinden biriydi. Bu şekilde Metellus Scipio önemli bir servetin yanı sıra önemli aile bağlantılarına ve son derece saygın atalara sahipti.⁴⁸¹ *Patrici* statüsünü de korudu. Senatodan çıkan bir kararnamede isminin resmi halinin "Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus Scipio" olduğunu anlarız.⁴⁸²

Metellus Scipio, damadı P. Crassus'un Carrhae'da ölmesi üzerine kızı Cornelia'yı Pompeius ile evlendirerek güçlü bir akrabalık bağı kurdu ve aynı yıl yargılandığı bir dava Pompeius'un nüfuzu sayesinde düşürüldü ve Pompeius'la birlikte 53 yılında konsül oldu. 58'de Clodius tarafından kısıtlanan *censor* yetkileri Metellus Scipio tarafından tam yetki ile geri verildi.⁴⁸³

⁴⁷⁶ App. B Civ. 95.

⁴⁷⁷ Seager, a.g.e., s. 198.

⁴⁷⁸ Ronald Syme, *The Augustan Aristocracy*, Oxford University Press, New York, 1986, s. 244.

⁴⁷⁹ Cic. Brut. 212.

⁴⁸⁰ Syme, *The Augustan Aristocracy*, s. 244.

⁴⁸¹ Adrian Goldsworthy, *Caesar*, çev. Efe Kurtluoğlu, İstanbul, 2014, s. 389.

⁴⁸² Syme, *The Augustan Aristocracy*, s. 244.

⁴⁸³ P. Wiseman, "Caesar, Pompey and Rome, 59-56 B.C.", *CAH* 9, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 410,413.

Caesar ise 61'deki Hispania Ulterior *propraetor*luğunu başarıyla tamamladıktan sonra Roma'ya geri dönerek Pompeius ve Crassus ile I. Triumvirlik adı verilen, resmi olmayan bir ittifak yaptı. Bu ittifak Pompeius'un Caesar'ın kızıyla evlenmesiyle güçlendirildi. Bu bağlantıları sayesinde konsüllüğü bitince Illyricum, Gallia Cisalpina ve Gallia Transalpina valiliğini aldı.⁴⁸⁴ 56'da Luca'da Pompeius ve Crassus ile ittifakını yeniledi. 55 yılı konsülleri Pompeius ve Crassus olurken Caesar'ın Galya komutanlığı beş yıl daha uzatıldı. Ancak 54 yılında Pompeius'un karısı Iulia'nın doğum yaparken ölmesi Caesar ile Pompeius arasındaki bağı zayıflattı. 53'te Crassus Parthlarla savaşırken ölünce devletin başında sadece Pompeius ile Caesar kaldı.⁴⁸⁵ Caesar'ın Galya'daki savaş yıllarında çıkarları Roma'da Publius Clodius tarafından temsil edilmişti. 52'de Clodius'un Roma'nın dışındaki Appia yolunda Milo'nun destekçileri tarafından pusuya düşürülerek öldürülmesi ve ardından çıkan kargaşa, Caesar ile Pompeius'un ilişkisini tamamen bozdu. Düzen senatonun bu amaçla tek konsül olarak atadığı Pompeius tarafından tesis edilse de siyasi gerilim devam etti. Caesar Gallia'da Vercingetorix'e karşı zaferiyle imparatorluktaki en güçlü adam haline gelmişti. Caesar'ın güçlü ve tehlikeli bir şekilde Roma'ya dönmesi istenmiyordu. Caesar, Parthlara karşı görev yapması için lejyonlarından ikisinin Roma'ya gönderilmesi isteğini kabul etti, ancak bunlar Pompeius'un İtalya'daki kuvvetlerine dahil edildiler. Senato hem Caesar'ın hem de Pompeius'un *magistratus*luklarını sona erdirip ordularını aynı anda dağıtmalarına yönelik yerinde bir öneriyi kabul ettti, ancak bazı senatörler Caesar'ın bu öneriye karşı çıkma ihtimali sebebiyle Pompeius'u lejyonlarını dağıtmamaya ikna ettiler. Bunun üzerine Caesar sıradan bir yurttaş olarak Roma'ya dönmeye göze alamadı. Caesar'ın amacı yeni bir konsüllük ve komutanlık elde etmek ve iki görev arasındaki boşluğu doldurmak için mevcut komutanlığının süresinin uzatılmasını istiyordu.⁴⁸⁶ Metellus Scipio ise o sıralarda Roma'da Caesar aleyhinde siyaset yapıyordu.

49 yılında Caesar'ın senatoya yazdığı mektupta *imperium*unu, ancak Pompeius'un da bırakması şartıyla bırakacağını aksi takdirde Cumhuriyet'in haklarını korumak zorunda kalacağını belirtmesi üzerine senatoda nasıl bir yol izlenilmesi gerektiği konusunda yapılan tartışmalarda Metellus Scipio şunları söyledi:

⁴⁸⁴ Faulkner **a.g.e.**, s. 185-187.

⁴⁸⁵ David Shotter, **The Fall of the Roman Republic**, 2005, s. 72-73.

⁴⁸⁶ Faulkner, **a.g.e.**, s. 189-191.

Eğer Senato Pompeius'u desteklerse, Pompeius Cumhuriyet'i başarısızlığa uğratma niyetinde değildi; fakat senato bu konuda tereddüt eder ve nazik davranırsa, daha sonra ondan yardım talebinde bulunmayı istemesi boşuna olacaktı.⁴⁸⁷

Senatörlerin çoğu Metellus Scipio'nun savunduğu, Caesar'ın ordusunu belirli bir günden önce terhis etmediği takdirde vatan haini ilan edilmesi görüşünü benimsediler. Bazıları kendisine senatonun isteklerini beyan etmeleri için Caesar'a elçiler gönderilmesi fikrini ileri sürünce teklife konsül, Metellus Scipio ve Cato'nun konuşmalarıyla karşı konuldu. Metellus Scipio'nun Pompeius'u destekleme sebebi muhtemelen akrabalık bağlarından ötürü Pompeius'la paylaşacağını düşündüğü bir ordu ve eyaletti.⁴⁸⁸ Sonuç olarak senato Caesar'a komutanlığı bırakması emrini verdi. Pompeius'a da Cumhuriyet'i savunmak için gerekli her türlü önlemi alma yetkisini verdiler. Bunun üzerine Caesar ordusunun başında İtalya'nın kuzeydoğusundaki bir dere olan Rubicon'u geçti ve böylece dört yıl sürecek büyük iç savaş başladı.⁴⁸⁹

Metellus Scipio *provincia* olarak Syria'yı alırken⁴⁹⁰ Pompeius henüz yetersiz olan kuvvetleriyle, üzerine gelen Caesar ile savaşmak istemedi ve doğudaki destekçilerinden faydalanarak daha büyük bir ordu kurmak için Adriyatik boyunca geri çekildi. Caesar onu takip etmeden önce İspanya'da yaptığı ikinci bir yıldırım hareketiyle arkasını emniyete aldı ve Dyrrhachium şehrine çekilmiş olan Pompeius'un üzerine yürüdü.⁴⁹¹

Bu sıralarda kendisini Syria dolaylarında *imperator* ilan eden Metellus Scipio, Amanos Dağları etrafında bir miktar kayıp vermişti. Kabilelerden ve tiranlardan büyük miktarda para elde etmiş, ayrıca eyaletinin vergi tahsildarlarından iki yıllık parayı tahsil etmiş ve bütün eyaletten süvariler istemişti. Eyalet olası bir Parth savaşında düşmana karşı sevk edilirlse gideceklerini, fakat bir konsüle karşı silahlanmayacaklarını duyurunca Metellus Scipio lejyonlarını ve süvarilerini Syria'dan çekti ve lejyonlarını Pergamum'a ve son derece zengin şehirlere sevk ederek onları cesaretlendirmek için buradaki halkların yağmalanmasına izin verdi.⁴⁹² Asia Eyaleti'nden zorla para toplandığı gibi çeşitli vergiler de tertiplenmişti.⁴⁹³

⁴⁸⁷ Caes. **Civ.** 1.1.

⁴⁸⁸ Caes. **Civ.** 1.2-4.

⁴⁸⁹ Faulkner **a.g.e.**, s. 192.

⁴⁹⁰ Caes. **Civ.** 1.6.

⁴⁹¹ Faulkner **a.g.e.**, s. 192.

⁴⁹² Caes. **Civ.** 3.31.

⁴⁹³ Vergi her bir kölenin ve çocuğun kellesine yüklenmişti; *columnarium* (sütun vergisi), *ostiarium* (kapı vergisi), tahıl, asker, silah, kürekçi, mancınık ve taşıma ücreti isteniyordu. Yalnız şehirlerde değil, aynı zamanda neredeyse her köy ve hisardaki adamlara askeri komuta yetkisi tanınmıştı. Eyalette birçok

Metellus Scipio bunlara ek olarak, Ephesos'ta, eskiden beri Diana Tapınağı'nda toplanmış olan paralarında alınmasını emretti. Ancak Metellus Scipio'ya Pompeius'tan, Caesar'ın lejyonlarıyla birlikte denizi aştığını, her şeyi bir kenara bırakarak ordusuyla birlikte kendisine gelmek için acele etmesini belirten bir mektup ulaştı. Bunun üzerine Metellus Scipio Makedonia'ya yola çıktı.⁴⁹⁴

Caesar'ın adamı Domitius Makedonia'ya gelmişti. Metellus Scipio, Makedonia'nın hiçbir bölgesinde oyalanmayarak büyük bir süratle Domitius'a doğru ilerledi. Ancak Domitius'tan yaklaşık 30 km uzaklıktayken, M. Favonius'u sekiz *cohors*la birlikte Makedonia'yı Thessalia'dan ayıran Aliacmon Nehri'nde garnizon olarak bırakarak Thessalia'yı işgal etmiş olan Lucius Cassius Longinus'a yöneldi. Bu sırada Thessalia'da kral Cotys'un süvarileri Cassius'un ordugâhına gitmişti. L. Cassius Longinus bunların Metellus Scipio'nun süvarileri olduğunu düşünerek Thessalia'yı çevreleyen dağlara yönelip Ambracia yönüne doğru ilerledi. Takipte olan Metellus Scipio'ya M. Favonius'tan, Domitius'un lejyonlarıyla birlikte yaklaşmakta olduğunu ve garnizonu Metellus Scipio'nun yardımı olmadan tutamayacağını bildiren bir mektup ulaştı. Bunun üzerine Metellus Scipio, Cassius'u takip etmekten vazgeçti ve Favonius'a yardım götürmek için süratle ilerledi. Domitius ile Metellus Scipio neredeyse aynı anda bölgeye ulaştı. Böylece Domitius'un gayreti Cassius'un, Metellus Scipio'nun sürati de Favonius'un tehlikeden kurtulmasını sağladı.⁴⁹⁵

Metellus Scipio, Domitius'un ordusuyla kendi arasında olan Aliacmon Nehri'nden karşıya geçti ve yeni bir ordugâh kurarak ordusunu savaş düzenine soktu. İki ordugâh arasında yaklaşık 3 km'lik bir düz arazi olmasına karşın Domitius savaş hattını Metellus Scipio'nun ordugâhının altına sürdü. Ancak Domitius, Metellus Scipio'nun ordugâhının altında bulunan, geçilmesi zor kıyılarıyla Caesar'ın askerlerinin ilerleyişini engelleyen akarsu nedeniyle bir meydan savaşına girmekten kaçındı. Bunun üzerine Metellus Scipio nehri geçerek gelmiş olduğu bölgeye geri döndü ve nehrin yakınlarındaki doğal bir yükseklikte ordugâhını kurdu. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, düşman ordusunun önceki gün geçtiği bölgede geceleyin bir süvari pusu birliği konuşlandırdı. Domitius'un süvari *praefectus* Quintus Varus buraya

lictor ve askeri yetkili vardı bölge *praefectus* ve vergi memurlarıyla doluydu; bunlar talep edilen paralardan ayrı olarak, yurtlarından sürüldükleri mazeretiyle kendi şahsi servetlerini artırmaya çalışıyorlardı. Bütün bunlara bir de ağır faizler eklendi. Böylece iki yıl içinde eyaletin borcu artmış oldu. Bu paraların, senato kararı uyarınca borç para olarak toplandığını iddia ediyorlardı. Vergi tahsildarlarından da Syria'da yaptıkları gibi, bir sonraki yılın vergisini peşin olarak istemişlerdi bkz. Caes. **Civ.** 3.32.

⁴⁹⁴ Caes. **Civ.** 3.33.

⁴⁹⁵ Caes. **Civ.** 3.36.

geldiğinde süvariler pusudan birdenbire fırladılar. Düşman, süvarilerin hücumuna cesurca karşılık verdi, her biri hızla kendi safına geri döndü ve bir bütün halinde düşmana hücum ettiler. Bunu bize aktaran Caesar'e göre Metellus Scipio'nun süvarilerinden yaklaşık seksen tanesi katledildi geri kalanları da kaçmaya mecbur oldu, Quintus Varus ise iki kayıpla ordugâha geri döndü.⁴⁹⁶

Bu çarpışmadan sonra Domitius, ordugâhını tahıl ikmali sıkıntısından sevk ediyormuş gibi yaptı, yaklaşık 5 km ilerledikten sonra bütün ordusunu ve süvarisini gözden uzak bir bölgede konuşlandırdı. Takibe geçmeye hazırlanan Metellus Scipio, süvarisinin büyük bir kısmını Domitius'un yürüyüş rotasını keşfetmesi için önden gönderdi. Süvarilerinin ilk bölükleri pusuya girdiklerinde, atların kişnemesi bir şüphe yarattığı için birliklerine geri çekilmeye başladılar. Bunları takip edenler, onların hızla geri çekildiğini fark edince durdular. Domitius'un adamları iki süvari bölüğünü yakaladılar, diğerlerini de ya katlettiler ya da esir alarak Domitius'a geri götürdüler.⁴⁹⁷

Metellus Scipio'nun Syria Eyaleti'nden iki lejyonla Makedonia'ya döndüğü haberi üzerine Caesar, Metellus Scipio'nun yakın dostu A. Clodius vasıtasıyla Metellus Scipio'ya bir mektup gönderdi:

Kendisi barış için her şeyi denemesine rağmen bu konuda hiçbir şey tamamlanmamıştı, böyle olmasında suçun, bu konuda Scipio'nun kışkırtıcı olmalarını istediği kişilerin olduğunu düşünüyordu, zira buyruklarını uygun olmayan bir zamanda Pompeius'a taşımaktan korkmuşlardı. Scipio, yalnızca tasvip ettiği şeyleri özgürce belirtecek değil, aynı zamanda hata yapan kişiyi büyük ölçüde zorlayacak ve yönetebilecek otoritede bir insandı; bir şeyi zorla yaptırmak adına otoritesinin yanında gücünün de olması için, kendi adına bir orduya komuta ediyordu. Eğer bunu yaparsa, bütün herkes İtalya'nın sakinliğine kavuşmasını, eyaletlerin barışını ve egemenliğin selametini ona atfedecekti.⁴⁹⁸

Caesar, Dyrrhachium'daki Pompeius'un ordusunu ablukaya almak amacıyla, her kilometrede bir şehri çevreleyen savunma yapıları inşa etti. Ancak sayıları düşmanlarından üstün olan Pompeius'un askerleri saldırıya geçerek Caesar'ın savunmasını yarıp hatlarının etrafını sarmakla tehdit ettiler. Caesar bunun üzerine doğuya çekilmeye başladı.⁴⁹⁹ Pompeius zafer kazanmasına rağmen İtalya'ya döndüğü takdirde Caesar'ın ciddi bir yenilgiye

⁴⁹⁶ Caes. **Civ.** 3.37.

⁴⁹⁷ Caes. **Civ.** 3.38.

⁴⁹⁸ Caes. **Civ.** 3.57.

⁴⁹⁹ Faulkner **a.g.e.**, s. 192.

uğramamasından dolayı bunun bir kaçış olarak algılanabileceğini düşünüyordu. Buna ek olarak Syria'dan topladığı lejyonlarla ordunun geri kalanına katılmayı henüz başaramayan kayınpederi Metellus Scipio'yu sayıca ondan üstün olan Caesar'a karşı yalnız bırakmak istemiyordu. Pompeius Yunanistan'da kalarak Caesar'ı takip etmeye ve onu ihtiyacı olan kaynaklardan uzak tutmayı amaçlıyordu.⁵⁰⁰

Yaralıları bırakmak ve müttefiklerini cesaretlendirmek için Apollonia'ya gitmek Caesar için önemliydi. Caesar de Pompeius'un gelişiyile Domitius'un hazırlıksız yakalanmasından endişeliydi, bu yüzden hızlıca Domitius'a gitti. Caesar, eğer Pompeius Apollonia'yı ve Oricum'u kuşatarak kendisini bütün kıyı şeridinde kesmeye kalkışacak olursa, Metellus Scipio'yu kuşatacak ve Pompeius'u ona yardım etmeye zorlayacaktı. Pompeius ise aceleyle Metellus Scipio'ya gitmesi gerektiğini düşünüyordu. Eğer Caesar, Metellus Scipio'ya doğru yürürse, Metellus Scipio'ya yardım götürecekti, eğer kıyı şeridinden ve İtalya'dan lejyonlarını ve süvarilerini beklediği için Oricum'dan ayrılmak istemezse bizzat bütün birlikleriyle Domitius'a saldıracaktı. Bu sebeplerden ötürü Dyrrhachium Savaşı'ndan sonra her ikisi de hem adamlarına yardım götürmek hem de muhaliflerini ezmek için doğacak bir fırsatı kaçırmamak amacıyla hızlı olmaya gayret gösteriyordu.⁵⁰¹

Caesar ordusunu bir araya getirdikten sonra, Epeiros'tan gelen bir kişi için Thessalia'daki ilk kasaba olan Gomphi'ye ulaştı. Gomphi halkı birkaç ay önce, bütün kaynaklarını kullanmasını ve askerlerden müteşekkil bir garnizon istemek için Caesar'e elçiler göndermişti. Ancak Dyrrachium Savaşı'ndan sonra fikir değiştirdiler ve Thessalia *praetoru* Androstenes kapıları kapattı ve kendisine yardıma gelmeleri için Metellus Scipio ve Pompeius'a haberciler gönderdi. Kasabanın tahkimatları uzun sürecek bir kuşatmaya direnemezdi. Metellus Scipio, orduların Dyrrachium'dan ayrılışını haber aldıktan sonra lejyonlarını Larisa'ya götürmüştü, Pompeius ise henüz Thessalia yakınlarında değildi. Bu yüzden Caesar başarılı bir kuşatma sonucu burayı ele geçirerek yağmaladı. Metellus Scipio'nun büyük orduları tarafından işgal edilmekte olan Larissa halkı hariç, Thessalia'da Caesar'a boyun eğmeyen ve emirlerini uygulamayan hiçbir topluluk yoktu. Caesar, Pompeius'un gelişini beklemeye karar verdi. Pompeius birkaç gün sonra Thessalia'ya ulaştı ve bütün ordusunun huzurunda bir nutuk çekti ve adamlarına teşekkür etti. Metellus Scipio'nun askerlerini de cesaretlendirdi, bütün lejyonları bir ordugâha topladı ve bir başka

⁵⁰⁰ Goldsworthy, **Caesar**, s. 475.

⁵⁰¹ Caes. **Civ.** 3.78-79.

praetorium çadırının kendisi için kurulmasını emretti. Pompeius'un birliklerinin artması ve iki büyük ordunun bir araya gelmesiyle zafere duyulan ümit arttı.⁵⁰²

Ordular Thessalia'daki Pharsalos Ovası'nda karşılaştı. Pompeius ordusunu sağ kanadı Enipeus Nehri tarafından korunacak şekilde konuşlandırdı. Sağ kanadı Afranius'un komutası altındaydı, Metellus Scipio merkezden, Pompeius ve Domitius Ahenobarbus ise zamanında Caesar'ın senatoya teslim ettiği birinci ve ikinci lejyonların başında sol kanattan sorumluydu. Pompeius'un 45.000 askeri varken Caesar'ın ordusu 22.000'den azdı. Her iki taraf da ordugâhlarını korumak için bir bölük askeri geride bırakmıştı. Caesar en iyi birliklerini rakipleri gibi kanatlara yerleştirdi. Sağ kanatta Caesar ve Publius Sulla'nın komuta ettiği onuncu lejyon, sol kanatta ise Marcus Antonius'un komuta ettiği sekizinci ve dokuzuncu lejyonlar vardı. Gnaeus Domitius Calvinus ise merkezdeydi.

Pompeius dizilişine ek olarak, bu savaşı Labienus'un komutasında en sola yerleştirdiği 6400'ü aşkın süvarisiyle kazanmayı planlamıştı. Caesar'ın süvarilerini ezip lejyonlarının kanadına ve gerisine saldırımları bekleniyordu. Bu kadar kalabalık bir süvari birliğinin savunma amaçlı kullanılmayacağı açık olduğundan Pompeius'un planı ortadaydı. Bunun üzerine Caesar ordusunun üçüncü hattından altı *cohors* çekip bu birlikleri sağ kanadın hemen arkasında kısa ve açılı bir hat oluşturacak şekilde konuşlandırdı (Res. 10). Önlerindeki saflar onları düşmanın gözünden uzak tuttuğundan ve ovadaki bu kadar asker ve atın kaldırdığı toz onları gizlediğinden söz konusu birlikler düşman komutanları tarafından fark edilmedi.⁵⁰³

İlk saldırıyı ön saflardaki *cohors*larıyla Caesar yaptı. Pompeius'un ordusu sayı üstünlükleri ve derin formasyonları sayesinde düşman askerlerinin saldırısına dayanmayı başardı. Pompeius'un bu hattaki askerlerden beklentisi düşmanı mağlup etmeleri değildi, Labienus'un komutasındaki süvarilerin galip gelmesine izin verecek kadar düşmanı oyalamalarıydı. Savaş başladığında büyük bir sayı üstünlüğü bulunan Labienus'un süvarileri, Caesar'ınkilere karşı saldırıya geçti. Bunun üzerine Caesar'ın atlıları geri çekildikçe Labienus'un süvarileri sayıca güçlü olmanın verdiği kudret duygusuna kapıldı ve düzenleri bozulmaya başladı. Böylece bu düzenli birlik karışık bir topluluk haline geldi. Caesar tam bu anda dördüncü hattındaki altı *cohorsa* saldırı emri verdi. Askerler ilerledi ve tarihte eşine az rastlanır bir şekilde piyade birliği süvarilere saldırdı. *Pilum*larını ellerinde tutuyor, mızrak olarak kullanıyorlardı. Sonuç olarak tüm süvari birliği ve onları destekleyen hafif piyadeler

⁵⁰² Caes. **Civ.** 3.80-82.

⁵⁰³ Goldsworthy, **Caesar**, s. 477-479.

bozguna uğrayarak kaçtı (Res. 11). Tüm ön hat boyunca Caesar'ın birinci ve ikinci hatları düşmanla ağır çarpışma halindeydi. Caesar henüz savaşa katılmamış olan üçüncü hattaki yedek *cohor*ları bu sırada devreye sokarak düşmanın üzerine yolladı. Pompeius'un askerleri bozguna uğrayıp kaçtı. Pompeius Mısır'a kaçtı, ancak muzaffer Caesar'a karşı bir iyi niyet gösterisi olarak başı kesilerek öldürüldü.⁵⁰⁴

Metellus Scipio, Labienus, Afranius, Petreius gibi isimler teslim olmayı redderek Africa Eyaleti'ne gitmişlerdi. Onlara 47 yılında Cato da katıldı.⁵⁰⁵ Caesar ise ilk olarak Mısır'daki bir hanedan kavgasına müdahale ederek 48-47 kışını İskenderiye şehrinde kuşatma altında geçirdi. Daha sonra Anadolu'ya geçerek Pompeiusçu bir prensin isyanını bastırmış ondan sonra ise Pharsalos'tan sonraki ödülleri beğenmeyen eski askerlerin isyanını bastırmak için Roma'ya gitmiştir.⁵⁰⁶ Caesar, Roma'da sadece asayişli sağlayacak ve Africa Eyaleti'nde aralarında Metellus Scipio'nun da bulunduğu Pompeius yanlılarına karşı düzenleyeceği saldırıya hazırlanacak kadar kaldı. Caesar Sicilya'dan ayrılmadan önce eline geçen raporlara göre Metellus Scipio'nun emrinde en az on lejyon vardı. Bu birlikler Numidia kralı Iuba'nın Roma tarzında organize olmuş dört lejyondan oluşan ordusu tarafından desteklenmekteydi. Iuba yüz yirmi kadar savaş filine sahipti ve Metellus Scipio ilerleyen süreçte kendi ordusundaki filleri savaşın karmaşası ve gürültüsüyle başa çıkmak üzere eğitmeye çalıştı.⁵⁰⁷

Caesar'ın ordugâhı Ruspina yakınlarındaydı. Metellus Scipio da ordusunu Pompeius yanlılarının yanına çekmişti ve bu toplu kuvvet Caesar'ın konumundan 5 km ötedeydi. Savaşmaya devam eden Pompeius yanlıları Caesar'dan ölesiye nefret ediyordu. Caesar'ın onlara karşı hisleri de pek farklı değildi. Caesar şimdi doğrudan Metellus Scipio ile karşı karşıyaydı ve Scipio ailesinin Afrika'dan her daim muzaffer çıkacağı yönünde bir dedikodu yayılmıştı.⁵⁰⁸ Cassius Dio, "Scipio" adının Metellus Scipio'ya taraf olan herkes için bir güç kaynağı olduğunu ve hiçbir Scipio'nun Afrika'da talihsizlikle karşılaşmayacağına dair garip ve mantıksız bir inancın hâkim olduğunu söyler. Caesar kendi askerlerinin de böyle

⁵⁰⁴ A.e., s. 483,485.

⁵⁰⁵ A.e., s. 507.

⁵⁰⁶ Faulkner, a.g.e., s. 194.

⁵⁰⁷ Goldsworthy, **Caesar**, s. 512-513.

⁵⁰⁸ A.e., s. 517-518. Metellus Scipio'nun bu savaşta Caesar'e karşı yaptığı ustaca propagandalardan biri de I. Kartaca Savaşı'nda Metellus'un Kartacalılara karşı kazandığı zaferden sonra Metelli ailesinin iyi bilinen bir hanedan nişanı olan fil gibi kolayca akılda kalan sembolleri sikkelerde kullanmasıdır (Res. 12) bkz. Ronald Syme, **The Roman Revolution**, Oxford, 1939, s. 20.

düşündüğünü görünce korkmuş ve Scipio ailesinin bir üyesi olan Salutio⁵⁰⁹ adında birini kadrosuna katmıştı.⁵¹⁰ Suetonius ise Caesar'ın herhangi bir korku duyduğundan bahsetmez ve hatta çıkan dedikoduları umursamadığını ve bunlarla dalga geçmek için Scipio Salvito adlı bir kişiyi kadrosuna eklediğini ifade eder. Plutarkhos'a göre ise Caesar ya dalga geçiyordu ya da bu kehanetleri ciddiye almıştı. Caesar savaşlarında bu adamı ordunun komutanıymış gibi ön tarafa koyuyor ve savaşmaya zorluyordu.⁵¹¹

Metellus Scipio sıklıkla ordugâhın önünde askerlerini savaş düzenine soktu ve Caesar'ın birkaç gün boyunca buna karşılık vermemesi üzerine hattı daha da ileriye aldı. Buna rağmen doğrudan bir saldırıya geçecek kadar kendine güvenmiyordu. Caesar düşmanının temkinli olduğunu anlamıştı. Surlarla, kulelerle ve ağır silahlarla donatılmış ordugâhın tahkimatlarından çekinen Metellus Scipio saldırıya geçmeyecekti. Caesar'ın sükûneti Pompeius yanlılarını endişelendirmişti. Caesar'ın kendilerine bir tuzak kurmasından çekiniyorlardı. Tüm bunlara rağmen Metellus Scipio, Caesar'ın kendilerinden korktuğunu söyleyerek askerlerini cesaretlendirdi. Iuba'da üç lejyonu, sekiz yüz ağır süvarisi ve çok sayıda Numidia'lı atlı ve hafif piyadesiyle Metellus Scipio'ya katıldı. Ancak Caesar, Gettua'lı bazı önderleri, kral Iuba'ya karşı isyan etmeleri için ikna edince kral Iuba bazı birliklerini göndermek zorunda kaldı.⁵¹²

Yiyecek sıkıntısı yaşayan Caesar ordugâhını ateşe verdikten sonra Aggar kasabası yakınlarına giderek büyük miktarda tahıl ve erzak bulmayı başardı ve 25 km uzaklıktaki Thapsus adındaki sahil yerleşimine giderek burayı kuşattı. Onu takip eden Metellus Scipio kasabadan yaklaşık 12 km uzaklıkta iki ordugâh kurarak birliklerini bu ikisi arasında böldü. Bir tarafında deniz bir tarafında tuzlu su lagünü bulunan yerleşimin iki dar geçidi vardı. Düşmanın planını tahmin eden Caesar, en göze çarpan yolu kapatmak için küçük bir kale inşa ettirdi. Planı bozulan Metellus Scipio, geceleyin askerleriyle en geniş yer olan 2,5 km civarındaki kara parçasını izleyerek lagünün etrafından dolanıp kasabanın diğer tarafına geçmek zorunda kaldı. Iuba ile Afranius ise Caesar'ı abluka altında tutmak için ordugâhta kalmıştı. Savaş başlayınca Caesar'ın sağ kanadına saldıran filler hafif piyadelerin saldırısından ürküp kaçarak kendi saflarında izdiham yarattı. Pompeius yanlılarının tüm sol kanadı kısa sürede çöktü ve Caesar'ın askerlerinin sıkı takibi yeniden toparlanmalarını engelledi. Çok

⁵⁰⁹ Bu isim, Suetonius'ta Salutio, Plutarkhos'ta ise Sallustio'dur bkz. Suet. **Iul.** 59; Plut. **Vit. Caes.** 52.

⁵¹⁰ Cass. Dio. 42.57-58.

⁵¹¹ Plut. **Vit. Caes.** 52.

⁵¹² Goldsworthy, **Caesar**, s. 518-520.

sayıda Pompeius yanlısı teslim olmaya çalışırken öldürüldü. Bu katliamı durdurmaya çalışan Caesar'ın bazı subayları bile askerlerce kılıçtan geçirildi. Caesar elli kayıp verirken Pompeius yanlılarının kayıpları on bini buluyordu. Pompeius yanlısı liderler kaçmayı başardılar, ancak savaşı izleyen haftalarda çoğu ölecekti. Metellus Scipio deniz yoluyla kaçmayı başardı, fakat gemilerinin önü Caesar'ın filosu tarafından kesildiğinde intihar etti.⁵¹³

⁵¹³ A.e., s. 521-522,524-525.

III. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN SİYASİ FAALİYETLERİ

A. Scipio'lar ve Roma Emperyalizmi

Emperyalizm kelimesinin kökeni olan *imperium* kelimesi aslında Roma *magistratus*larının elde ettiği yasal komuta etme hakkıydı, ancak zamanla Roma halkı yönetiminin komuta etme gücünü, sonra ise Roma halkının emirlerinin yerine getirileceği coğrafi alanı ifade etti.⁵¹⁴ Modern imparatorluklara kıyasla Roma İmparatorluğu çok farklı siyasi ve ekonomik bileşenlerin bir ürünü olduğu için bazı görüşler *imperium Romanum*un modern *emperyalizm* teriminden oldukça farklı olduğu yönündedir.⁵¹⁵ Emperyalizmin modern bir fenomen olduğu görüşüne karşı çıkan Mattingly'e göre imparatorlukların zamanla evrim geçirdiği gibi, emperyalizmin de statik ya da tek düze kalması şart değildir.⁵¹⁶ Dolayısıyla emperyalizm tarihçilerin ele aldığı dönemin şartlarına göre yorumlanmalıdır.

Antik kaynaklar ekseriyetle Roma'nın sürekli savaş halinde olmasının haklılığını göstermeye istekli senatörler ve muzaffer Romalılar tarafından yazılmıştır. Bu yaygın geleneksel iddiaya göre Roma kendisine yapılan saldırılara karşılık vererek kendi imparatorluğunu tanrıların onayıyla mertçe kazanmıştı.⁵¹⁷ Ancak Roma'nın savaş açmasını öncelikle savunma amaçlı olduğunu öne süren bu görüş nihai olarak bilinen dünyanın tamamının fethedilmesi göz önüne alındığında inandırıcılıktan uzaktır.⁵¹⁸

Roma emperyalizmini tetikleyen bileşenlerin başlangıç noktasını Cumhuriyet'i kuran aristokrasinin içinde arayabiliriz. Roma soyluları kendileri arasında prestij ve üstünlük sağlamak için daimi bir mücadelenin içine çekilmişti. Latin siyasi kelime hazinesi bunu kısa ve öz biçimde aktaran soyut isimlerle doluydu. *Auctoritas*, *dignitas*, *honor* ve *gloria* gibi

⁵¹⁴ Gürkan Ergin, *Anadolu'da Roma Hâkimiyeti Direniş ve Düzen*, 2013, İstanbul, s. 466.

⁵¹⁵ David J. Mattingly, *Imperialism, Power and Identity: Experiencing the Roman Empire*, 2011, Princeton University Press, New Jersey, s. 5. Bu görüşe göre Roma'nın savaşa para ve ganimet kazanmak için girdiğine dair kanıtlar azdır. Devlete büyük yük ve kayıp getirdiğinden sadece emperyalist amaçlarla savaşa kalkışılmamıştı. Roma aristokrasisi emperyalist politikalar söz konusu olduğunda tek vücut olan bir topluluk değildi. Başka devletlerdeki hiziplerin Roma'dan müdahale talepleri çoğu kez Roma'nın müdahalesini zorunlu kıldı. Roma'da militarist bir kültür ve aristokrasinin oluşmasının sebebi ise dış tehditlerdir bkz. Ergin, *a.g.e.*, s. 467-468.

⁵¹⁶ Mattingly, *Imperialism, Power and Identity*, s. 6.

⁵¹⁷ Forsythe, *a.g.e.*, s. 285.

⁵¹⁸ Goldshworthy, *The Fall of Carthage*, s. 71.

kelimelerin karşılığı olarak sırasıyla otorite, itibar haysiyet, onur, şan kelimeleri uygundur.⁵¹⁹ Roma aristokrasisi en büyük onurun savaşta kazanılan zaferle ya da başarılı askeri harekâtlardaki kahramanlıklarla olduğu militarist bir dünya görüşü benimsemişti. Bu dünya görüşü Romaya egemen seçkinin ayırt edici özelliği olan hırslı rekabetle körüklendi.⁵²⁰ Militarist bir toplum ile aristokratik rekabetin birleşimi, şan ve şöhret elde etmek isteyen soylular için daimi bir savaş gerekliliği, Roma emperyalizmini yönlendirmiştir. Savaşsız geçen bir yıl sadece akranlarıyla değil, aynı zamanda atalarıyla da rekabet etmek zorunda olan görevli konsül için bir fırsat kaybıydı.⁵²¹ Polybios on yıllık askeri hizmetini tamamlamayan Roma vatandaşlarının devlette herhangi bir kamu memurluğu yapamayacağını aktarır.⁵²²

Roma'nın 327-264 yılları arasında İtalya yarımadasında gerçekleşen savaşlarında bile *glorianın* Roma siyasi sistemindeki önemini vurgulayan ve bireysel başarının 2. yüzyılın ikinci yarısına kadar çok önemli bir yer tutmadığını iddiasına⁵²³ karşı çıkan Harris, Orta Cumhuriyet döneminde aristokratların genellikle güç peşinde koşma konusunda daha ölçülü olup bireysel şöhretin limitlerini tanıdıklarının doğru olabileceğini ifade eder, ancak o dönemde bile bir istisna olarak bireysel şöhretin limitlerini kabul etmeye isteksiz olan Scipio Africanus'u atlamamıştır. Ona göre kısmen bunun bir sonucu olarak kariyeri kötü sonlanmıştı.⁵²⁴

Beard'a göre 3. yüzyılda paranın satın alabileceği en iyi ve en görkemli mezarın sahibi olan 298 yılı konsülü Scipio Barbatus'un *elogiumu* bireyseliğin o dönemde ne derece önemli olduğunun en önemli kanıtı olup, Roma emperyalizmini tetikleyen faktörlerden biri olan *glorianın* en erken ve en iyi örneğidir:

Lucius Cornelius Scipio Barbatus, babası Gnaeus'un evladı, cesur ve akıllı bir adam, görünüşü *virtusuna* emsaldir. Sizlerin arasında konsül, *censor* ve *aedilis* idi. Taurisia ve Cisauna'yı, Samnium'dan aldı. Lucania'nın tamamına boyun eğdirdi ve rehineler aldı.”⁵²⁵

⁵¹⁹ Andrew Erskine, **Roman Imperialism**, 2010, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2010, s. 40.

⁵²⁰ Forsythe, **a.g.e.**, s. 286.

⁵²¹ Erskine, **a.g.e.**, s. 40.

⁵²² Polyb. 6.19.

⁵²³ J. H. Thiel, **De Rol der Persoonlijkheid in de Geschiedenis der Romeinsche Republiek**, Groningen, 1930, s. 3-24.

⁵²⁴ W. V. Harris, **War and Imperialism in Republican Rome 327-70 B.C.**, Oxford University Press, New York, 1979, s. 27-28.

⁵²⁵ *CIL* I² 7; Beard, **a.g.e.**, s. 134.

Braudel, bir emperyalizmden bahsedebilmek için görkemli ve kalıcı bir başarı şartını kabul eder ve belki de birinci, hatta II. Kartaca Savaşı'ndan önce kelimenin tam anlamıyla bir Roma emperyalizminden bahsedilemeyeceğini ifade eder. Roma gerçek çehresine bu savaştan sonra kavuşup yolunu belirlemiştir.⁵²⁶ Roma emperyalizmi tartışmaları ağırlıklı 220-167 arasında Roma Cumhuriyeti'nin Akdeniz'deki inanılmaz genişlemesi üzerine kuruludur.⁵²⁷ II. Kartaca Savaşı'nın başladığı 218'den III. Makedonia Savaşı'nın bittiği 168'e kadar Roma'nın egemen güç konumuna yükselişini konu alan Yunan tarihçi Polybios'un amacı Roma'nın elli yıllık sürede bilinen dünyanın neredeyse tamamını nasıl kontrol altına aldığını anlatmaktır.⁵²⁸ Bu sürecin başlangıcından Scipio Africanus'un ölüm yılı olan 183'e kadar geçen otuz beş yıl Scipio ailesinin Roma siyasetinde kesintisiz olarak etkin ve üstün olduğu süredir. Geri kalan on beş yılın sonunda ise Pydna'da bu sürecin tamamlanmasına genç yaşta şahit olan Scipio Aemilianus ve Scipio Nasica Corculum'u da eklersek bu yarım asırlık süreye "Scipio'lar Çağı"⁵²⁹ diyebiliriz.

P. Cornelius Scipio ve Scipio Calvus kardeşlerin 218'de İspanya'ya sefere çıkmasıyla başlayan sürecin sorumlusunun Roma mı Kartaca mı olduğu bir hayli tartışılmıştır. Roma, Saguntum'un düşmesiyle ani bir kızgınlıkla savaşa girişmiş olamazdı. Harekete geçiren temel etken İspanya'daki Kartaca varlığının büyümesi ve kendisine tehdit oluşturmaya başlamasıydı.⁵³⁰ Bu olaydaki Roma politikasının savunma amaçlı olduğu görüşünü sadece çağdaş tarihçilerde değil, Polybios'ta da görmekteyiz. 228 yılında Hasdrubal'ın Yeni Kartaca kentini kurması Roma'yı kaygılandırmıştı:

Onun İspanya'daki Kartaca nüfuzunu güçlendirdiğini ve durmadan daha görkemli hale getirdiğini gören Romalılar o ülkenin siyasetine müdahale etmek için telaşlıydılar.

Nihai olarak bölgeye elçiler gönderen Roma, Ebro Nehri'nin ötesine Kartacalıların geçmemesi konusunda Hasdrubal ile anlaştı.⁵³¹ Ancak Harris, Roma'nın bu bahaneyle bir savunma savaşı

⁵²⁶ Fernand Braudel, **Bellek ve Akdeniz: Tarihöncesi ve Antikçağ**, çev. Ali Berktaş, İstanbul, 2016, s. 336-337.

⁵²⁷ Ergin, **a.g.e.**, s. 466.

⁵²⁸ Polyb. 1.1.

⁵²⁹ Ronald Syme, bir "Scipio'lar Çağı" olduğundan bahsetse de bu çağın hangi süreleri kapsadığına dair bir görüş bildirmez bkz. Syme, **The Roman Revolution**, s. 12.

⁵³⁰ Harris, **War and Imperialism in Republican Rome**, s. 205.

⁵³¹ Polyb. 2.13.

açtığı görüşünü, iki Kartaca savaşı arasındaki yıllarda Roma'nın Sardinia'yı ele geçirmesi ve Saguntum ile müttefik olması⁵³² gibi iki çok önemli teşebbüsüyle çürütür. Roma'nın bu teşebbüsleri Kartaca'yı önlem almak zorunda bırakmış olabilir. Harris'e göre Romalı senatörler İspanya'yı, Kartaca'ya karşı bir savaşta kazanılacak pahalı bir hediye olarak gördüler.⁵³³ Hannibal'ın Akdeniz'de kontrol ettiği bölge, Kartaca'nın Afrika topraklarından daha büyüktü. 218 yılında Kartaca'ya gönderilen Roma elçilerinin görevi, Kartaca'yı savaş ilan etmeye zorlamak gibi görünüyor. Romalıların imkânsız bir talep olarak Saguntum'a saldıran Hannibal ve bu işi yapmasına vesile olanların teslimini istemelerinin sebebi Kartacalıların savaştan kaçmasını imkânsız hale getirmek istemeleri olabilir.⁵³⁴

Fieldhouse'un 1870-1945 yılları arasındaki sömürgecilik üzerine yaptığı çalışmasında Roma'nın kendi kurumlarıyla modern kapitalist imparatorluklardan çokta farklı olmadığını görürüz:

Yeni kolonileri kontrol etmek için gönderilen Avrupalıların kendi şöhretlerinin ve kariyerlerinin, ana devletlerinin fiili otoritesinin, genişleyen başarısı ile artacağını düşünceleri neredeyse değişmez bir kuraldı. Askerler, bilhassa, kendi yeteneklerini ve cesaretlerini göstermek kaydıyla terfi almayı umut edebilirlerdi. Eylemleri izinsizdi ve hatta Avrupa'daki otoriteler tarafından yasaklanmıştı, ancak başarıları geri alınamazdı. Modern koloni imparatorlukları büyük ölçüde kişisel dürtülerden dolayı "olay yerindeki adamlar" tarafından şekillendiriliyordu.⁵³⁵

Roma için II. Kartaca Savaşı boyunca "olay yerindeki adamlar" Scipio'lardı. J.S. Richardson'a göre bu örnek, P. Cornelius Scipio'ya 218'de tahsis edilen *provinciadan* ortaya çıkan Roma İspanya'sını tanımlamanın yaklaşık bir yolu olabilir.⁵³⁶ Savaş boyunca Roma'nın izlediği politika üç aşamada incelenebilir:

I. Hannibal ile karşılaşma ve Trebia, Trasumenus ve Cannae felaketlerinin yaşanması sürecidir.

⁵³² Harris'e göre böyle bir müttefiklik herhangi bir savunma işlevine hizmet etme amacıyla olamazdı. Roma fiilen İspanya'da savunulacak hiçbir şeye sahip değildi bkz. Harris, **War and Imperialism in Republican Rome**, s. 201.

⁵³³ A.e., s. 205.

⁵³⁴ MacDonald, a.g.e., s. 134.

⁵³⁵ D.K. Fieldhouse, **Colonialism 1870-1945: An Introduction**, The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke, 1983, s. 23.

⁵³⁶ J.S. Richardson, **Hispaniae, Spain and the Development of Roman Imperialism 218-82 B.C.**, Cambridge University Press, Cambridge 1986, s. 177.

II. 216 yılındaki Cannae Savaşı'ndan sonra 205 yılına kadar Roma politikasının esasen savunmada kaldığı süreç.

III. 218'de planlanan, ama Hannibal'ın İtalya'yı istila etmesiyle gerçekleştirilemeyen, 205'ten sonraki Roma'nın Afrika'yı işgali süreciydi.

Birinci ve üçüncü süreçlerin en önemli özelliği konsüllüklere Scipio'ların ya da onlarla bağlantılı kişilerin gelmesiydi. Arada kalan ikinci dönemde ise kesin olmayan bir örnek dışında Scipio'larla bağlantılı bir konsül yoktu. Bu bir tesadüf olamayacağı için "cüretkâr stratejinin" Scipio'lar tarafından savunulduğu ve önde gelen diğer aileler tarafından buna karşı çıkıldığı söylenebilir. Roma'nın başlangıçta asıl planı P. Cornelius Scipio'nun İspanya'ya, Sempronius Longus'un ise Afrika'ya gitmesiyle İtalya dışında savaşmaktı.⁵³⁷

Roma'nın genişleme döneminde bilinçli bir emperyalist politika izlemediği görüşünün argümanlarından biri Roma aristokrasisinin emperyalist politikalar söz konusu olduğunda hemfikir olan bir topluluk olmamasıdır.⁵³⁸ II. Kartaca Savaşı'nda Fabius hizbi ile Scipio hizbi arasında görüş farklılığı olduğu bir gerçektir. Ancak atlanılmaması gereken şey Roma iç siyasetindeki gruplaşmaların kesinlikle ideolojik olarak kurulduğuna dair bir gerçeğin olmamasıdır. Bir evlilik ya da kişisel çıkar ve günün koşulları Roma'da siyasetin gidişatını belirleyen önemli etkenlerdi. 217 yılı konsülü Aemilius Paullus'un kızı Scipio Africanus ile evliydi. Aemilii ve Cornelius Scipio'lar arasında bir ittifakın olduğu kuşkusuzdur.⁵³⁹ Dolayısıyla Roma'daki bu hizipler bireysel gruplardı ve modern siyasi partilerin karşılığı kesinlikle değildirler. Fabius hizbinin savaşa girmek istememesi dönemin şartlarında emperyalist bir politika benimsemediklerini göstermez. Zaten girilecek bir savaşta da savaşın sorumluluğunu Kartaca'ya ve Hannibal'a atmaya hazırdılar.⁵⁴⁰

Savaşın başladığı 218 yılında konsüllerden biri P. Cornelius Scipio idi. 217 yılı konsüllerinden G. Flaminius'un, Fabius ile dost olmadığı kesindir; 232'de Picenum'da *ager*

⁵³⁷ John Briscoe, "The Second Punic War", **CAH** 8, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 68-69.

⁵³⁸ Ergin, **a.g.e.**, s. 466.

⁵³⁹ Briscoe, "The Second Punic War", **CAH** 8, s. 69. Roma soylularının evlenip boşanması sadece özel bir zevk ve eğilim değildi, siyasi müttefiklikleri kesinleştirerek veya bozarak şekillendiren bir göstergiydi bkz. Ronald Syme, "The Divorce of Aemilius Paullus", **Approaching the Roman Revolution: Papers on Republican History**, ed. Federico Santangelo, Oxford University Press, New York, 2016, s. 17.

⁵⁴⁰ Quintus Fabius Maximus yönetimindeki politikacılardan oluşan hizip, savaşın kesinlikle gerekli olmadığını düşünüyordu. Maximus gönderilecek elçilerin, Kartacalıların kendi hatalarını kabul etmemeleri halinde savaş ilan etmesi gerektiğini söyledi ve ekledi: "Böylece savaşın sorumluluğunu onların üstüne yıkabiliriz..." bkz. Zonar. 8.22.

*publicus*un belirlemesi konusunda aralarında anlaşmazlık çıkmıştı. 216 yılı konsüllerinden Aemilius Paullus'un ailesiyle Scipio'lar arasındaki evlilik bağı yakınlıklarını ortaya koyar. Aynı yılın diğer konsülü G. Terentius Varro hem Briscoe hem de Scullard'ın görüşüne göre Scipio'ları desteklemiş olabilir. 217 yılı *magister equitum*u M. Minucius Rufus'un stratejik görüşleri 218-216 konsüllerine yakındı ve Scipio'larla bağlantılı bir isim olabilir.⁵⁴¹

Trasumenus Gölü yenilgisinden sonra 217'de *dictator* olarak seçilen Quintus Fabius Maximus'un krize yönelik çözümü, meydan savaşından kaçmak ve Hannibal'ın kuvvetlerini uzun bir yıpratma savaşıyla eritmekti. Bu yüzden ona *cunctator* (erteleyici) lakabı verilmişti.⁵⁴² Ancak bu durumdan muhtemelen ne Roma halkı ne de o dönem senatoda baskın bir güçte olan Scipio hizbi memnun değildi. Quintus Fabius Maximus'un *magister equitum*u olarak görev yapan Minucius Rufus alışılmış olduğu üzere *dictator*un kendisi tarafından değil, halk tarafından göreve getirilmişti.⁵⁴³ Minucius, Fabius'un emirlerine karşı geldi ve onun yokluğunda Gereonium'da Hannibal'a karşı çok başarılı bir saldırı yaptı.⁵⁴⁴ Minucius'un Hannibal'a karşı başarısı Roma'da abartıldı. Roma'da farklı hizipler savaşın kontrolü için mücadele ediyorlardı. Scipio ailesi Roma'nın en güçlü ailelerindendi ve bağlantıları çok güçlüydü.⁵⁴⁵ Minucius'un itibarı artarken bütün suç Fabius'a yüklendi ve halk eşi görülmemiş bir uygulama olarak *magister equitum* olan Minucius'u Fabius'un yanına *dictator* atadı. Böylelikle aynı eylem alanı için iki *dictator* seçildi.⁵⁴⁶ Fabius'un bu stratejisini gören Hannibal onu savaşa kışkırtmak için Roma'nın müttefiklerini yağmalıyordu. Roma müttefiklerini koruyamadığı gibi savaştan da kaçırıyordu. Bu sürdürülebilir bir politika değildi.⁵⁴⁷ Fabius'un stratejisinin rağbet görmemesi Scipio yanlısı Aemilius Paullus ve Gaius Terentius Varro'nu konsül seçilmesini sağladı.⁵⁴⁸ P. Cornelius Scipio'nun oğlu Scipio Africanus'u Cannae

⁵⁴¹ Briscoe, "The Second Punic War", **CAH** 8, s. 69; Varro'nun Quintus Fabius Maximus'a olan muhalefeti için bkz. Liv. 22.34.

⁵⁴² Faulkner, **a.g.e.**, s. 113.

⁵⁴³ O güne kadar Roma'da *dictator*u yalnızca konsül tayin edebilirdi. Ancak konsülün Roma'da bulunmaması sebebiyle hem *dictator*u hem de *dictator*un seçmesi gereken *magister equitum*u halk seçmişti. bkz. Liv. 22.8.

⁵⁴⁴ Liv. 22.24.

⁵⁴⁵ Marcia L. Patterson, Fabii'nin Hannibal ile olan savaşı erteleme politikasına Minucius'un karşı çıkmasını Scipio hizbinin politikasına bağlamaz. Salt savunma stratejisi Roma halkı arasında da popüler değildi ve Minucius bunu kendi lehine kullanmak istemiş olabilir bkz. Marcia L. Patterson, "Rome's Choice of Magistrates during the Hannibalic War", **TAPhA**, C. 73, 1942, s. 321. Buna ek olarak halk bir yana askerleri bile Fabius'a aşağılayıcı bir kelime olan *paedagogus* lakabını takmışlardı ve Minucius'u Roma için değerli bir general olarak görüyorlardı bkz. Plut. **Fab.** 5.4.

⁵⁴⁶ Beard, **a.g.e.**, s. 196.

⁵⁴⁷ Faulkner, **a.g.e.**, s. 113.

⁵⁴⁸ Beard, **a.g.e.**, s. 199.

Savaşı'nda bu konsüllerin yanında lejyonların birinde *tribunus militum* olarak görürüz.⁵⁴⁹ Ancak 216'da Cannae Savaşı'nda yaşanan felaket sonucu Scipio hizbinin saldırı politikası tamamen terk edildi. P. Cornelius Scipio bu süreçte Ticinus ve Trebia'da Hannibal'a karşı ağır yenilgiler aldı ve İspanya'daki kardeşi Scipio Calvus ile birleşmek üzere yola çıktı. Dolayısıyla Scipio hizbi Roma'nın Hannibal'a karşı verdiği hayati mücadelede İtalya'dan dışlandı ve Scipio kardeşler 211'e kadar İspanya'da savaştı.⁵⁵⁰ 207'deki M. Livius Salinator'un ikinci konsüllüğüne kadar Scipio'larla herhangi bir nedenden dolayı bağlantılı olabilecek hiçbir konsül yoktur. Ancak bu süreçteki tüm konsüllerin de Quintus Fabius Maximus'un destekçisi olduğunu düşünmek yanıltıcıdır.⁵⁵¹

Scipio kardeşlerin 218'de başladıkları başarılı İspanya serüveni 211'de ihanete uğrayıp öldürülmeleriyle son buldu. Neil Faulkner bu olayı şöyle yorumlar:

O dönem bu İspanya'ya yönelik Roma tasarıları ve Aemilii ile birlikte senatoda Fabii'nin savunma stratejisine karşı muhalefete liderlik eden Scipiones ailesi için yıkıcı bir darbeymiş gibi gözüküyordu. İmparatorluk inşasına bağlı bir saldırı savaşını savunanlar onlar olmuştu.⁵⁵²

Livius iki Scipio'nun öldürülmesinden sonra devletin bu umutsuz durumunda kimsenin elini taşın altına sokup İspanya komutanlığını almaya cesaret edemediği bir sırada Scipio Africanus'un herkesin görüp duyabileceği bir yüksekliğe çıkıp adaylığını açıkladığını anlatır.⁵⁵³ Senatonun onu henüz yirmi beş yaşındayken İspanya komutanlığına ataması şaşırtıcıdır. Bir Roma vatandaşı *imperium* elde etmek için *praetor* olabileceği en erken yaş olan otuz dokuza kadar beklemek zorundaydı. Yasal gereklilikler göz önüne alınırsa senato Scipio Africanus'u *privatus cum imperio* (askeri yetkilere sahip özel bir vatandaş) ile İspanya'ya gönderdi. Scipio Africanus'un bu şekilde görevlendirilmesi en sonunda Cumhuriyet'i ortadan kaldıracak komutanlar için özel askeri komuta yetkisinin yasal temelini oluşturdu.⁵⁵⁴ Faulkner'e göre Scipio Africanus sonunda Cumhuriyet'i devirecek Csesar gibi

⁵⁴⁹ Gabriel, **a.g.e.**, s. 10.

⁵⁵⁰ Faulkner, **a.g.e.**, s. 116.

⁵⁵¹ Cannae'dan sonraki üç yıl boyunca konsüllüklere Fabius ya da ona yakın olanlar geldi. 214'te Fabius 213'te Fabius'un oğlu konsüldü. Bu üç yıllık Fabii üstünlüğü döneminde önde gelen aileler en fazla *praetorluk* makamına gelmesi ve çarpıcı bir başarı eksikliği değişimi getirdi. 212-210 arasında farklı ailelerden konsüller geldi bkz. Briscoe, "The Second Punic War", **CAH** 8, s. 70.

⁵⁵² Faulkner, **a.g.e.**, s. 116.

⁵⁵³ Liv. 26.18.

⁵⁵⁴ Gabriel, **a.g.e.**, s. 16.

adamların ilk örneğiydi.⁵⁵⁵ Siyasi arka plana bakarsak, bir ihtimal Senato Fabii politikasından yine tatmin olmamış ve İtalya’da mümkün olmasa bile İspanya’da saldırgan politikasını devam ettirmek isteyip, Scipio ailesinin varisi olarak gördüğü Scipio Africanus’u göndermek istemiş ya da Scipio ailesinin ve müttefiklerinin politikasını devam ettirmek istemiş olabilir. Gabriel’e göre en olası sebep Roma’daki tecrübeli komutan eksikliğiydi. Neredeyse on yıldır savaşta olan Roma’da pek çok konsül ve önde gelen komutan savaş alanlarında ya öldürüldü ya da yaralandı.⁵⁵⁶ Scipio Africanus 213’te *aedilis* olarak hizmet ettiği yıl hariç 218’deki Ticinus’tan 211’deki Capua kuşatmasının bitimine kadar savaşlarda aralıksız olarak görev yapmıştı.⁵⁵⁷ Aslında Scipio kardeşler öldükten sonra senato, planların başarısızlıkla sonuçlanmasını engellemek ve orduyu tekrardan organize etmek için güvenilir bir asker olan Gaius Claudius Nero’yu İspanya’ya önceden göndermişti. Haywood’a göre tecrübeli asker eksikliği Nero’nun Roma’daki varlığını zorunlu kıldı. Nero’nun eve dönmesi ise Scipio Africanus’un İspanya’ya gitmesinin önünü açmıştı. Senato birinci sınıf komutanlarını İspanya’da kullanmak istemedi ve böylelikle Scipio Africanus daha zayıf rakipleri arasından sıyrıldı.⁵⁵⁸

Scipio Africanus’un İspanya’daki ilk hedefinin Yeni Kartaca olması şaşırtıcı değildir. Yeni Kartaca stratejik açıdan çok iyi bir hedefti ve ekonomik getirileri de çok fazlaydı. Roma’nın herhangi bir savaşı ekonomik kazanç için başlattığına dair doğrudan kanıtlar az olsa da Roma savaş amacının önemli bir özelliğinin yağma olduğu açıktır.⁵⁵⁹ Romalıların İspanya’daki ekonomik kaynakların ve Kartaca’ya olan getirililerin farkında olmaması düşünülemez. Scipio Africanus’un babası ve amcasının stratejisi ülkenin iç kısımlarındaki topluluklarla birleşmek ve Kartaca’nın sınır sistemindeki zayıflıklardan faydalanarak İspanya’daki Kartaca çıkarlarını bozmaktı. Kartacalılar için can alıcı nokta olan güneyde uzanan kıyının hemen gerisindeki Iberia bölgelerindeki Roma kontrolü, Kartacalıların madenlerden mahrum bırakılması anlamına geliyordu. Scipio Calvus bu amaçlarla önceden Castulo istikametini araştırmıştı.⁵⁶⁰ Scipio Africanus da babası ve amcasının izinden gitmişti. Yeni Kartaca limanı o dönemde İspanya’nın en önemli ithalat ve ihracat merkezlerinden

⁵⁵⁵ Faulkner, **a.g.e.**, s. 116.

⁵⁵⁶ Gabriel, **a.g.e.**, s. 16. T. Sempronius Gracchus, Appius Claudius Pulcher, T. Otacilius Crassus gibi önemli isimler öldürülmüştü bkz. Richard Mansfield Haywood, **Studies on Scipio Africanus**, John Hopkins University Press, Baltimore, 1933, s. 49.

⁵⁵⁷ Gabriel, **a.g.e.**, s. 15.

⁵⁵⁸ Haywood, **a.g.e.**, s. 47-48.

⁵⁵⁹ Erskine, **a.g.e.**, s. 43.

⁵⁶⁰ Stephen L. Dyson, **The Creation of the Roman Frontier**, Princeton University Press, New Jersey, 1985, s. 183.

biriydi.⁵⁶¹ Polybios Kartacalılar paralarının büyük kısmını Yeni Kartaca’da tuttuklarını söyler.⁵⁶² Ancak sadece ganimet ve Kartaca çıkarlarının engellenmesi Yeni Kartaca’daki Roma emellerini tek başına açıklamaz. Roma ordularının Hellenistik ordulara göre daha vahşice davrandığını Yeni Kartaca örneğinde görürüz ve Polybios bu şiddete dikkat çeker:

Scipio, şehre yeterli sayıda asker girdiğini düşündüğü zaman onların çoğuna Roma geleneğine göre ayırım yapmaksızın karşılaştıkları herşeyi öldürmeleri ve emir alıncaya kadar yağmalaya başlamamaları talimatlarıyla içerdekilere saldırmalarına müsaade etti. Bunun amacının dehşet saçmak olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden birisi Romalılar tarafından ele geçirilmiş şehirlerde sadece kılıçtan geçirilmiş insanları değil, hatta ortadan yarılmış köpekler ve diğer hayvanların parçalanmış uzuvlarını görebilir. Bu olayda, şehirdekilerin nüfusundan dolayı bu tür toplu katliamların miktarı son derece büyüktü.⁵⁶³

Yeni Kartaca çıkarması elbette modern emperyalist imparatorluklarda görülen denizaşırı toprakları sömürü girişimi değildi. Ancak Roma’nın o güne kadar görülen en uzak denizaşırı saldırı teşebbüsüydü. Scipio Africanus’un askeri yetkilere sahip özel bir vatandaş (*privatus cum imperio*) olarak İspanya’ya gitmesi Roma’nın zor şartlardaki pragmatik tutumuna iyi bir örnek olurken, bir yetki alanı olan *provincia* ve İspanya’dan Roma’ya giden altın ve gümüş madenlerini işleten *publicaninin* dışında *census*, vergi sistemleri, arazi etüdü, yeniden tahsis gibi unsurların varlığı ile Roma, modern sömürgeciliğin kapitalist eğilimlerini oluşturan ekonomik etmenlerden yoksun olsa bile Mattingly’nin de ifade ettiği gibi bir “emperyal ekonominin” bileşenlerini sağlar.⁵⁶⁴

Scipio Africanus’un İspanya’da kazandığı savaşlardan sonra askeri veteranları için Italica adında bir yerleşim yeri kurması büyük bir siyasi öneme sahiptir. Böylelikle emperyal bir gelenek başlatan Scipio Africanus, Roma sömürge tarihinde yeni bir hareket olarak Roma’nın ilk denizaşırı kolonisini kurmuş oldu. Scipio Africanus, yoğun nüfusa sahip Baetis Vadisi’nin merkezine ilk İtalyalı topluluğu getirdi. Yerlilere, Romalı düşüncesi, yöntemleri ve kültüründen birşeyler öğreteceğini umut ediyordu. Sonradan eskiçağ batı dünyasının çoğunu

⁵⁶¹ Yeni Kartaca’ya Ege bölgesinden gelen önemli miktardaki çanak çömlekler 2. yüzyılın sonu ve 1. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki bağlantıyı gösterir. Bu hiç şüphesiz Yeni Kartaca limanının ikisi de yakın çevrede olan gümüş ve kurşun madenleri ihracatındaki merkezi rolünden ve Baetis Vadisi’nin (modern Guadalquivir) başındaki Castulo bölgesinden kaynaklanıyor bkz. Richardson, **Hispaniae, Spain and the Development of Roman Imperialism**, s. 173-174.

⁵⁶² Polyb. 10.8.

⁵⁶³ Polyb. 10.15; Harris, **a.g.e.**, s. 51.

⁵⁶⁴ David J. Mattingly, “Decounstructing the Discourses of Roman Imperialism”, **Historically Speaking**, 12/1, 2011, s. 28-29.

etkisi altına alacak bir medenileştirme hareketine dönüşecek bu uygulama Roma'nın ilk küçük Romalılaştırma girişimidir. Italica, Roma'ya bunun karşılığında çok daha fazlasını vermiş ve bu küçük şehir Traianus, Hadrianus ve Theodosius gibi büyük imparatorların doğum yeri olmuştur.⁵⁶⁵

Scipio Africanus 205 yılında Roma'ya döndükten sonra kolaylıkla konsül seçildi. Diğer konsül ise *pontifex maximus* olan Publius Licinius Crassus oldu.⁵⁶⁶ Ana tartışma konusu Scipio Africanus'un Afrika'yı istila önerisiydi. Hannibal'ın İtalya'da olduğu göz önüne alınırsa bu cesur bir plandı, ancak Quintus Fabius Maximus ve Q. Fulvius Flaccus buna karşı çıktı.⁵⁶⁷ Scipio Africanus'un İspanya zaferinden sonra büyüyen prestiji, İspanyalıların Scipio Africanus'u kral olarak selamlaması hikâyesi ve tanrılardan vahiy aldığına dair yaygın inanış, ona karşı muhalefeti artırmıştı. Fabius ve Fulvius Afrika'ya yapılacak bir istila girişimini gereksiz bir tehlike yaratmak olarak görüyorlardı, ilk olarak Hannibal İtalya'dan sürülmeliydi.⁵⁶⁸ Roma bir dönüm noktasındaydı. Geleneksel bir yol izleyip denizaşırı yerlere sahip olmadan tarım temelli bir yarımada gücü olarak mı kalacaktı; Scipio Africanus'un istediği gibi yeni bir istikamete doğru yola koyulup bir dünya gücü mü olacaktı?⁵⁶⁹ Muhalifler bir yandan da *senatus consultum*un aksine onları hükümsüz bırakacak bir *plebiscitum*un Scipio Africanus'a Afrika komutası için istediği yetkiyi vermesinden korkuyorlardı.⁵⁷⁰ Senatodaki uzun tartışmalardan sonra⁵⁷¹ Publius Licinius Crassus'a Hannibal ile yapılacak savaş için *provincia* olarak Bruttium verilirken, Scipio Africanus'a Sicilya verildi. Scipio Africanus Roma'nın çıkarına olduğuna kanaat getirirse Afrika'ya geçebilirdi. Senato, bu plana set çekmek için kendisine herhangi bir askerlik ödeneği vermemişti, ancak Scipio Africanus kendisiyle savaşmak isteyen yedi bin gönüllüyü yanına aldı.⁵⁷² Aslında bütün bunlar Scipio Africanus ve destekçilerinin İtalya'da savunmada kalıp Hannibal ile savaşmak yerine senatodaki muhalefete karşı aktif bir politika izleyerek kendi imkânlarıyla Roma'ya farklı bir vizyon kazandırdıklarının en önemli göstergesidir. Roma'nın savunma savaşları yaparak bir dünya devleti olduğu argümanına ters bir şekilde hareket eden Scipio Africanus muhtemelen Roma'nın artık farklı bir aşamaya geldiğinin farkındaydı. Quintus Fabius Maximus'un başını

⁵⁶⁵ Gabriel, **a.g.e.**, s. 138-139; App. **Hisp.** 7.38.

⁵⁶⁶ Liv. 28.38.

⁵⁶⁷ Patterson, **a.g.e.**, s. 336.

⁵⁶⁸ Briscoe, "The Second Punic War", **CAH** 8, s. 73.

⁵⁶⁹ Gabriel, **a.g.e.**, s. 139.

⁵⁷⁰ Patterson, **a.g.e.**, s. 336.

⁵⁷¹ Liv. 28.40-45.

⁵⁷² Liv. 28.45-46. Crassus, *pontifex maximus* da olduğu için İtalya dışına çıkamazdı bkz. Haywood, **a.g.e.**, s. 53.

çektığı muhalefet ise muhtemelen kişisel ihtiraslardan dolayı Scipio Africanus'a engel olmak istemişlerdir.

Scipio Africanus, Zama Savaşı başlamadan önce birliklerine eğer başarılı olurlarsa Roma'nın dünya çapında bir imparatorluk olacağını söyler.⁵⁷³ Harris, bunu aktaran Polybios'un belki de Scipio Africanus'u Roma emellerinin önde gelen bir sembolü olarak betimlemek istemiş olabileceğini ifade eder.⁵⁷⁴ Akdeniz'in iki süper gücü arasında uzun yıllardır devam eden bu savaş nihayet son bulacak ve Kartaca'nın saf dışı bırakılmasıyla Roma'nın önünde ciddi bir rakip kalmayacaktı. I. Kartaca Savaşı yirmi iki yıl, II. Kartaca Savaşı ise on altı yıl sürdü. Taylor, bu çıkmazın sebebini iki devletin yayılım alanlarının ve mali durumlarının birbirine eş değer olması olarak görür. Hatta Kartaca'nın daha iyi mali durumda olması muhtemeldi. Taylor'a göre bu yenişememe hali bir tesadüf ile bozuldu; Roma, Kartacalı mevkidaşlarına göre çok daha üstün bir stratejik düşünür, diplomat ve taktik komutanı olan Scipio Africanus'a sahipti.⁵⁷⁵ Polybios'a göre II. Kartaca Savaşını kazanan Roma dünya imparatorluğu için en zor ve en önemli adımı atmıştı. Bundan sonra Romalılar Yunanistan ve Asya'ya kadar yayılacaktı.⁵⁷⁶

Kartaca'nın yıkılmasından sonra Batı'da tek süper güç olarak kalan Roma dikkatini Doğu'ya çevirdi. Antiokhos tehlikesini ilk gören Flamininus'tu, ama ana problem bununla nasıl başa çıkılacağıyla alakalıydı. Scipio Africanus'un merkezinde olduğu grup, Antiokhos tehlikesinden dolayı tampon bir bölge olarak Yunanistan'ın Roma'ya tabi olacağı bir politikadan yanayken, Flamininus ise bölgenin propaganda ve diplomasi yoluyla etki altına alınması gerektiğini savunuyordu. Dolayısıyla Flamininus'un politikasının ana fikri Yunanistan'dan Roma askerlerinin çekilmesi idi. 201-194 yılları arasındaki Roma politikası daimi olarak ve değişmeden Yunanistan'ın özgürlüğü'nü savunan bir politika güdüyordu, ancak tartışılan bu özgürlüğün gerçekliği idi.⁵⁷⁷

Scipio Africanus'tan sonraki İspanya mücadelesi özellikle bölgedeki geçici sakinliğe aldanan senatonun lejyonarı çekmesinden sonra diğer bölgelerde olmayan bir tarzda ilerledi. Bunlar Anadolu'daki Hellenistik krallıklardan farklı tarzda vurkaç savaşları yaparak Roma'yı bölgede yıpratın, antlaşmaları bozan, ortada merkezi bir yönetim olmadığı için pes etmek

⁵⁷³ Polyb. 15.10.

⁵⁷⁴ Harris, **War and Imperialism in Republican Rome**, s. 117.

⁵⁷⁵ Michael James Taylor, "Finance, Manpower, and the Rise of Rome", Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California, Berkeley, 2015, s. 193.

⁵⁷⁶ Polyb. 1.3.

⁵⁷⁷ Badian, "Rome and Antiochus the Great", **CPhil.**, s. 88.

bilmeyen topluluklardı. Roma'nın otoritesini kabul ettirmek için duruma göre savaş yöntemlerindeki değiştirdiğini anlamaktayız. Galba'nın Lusitania'lıları hile ile kandırarak katletmesi buna iyi bir örnektir ⁵⁷⁸ Marcellus'un Numantia'lılara karşı yumuşak tutumunu eleştiren Roma senatosuydu ve Lucullus'u ve henüz genç yaşta olan Scipio Aemilianus'u onun komutası altında Numantia için göndermişlerdi. Ancak Numantia'lılar barış yapınca Lucullus'un başka bir bölgede yetkisiz ve fevri bir şekilde hareket etmesine ses çıkarmamışlardı.⁵⁷⁹ Scipio Africanus'un Zama'dan sonra Kartaca'yı pasifize etmesiyle Akdeniz'de tekel olmanın avantajlarına, aristokrasinin kendi aralarındaki siyasi rekabet de eklenince Roma durdurulamaz bir savaş makinesine dönüşmüştü. Bütün bunlar Roma senatosu ve halkının Roma'nın İşpanya karşısındaki tutumunu açıklamaktadır. Artık emperyal bir tarz benimsenmişti. Daha fazla kazanımın, diplomasiyle mi, III. Antiokhos ile olduğu gibi belirleyici birkaç savaşla mı ya da İşpanya'daki gibi onursuz bir savaşla mı geleceğinin pek bir önemi yoktu. Roma için önemli olan zaferdi.

McDonald, Zama Savaşı'ndan sonra Scipio Africanus'un politikasının senatodakilerden oldukça farklı olduğuna dikkat çeker. Batı'daki prensler, kabileler ve halklar ile doğudaki otonom şehirler, krallar ve federasyonlarla serbest müttefiklik ilişkisine dayanan kapsamlı ve esnek bir politikaydı. Böylelikle Hellenistik siyasi sistemindeki tüm farklı unsurların anayasal fonksiyonlarını anlayarak aktif bir denge politikası güdüyordu. Scipio Africanus'un bu politikası Hellenistik şartlara ve Doğu'daki Roma liderliği için uygundu. Senato ise Doğu'da emperyal bir güç olmaktan ziyade güvenlik arayışındaydı.⁵⁸⁰ Kanımca Doğu'daki devletlerin ilişki ağına lider bir pozisyonda katılmak emperyalizme bir geçiş aşamasını ifade eder ve Africanus Zama Savaşı'ndan sonra bunu sağlamaya çalışıyordu. Bu süreç, Scipio Africanus'un on yedi yaşındaki evlatlık torunu Scipio Aemilianus ve yeğeni Scipio Nasica Corculum'un 168'de III. Makedonia Savaşı'nı sonlandırdan Pydna'da elde edilen zaferle Roma'nın yeni bir aşamaya geçerek tam emperyal kimliğe kavuşmasına şahit olmasıyla tamamlanacaktı.

III. Makedonia Savaşı daha doğrudan egemenliğin ve acımasız bir yaklaşımın işaretiydi. Bundan sonraki aşama Scipio Africanus'un üstünlük politikasının terk edilerek doğrudan saldırının temel alındığı ve emperyalizmin gerekçelendirildiği bir süreçtir. 146'da

⁵⁷⁸ App. **Hisp.** 60.

⁵⁷⁹ App. **Hisp.** 49,55.

⁵⁸⁰ A. H. McDonald, "Scipio Africanus and Roman Politics in the Second Century B.C.", **JRS**, S. 28, 1938, s. 160.

Kartaca'yı tarih sahnesinden silen Scipio Aemilianus atalarını şan ve şöhrette geçmeye çalışırken dostu Polybios onların tarihini yazacaktı. Boronowski, Polybios'un sıkı bir Roma destekçisi olmasına rağmen kendini onlarla asla özdeşleştirmedikini ifade eder. Ayrıca Polybios'un Roma'yı tenkit etmeyen biri olmamasına rağmen Roma emperyalizmini niye yücelttiğini sorgulamıştır. Ona göre A. L. Morton'un *The English Utopia* adlı eserinden şu ifadeler Polybios'u daha iyi anlamamızı sağlar:⁵⁸¹

Emperyalizm hakkında son derece etkileyici bir şeyler vardı, gücü, pürüzsüzlüğü, düzeni, bilimi, itaat altına alınmış ve organize edilmiş ideal bir dünyası.⁵⁸²

Roma'da refah artmıştı ve o dönem birçok aristokrat nakit fazlasına sahip olmuş olabilir. 162'de Scipio Aemilianus'un bir bankere emanet ettiği 50 talentinin olduğunu biliyoruz.⁵⁸³ Sonuç olarak Roma siyasi sistemi ve kurumlarıyla emperyalist bir devlete dönüşürken bu kurumları ve sistemi hem savaş alanında hem de Roma siyasetinde etkin bir şekilde kullanan Scipio'lar Roma emperyalizmini tetikleyerek Roma'nın bir dünya imparatorluğu olmasında başrolü oynamışlardır.

B. Magna Mater Heykelinin Roma'ya Getirilişi

Roma, Magna Mater'i II. Kartaca Savaşı'nın umutsuz bir aşamasındayken mi yoksa rüzgârın kendi lehine esmeye başladığı bir zamanda mı getirmişti? Tanrıçanın Roma'ya getirilme sürecine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür.

H. Graillot, Hannibal ile yapılan savaşta Roma'nın Magna Mater'i endişeli bir ortamda getirdiğini ileri sürerken⁵⁸⁴ Gruen, Magna Mater'in Roma'ya yenilginin değil, bir zaferin eşiğindeyken getirildiğini iddia eder. Magna Mater heykelinin Roma'ya getirilmesinde Roma'nın dini uygulamaları göz önüne alınmalıdır. *Libri Sibyllini* bu bağlamda zincirin önemli bir halkasıdır.⁵⁸⁵ Gruen'e göre II. Kartaca Savaşı'nın Cannae ve Trasumenus yenilgilerinden sonra Roma'nın ilahi yardım arayışları ve Yunan ritüellerini, tanrılarını ve

⁵⁸¹ Donald Walter Boronowski, **Polybius and Roman Imperialism**, s. 173.

⁵⁸² A.L. Morton, **The English Utopia**, London, 1922, s. 185.

⁵⁸³ Harris, **War and Imperialism in Republican Rome**, s. 80; Polyb. 31.27.

⁵⁸⁴ H. Graillot, **Le culte de Cybele mere des dieux a Rome et dans l'Empire romain**, 1912, Paris.

⁵⁸⁵ Yunan kehanetlerini içeren dini dizelerden oluşur. Efsaneye göre bu kitap Tarquinius Superbus tarafından Cumae'lı yaşlı bir kadından satın alınmıştı. *Libri Sibyllini* 3. yüzyılın başlarına kadar Romalı rahipler tarafından Yunan ritüellerinin incelendiği ve yorumlandığı bir kaynaktı bkz. Erich S. Gruen, **Studies in Greek Culture and Roman Policy**, E. J. Brill, Leiden, 1990, s. 7.

kehanet otoritelerini benimseme silsilesi nihai olarak bir yenilginin eşiğinde olmadığı halde Roma'nın Magna Mater'i getirmesine ortam hazırlamıştı.⁵⁸⁶ Burton ise Roma'da belirsizlik ve kaygı atmosferinin hâkim olduğunu vurgulamak için tarihsel gerçekleri göz önüne bulundurarak düşük nüfus oranının yanı sıra Mago'nun Magna Mater'in getirildiği yıl Hannibal'a yardım gelmesinden de bahseder.⁵⁸⁷ Livius'un anlatısına göre, II. Kartaca Savaşı devam ederken Magna Mater'in Pessinus'tan⁵⁸⁸ Roma'ya getirilmesi durumunda İtalya'ya gelen düşmanların sürüleceği ve savaşı kazanacaklarına dair kehanetler ortaya atılmıştı ve Delphoi'a gönderdikleri heyet de benzer bir kehanetle dönmüştü. Scipio Africanus'un savaşa bir son getireceği ön sezisine sahipmiş gibi Afrika'yı *provincia* olarak istemesi bu kehanetle tasdiklenmiş ve umutlar artmıştı.⁵⁸⁹ Gruen'e göre Magna Mater'in gelmesi iç politikadaki kritik alanlar, askeri strateji ve dış politikayla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Scipio Africanus İspanya'da geçirdiği beş başarılı yılın ardından Kartaca'nın mücadele gücünü kırarak Roma'ya dönmüştü. İspanya'nın kontrolü ve 207'deki Metaurus zaferi, savaşı yeni bir

⁵⁸⁶ II. Kartaca Savaşı'nın dehşet verici olayları Roma'da ilahi yardım arayışını yoğunlaştırdı. Trasumenus yenilgisinden sonra *dictator* olan Q. Fabius Maximus *libri Sibyllini*ye başvurulması konusunda senatoyu ikna etti. *Decemviri Sacris Faciundis*in aracılığıyla bir yabancı tanrının getirilmesine karar verilerek Capitolinus tepesinde, Venus Erycina'ya bir tapınak inşa edilmesi tavsiye edildi. Özelliklerini Pön ve Hellen unsurların karışımından alan bu tanrıçaya Sicilya'nın kuzeybatısındaki Eryx'te tapılıyordu. Roma'nın I. Kartaca Savaşı boyunca adada gösterdiği başarılar, kültü etki alanıyla beraber getirdi ve Kartacalılara karşı Yunanların sempatisini kazanmak için kullanıldı. Bu gelişmede siyasi kaygılar da rol oynadı ve Fabius Maximus tapınağı inşa etmek için kişisel olarak ant içince *libri Sibyllini* en büyük *imperiumu* alması gereken kişi olarak onu belirledi. 216'daki Cannae felaketi ise tanrıları yatıştırmak için bir dizi önlem alındı. Delphoi'a Hellenistik kültüre hâkim olan Romalı aristokrat Q. Fabius Pictor elçi olarak tanrıların gazabının hangi dualarla yatıştırılacağını bulmak için gönderildi. Pictor, Yunanca kehanet dizelerini Latinceye çevirdi; özel tanrılar sağlamayı ve savaşta başarı vad ediyorlardı, ancak Apollon için ganimet şartını da koşuyorlardı. Ritüelleri uygulayan Pictor Roma'ya döndü. Roma bu aşamadan itibaren en kutsal Yunan mabedi olan Delphoi'u benimsedi ve Kartaca'ya karşı olan mücadelesinde bu meşruiyetin reklamını yaptı. Bütün bunlar Magna Mater'in getirilmesinden önce uygun ortamı sağlamıştı bkz. Gruen, **Studies in Greek Culture and Roman Policy**, s. 8-10.

⁵⁸⁷ Paul J. Burton, "The Summoning of the Magna Mater to Rome", **Hist.**, 45/1, 1996, s. 39-41.

⁵⁸⁸ Antik kaynakların çoğu Magna Mater'in Galatia'daki Pessinus'tan geldiğini söylese de Varro, Pergamum'dan geldiğini söyler. Gruen, Pessinus'un Galatia ve Büyük Phrygia arasındaki sınıra yakın bir yerde olup Pergamum'a çok uzak olduğunu ve Gn. Manlius Vulso'nun komutasındaki Roma güçleri on beş yıl sonra Anadolu'nun iç kısımlarına ilerlediklerinde tanrıçanın hâlâ Pessinus'ta olduğu göz önüne alarak, Ana Tanrıça'nın Pergamon'dan getirildiğini ileri sürer. Ilium'a ve Magna Mater'in evi olan İda Dağı'na kadar uzanan Troia topraklarında bulunan Pergamum Krallığı, Magna Mater'in getirildiği yer olarak Roma'nın efsanevi geçmişine de daha uygundur. Troia düştükten sonra İda Dağı, Aeneas ve destekçileri için Avrupa'ya açılmadan önce sığınma ve bir araya toplanma yeri oldu. Hikâyeye göre Magna Mater, Troia'lının güvenliği için araya girerek Zeus'a yalvarmıştır. Troia'lılara eşlik edecekti, ancak Latium'a görevlendirilme zamanına kadar bekledi. Bu Magna Mater'in 204'te Roma'ya nakli için geç döneme ait bir hikâyedir. Tanrıça, Troia'lı sürgünlerin koruyucu bir ilahı olarak kaldı bkz. Varro, **Ling.** 6.15; Gruen, **Studies in Greek Culture and Roman Policy**, s. 15-18. Aenas ve Magna Mater hikâyesi için ayrıca bkz. Dion. Hal. **Ant. Rom.** 1.46; Verg. **Aen.** 9.80; Ov. **Fast.** 4.251-254.

⁵⁸⁹ Liv. 29.10.

aşamaya getirmişti.⁵⁹⁰ Önceden düşünülmesi imkânsız olan Afrika istilasını artık tartışmaya açtı. Scipio Africanus'un başarıları ve nitelikleri böyle bir girişim için onu uygun bir lider yapmıştı. Ancak Scipio Africanus'un yükselişi bir tepki de doğurdu ve başarı Roma siyasetinde her zaman olduğu gibi kıskançlığı ve muhalefeti tetikledi. Çoğunluğun oylarıyla konsül seçilen Scipio Africanus'un Afrika istilasını fikrine Q. Fabius Maximus ve destekçileri karşı çıktı. Q. Fabius Maximus, Hannibal İtalya'da bulunduğu müddetçe iki konsül ordusunun da dışarı çıkmaması gerektiğini ve Roma kaynaklarının birbirinden ayrı iki orduyu desteklemek için yetersiz olduğunu savunuyordu. Sonuç olarak Scipio Africanus *provincia* olarak Sicilya'yı aldı ve devletin çıkarlarına olduğunu kanaat getirirse Afrika'ya geçebilirdi.⁵⁹¹

Olayın herhangi bir siyasi gruba hizmet edip etmediği net değildir. Livius'un ifadesine göre Kybele'nin gelişi Hannibal'ın İtalya'dan sürülmesi ve savaşın kazanılmasına katkı sağlayacaktı.⁵⁹² Aslında Fabii hizbinin desteklediği görüş buydu, ancak Scipio hizbi de bu olayı kendi lehine çevirmek istemiş olabilir. *Libri Sibyllininin* bildirisi Delphoi'dan Roma'ya dönen elçilerle eş zamanlı oldu ve elçiler Metaurus'tan çok daha büyük bir zafer öngörüldüğünü iletiler. Scipio hizbinin stratejisini destekleyenler bu resmi bildirimleri kendileriyle bağdaştırarak benimsediler ve bunları Scipio Africanus'un Afrika'ya giderek savaşı hızlıca bitireceği ve bir zafer alayı düzenleyeceğine dair bir kehanet olarak yorumladılar. Scipio hizbi hem Delphoi'dan hem de *libri Sibylliniden* gelen mesajlarla Scipio Africanus'un Afrika'yı *provincia* olarak istemesinin onaylandığından emindiler.⁵⁹³ Delphoi'a gönderilen beş kişilik elçi heyetine kâhin, tanrıça Roma'ya ulaşınca Roma'daki "*vir optimus*" (en iyi adam) tarafından teslim alınması gerektiğini iletti.⁵⁹⁴ Livius *vir optimus* ile ne kastedildiğini izah etmez. Diğer yazarlar bunu en büyük dindarlık, dürüstlük ve bozulmamışlığa sahip adam olarak ahlaki anlamda algılamıştır.⁵⁹⁵

*Vir optimus*un kim olacağı konusunu görüşen senato nihayetinde daha önce hiçbir kamu görevinde bulunmamış ve hatta *quaestor* olacak bir yaşta bile olmayan Scipio

⁵⁹⁰ Gruen'in Roma hakkındaki bu görüşlerini oldukça iyimser bulan Burton, Magna Mater'in getirilmesinin önemini iç politika ve devletlerarası diplomasi sahalarını da katarak kapsamını artırmasını hiçbir şekilde uygun bulmaz. Hamilkar'ın oğlu Mago, Balear Adaları'ndan Liguria'ya otuz savaş gemisi, 12.000 piyade ve iki yüz süvari ile yola çıkmış ve Genoa'yı ele geçirmişti. Muhtemelen varışından kısa bir süre sonra da Kartaca'dan yeni takviyeler aldı. Dolayısıyla Magna Mater'in geliş arifesinde iki Kartaca ordusu da İtalya topraklarındaydı bkz. Burton, *a.g.e.*, s. 37,39.

⁵⁹¹ Gruen, *Studies in Greek Culture and Roman Policy*, s. 21-23.

⁵⁹² Liv. 29.10.

⁵⁹³ Gruen, *Studies in Greek Culture and Roman Policy*, s. 24-25.

⁵⁹⁴ Liv. 29.11; App. *Hann.* 56.

⁵⁹⁵ Liv. 29.14; Diod. Sic. 34-5.33.

Africanus'un kuzeni Scipio Nasica'yı seçti.⁵⁹⁶ Seçim şaşırtıcıdır, ancak nedeni anlaşılmaz değildir. On iki yıl önce Venus Erycina'ya bir tapınak adandığı zaman *libri Sibyllini* bu göreve “devletteki en büyük *imperiuma* sahip” olan adamı atamıştı. Bu büyük onur Q. Fabius Maximus'a gitmişti ve prestijinin ve nüfuzunun artmasına katkı sağlamıştı. Bu bağlamda seçimin siyasi boyutu inkâr edilemez. 204 yılında *vir optimus* adaylığı şevkle istenen en yüksek itibar sembolüydü. Scipio Africanus'un kuzeni, Scipio Nasica'nın isminin verilmesi Scipio ailesini kesinlikle ilgi odağı tuttu ve Scipio Africanus'un amaçlarına ulaşması için manevi bir katkı sağladı.⁵⁹⁷

Scipio Nasica'nın seçilmesinin açıklaması için politika tek başına yeterli değildir. Scipio Nasica'nın sorumluluğundan ziyade gençliği ve tecrübesizliği bunun bir uzlaşma kararı olduğunu kanıtlar. Rakiplerini tehdit etmek için siyasi yetkiyle bu görevi alacak bir konumda değildi. Bu gerçek onun *vir optimus* olarak kabul edilebilmesini sağladı. Scipio Nasica'nın seçilmesi Magna Mater'in varışından kısa bir süre öncedir. O zamana kadar Africanus'un stratejisi olgunlaşmıştı ve Afrika'nın istilası yakındı. Konu artık Afrika'ya gidilip gidilmemesi değildi; endişe seferin nasıl başarılı olacağıydı. Scipio Nasica, gelişiyse zafer vadeden tanrıçayı karşılamakla onurlandırıldı.⁵⁹⁸

Tanrıçanın getirildiği Pergamon, Romalıların efsanevi ataları Aeneas'ın doğum yeri olan İda Dağı⁵⁹⁹ civarındaki Troia yöresini kapsıyordu. Kartaca savaşlarındaki askeri faaliyetlerle ilgili bir kehanette, Romalılara Troia'lının torunları denilmiştir. Livius ise Magna Mater'e, Magna Idaea yani İda Dağı'nın Büyük Anası demiştir. Romalılar Magna Mater ile böyle bir bağ kurarak, onu yabancı bir tanrıça olarak değil, Roma'nın atalarının koruyucusu sıfatıyla, yurduna dönen bir tanrıça olarak görüyorlardı. Dolayısıyla Roma'nın önde gelen ailelerinin Magna Mater'i Roma'ya getirme şerefi uğruna büyük çaplı bir rekabete girişmeleri mümkündü. Hatta tanrıçanın gelişini kutlamak için oluşturulan Roma töreni, politika alanında etkili olan ailelerin halkın önünde Magna Mater kültüründe varlık gösterme isteğinin bir ürünüdür. Tanrıça'nın Roma'ya gelişinin yıl dönümü kutlamalarında soyluların cömert ziyafetler verdiği bilinmektedir. Bütün bu sebeplerden dolayı Scipio'lar Magna Mater'i Roma'ya sokmak için girişimlerde bulunmuş ve Scipio Nasica'nın şahsında bunu başarmışlardı. Roma politikasında hiçbir etkisi olmayan genç bir adamın seçilmesi, o ailenin

⁵⁹⁶ Liv. 29.14.

⁵⁹⁷ Gruen, **Studies in Greek Culture and Roman Policy**, s. 25.

⁵⁹⁸ **A.e.**, s. 25-26.

⁵⁹⁹ Ovidius, İda Dağı'nın tanrıçanın evi olduğunu söyler bkz. Ov. **Fast.** 4.264.

zayıf bir üyesine toplumda itibar kazandıracaktı, ancak böyle bir adamın bundan siyasi çıkar sağlama imkânı kısıtlı olacaktı.⁶⁰⁰

Magna Mater 204'te Ostia'ya ulaştı ve büyük bir törenle Scipio Nasica ve en iffetli kadın olan Claudia Quinta⁶⁰¹ tarafından karşılandı. Livius'un anlatımına göre Scipio Nasica gemiye çıkarak Magna Mater heykelini⁶⁰² alıp sonra onu Romalı kadınlara devretmiştir. Bu kadınlar da heykeli Palatinus'taki Zafer Tapınağı'na götürdüler.⁶⁰³ Magna Mater'in Palatinus tepesindeki Zafer Tapınağı'na yerleştirilmesiyle, Scipio Africanus'un Kartaca'ya gitmek üzere gemiye binmesi hemen hemen aynı zamana denk gelir. Magna Mater'in Scipio Nasica ve Claudia Quinta tarafından beraber karşılanması, onun ulusal dayanışmada oynadığı rolü sembolize eder.⁶⁰⁴ Tanrıça'nın geçici olarak Zafer Tapınağı'na yerleştirilmesi sembolik bir anlam taşır. Böylece Roma halkı Afrika'dan Scipio Africanus'un zaferle ayrılacağına daha fazla inanmış olabilir. Tanrıça'nın gelmesinden iki yıl sonra yapılan Zama Savaşı ile II. Kartaca Savaşı son buldu.⁶⁰⁵ Magna Mater için Palatinus'ta yapılmaya başlanan tapınak ise Scipio Nasica'nın 191'deki konsüllüğü sırasında tamamlanarak kullanıma açıldı.⁶⁰⁶

C. Kuzenlerin Rekabeti: 193-192 Yılları Konsüllük Seçimleri

İspanya'daki başarılı askeri faaliyetlerinden sonra Roma'ya dönen Scipio Nasica 193 yılında konsül seçimlerine aday oldu. 192 yılının konsülleri seçilecekti. Rakipleri L. Quinctius Flaminius⁶⁰⁷ ve G. Manlius Vulso idi. Seçimi ise Scipio Africanus yönetti. Livius bu yılki konsül seçimleri için yapılan propagandanın daha öncekilere göre çok daha yoğun olduğunu belirtir. Bunun sebebi Scipio Nasica'nın ve L. Quinctius Flaminius'un son zamanlarda elde ettikleri askeri şöhrat ve o zamanın en önemli komutanları olan Scipio Africanus ve Titus

⁶⁰⁰ Lynn E. Roller, **Ana Tanrıça'nın İzinde**, çev. Betül Avunç, İstanbul, 2013, s. 314-316, 329-331. Livius için bkz. Liv. 29.10.

⁶⁰¹ Ovidius hikayesine göre gemi, Tiber Nehri'nden yukarı çekilirken karaya oturmuş ve yerinden oynatılamamıştı. Daha önce ahlaksızlıkla suçlanan bir isim olan Claudia Quinta suçsuz ve bakire olduğunu kanıtlamak için aniden ortaya çıkarak Magna Mater'e yakarmış ve kemerini belinden çözerek gemiyi çeken halata bağlamış ve gemiyi yerinden oynatarak Roma'ya kadar çekmeyi başarmıştı. Böylece *Sibyllinin* kehanetindeki temiz ellerin sahibinin Claudia Quinta olduğu kanıtlanmıştı bkz. **Ov. Fast.** 4.260.

⁶⁰² Aslında Romalıların aldığı şey bir heykel değildi. Küçük siyah bir kutsal taşı bkz. Roller, **a.g.e.**, s. 308.

⁶⁰³ Liv. 29.14.

⁶⁰⁴ Claudia Quinta'nın ailesinin Scipio'larla bir bağlantısı yoktu ve iki aile çoğu kez anlaşmazlık içindeydi bkz. Gruen, **Studies in Greek Culture and Roman Policy**, s. 26-27.

⁶⁰⁵ Aleksandra Nikoloska, "The Sea Voyage of Magna Mater to Rome", **Histria Antiqua**, 21/21, s. 365.

⁶⁰⁶ Liv. 36.36.

⁶⁰⁷ II. Makedonia Savaşı sırasında kardeşi Titus Quinctius Flaminius'un yönetimi altında donanmadan sorumlu komutandı bkz. Liv. 33.16-17.

Quinctius Flaminius'un yakınları olmaları sebebiyle güçlü referanslara sahip olmalarıydı. Kuzenini destekleyen Scipio Africanus daha görkemli bir üne sahip olmasına rağmen ihtişamı onu daha fazla kıskançlığa maruz bıraktı. Kendisine bu yıl içinde bir zafer alayı düzenlenen Titus Quinctius Flaminius ise büyük bir üne kavuşmuştu. Buna ek olarak Scipio Africanus on yıla yakın süredir halkın gözünün önündeydi ve Hannibal'ı yendikten sonra *ensor* ve ikinci kez konsül seçilmişti. Titus Quinctius Flaminius ise Makedonia zaferinden beri halktan hiçbirşey istememişti. Scipio Africanus gibi kuzeni için değil, kendi öz kardeşi için oy istediğini söylüyordu, seçim kampanyasını bunun üzerine kurmuştu. Bu argümanlarla Scipio'ları yenmeyi başardı ve böylelikle 192 yılının *patrici* konsülü L. Quinctius Flaminius oldu. Scipio Africanus *plebs* konsülü olarak kendisiyle beraber çalışmış olan G. Laelius'u desteklese de G. Domitius Ahenobarbus konsül oldu.⁶⁰⁸ Dorey'e göre o yıl Scipio hizbinden Acilius Glabrio'nun da *plebs* konsülü olarak aday olması Scipio hizbinin oylarını Laelius ve Acilius Glabrio arasında bölünmesine yol açmıştı, böylece aradan sıyrılan Domitius Ahenobarbus konsül seçilmişti.⁶⁰⁹ Sonuç olarak Scipio Africanus 192 yılı konsüllük makamı için kendi siyasi çevresinden birini getirememiştir. Ancak Haywood, Domitius Ahenobarbus'un 194 yılındaki *praetorluğunda*, o yıl konsül olan Scipio Africanus'un muhtemelen himayesi altında olduğunu ve bu yılki seçimlerde Scipio Africanus tarafından desteklenmiş olabileceğini belirtir.⁶¹⁰

193 yılı konsül seçimlerini kaybeden Scipio Nasica 192'de kuzeni Scipio Asiaticus ve G. Manlius Vulso ile rekabete girdi ve 191 yılı için *patrici* konsülü seçildi.⁶¹¹ *Plebs* konsülü ise bir *novus homo* olarak Scipio hizbinin himayesinde bulunan Marcus Acilius Glabrio oldu. Ayrıca seçilen *praetor*lerden dördü Scipio destekçisiydi. Seçimi kaybeden Scipio Asiaticus ise *provincia* olarak Yunanistan'ı alan Marcus Acilius Glabrio'ya Roma ordusunu götürmesi için eşlik edecekti.⁶¹² Scipio Asiaticus'un *praetorluğu* Scipio Nasica'dan bir yıl sonraydı. Dolayısıyla *cursus honorum*da Scipio Asiaticus, Scipio Nasica'yı geriden takip ediyordu. Bu açıdan bakan Evans, seçim sonuçlarını bir sürpriz olarak görmez.⁶¹³ Dorey, Africanus'un kardeşini bu seçimden sonraki birkaç yılda da desteklediğini varsayarak bu seçimde geçen yıl desteklediği kuzeni Nasica yerine muhtemelen kardeşi Asiaticus'u desteklediğini düşünür.

⁶⁰⁸ Liv. 35.10.

⁶⁰⁹ Thomas Alan Dorey, "Scipio Africanus as a Party Leader", *Klio*, 1961, s. 196.

⁶¹⁰ Haywood, *a.g.e.*, s. 78.

⁶¹¹ Liv. 35.24.

⁶¹² Gabriel, *a.g.e.*, s. 218.

⁶¹³ Richard J. Evans, "Candidates and Competition in Consular Elections at Rome Between 218 and 49 BC", *AC*, C. 34, 1991, s. 114.

Eğer böyle ise Scipio Nasica'nın seçimi kazanması, Africanus'un kişisel nüfuzunun genel kanının aksine oldukça düşük olduğunu gösterir. Bu yılda Scipio hizbinin oyları bölünmüştü. Dolayısıyla Dorey, Scipio Africanus'un yakın çevresinin konsül seçimlerindeki başarısını Scipio Africanus'un Roma siyasetindeki etkisinin tekrardan canlanmasının bir sonucu olarak görmez, seçilmelerini bir bütün olarak Scipio hizbinin başarısı ve adayların meziyetleriyle doğrudan bağlantılı olarak görür.⁶¹⁴ W. Jeffrey Tatum ise Scipio Africanus'un bu seçimlere hiçbir şekilde dahil olmadığını savunur. Eğer Scipio Africanus seçime dahil olsaydı tüm desteğini kuzeni Scipio Nasica'ya değil, kardeşi Scipio Asiaticus'a verirdi. Scipio Africanus'un dostu Laelius *plebs* konsüllüğü için aday olsaydı, Africanus Glabrio'ya karşı onu desteklerdi. Ona göre, Africanus'un en yakınları konsül seçimlerini kazanamadı.⁶¹⁵

D. Scipio'ların Düşüşü

O hatırlanmaya değer bir adam olmakla beraber barışta yaptıklarından ziyade savaştaki başarıları için daha hatırlanmaya değerdi. Hayatının ilk kısmı son kısmına göre çok daha seçkindi, çünkü gençliğinde sürekli savaşıyordu, yaşlılık döneminde fiiliyatı zayıfladı, yeteneklerini sergileme imkânı yoktu. *Censor*luğunu dahi ekleseniz bile ikinci konsüllüğü ilkinde kıyasla nasıldı? Asya'daki *legatus*luğunda ne kazanıldı? Hastalığı onu faydasız hale getirdi ve oğlunun talihsizliği ile lekелendi ve dönüşünden sonra ya yargılanacak ya da yargılamadan ve ülkesinden aynı anda ayrılmak zorunda kalacaktı. Ancak tek başına Romalıların gelmiş geçmiş en büyük ve en tehlikeli savaşı olan Kartaca Savaşı'nı bitirdiği için eşsiz bir şöhret kazandı.⁶¹⁶

Livius'un bu görüşleri, Zama Savaşı'ndan sonra Scipio Africanus'un kariyerindeki değişimin kısa bir özeti gibidir. Bu siyasi düşüş aşağıda belirteceğimiz üzere 190 yılındaki Magnesia Savaşı'ndan sonra Scipio kardeşlere açılan davalarla birdenbire başlamış olamaz. Dolayısıyla öncelikle Scipio Africanus'un Zama Savaşı'ndan sonra yaşadığı süreci incelemek yerinde olacaktır.

199'da konsül L. Lentulus'un yönettiği seçimin sonucunda P. Aelius Paetus ile birlikte *censor* olan Scipio Africanus'un ortağıyla çok uyumlu çalıştığını ve senatodaki dengeleri bozmadığını öğreniriz. Aynı zamanda bu yıl *princeps senatus* idi.⁶¹⁷ Bir *censor* görevdeyken yaptıkları için hesap vermeye çağrılmaz ve konsül ya da *praetor* tarafından veto edilemezdi.

⁶¹⁴ Dorey, **a.g.e.**, s. 195-196.

⁶¹⁵ W. Jeffrey Tatum, "The Consular Elections for 190 B.C", **Klio**, 83/2, 2011, s. 392.

⁶¹⁶ Liv. 38.53.

⁶¹⁷ Robert, Broughton, **a.g.e.**, s. 327. Scipio Africanus'un konsüllüğü ve *censor*luğu için sırasıyla bkz. Liv. 32.7.1. ve Liv. 34.44.4.

Tüm Roma *magistratus*larının en saygıdeğeri olarak görülüyordu.⁶¹⁸ Bu siyasi kazanımlar uzun süren savaş yıllarından sonra elde ettiği şöhretle birleşince onu Roma siyasetinde çok etkili bir konuma getirmişti. Zaten Afrika'dan gelir gelmez kendisiyle beraber savaşmış askerlerinin savaş yıllarında yağmalanan toprakları için onlara *ager publicus*tan toprak tahsisi yapılmasını istemişti.⁶¹⁹ 200-190 arası Scipio Africanus ve destekçilerinin Roma politikasında önemli etkileri oldu. Bu sürede seçilen yirmi iki konsülün yedisi doğrudan Scipio Africanus ile bağlantılıydı.⁶²⁰ Ancak bu etkileri baskılayan sıkı bir muhalefet de vardı. 194 yılında Scipio Africanus ikinci kez konsül seçildiği zaman Antiokhos ile savaşın yaklaştığını öngördüğü için *provincia* olarak Makedonia'yı istedi, ancak senato Scipio Africanus'un önerisini reddetti.⁶²¹ Gabriel'e göre bu Scipio Africanus'un siyasi kariyerinin en başarısız anıydı.⁶²² Livius 194'te kıyı bölgelerde sekiz tane koloni kurulduğundan bahseder. Bunlar olası bir saldırı tehlikesine karşı stratejik noktalara kurulan Puteoli, Volturnum, Liternum, Salernum, Buxentum, Sipontum, Tempa ve Croton'dur.⁶²³ Haywood, bu yılın konsülü Scipio Africanus olduğu için kolonilerin onun tarafından kurulduğunu varsayar.⁶²⁴ Bu yıl ikinci kez *princeps senatus* oldu. Livius'un bazı yazarlardan yaptığı aktarıma göre, Scipio Africanus diğer konsül Sempronius Longus'la ordularını birleştirerek Boii ve Ligures bölgelerini yağmalamış olabileceği gibi hiçbirşey başaramadan yaklaşan seçimler için Roma'ya dönmüş de olabilir.⁶²⁵

194 yılındaki konsüllüğü de dahil olmak üzere Zama'dan sonraki süreçte Scipio Africanus'un etkin olmak istemesine rağmen kayda değer bir başarı gösterememesini McDonald, Roma'nın Doğu politikasıyla açıklar. O zamana kadar Roma, Makedonia tehlikesine karşı Yunanlara destek veren bir politika izlemişti, ancak Antiokhos'un Ege'ye ilerlemesiyle bu politika, etkisini kaybetti. 193'te Scipio Africanus'un bir komisyonla Ephesos'a gitmesi Roma politikasındaki değişimin ve Scipio'ların aktif duruma geçmesinin bir işareti olabilir. 190 yılında Scipio Asiaticus ve G. Laelius'un konsül olmasıyla Roma politikası en sonunda Scipio'ların eline geçmişti.⁶²⁶ Scipio Asiaticus ve G. Laelius'un 190 yılı

⁶¹⁸ Gabriel, **a.g.e.**, s. 205; Andrew Lintott, **The Constitution of the Roman Republic**, Oxford University Press, New York, 2002, s. 109.

⁶¹⁹ Liv. 31.4. Kurulan komisyon askerlerin İspanya ya da Afrika'da geçirdikleri her yıl için iki *iugera* toprak dağıtmıştı bkz. Gabriel, **a.g.e.**, s. 205.

⁶²⁰ Gabriel, **a.g.e.**, s. 206

⁶²¹ Liv. 34.43.

⁶²² Gabriel, **a.g.e.**, s. 214.

⁶²³ Liv. 34.45.

⁶²⁴ Haywood, **a.g.e.**, s. 76.

⁶²⁵ Liv. 34.44,48.

⁶²⁶ McDonald, **a.g.e.**, s. 154-155,158. Scipio Africanus, Titus Quinctius Flaminius gibi Yunan taraftarıydı, ancak Antiokhos tehlikesini öngören Scipio Africanus II. Makedonia Savaşı'ndan sonra

konsülü seçilmelerini Scipio Africanus'un Antiokhos'a karşı fiili olarak komutaya getirilmesi girişimi olarak görülmesine Tatum karşı çıkar. Bu algıya neden olan ise Livius'un 36.45'teki ifadesidir ve aslında bu iki farklı anlama da gelebilir:

Yıl sonunda seçimler yapıldı. Yeni konsüller L. Cornelius Scipio ve G. Laelius oldu. Antiokhos ile olan savaşı bitirmesi için herkes Africanus'a bakıyordu.

Yıl sonunda Roma'da seçimler yapıldı. Antiokhos ile olan savaşı bitirmek için Lucius Cornelius Scipio ve G. Laelius -herkesin gözü Africanus'u arıyordu- konsül seçildiler.⁶²⁷

Bu farkı değerlendiren Tatum, eğer Romalılar gerçekten Africanus'un Antiokhos ile savaşmasını isteseydi savaşın başlamasının kaçınılmaz olduğu 192 yılının seçimlerine bunun yansımaları gerektiğini ifade eder. 192 seçimlerinde Africanus'a yakın isimler seçilmişti,⁶²⁸ ancak çok daha yakın olan kardeşi seçimi kaybetmişti. Buna ek olarak Africanus'un yakın arkadaşı olan 190 yılının *plebs* konsülü Laelius ise o yıl için aday değildi. *Legatus* olarak Africanus'un kardeşi Scipio Asiaticus ve senatonun talebi üzerine L. Q. Flaminius seçilmişti. Ancak senato Scipio Africanus'a böyle bir talepte bulunmamıştı.⁶²⁹ Polybios 190 yılında kardeşinin yanında *legatus* olarak görev yapacak olan Africanus'un Asya işlerine dahil olmayı uzun süredir arzuladığını söyler.⁶³⁰ Dolayısıyla Africanus'un Antiokhos ile savaşması için kardeşi Scipio Asiaticus ve yakın arkadaşı Laelius'un 190'da konsül seçildiği görüşü bundan önce yapılan seçimler ele alındığında birbiriyle bağdaşmadığı gibi Livius'un ifadesi de net değildir. Zaten 191'de Roma güçleri Antiokhos'u Thermopylai'da bozguna uğratmıştı ve Africanus'u faal hale getirmeye ihtiyaç yoktu.⁶³¹ Dorey ise Scipio Africanus'un bir general, devlet adamı ve diplomat olarak yeteneklerini kanıtlamasına karşın Roma'da bu süreçteki etkisizliğinin sebebinin Scipio Africanus'un bir siyasi liderde olması gereken meziyetlerin eksikliğinden kaynaklandığını ileri sürer. Scipio Africanus destekçilerini ahenkli tek bir grup

Roma ordusunun Yunanistan'dan çekilmemesini savunuyordu. Titus Quinctius Flaminius ise 196'da Isthmia oyunlarında Makedonia egemenliğinden kurtulan Yunan kentlerinin bağımsızlığını ilan etmişti ve eğer askerler Yunan topraklarında kalmaya devam ederlerse, olası bir Antiokhos tehdidine karşı Yunanlardan destek göremeyeceklerini düşünmüş olabilir bkz. Haywood, **a.g.e.**, s. 77.

⁶²⁷ Liv. 36.45.

⁶²⁸ Seçilen konsüller Africanus'un kuzeni Scipio Nasica ve Scipio'ların himayesinde bulunan Glabrio idi bkz. s. 141.

⁶²⁹ Tatum, **a.g.e.**, s. 192. Senatonun Flaminius'u *legatus* olarak ataması için bkz. Liv. 36.1.

⁶³⁰ Polyb. 21.5.

⁶³¹ Tatum, **a.g.e.**, s. 193.

olarak sıkıca birleştirip örgütleyememişti. Seçimlerde Scipio Africanus'un dostlarının ve akrabalarının birbirlerine sıkça rakip olması bunun en önemli göstergesiydi.⁶³²

Scipio Africanus'un Roma'ya gelmesiyle başlayan ve 190 yılı konsül seçimleri de dahil olmak üzere geçen süreçte *magistratus* makamlarına Africanus'a yakın kişilerin getirilmesi Scipio hizbinin gücünü ve etkinliğini göstermektedir, ancak bütün bu süreçte Africanus'un siyasi olarak ön planda bir rol üstlenmemesi düşündürücüdür. 194 yılında Antiokhos'la savaş yaklaşıyorken *provincia* olarak Makedonia'yı istemesi⁶³³ onun bütün bu olup bitenler karşısında geri kalmak istemediğini bize gösterir. Kanımca Roma'nın Doğu politikasının 193'ten itibaren değişimiyle, senatonun Africanus'u tekrar göreve getirmesinden ziyade, politikanın Africanus ve hizbinin eksenine geldiğini görürüz. İlk olarak 193'te Africanus'un Ephesos'a gitmesi ve sonrasındaki 192-190 seçim süreci Scipio'ların etkinliğinin arttığını gösterir. Zaten 192'de Aitolia'lıların Demetrias'ı ele geçirmesi ve onların çağrısı üzerine Antiokhos'un Yunanistan'ı işgal etmesi Titus Quinctius Flaminius'un Yunan sempatzanı politikasının bir sonucuydu.⁶³⁴ Ancak Antiokhos'la yapılacak savaşı öngören Scipio Africanus Yunan topraklarından Roma askerlerinin çekilmemesini istemişti.⁶³⁵ Burada vurgulanan temel politika değişikliğidir. 192'de T.Q. Flaminius'un kardeşi L. Quintus Flaminius, Scipio Nasica'ya karşı konsüllük seçimini kazanmış olsa bile İtalya dışına çıkarılmadı⁶³⁶ ve 191'de Scipio'nun hamisi olduğu Glabrio, Thermopylai'da kazandığı zaferle Antiokhos'u Yunanistan'dan attı.⁶³⁷ Roma siyasetinde bir politikayı uygulamak için konsül olmak şart değildi. Africanus kendisine yakın isimlerle bunu gerçekleştirme yoluna gitmiş olabilir. Africanus'un sevenleri çoktu, ancak senatodaki muhalefetin ona karşı tutumu daha İspanya'dan Roma'ya döner dönmez başlamıştı.⁶³⁸ Roma'da politik olarak güçlenen birini

⁶³² Dorey, **a.g.e.**, s. 198.

⁶³³ Liv. 34.43.

⁶³⁴ McDonald, **a.g.e.**, s. 158.

⁶³⁵ Haywood, **a.g.e.**, s. 77.

⁶³⁶ Liv. 35.20.

⁶³⁷ App. **Syr.** 17-21.

⁶³⁸ İspanya'dan büyük bir şöhretle dönen Scipio Africanus'un zafer alayı isteği *proconsul* olarak görev yaptığı için reddedilmişti. Bu, seçimle göreve geldiği bir *magistratus*luk olmadığı için anlayışla karşılanabilirdi. Ancak senato Scipio Africanus'tan hemen sonra altı yıl boyunca İspanya'da *proconsul* olarak görev yapan L. Cornelius Lentulus'un dönüşü için bir *ovatio* (Daha gösterişsiz bir zafer alayıdır. Şehre savaş arabasıyla görkemli bir giriş yapılmazdı. Genellikle kolay kazanılan zaferlerden sonra yapılırdı.) düzenlenmesine izin verdi. *Mos maiorum* aykırı olduğu gerekçesiyle bir *tribunus* tarafından veto edilse de *tribunus* senatörlerden oluşan güçlü fikir birliği üzerine geri adım atmak zorunda kaldı. Ancak böyle bir çözüm altı yıl önce Scipio Africanus için görüşülmemişti. Bu uyuşmazlık senatonun Scipio Africanus'un hızlı yükselişinden çekindiğini göstermektedir. Daha az önemli bir adam olan L. Cornelius Lentulus için yapılacak bir *ovatio* aynı siyasi yansımayı göstermeyecekti bkz. Erich S. Gruen

Roma aristokrasi çevresi kendi içinde bertaraf edebiliyordu. Düzen sadece Scipio Aficanus değil, herhangi birinin çok fazla sivrilmemesi gerektiği üzerine kuruluydu. Sonuç olarak Africanus 202-190 sürecinde doğrudan yer almasa da üç kez *princeps senatus* bir kez *ensor* ve ikinci kez konsül olmuştu. Muhtemelen dolaylı olarak kendi yakınlarını üst düzey *magistratus*luklarda destekliyordu. Bütün bu katı muhalefet karşısında istediğini aldı ve kardeşi Scipio Asiaticus'un *legatusu* olarak son bir sefere çıkabildi. Scipio'ların düşüşünü de bu doğrultuda değerlendirebiliriz.

Gruen, Scipio'ları yargılanmaya götüren sürecin arka planını, Roma'daki bir yetki uzatma uygulaması olan *prorogatio*daki⁶³⁹ çifte standartlara, 2. yüzyılın başından beri *triumphatores* olmanın liyakati için artan tartışmalara ve komutanların savaş ganimetlerini kendilerine mal etmesine bağlayarak senatonun bu konulardaki sistemsizliğini vurgular.⁶⁴⁰ *Prorogatio*, Hannibal ile olan savaşa kadar nadir bir uygulamaydı. Uzun süren bu savaşta birçok tecrübeli general savaş alanında hayatını kaybetmişti ve sürekliliği sağlamak için tecrübeli liderlerin tamamının *imperiumunun* uzatılması kaçınılmazdı. Ancak savaştan sonra pek çok komutan şöhret kazanmak için bu uygulamadan yararlanmak istedi. Scipio'ların hamiliğini yaptığı M. Acilius Glabrio'nun Thermopylai Savaşı'ndan sonra düzenlediği zafer alayından kısa bir süre sonra iki *tribunus*, ganimetin ve Antiokhos'un ordugâhında ele geçirilen paranın geçit töreninde ortaya çıkarılmadığını söyleyerek hazineye götürülmediğini iddia ettiler. Glabrio ile Thermopylai'da bulunmuş Marcus Porcius Cato yağmada ele geçirilen altın ve gümüş kapların zafer alayında görülmediğini söyledi. Glabrio *ensor* adaylığından çekildikten sonra *tribunusların* suçlamaya geri çekmesi oldukça dikkat çekicidir. Scipio Asiaticus da Magnesia'daki zaferi için bir zafer alayı istedi. Scipio Asiaticus'un düşmanları Asya'daki en önemli galibiyetin Acilius Glabrio'nun komutasında Thermopylai'da alındığını ve Scipio Asiaticus'un Antiokhos'a karşı Magnesia'daki zaferinin ise daha önce alınan bu zaferin tamamlayıcısı olduğunu öne sürdüler, ancak nihai olarak Scipio Asiaticus için bir zafer alayı düzenlendi.⁶⁴¹ Scipio Asiaticus'a çıkarılan bu zorluğun sebebini açıklayan Gruen, onurlandırmanın eskisine göre daha zor olduğunu ve senatonun bireysel ihtirasın sınırlarını yeniden çizmeye çalıştığını ifade eder. Zafer alaylarına, yetki uzatmalarına ve komutanın

"The 'Fall' of the Scipios", **Leaders and Masses in the Roman World: Studies in Honor of Zvi Yavetz**, ed. I. Malkin ve Z. W. Rubinson, Leiden; New York; Köln: Brill, 1994 s. 62.

⁶³⁹ *Prorogatio imperii, praetor* ve konsüllerin askeri amaçlarla görev sürelerinin uzatılması için sadece senato tarafından çıkarılan rutin bir kanundu bkz. "Pro Consule, Pro Praetore", **OCD**, 2. Edisyon, ed. N. G. L. Hammond and H. H. Scullard, Oxford, 1970, s. 880.

⁶⁴⁰ Gruen, "The 'Fall' of the Scipios", s. 73.

⁶⁴¹ Liv. 37.58-59.

yağmada elde ettiği kazancı özgürce kontrol etmesine karşı girişimlerde bulunuluyordu, çünkü Hannibal ile yapılan savaşı takip eden yıllarda kazançlar çok daha fazlaydı.⁶⁴² Bu Scipio hizbine karşı yalın bir düşmanlıktan öte Scipio'ların şöhretleriyle, bir payenin paylaşımı için diğerlerinin haklarını çiğneyemeyeceklerine dair bir ikazdı. Ancak Scipio'ların yerine giden Manlius Vulso ve Fulvius Nobilior'un 188'de görevlerinin uzatılması oldukça manidardır.⁶⁴³ Scipio'lar Roma'ya döndükten sonra, senatonun Asya'ya ve Yunanistan'a barış antlaşmaları için gönderdiği birçok generali eleştirerek hoşnutsuzluklarını gösterdiler. 187'de M. Aemilius Lepidus Yunanistan'daki askeri komutayı yürüten Fulvius Nobilior'a karşı suçlamalar ortaya attı. Doğu'dan dönen L. Furius Purpurio'nun Antiokhos'a karşı yaklaşımı eleştirildi.⁶⁴⁴

Scipio'ların yargılanması Roma tarihindeki en karmaşık ve belirsiz olaylardan biridir. Polybios olaya sadece bir anektod ile değinmekle yetinmiştir. Polybios'un eksik bıraktığı kısımları Livius'tan öğrenmekteyiz, yazdıklarının neredeyse tamamı Valerius Antias'ın inandırıcı olmayan detaylara sahip hikâyesine dayanır.⁶⁴⁵ Valerius Antias'a göre isimleri Quintus Petillius olan iki kişi tarafından Scipio Africanus'a dava açıldı. Suçlamalar Syrakusai'daki kış ordugâhındaki lüks, Locri'de Pleminius'un neden olduğu kargaşa ve son olarak esir düşmüş oğlunun fidye verilmeksizin Antiokhos tarafından salınması ile rüşvet aldığı iması ve Antiokhos'un Roma'daki tüm barış ve savaş kararının Scipio Africanus tarafından veriliyormuş gibi ona riayet ve hürmet etmesiydi. Onlara göre Scipio Africanus konsül ile ilişkisinde bir *legatus*tan çok bir *dictator* gibi hareket etmişti. Konuşmalar geceye kadar sürünce duruşma ertelendi. Ertesi gün Scipio Africanus, Roma vatandaşlarına ve *tribunus plebis*lere seslenerek Hannibal ve Kartacalılar'a karşı başarıyla verdiği savaşın yıl dönümü olduğu için tüm hak ve eylemlerin askıya alınmasını istedi. Cumhuriyet'e yaptığı hizmetlerde kendisine güç veren tanrılara şükranlarını sunmak için Capitulum'a gideceğini ifade ederek halkın kendisiyle gelmesini istedi. Herkes Scipio Africanus'u takip etti ve *tribunus*ların yanında köleler ve görevliler dışında kimse kalmadı. Scipio Africanus, Roma halkının eşliğinde tüm tapınakları ziyaret etti. Çok gururlu bir karaktere sahip olan Scipio Africanus bir sanık olarak davada kendini savunursa mevkice aşağı bir duruma gelebileceğini düşündüğü için Liternum'a giderek inzivaya çekilmeye karar verdi. Duruşma günü geldiğinde kardeşi Scipio Asiaticus hastalığı sebebiyle gelmediğini belirtti ve yokluğundan dolayı özür diledi. *Tribunus*lar bu mazareti kabul etmediler ve bunu bir başka küstahlık olarak

⁶⁴² Gruen, "The 'Fall' of the Scipios", s. 73.

⁶⁴³ A.e., s. 66,69.

⁶⁴⁴ Gabriel, a.g.e., s. 230.

⁶⁴⁵ A.e., s. 228.

nitelendirdiler. *Tribunus*lardan biri olan Tiberius Sempronius Gracchus araya girerek hastalığı yeterli bir mazaret olarak gördüğünü ve Scipio Africanus'un Roma'ya geri dönmeden yargılanmasına izin vermeyeceğini söyledi. Böylesine yüksek bir mertebeye ulaşmış bir adamı *rostra* önünde davalı olarak durup gençlerin hakaretlerini dinlemesinin Roma halkının ayıbı olacağını belirtti. Bu konuşma üzerine meclis dağıldı. Scipio Africanus'un bundan sonraki hayatını şehre geri dönmek istemeden Liternum'da geçirdi. Bu nankör şehirde kendisi için bir cenaze düzenlenmesini istemediği ve öldükten sonra Liternum'da yakılarak anıtının burada olmasını istediği söylenir.⁶⁴⁶

Valerius Antias'ın hikâyesi Scipio Asiaticus'un duruşmasıyla devam eder. Scipio Africanus'un ölümünü fırsat bilen düşmanları harekete geçmiş Marcus Porcius Cato'nun desteğiyle Petillii, *praetor urbanus* olan Servius Sulpicius Galba'ya Scipio Asiaticus'un Antikhos'tan aldığı paranın ne şekilde kullanıldığını araştırılması için bir *praetorun* atamasını istediler. Bu teklifi Quintus ve Lucius Mummius veto edince Petillii, Scipio'ların senatodaki nüfuzuna dil uzattılar. Lucius Furius Purpureo ise sadece Scipio'ları değil, düşmanı Gnaeus Manlius Vulso'yu suçlamak için soruşturmanın kapsamının genişletilmesini istedi. Scipio Asiaticus itiraz etse de Marcus Porcius Cato'nun konuşmasının da etkisiyle *tribunuslar* Quintus ve Lucius Mummius yasaya daha fazla karşı çıkmadı ve vetolarını çekmeleriyle tüm kabileler yasayı kabul oyu verdi. Servius Sulpicius Galba, Petillii yasasını senatoya taşıdı ve senatörler *praetor* olarak Quintus Terentius Culleo'yu seçti. Culleo, Scipio Asiaticus'u hazineye teslim ettiğinden daha fazla altın ve gümüşü Antiokhos'tan, daha uygun şartlarda barış yapma karşılığıyla aldığı için suçlu buldu. Scipio Asiaticus'un *legatusu* Aulus Hostilius ve *quaestoru* Gaius Furius Aculeo da suçlu bulundu. Scipio Asiaticus suçlamaları reddedip aldığı tüm paranın hazineye olduğunu savundu, ancak hapse atıldı. Bunun üzerine Scipio Nasica uzun bir konuşma yaparak *tribunusları* müdahale etmeye çağırdı. Tiberius Gracchus hapis cezasını veto etse de hüküm uygulandı.⁶⁴⁷

Valerius Antias'ın bütün bu hikâyesinde bazı noktalar kronolojik olarak sorgulanmaya değerdir. Scipio Africanus'un, kardeşi Scipio Asiaticus'dan önce yargılandığı ve Liternum'da öldükten sonra kardeşi Scipio Asiaticus'un yargılandığını yazar. Scipio Nasica'nın Scipio Asiaticus'u savunması da bir başka muğlak konudur. Bütün bunlar farklı antik kaynaklarda doğrulanmadığı gibi olayların tarihi akışına da pek uygun değildir. Haywood, Antias'ın anlatısı hakkında bazı çelişkileri ortaya koymuştur. Scipio Asiaticus'un 186'da görkemli

⁶⁴⁶ Liv. 38.50-53.

⁶⁴⁷ Liv. 38.54-55,58-60.

oyunlar düzenlediği için davanın 187’de değil, 184 yılında olma ihtimalinden bahseder.⁶⁴⁸ Africanus’u asıl suçlayanın *tribunus* Naevius’un olduğunu ve Valerius Antias’ın *tribunus* Naevius’u Petillii ile karıştırdığını ifade eder. Bu argümanı Livius ve Gellius da doğrular.⁶⁴⁹

187-183 yılları arasında Scipio’ları itibarsızlaştırmaya çalışan muhalefetin en önde gelen ismi olan Cato’ya ayrı parantez açmak yerinde olacaktır. Cato kişisel olarak Scipio Africanus ile çok farklı dünya görüşlerine sahipti. Cato eski Roma çiftçi-askerinin belirgin bir örneği olup siyasi olarak muhafazakâr, taşralı ve şovendi. Scipio Africanus ise yeni Yunan hayranlığı akımının tüm iyi ve kötü özelliklerini taşıyordu; liberal, gösterişli ve geniş görüşlü bir entelektüeldi. Ruebel, Cato ile Scipio Africanus arasındaki muhalefetin ilk karşılaşmalarından beri var olmadığını iddia eder.⁶⁵⁰ Aralarındaki husumetin temeli, Cato İspanya’da askeri görevdeyken Scipio Africanus’un onun yerine geçmeye çalışmasında aranabilir. Scipio Africanus bu amacında Nepos’a göre başarısız olurken Plutarkhos’a göre başarılı oldu, ancak görev süresini tembellikle geçirdi.⁶⁵¹ Cato’nun 192’deki evliliğinden⁶⁵² sonra Scipio Africanus’la bağlantılı siyasilerle çatıştığını görürüz. Scipio Africanus’un hamiliğini yaptığı Glabrio aleyhine tanıklık yaparak onu *censor*luktan alıkoyduğuna yukarıda değinmiştik. Aynı seçimde Scipio Nasica da adaydı, Glabrio’nun itibarsızlaştırılması onun da şansını azaltmış olabilir. Ancak Ruebel, bütün bunlardan öte Scipio Africanus ile Cato’nun ilk çatışmasının Asya’dan döndükten sonra zafer alayı isteyen Manlius Vulso’nun finansal kayıtlarının soruşturulması sebebiyle olduğunu söyler. Dolayısıyla Scipio’ların 187’deki ilk duruşması aynı yıl Vulso’ya karşı yaptıkları soruşturmanın ön görülmemiş bir sonucuydu ve Cato böylelikle siyasi hedefine ulaşmıştı.⁶⁵³

⁶⁴⁸ Haywood, **a.g.e.**, s. 96. Oyunlar için bkz. Liv. 39.22.

⁶⁴⁹ **A.e.**, s. 98; Naevius için bkz. Liv. 38.56; Gell. **NA.** 4.18.

⁶⁵⁰ Plutarkhos, Scipio Africanus’un yönetimi altında *quaestor* olarak görev almış olan Cato’nun Scipio Africanus’un müsrifçe harcama yapmasını eleştirdiğini ve Afrika seferinden önce Sicilya’dan ayrıldığını ve o tarihten beri aralarının iyi olmadığını vurgular. Nepos da Cato’nun *quaestor*luğundan beri Scipio Africanus ile aralarının açık olduğunu ifade eder. Ancak Ruebel, Nepos’un anlatısında *proconsul* olan Scipio’yu konsül olarak gösterdiği için güvenilir bulmaz ve hem Nepos da hem de Plutarkhos da birtakım tarihsel uyumsuzluklar olduğunu ileri sürer. Ona göre bu konuda güvenilir tek kaynak olan Livius’un, Afrika seferinde Cato’nun Scipio’nun donanmasının sol tarafını G. Laelius ile birlikte yönettiğinden bahseder. Afrika seferi Scipio için çok önemli bir girişimdi ve Scipio donanmanın sağ tarafına komuta ediyordu ve sol tarafta şüphesiz Scipio için önemliydi ve bu durum Cato’nun Scipio ile aralarının başlangıçtan itibaren iyi olmadığı görüşüne gölge düşürür bkz. James S. Ruebel, “Cato and Scipio Africanus”, **CW**, 71/3, 1977, s. 161,163. Bahsedilen antik kaynaklar için sırasıyla bkz. Plut. **Vit. Cat. Mai.** 3.5 ve Nep. **Cat. Mai.** 1.4. ve Liv. 29.25.

⁶⁵¹ Nep. **Cat. Mai.** 2.2; Plut. **Cat. Mai.** 11.

⁶⁵² Cato’nun evliliğiyle Licinii ve Porcii aileleri birleşti. Bundan sonraki süreçte ise Scipio’ya dostça olmayan bir duruş sergilediler bkz. Ruebel, **a.g.e.**, s. 169.

⁶⁵³ **A.e.**, s. 171.

Gabriel, Scipio'ların duruşmasına dair parçaları anlatıları en iyi şekilde birleştirme girişiminde bulunan Scullard, Haywood ve McDonald gibi tarihçilerin hemfikir olduğu ana detayları bir araya toplamıştır.⁶⁵⁴ Cato, Lucius'un kendi birliklerine ödemek üzere Antiokhos'tan ateşkes şartıyla aldığı yaklaşık 500 talenti çaldığına dair iki *tribunus* senato soruşturması istemeleri için zorladı. Senato mahkeme değildi, ancak dikkatini çeken herhangi bir konuda soruşturma yapmayı isteyebilirdi. Senato soruşturma açmayı reddedince Cato meseleyi halk meclisine taşıdı. Halkın resmi isteği üzerine senato, konuyu incelemesi için bir *preator* atadı. Ancak senatoda Scipio Africanus'un dostları hâlâ aktifti ve bazı senatörler halkın finansal meselelere dahil olmasına sinirlenmişti. Scipio Africanus'un dostu olan Terentius Culleo soruşturmanın başına atandı. Culleo görev süresi bitene kadar bir yıl boyunca konuyu sürüncemede bıraktı ve soruşturma düştü. İki yıl sonra 185'te Cato, Scipio Asiaticus'u muhtemelen Roma'daki siyasi iklimin dış meseleler ve kültürel konularda muhafazâkar hizbin lehine değiştiği bir dönemde bir kez daha suçladı. Scipio Asiaticus senato önüne çağırıldı. Scipio Africanus saldırının doğrudan kendisine olduğunu biliyordu ve kardeşine eşlik etti.⁶⁵⁵ Polybios yaşananları şu şekilde anlatır:

Senatodan birisi, barış yapılmadan önce ordusuna ödemek için Antiokhos'tan aldığı paranın hesabını vermesini istediğinde Scipio Africanus hesap defterine sahip olduğunu söyledi, ancak hiç kimse tarafından hesap vermek için çağrılmamalıydı. Buna rağmen söz konusu senatör talebinde ısrar edip getirmesini emredince, kardeşinden hesap defterini getirmesini istedi. Hesap defteri ona getirildiğinde tuttu ve herkesin gözü önünde parçalara ayırdı. İsteyen adama bu parçalardan arayıp bulmasını söyledi. Aynı zamanda topluluğun geri kalanına sordu: üç bin talentin harcama kalemlerini nasıl sorabilirsiniz, ancak ne Antiokhos'tan aldıkları 15.000 talentin kimin aracılığıyla ve nasıl hazineye aktarıldığını ne de Asya, Libya ve Iberia'nın nasıl efendileri olduklarını soruşturmamışlardı?⁶⁵⁶

Africanus kardeşine değil de kendi onuruna saldırılıyormuş gibi yaptığı bu konuşma üzerine senato *princeps senatus*una sadık kaldı ve ve soruşturma bir kez daha düştü.⁶⁵⁷ Bunun üzerine Cato kısa bir süre sonra bu kez Scipio Africanus'a karşı bir hamle yaptı. Sicilya'dayken kış ordugâhında yaptığı iddia edilen savurganlık, Locri olayları gibi eski suçlamalar⁶⁵⁸ halk meclislerinin birinde tekrardan gündeme getirildi. Scipio Africanus ayrıca Antiokhos'tan

⁶⁵⁴ Gabriel, *a.g.e.*, s. 228-229.

⁶⁵⁵ *A.e.*, s. 231.

⁶⁵⁶ Polyb. 23.14.

⁶⁵⁷ Gabriel, *a.g.e.*, s. 231-232.

⁶⁵⁸ Bkz. yuk. s. 56.

birliklerini desteklemek için aldığı devlete ait olan parayı zimmete geçirmekle suçlandı. Scipio Africanus'un tutsak oğlunun fidyersiz olarak salıverildiğini ve Antiokhos'un Roma ile savaş ya da barışın insiyatifi sadece Scipio Africanus tarafından veriliyormuş gibi ona yaltaklandığını ve Scipio Africanus'un görevi boyunca bir *legatus*tan ziyade bir *dictator* gibi davrandığını öne sürdüler. Onlara göre Scipio Africanus, Yunanistan ve Asya'yı Roma iktidarının tek bir adamın elinde olduğuna inandırmayı amaçlamıştı. Hannibal ve Kartacalılarla savaşmasının yıl dönümü olduğunu söyleyen Scipio Africanus yargılanmanın o gün için askıya alınmasını isteyerek halkla beraber tüm tapınakları ziyaret etti. Scipio Africanus bir sanık olarak bu davada yer almayı kendisi için onur kırıcı olarak gördü ve Liternum'a inzivaya çekildi. Gün geldiğinde çağrılınca kardeşi Scipio Asiaticus, Scipio Africanus'un hastalığı sebebiyle gelmediğini belirtti ve yokluğundan dolayı özür diledi. *Tribunus*lar bu mazareti kabul etmediler ve bunu bir başka küstahlık olarak nitelendirdiler. *Tribunus*lardan biri olan Tiberius Sempronius Gracchus⁶⁵⁹ araya girerek hastalığı yeterli bir mazaret olarak gördüğünü Scipio Africanus'un Roma'ya geri dönmeden yargılanmasına izin vermeyeceğini söyledi; böylesine yüksek bir mertebeye ulaşmış bir adamı *rostra* önünde sanık pozisyonunda durarak gençlerin hakaretlerini dinlemesi Roma halkının ayıbı olurdu. Bu konuşma üzerine meclis dağıldı. Bundan sonraki hayatını şehre geri dönmek istemeden Liternum'da geçiren Scipio Africanus öldükten sonra nankör şehir Roma'da kendisi için bir cenaze düzenlenmesini istemediği ve yakıldıktan sonra anıtının Liternum'da olmasını istediği söylenir.⁶⁶⁰ Scipio Africanus 183'te Liternum'daki villasında öldü.⁶⁶¹

Scipio Africanus'un iki oğlu vardı, ancak siyasi hayatta başarı sağlayamadılar. Küçük oğlu Lucius Cornelius Scipio, Asya seferine katılmış, ancak Antiokhos tarafından esir alınmıştı, daha sonra kral tarafından serbest bırakıldı;⁶⁶² 174 yılında *praetor* oldu⁶⁶³ ve aynı

⁶⁵⁹ Russel M. Geer, Jerome Carcopino'nun Tiberius Sempronius Gracchus'un aslında Scipio'ların düşmanı olmadığı görüşüne karşı çıkar ve antik kaynaklarla bu düşmanlığı ortaya serer bkz. Russel M. Geer, "The Scipios and the Father of the Gracchi", *TAPhA*, S. 69, 1938, s. 381-388.

⁶⁶⁰ Liv. 38.51-53.

⁶⁶¹ Liternum, Neapolis koyu üzerindeki Cumae'in yaklaşık 8 km kuzeyinde kalmaktadır. Scipio Africanus 194 yılı konsülüken Campania bölgesinde kurulan deniz kıyısındaki beş koloniden biriydi. Scipio Africanus oranın kurucusu olarak onurlandırılmış olabilir, ayrıca kolonicilerden bazıları Scipio Africanus'un eski askerleriydi. Seneca, Scipio Africanus'un Liternum'daki villasının Roma standartlarına göre mütevazı olduğunu aktarır. Küçük bir banyosu vardı, ancak yapılı ve korunaklıydı. Ayrıca Scipio Africanus'un toprağı eski Romalılar gibi kendi elleriyle ekip biçtiğinden de bahseder sırasıyla bkz. Gabriel, *a.g.e.*, s. 233-234; Sen. *Ep.* 2.86.

⁶⁶² Liv. 37.34,37. Appianos, Antiokhos tarafından esir alınan bu Scipio'yu, Scipio Aemilianus ile karıştırmıştır bkz. App. *Syr.* 29.

⁶⁶³ Liv. 41.27.

yıl *censor*lar tarafından senatodan kovuldu.⁶⁶⁴ Büyük oğlu Publius Cornelius Scipio kötü sağlığı sebebiyle siyasi hayata katılamadı. Cicero'ya göre sağlığının durumu kötü olması şöyle dursun "hiç sağlığı yoktu", ancak devletin ikinci aydını olarak öne çıkmıştı; babası kadar zeki olmasının yanı sıra çok daha fazla şey öğrenmişti, hatiplik gücü iyiydi,⁶⁶⁵ 180 yılında *augur* seçildi⁶⁶⁶ ve mezar yazıtından *flamen dialis* olduğunu anlamaktayız.⁶⁶⁷ Oğlu olmadığı için Scipio Aemilianus'u, öz babası L. Aemilius Paullus'tan evlatlık aldı.⁶⁶⁸ Scipio ailesi bu düşüşünden sonra Scipio Aemilianus ve ailenin Nasica kolu ile tekrardan Roma siyasetinde etkin olduğu bir süreç yaşayacaktı.

E. Scipio Nasica Corculum ve Siyasi Kariyeri

Scipio ailesi içindeki ilk Nasica'nın oğlu olan Scipio Nasica Corculum'un, muhtemelen arkaik bir Latince kelime olan Corculum *agnomenini* ne şekilde aldığı bilinmemektedir. Ancak Plinius bu kelimeyi *sapientia* kelimesine bağlar.⁶⁶⁹ Bu ise entelektüel yetenek ve zekâ anlamlarına gelir.⁶⁷⁰ Aynı Plinius, Corculum'un zamanı su ile ölçen bir araç vasıtasıyla saatleri gündüz ve gece olarak iki eşit parçaya bölen ilk kişi olduğundan da bahseder.⁶⁷¹ Corculum'un siyasi kariyeri 169'daki *aedilisliği* ile başlar.⁶⁷² Bu yıl bir diğer *aedilis* Publius Cornelius Lentulus'la birlikte altmış üç panter, kırk ayı ve filin de yer aldığı ihtişamlı oyunlar düzenlemiştir.⁶⁷³ Bir yıl sonra *tribunus militum* olarak konsül Lucius Aemilius Paullus'un yanında Pydna Savaşı'nda görev yaptı.⁶⁷⁴ 162 yılında G. Marcius Figulus ile birlikte konsül seçildi, ancak bir önceki konsül Tiberius Sempronius Gracchus'un onların *augur* yasalarına uygun seçilmediğini bildiren mektubu üzerine konsüllükten çekildiler.⁶⁷⁵

Plinius, L. Piso'dan, Corculum'un *censor* olduğu zaman senato ve halkın isteği haricinde *forumun* etrafında *magistratus*ların onuruna dikilen tüm heykelleri kaldırttığını aktarır. Corculum, Sp. Cassius'un zamanında kendi onuruna yaptırdığı Tellus Tapınağı

⁶⁶⁴ Val. Max. 3.5.1;4.5.3.

⁶⁶⁵ Cic. **Sen.** 11; Cic. **Off.** 1.121; Cic. **Brut.** 77.

⁶⁶⁶ Liv. 40.42.

⁶⁶⁷ *CIL* I² 10; Etcheto, **a.g.e.**, s. 241.

⁶⁶⁸ Cic. **Sen.** 11; Cic. **Off.** 1.121; Cic. **Brut.** 77.

⁶⁶⁹ Plin. **HN.** 7.31.

⁶⁷⁰ Everett L. Wheeler, "Sapiens" and Stratagems: The Neglected Meaning of a "Cognomen", **Hist.**, 37/2, 1988, s. 189.

⁶⁷¹ Plin. **HN.** 7.60.

⁶⁷² Robert, Broughton, **a.g.e.**, s. 424.

⁶⁷³ Liv. 44.18.

⁶⁷⁴ Robert, Broughton, **a.g.e.**, s. 429.

⁶⁷⁵ Cic. **Div.** 2.35.74.

önündeki heykelini erittirdi; 159'da diğer *ensor* M. Popilius ile birlikte *lustrum* törenini yaparak nüfus sayımını tamamladı.⁶⁷⁶ 155 yılında bir kez daha konsül seçildi⁶⁷⁷ ve Dalmaçyalılara karşı bir zafer kazandı.⁶⁷⁸

Appianos, Corculum'un Lucius Cassius tarafından inşası başlatılan ve neredeyse bitmek üzere olan bir tiyatroyu yıktırdığından bahseder. Corculum'a göre bir Romalının Yunan zevklerine alışması istenen bir şey değildi.⁶⁷⁹ Livius'tan, Corculum'un bu yapının kullanışsız ve halkın ahlakı için tehlikeli olacağına dair bir senato kararının faili olduğunu ve bir süre için halkın tiyatro performanslarını ayakta izlemek zorunda kaldığını öğreniriz.⁶⁸⁰ Valerius Maximus, senatonun hiç kimsenin şehre 2,5 km mesafede oturma yeri inşa edemeyeceğini bildiren bir karar çıkardığını aktarır. Zihinlerini rahatlatırken bile ayakta durmak Romalıların iyi bilinen *virilitas*ına (erkeklik) uygun olacaktı. Böylelikle hiç kimsenin oyunları otururken izleyemeyeceğini belirtir.⁶⁸¹ M. Gwyn Morgan, tiyatronun yıkılma sebebi olarak o tarihte eş zamanlı olarak gerçekleşen III. Kartaca Savaşı arifesindeki tartışmaları gösterir. Ona göre Kartaca korkusu Corculum'un Roma gençlerinin *virilitas*ını korumak için tiyatroyu yıktırmasına sebep olmuştur. Ancak Polybios, Pydna Savaşı'ndan sonraki savaşız süreçte Roma'nın genç jenerasyonunun kadınsılaştığı için Dalmaçya Savaşı'na ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Dolayısıyla tiyatro Corculum'un konsül olduğu Dalmaçya Savaşı sırasında da yıkılabilirdi, ancak Morgan, Polybios'un savaş sebebini gerçeğe uygun bulmaz ve bu savaşın siyasi ve diplomatik nedenlerle yapıldığını açıklar.⁶⁸² James K. Tan, 154 yılı *ensor*ları tarafından temeli atılan tiyatronun iki ile dört yıl arası bir süre sonrasında tamamlanmak üzereyken Corculum ve destekçileri tarafından neden yıkıldığını sorgulamıştır. Ona göre Morgan tiyatronun yıkılma sebebinin 152 ve 151'deki özel siyasi olayların bir sonucu olduğu konusunda haklıydı. Ancak bunu Kartaca Savaşı'na bağlamasını bir yanılgı olarak görür, çünkü Corculum'un Kartaca konusundaki tartışmasının tam olarak ne zaman başladığı bilinmez ve 152'de Corculum'u Kartaca ve Numidia'nın ara bulucusu olularak görürüz. Dolayısıyla Kartaca savaşı için biraz daha zaman vardı. Tan'ın iddiasına göre *pontifex maximus* ve *princeps senatus* olan M. Aemilius Lepidus'un ölmesiyle onun yerine geçmeye

⁶⁷⁶ Liv. **Per.** 47.3.

⁶⁷⁷ Robert, Broughton, **a.g.e.**, s. 448.

⁶⁷⁸ Liv. **Per.** 47.10; Frontin. **Str.** 3.6.2.

⁶⁷⁹ App. **B Civ.** 1.28.

⁶⁸⁰ Liv. **Per.** 48.25.

⁶⁸¹ Val. Max. 2.4.2. Bu düşünce Roma'da vardı. Cicero'nun Yunan meclislerinde oturmaya izin verilmesini eleştirdiği bilinmektedir bkz. Cic. **Flac.** 16.

⁶⁸² M. Gwyn Morgan, "The Perils of Schematism: Polybius, Antiochus Epiphanes and the 'Day of Eleusis'", **Hist.**, 39/1, 1990, s. 72-76. Ayrıca bkz. Polyb. 32.13.

hevesli Corculum ön plana çıkmak için o günün ahlaki buhranını değerlendirmişti. Romalılar o dönem İspanya'daki savaşta başarısızdı ve M. Claudius Marcellus, İspanyalılarla kabul edilemez şartlarda bir barış yaparak Roma'ya dönmüştü. Senato bunu reddetti ve savaşı başlatması için 151 yılı konsülü L. Licinius Lucullus'u görevlendirdi. Ancak İspanya'daki savaşa katılmaya hiçbir Roma genci istekli değildi ve konsüller asker toplama sıkıntısı yaşıyordu. Corculum bu olayların kendisinin *publici morese* (toplumsal gelenek) uygunluğunu kanıtlamak için büyük bir fırsat olduğunu fark etti ve kalıcı bir taş tiyatro yeniliğini alaşağı etti. Dolayısıyla Corculum'un kültürel bir kaygıdan ziyade bu durumu kendi lehine manipüle edebileceğini sezerek kendi kariyerini sağlamlaştırma yoluna gittiğini görürüz.⁶⁸³

Corculum, Roma siyasetindeki en önemli muhalefeti ise III. Kartaca Savaşı öncesinde Cato'ya karşı yapmıştır. II. Kartaca savaşının bitimiyle Kartacalıların Afrika'daki topraklarını elde tutmasına izin verilmişti. Ancak Numidia'lı komşuları Masinissa'nın bazı topraklar üzerinde hak iddia etmesi ve sürekli olarak Kartaca'nın topraklarını taciz etmesi aralarında gerilime neden oldu. Kartacalılar Roma ile olan antlaşmaları gereği sınır ötesine asker gönderemiyordu. Bölgeye gelen Romalı elçiler ise ya Masinissa'nın tarafını tutuyor ya da hiçbir şey yapmıyordu.⁶⁸⁴ Bu durum ise Kartaca'da öfke ve güvensizlik yaratıp Roma ve Numidia yanlısı hiziplerin zayıflamasına ve daha mücadeleci olanların etkin olmasına yol açtı. Bütün bu ortamda yerli Afrikalılar, tartışmalı bölgelere yerleştirilen Masinissa'nın göçmenlerine karşı kışkırtıldı. Ancak bölgeye gelen Romalı elçiler kontrolü bir kez daha Masinissa'ya bıraktı. 152'de çıkan yeni bir anlaşmazlık için giden elçilerin arasında Cato ve muhtemelen Corculum da vardı. Masinissa bazı ihtilaflı yerlerden çekilirken Roma arabuluculuğunun muhtemelen kendi lehine sonuçlanacağını biliyordu. Elçiler hakemlik etmek istediye de Kartacalılar Roma hakemliğini bu kez kabul etmedi.⁶⁸⁵ Bu aşamadan itibaren gerilim sürekli arttı. Tam bu sıra ya da elçilikten hemen önce Cato Kartaca'nın yıkılması için baskı yapmaya başladı ve Corculum buna karşı çıktı. Bundan sonra Cato senatodaki her konuşmasını "*Carthago delenda est!*" (Kartaca yıkılmalıdır!) sözleriyle bitiriyordu.⁶⁸⁶

⁶⁸³ James K. Tan, "The Ambitions of Scipio Nasica and the Destruction of the Stone Theatre", *Antichthon*, C. 50, 2016, 70-79.

⁶⁸⁴ Polyb. 31.21.

⁶⁸⁵ App. **Pun.** 68-69. Astin, Scipio Nasica Corculum'un da bu elçi heyetinde bulunmasını olası görür bkz. A.E. Astin, **Scipio Aemilianus**, Oxford University Press, New York, 1967, s. 50.

⁶⁸⁶ Plut. **Vit. Cat. Mai.** 27.

152'nin sonlarında ya da 151'de Numidia'nın, Kartaca'nın silahlandığına dair şikayetleri üzerine araştırma için yeni bir elçi heyeti gönderildi.⁶⁸⁷ Elçilerin Masinissa'nın oğlu ile birlikte Roma'ya dönerek Kartaca'da bir ordu ve donanma hazırlandığını söylemesi üzerine Cato ve destekçileri acilen bir ordunun Afrika'ya gönderilmesini istediler. Corculum ise hâlâ savaş için bir gerekçe görünmediğini söyledi. Nihai karar Kartacalılar gemilerini yakıp ordularını dağıtırlarsa savaştan uzak durulması yönündeydi.⁶⁸⁸ Roma ve Kartaca arasındaki kriz boyunca her iki tarafta Masinissa'nın yaşının doksana yaklaştığını ve ölümünün yakın olduğunun bilincindeydi. Roma endişeli, Kartaca ise Roma orduları müdahale etmeden önce denetimi eline alacağından emindi.⁶⁸⁹ Kartacalılar Roma ile olan antlaşmalarını çiğneyerek Masinissa'ya savaş ilan ettiler, ancak yapılan savaş sonucunda başarısız oldular.⁶⁹⁰ Bu aşamada bile Corculum Kartaca ile bir savaşa girilmemesi gerektiğini savunuyordu. Cato ise savaş istiyordu. Diodoros, onların arasındaki en sivri düşünürlerin Corculum'un görüşünü tercih ettiğini belirtir. Onlara göre Romalılar diğerlerinin güçsüzlüklerine değil, gücü ve görkemiyle en güçlü devletlere hükmetmeliydi.⁶⁹¹ Ancak sonuç olarak antlaşmayı bozup topraklarının dışına çıkan Kartaca, Roma'ya istediği gerekçeyi vermişti. Bu yüzden savaş ilan edildi.⁶⁹²

Roma'nın III. Kartaca Savaşı için bir gerekçe aradığına antik kaynaklarda sıkça rastlarız. Sicilyalı Diodoros, Romalıların savaşılar gelişiğüzeli veya aceleci kararlarla değil, haklı gerekçelerle girmeye dikkat ettiğini belirtir.⁶⁹³ Polybios ise daha açık bir şekilde Romalıların savaş için adil bir bahaneye sahip olmaya çalıştıklarını söyler:

⁶⁸⁷ Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 50; Liv. *Per.* 48.15.

⁶⁸⁸ Liv. *Per.* 48.23-24.

⁶⁸⁹ Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 275.

⁶⁹⁰ Liv. *Per.* 48.26. Scipio Aemilianus 151 yılında İspanya'daydı ve Kartaca ile Numidia arasındaki bu savaşa Masinissa'dan filler almak için bölgeye giden Scipio Aemilianus da şahit oldu. Savaş Numidia lehine devam ederken Kartacalıların isteği üzerine Scipio Aemilianus'un arabuluculuğunda antlaşmaya varmak için bir müzakere gerçekleştirildi. Ancak Kartacalılar Numidia'lı firarileri teslim etmeyi reddedince savaş devam etti. Savaşın devamında Kartaca ordusu tamamen teslim olmasına rağmen Masinissa'nın oğlu Gulussa onları topluca öldürdü bkz. Astin, *Scipio Aemilianus*, 50-51; App. *Pun.* 70-73.

⁶⁹¹ Diod. Sic. 34-35.33.

⁶⁹² Liv. *Per.* 49.2-3. Weidemann, Kartaca üzerine yapılan bu tartışmayı ve nihai olarak savaş kararı verilmesinin sebebini Roma'nın değişen dış politikasıyla açıklar bkz. Ursula Vogel-Weidemann, "Carthago Delanda Est: Aitia and Prophasis", *AC*, C. 32, 1989, s. 88.

⁶⁹³ Diod. Sic. 32.5.

Onlar dünyanın gözünde kendilerini haklı çıkaracak uygun bir fırsat ve makûl bir bahane arıyordu.⁶⁹⁴

Dolayısıyla Roma, Kartacalıların Masinissa'ya savaş ilan edilmesini beklemiş olabilir. Roma, Kartaca'ya savaş açmak için bir yasal zemine (*iusta causa*) sahip değildi. Corculum'a atfedilen argümanlardan bir diğeri ise bir "dış tehdit" unsurunun gerekliliğidir. İlk olarak Roma'nın savaşçı niteliklerini ve askeri liyakati sürdürebilmesi için bir dış tehdit gerekliydi. İkincisi böyle bir tehdit olmadan Roma fikir ayrılıkları ve hizipleşme yaşayacaktı. Üçüncüsü ise bu tehdit olmadan Roma yabancı ve tabi halkalara karşı aşırıya kaçarak suç işleyebilirdi. Corculum'un kullandığı tüm argümanların sonraki yazarlar tarafından bazılarının olay sonrası (*post eventum*) kurgu olup olmadığı tartışmalı bir konudur.⁶⁹⁵ Gelzer, Corculum'un kullandığı atfedilen tüm argümanların gerçek olduğunu kabul eder ve Nasica'nın politikasının kendi içinde yeni bir şey olduğunu düşünür bu argümanların sonradan kurgulanmış olmadığını göstermeye çalışır.⁶⁹⁶ Hoffman "dış tehdit" argümanlarının tamamen Kartaca'nın sonuyla beraber başlayan Roma devrimiyle bağlantılı olarak bir sonraki jenerasyon tarafından olay sonrası (*post eventum*) kurgular olduğunu düşünür.⁶⁹⁷ Ona göre, Corculum'un endişesi dini düşüncelerden doğuyordu. Corculum'a göre geçerli bir yasal zemin (*iusta causa*) olmalıydı ve Kartacalılar Numidia'ya 151-150 kışında ordu gönderdiği zaman Corculum savaşa prensip olarak karşı olmadığı için Cato'nun politikasına razı oldu.⁶⁹⁸ Astin, Kartaca Numidia'ya saldırdığında yasal zemin (*iusta causa*) için yeterli dini ve yasal şartların sağlanmasına rağmen Corculum'un bu noktadan sonra da muhalefetine devam ettiğini söyleyerek Hoffman'e katılmaz.⁶⁹⁹

Corculum'un Kartaca savaşının devam ettiği 147 yılında *princeps senatus* olarak atanması Cato'nun politikasını benimsediğini ya da Hoffman'ın savunduğu gibi prensipte karşı olmadığını göstermez. *Princeps senatus*un seçiminde sadece geleneksel unsurlar göz önüne alınmıyordu. Seçimi yapan *censor*lardan biri olan L. Cornelius Lentulus Lupus, Kartaca konusunda Cato'nun yanında değildi. Corculum'un oğlu Scipio Nasica Serapio'nun 149'da

⁶⁹⁴ Polyb. 36.2.

⁶⁹⁵ A.E. Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 276-277.

⁶⁹⁶ M. Gelzer, "Nasicas Widerspruch gegen die Zerstörung Karthagos", *Philolol.*, C. 86, 1931, s. 261.

⁶⁹⁷ Wilhelm Hoffmann, "Die römische Politik des 2. Jahrhunderts und das Ende Karthagos", *Hist.*, 9/3, 1960, s. 340.

⁶⁹⁸ A.E., s. 337-338.

⁶⁹⁹ Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 277. Scipio Nasica Corculum'un Kartaca'nın Numidia'ya 151'deki saldırısından sonra Cato'ya olan muhalefeti için bkz. Liv. *Per.* 49; Zonar. 9.26.

Kartaca silah ve cephanesini teslim alma görevini üstlenmesi, askeri bir emir altında olmasından dolayı babasının politikasını yorumlamak için iyi bir rehber değildir. Ayrıca sonra izlenen stratejide 16 km içerde yeni bir şehir inşa etmeleri karşılığında Kartacalılara verilen özgürlük vaadinin, Cato'nun politikasının bir ürünü olmadığı akla daha yatkındır.⁷⁰⁰

Corculum'a atfedilen bir başka argümanrsa Roma dış politikasında son on yılda çıkan yeni kaba kuvvete karşı geleneksel güçler dengesini tercih ettiği yönündedir.⁷⁰¹ Corculum savaş başlayınca bir süreliğine Roma'dan ayrıldı.⁷⁰² Savaş bitince ise tüm yapabildiği Kartacalıların köleleştirilmesine boş yere karşı çıkmasıydı.⁷⁰³

Scipio Aemilianus'un Marcus Porcius Cato ile Corculum'dan hangisini desteklediği tartışmalı bir konudur. Cicero, Cato'nun Scipio Aemilianus'un hem öz babası Aemilius Paullus ile hem de üvey babası Publius Cornelius Scipio ile arasının iyi olduğundan bahseder.⁷⁰⁴ Astin, Cato ve Paullus arasındaki bu dostluğun Cicero'nun bir kurgusu olarak görmez. Ona göre tüm kanıtlar, Scipio Aemilianus'un babası Aemilius Paullus ile Cato arasındaki dostluğu devam ettirdiğini ve Kartaca'nın yıkılmasına destek verdiği gösterir.⁷⁰⁵ Astin'in iç politika ile dış politika arasında karşılıklı bir ilişki olması gerektiği temelinden yola çıkarak Scipio Aemilianus'un Cato'yu desteklemiş olabileceği görüşüne Badian karşı çıkar. Ona göre Corculum'un Kartaca'nın yıkılmasına karşıtlığının, siyaset felsefesiyle ilgili olduğu kadar ahlaki yönü de vardı. Corculum'a ailesinden miras yoluyla geçen Afrika ilgisi onun bu

⁷⁰⁰ Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 278.

⁷⁰¹ F. E. Adcock, "Delenda Est Carthago", **CHJ**, 8/3, s. 127.

⁷⁰² Makedonia kralı Andriskos ile olan meseleleri çözmek üzere gönderilmişti bkz. Zonar. 9.2.

⁷⁰³ Zonar. 9.30.

⁷⁰⁴ Cic. **Rep.** 2.1.

⁷⁰⁵ Cato'nun oğlu Pydna'da görev yaparken Paullus'un övgüsünü almış ve daha sonra onun kızı Aemilia Tertia ile evlenmişti. 150'de Scipio Aemilianus Cato'dan senato tartışmasında Akhaia'lı sürgünlerin serbest bırakılması için konuşmasını istemiş ve Cato bu konuşmayı yapmıştı. Astin'e göre bu durumdan ikisinin de arkadaş yakınlığında olduklarına dair bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Cato hayatının son yılı olan 149'da Nikomedes'i zapt etmek ve Attalos'u Prousius'a saldırmamasından alıkoymak için Scipio hizbine muhalif olan M. Licinius, A. Hostilius Mancinus ve L. Manlius Vulso'ya karşı sert sözler kullanmıştır. Ayrıca Scipio Aemilianus'un düşmanı olan Ser. Sulpicius Galba'nın mahkumiyeti için çalışmıştır. Astin, Cato'nun Scipio Aemilianus'un dostları ve destekçileriyle iş birliği içinde hareket ettiğini belirtir. Dolayısıyla Cato'nun hayatının son yirmi yılında hem kişisel hem siyasi olarak Paullus ve Scipio Aemilianus'un ailesiyle birlikte hareket ettiğini vurgular. Astin'e göre Cato'nun Corculum'la olan anlaşmazlığı Scipio Aemilianus ve dostlarıyla çatışmasına yol açmadı. Kartaca anlaşmazlığında eğer Scipio Aemilianus, Corculum'u etkin bir şekilde destekleseydi Cato ile yakın kalamazdı. Hatta Scipio Aemilianus'un Cato'yu desteklemesi güçlü bir olasılıktır bkz. A. E. Astin, "Scipio Aemilianus and Cato Censorius", **Latomus**, 15/2, 1956, s. 160,161,163-165,172,175-176. Akhaia'lı sürgünler için ayrıca bkz. Polyb. 35.6; Plut. **Vit. Cat. Mai.** 9.

konuda ön planda olmasını tetiklemiş olabilir. Scipio Aemilianus bu doğrultuda hareket edip Numidia ile Kartaca'nın yaptığı savaşta arabulucu olmaya çalışsa da başarısız olmuştu.⁷⁰⁶

Astin ise Badian'ın Scipio Aemilianus'un Cato'ya karşı Corculum'u doğal olarak desteklemiş olduğu görüşünün gerekçesiz olduğunu söyler. Scipio Aemilianus ile Cato arasında eğer bir muhalefet varsa bunu yansıtmaması muhtemel olan Polybios gibi antik kaynaklarda bir ipucu yoktur. Her ikisinin hakkındaki anekdotların çoğunda onların diğer insanlara karşı sözlerini görürüz, ancak bu anekdotlarda ikisinin birbirine karşı herhangi bir düşmanlığı görülmez. Scipio Aemilianus'un böylesine önemli ve uzun bir tartışmada Corculum'un tarafında olması hiç beklenmedik bir şeydir. Kartaca hakkındaki tartışmalar doruk noktasındayken Cato ile olan ilişkilerinin dostça ve iş birliği içinde olduğuna dair güçlü ve güvenilir kanıtlar vardı; Scipio Aemilianus, Akhaia'lı sürgünler konusunda Cato'nun desteğini sağlayarak onunla yakınlaşmıştı. Polybios, Scipio Aemilianus'un dostu ve hayranıdır ve Roma'nın Kartaca'ya müdahalesini meşrulaştıran birçok argümanı vardır. Kartaca ile Masinissa arasındaki müzakerelerde Appianos'un anlatısı, Scipio Aemilianus'un Cato'dan ziyade Corculum'un politikasını desteklediğine dair hiçbir şey içermez.⁷⁰⁷

F. Gracchus Reformları ve Scipio'lar

Annesi Cornelia tarafından Scipio Africanus'un torunu ve 134 yılının *tribunus plebis*i olan Tiberius Gracchus göreve geldiği birkaç ay içerisinde çok tartışmalı bir toprak yasasını faaliyete geçirmek için çalışmaya başladı. Yasanın özü Roma'da o güne kadar hiçbir şekilde sistematik olarak dağıtılmamış *ager publicus*un topraksız vatandaşlara tahsis edilmesi idi. Böylelikle, küçük çiftliklere yerleştirilecek yoksullar rahata kavuşacak, vergi ve askere alım işlemleri için yeterli nüfus sayımına sahip vatandaş sayısı artırılabilecek ve *latifundium*larda çalışan köle sayısı azaltılarak köle ayaklanma sorunlarının önüne geçilecekti. Sicilya köle savaşı devam ediyordu ve Roma güçleri çok az ilerleme kaydetmişti. Zengin yatırımcılar o güne kadar bu arazilerin çoğunu doğrudan çiftçilikle ya da yasaların belirttiğinden çok daha büyük sürüleri otlatarak kendilerine mâl ettiğinden bu yasayı hazırlayan komisyon üyeleri azâmi miktarı aşan kişilerden bunların iadesini istedi. Ancak elde edilmiş çıkarlar bu tasarı

⁷⁰⁶ Badian, *Foreign Clientelae*, s. 132.

⁷⁰⁷ Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 280-281. Appianos'un anlatısında Scipio Aemilianus'un rolü için ayrıca bkz. App. *Pun.* 72.

tarafından tehdit altında kalınca muhtemelen birçok zengin kişi sermaye kaybı ile karşı karşıya kaldı ve tasarının Roma aristokrasisi arasında şiddetli bir muhalefetle karşılandı.⁷⁰⁸

Tiberius Gracchus'u destekleyen Claudii, Fulvii, Mucii Scaevolae gibi büyük aileler 2. yüzyıl başlarında siyasi birliklerini evlilik bağlarıyla güçlendirmişlerdi. Tiberius Gracchus'un muhalifleri için de aynı şey geçerlidir. Cornelius Scipio'lar, Octavii ve Popillii'nin siyasi ortaklıkları daimi idi. İkinci yüzyıl boyunca rakip siyasi hiziplerin kıskançlıkları pek çok gerekli reform tasarısının durmasına yol açmıştı. O dönem Roma politikasında en önemli nüfuza sahip aileler ise birbirlerinin daimi düşmanı olan Cornelius Scipio'lar ve Claudii idi. Claudii ailesinden Appius Claudius Pulcher tasarının komisyon üyelerinden biriydi ve kızı Claudia bu tasarının mimarı Tiberius Gracchus'la evliydi.⁷⁰⁹ Appius Claudius'un 142 yılındaki *censor* seçimleri için Scipio Aemilianus'a karşı verdiği mücadele düşünüldüğünde⁷¹⁰ Tiberius ile Scipio Aemilianus'un çok farklı siyasi saflarda olduğunu anlarız.

137 yılı konsülü G. Hostilius Mancinus'un Numantia'lılara karşı aldığı ağır yenilgi sonrasında o dönem *quaestor* olarak bölgede bulunan Tiberius Gracchus Numantia'lıları barışa ikna etmiş ve böylelikle yirmi bin Roma askerinin yok olmasını engellemiştir. Ancak senato Roma ordusunun bu şekilde teslim olmasını kabul etmemiş ve oluşan rahatsızlık sebebiyle 136 yılı konsüllerinden biri ve Scipio Aemilianus'un yakın arkadaşı olan L. Furius Philius olay hakkında soruşturma başlatmıştı. Roma antlaşmayı kabul etmeyerek olayın sorumlusu Mancinus'u çıplak bir şekilde Numantia'lılara teslim etmiş, halk tarafından sevilen Tiberius Gracchus ise hitabet yeteneğini kullanarak kendisini kurtarmayı başarmıştı.⁷¹¹ Plutarkhos, o dönem Roma'da en etkili kişi olan Scipio Aemilianus'un, Mancinus hariç Tiberius ve antlaşmayı yapan kadronun kurtarılmasına katkı sağladığından bahseder. Ona göre Tiberius toprak yasasını yürürlüğe koymaya çalışırken Scipio Aemilianus Numantia Savaşı'nda olmasaydı bu sürecin sonunda öldürülmeyecekti. Ancak Scipio Aemilianus'u Tiberius'un antlaşmasının arkasında durmadığı için suçlar.⁷¹² Scipio Aemilianus, Plutarkhos'un ifade ettiği gibi Tiberius'u kurtarmıştı, ancak onun antlaşmasını savunmamıştı. Scullard, bu konuda Scipio Aemilianus'un dürtülerinin karışık olabileceğini ifade eder. Ona

⁷⁰⁸ A.e., s. 190-196.

⁷⁰⁹ M. M. Henderson, "Tiberius Gracchus and the Failure of the Roman Republic", *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, S. 31, 1968, s. 56.

⁷¹⁰ Plut. *Vit. Aem.* 38.

⁷¹¹ Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 132-133. Mancinus için ayrıca bkz. App. *Hisp.* 80, 83.

⁷¹² Plut. *Vit. Ti. Gracch.* 7.3-4.

göre en olasılığı düşük ihtimal son zamanlarda *Lex Cassia*'yı savunarak kazandığı popülariteyi sürdürmek istemesidir. Böylelikle halkın kendisine olan teveccühünü koruyacaktı.⁷¹³ Bir başka sebep ise Gracchus'ların kuzeni ve kız kardeşi Sempronia ile evli olması olabilir, ancak evliliği bir hayal kırıklığı olmuştu.⁷¹⁴ Scipio Aemilianus, halk tarafından sevilen Tiberius'u kurtararak halkla arasını iyi tutuyordu, ancak Tiberius'un antlaşmasını savunmayarak onu siyasi olarak yalnız bırakıp, itibarsızlaştırıyordu.

Scullard, Scipio Aemilianus'un antlaşmayı onaylamamasının sebebini Tiberius'la olan ikili ilişkisinden ziyade İspanya'daki savaşın yürütülme politikasındaki memnuniyetsizliğiyle açıklar. Böylelikle Mancinus'tan üç yıl sonra Scipio Aemilianus ikinci konsüllüğünü halkın desteğiyle, konsüllüğü yinelemeyi yasaklayan 151 yasının askıya alınmasıyla kazanıp 134'te Numantia'ya gidebilecekti.⁷¹⁵ Tiberius Gracchus'un reform süreci Scipio Aemilianus Numantia'dayken gerçekleşecekti. Dolayısıyla Scipio Aemilianus Roma'da bulunmadığı için toprak reformu sürecinde aktif olarak yer alamamıştır.

Plutarkhos, Scipio Aemilianus'un dostu Gaius Laelius'un *tribunus plebis* olunca bir reform girişiminde bulunduğunu, ancak çıkabilecek bir kargaşadan korkup vazgeçtiğinden bahseder.⁷¹⁶ Scullard, 146'dan sonra Roma'nın asker terhisi problemiyle karşı karşıya kaldığını söyler. Ona göre, eğer Kartaca'nın fatihi Scipio Aemilianus birliklerinin refahı için hiçbirşey yapmasaydı, ona dedesi Scipio Africanus'un Zama Savaşı'ndan sonra terhis edilmiş askerlere pek çok arsa payı sağladığı hatırlatılırdı. Bu yüzden Scipio Aemilianus Laelius'un tasarısını desteklemiş olabilir, ancak amacı doğrudan soylulara karşı ya da halkın lehine dar kapsamlı bir yasadan ziyade bütün halkın çıkarlarının katıldığı bir yenileştirme girişimi olmuş olabilir.⁷¹⁷ Dolayısıyla Scullard, bu tarz bir reformu Scipio Aemilianus desteklemiş olsa bile Tiberius'unkinden farklı olacağını belirtir.

⁷¹³ H. H. Scullard, "Scipio Aemilianus and Roman Politics", *JRS*, C. 50, 1960, s. 71. 137 yılında çıkan *Lex Cassia* ile vatana ihanet suçu (*perduellio*) hariç tüm yargılamalarda oylamanın gizli olması kabul edildi. Yasa tasarısını teklif eden *tribunus* L. Cassius Longinus Ravilla olmasına rağmen gerçek sahibinin Scipio Aemilianus olduğu düşünülmektedir, en azından Cassius'un en önemli destekçisiydi. Yasaya karşı çıkan konsül M. Aemilius Lepidus *tribunus* M. Antius Briso'nun desteğini sağladı. Antius'un yasayı veto etmesi bir gecikme yaratsa da Scipio Aemilianus'un baskıları neticesinde Antius vetosunu geri çekti ve yasa geçti bkz. Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 130-131.

⁷¹⁴ Scipio Aemilianus'un eşi Sempronia çirkinleşmişti ve çocuğu olmuyordu. Bu yüzden sevilmemiştir. bkz. App. *B. Civ.* 1.20.

⁷¹⁵ Scullard, "Scipio Aemilianus and Roman Politics", *JRS*, s. 71-72. Scipio Aemilianus'un ikinci konsüllüğü için bkz. Liv. *Per.* 56.8.

⁷¹⁶ Plut. *Vit. Ti. Gracch.* 8.

⁷¹⁷ Scullard, "Scipio Aemilianus and Roman Politics", *JRS*, s. 64-65.

Briscoe, Tiberius Gracchus'un reform hareketini destekleyenlerin çoğunun Scipio Aemilianus'un muhalifi olduklarını belirterek yasanın destekçileri ve muhaliflerini Scipio Aemilianus'u merkeze koyarak açıklar.⁷¹⁸ Yukarıda bahsedilen Appius Claudius Pulcher'in yanı sıra reform hareketlerini destekleyen P. Licinius Crassus Mucianus, Q. Caecilius Metellus Macedonicus ve P. Mucius Scaevola gibi isimlerin hepsi Scipio Aemilianus'a düşmandılar.⁷¹⁹

Tiberius, muhtemelen Appius Claudius ve diğer kişilerle iş birliği içinde yasa tasarısını senatoya danışmadan önce doğrudan meclise götürmeye karar verdi. Senatonun tavsiyesini almak muhalefetin önüne geçilmesi açısından çok önemliydi. Ancak kısa zaman önce başarılı olmuş 137'deki *Lex Cassia* örneği vardı. Ayrıca Scipio Aemilianus'un 147 ve 134'te konsül olmasını sağlayan yasalar da iyi birer örnektir.⁷²⁰ Bu açıdan bakılırsa Scipio Aemilianus, Tiberius Gracchus'un karşıtı olmasına rağmen onun temsil ettiği herşeyin antitezi değildi ve aslında kariyerine baktığımızda Tiberius'un parlamasına ortam hazırlayan kişinin Scipio Aemilianus olduğunu görürüz.⁷²¹ İkinci yüzyıldaki diğer tüm hiziplerden bilhassa Cornelius Scipio'ların arkalarında bulunan halk desteğine güvendikleri bilinmektedir. Bu Scipio Africanus ile başlamıştı ve Scipio Aemilianus siyasi yükselişi için anayasayı çiğnese bile kariyerinin her noktasında halka dayanmıştır.⁷²² Scipio Aemilianus 147 yılında *aedilislik* için adaydı ve gerekli şartları sağlıyordu, ancak halkın talebi üzerine senatonun talimatıyla yasal bariyer bir yıllığına kaldırıldı ve konsül seçildi.⁷²³ Astin, eğer oylama usulüne uygun yapılsaydı Scipio Aemilianus'un konsül seçilemeyeceğini vurgular.⁷²⁴ Plutarkhos'un bir anekdotu Scipio Aemilianus'un *ensorluk* seçimleri için oy toplamasıyla ilgilidir. Scipio Aemilianus "alt sınıftan insanlar ve eski köleler eşliğinde aceleyle *foruma* giren" biri olarak tasvir edilir. *Foruma* giderek herhangi bir konuda güç kullanmak için etrafında bir grup

⁷¹⁸ John Briscoe, "Supporters and Opponents of Tiberius Gracchus", *JRS*, C. 64, 1974, s. 125.

⁷¹⁹ Cic. **Rep.** 1.31. Q. Caecilius Metellus Macedonicus ve P. Mucius Scaevola başlangıçta Tiberius'u desteklemiş olabilirler, ama sonradan onunla devam etmediler. Metellus, Scipio Aemilianus 129'da öldükten sonra bu olayın devlet için büyük bir kayıp olduğunu bildirdi ve oğluna Scipio'nun tabutunu taşımasını emretmiştir. Scaevola ise 141 yılında Scipio Aemilianus'un neredeyse kesin bir düşmanı olan Hostilius Tubulus'a aleyhtardı. Tiberius'un tasarısını hazırlamasına yardımcı olmasına rağmen öldürülmesinden sonra Scipio Nasica Serapio'nun eylemini destekledi. 131 yılı konsülü P. Licinius Crassus Mucianus'un bir kızı, Scipio Aemilianus'un amansız düşmanı Ser. Sulpicius Galba ile diğeri ise Tiberius'un kardeşi Gaius Gracchus ile evliydi bkz. Briscoe, "Supporters and Opponents of Tiberius Gracchus", *JRS*, s. 128-129; Tubulus ve Scaevola'nın Serapio'yu savunması için ayrıca sırasıyla bkz. Cic. **Fin.** 2.16.54 ve Cic. **Planc.** 36.88.

⁷²⁰ Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 201-202.

⁷²¹ Henderson, *a.g.e.*, s. 52.

⁷²² *A.e.*, s. 58.

⁷²³ App. **Pun.** 112; Liv. **Per.** 50.11.

⁷²⁴ Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 65.

toplayabilirdi.⁷²⁵ Scipio Aemilianus 147 konsüllüğündeki *provinciasını* geleneğe uygun olarak kura ile almamıştı. Afrika *provinciası* Scipio Aemilianus'a bizzat halk tarafından verildi. O tarihlerde ikinci kez konsül olması kanunlara aykırı olmasına rağmen 134'te tekrardan konsül seçildi. Sonuç olarak Scipio Aemilianus'un bütün siyasi kariyerine baktığımızda Tiberius Gracchus bu reform önerisiyle halkın teveccühünü Scipio Aemilianus'un elinden alıyordu. Tiberius'un tasarısı topraksızlara toprak işsizlere iş vermeye adaydı.⁷²⁶ Bu açıdan bakıldığında Scipio hizbinin toprak yasasına bu kadar sert bir şekilde karşı gelmesinin sebebi daha iyi anlaşılır. Tiberius'un reform hareketi hizipsel düşmanlıkların yoğun olduğu, Scipio Aemilianus'un konsüllük kazanımı ve Numantia Savaşı'ndaki başarısının yeni bir kıskançlık ve öfkeyi tetiklediği ve muhaliflerine sürekli hatırlatıldığı bir döneme denk geldi. Bütün bunlara ek olarak Numantia Savaşı yakında bitiyordu, ancak Roma ordusu az bir kazançla geri dönecekti ve Scipio Aemilianus ordusundaki her bir kişiye 7 denariiden fazla veremezdi. Eğer Tiberius'un tasarısı yürürlüğe girecek olursa bu askerlerin çoğu ekonomik kurtuluşlarını Scipio hizbinin düşmanı ve toprak reformunun önde gelen destekçilerinden olan Appius Claudius ve dostlarının işinde bulacaklardı. Dolayısıyla Scipio Aemilianus'un dostları onun yokluğunda baş etmesi daha da zorlaşan ciddi bir mücadele ile karşı karşıya kaldılar.⁷²⁷

Tiberius tasarısını ilan ettiğinde uzaktaki bölgelerden Roma'ya gelmeleri için teşvik edilen birçok kişi lehte ya da aleyhte oy kullanmak için Roma'yı doldurdu. Meclis tasarıya oy vermek için toplandığında M. Octavius işlemi veto etti. Bunun üzerine Tiberius, 137'de Scipio Aemilianus'un, Antius'un vetosunu geri çekmesi için yaptığı baskı yöntemlerini uyguladı. İlk olarak Octavius'un sahip olduğu büyük miktardaki *ager publicus* sebebiyle kendi çıkarı için bunu yaptığını ileri sürdüler. Ancak Octavius vetosunda diretince Tiberius, toprak tasarısı tek bir oy alıncaya kadar *magistratuslara* kamu işlerini yapmalarını yasakladı ve finansal zorluklara yol açmak için *aerariumu* kilitledi. Siyasi bir şantaj olarak *iustitium* ilan ederek kamu işlerini askıya aldı. Ancak bu çözümsüzlük uzayınca Tiberius lehine oy kullanmaya gelen yoksullar evlerine dağılmaya başladı. Bu seçmenleri Roma'da tutma yarışmasında avantajlı taraf zengin kesimlerin desteğini almış olan Tiberius'un muhalifleri oldu. Oylama günü geldiğinde Octavius vetosundan dönmedi.⁷²⁸ Bundan dolayı çıkan kargaşadan

⁷²⁵ Plut. **Vit. Aem.** 38.

⁷²⁶ Henderson, **a.g.e.**, s. 58-59.

⁷²⁷ Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 200.

⁷²⁸ **A.e.**, s. 202-205. İkinci mecliste olanların ayrıntılı anlatımı için bkz. App. **B Civ.** 1.12; Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 11.

endişelenen iki konsül Tiberius'a konuyu senatoya götürmesi çağrısında bulundu.⁷²⁹ Ancak tartışma sonuçsuz kalarak sadece içinde bulundukları çıkmazı güçlendirmeye yaradı. Bunun üzerine Tiberius, Octavius'un halkın çıkarına hareket etmediği gerekçesiyle artık *tribunus plebis* olamayacağını ileri sürdü ve Octavius yapılan bir oylamayla azledildi. Arkadaşları tarafından korunan Octavius zarar görmeden kaçmayı başardı. Octavius'un görevden alınmasıyla bu işi idare edecek üç komisyon üyesi Tiberius ve kardeşi Gaius ve Appius Claudius'un önünü açtı. Ancak bu planın başarılı olması için kayda değer bir masraf gerekiyordu. Alet ve tohum satın almak ve ilk yeterli hasata kadar kendini idame ettirmek için maddi kaynakları olmayan yoksul bir aile verilen bu arsadan pek bir yarar göremeyecekti.⁷³⁰ Muhalefete liderlik eden ve pek çok kamu arazisini elinde tutan Scipio Nasica Serapio'nun önerisiyle Tiberius'a gülünç bir harcama ödeneği verildi. Tam bu sırada Pergamon'lu elçi Eudemus, III. Attalos'un öldüğü ve mülkünü Roma halkına miras bıraktığı haberini getirdi. Bunu bir fırsat olarak gören Tiberius mecliste bir yasa çıkararak Attalos'un kişisel servetinin toprak verilenler için kullananlara tahsis edileceğini bildirdi.⁷³¹ 134 yılında senato İspanya seferine hazırlanan Scipio Aemilianus'a asker toplamak için gerekli parayı vermeyince Scipio Aemilianus özel bir ordu toplayarak İspanya'ya gitmişti. Bu olay Tiberius Gracchus'a eğer senato gerekli finans desteğini sağlamayı reddederse paranın başka bir şekilde bulunabileceğini öğretmişti.⁷³² Bunun üzerine muhalifler kendisini itibarsızlaştırmaya çalıştı.⁷³³ Bu baskı altına Tiberius 132 yılı içerisinde olası bir yargılamadan kaçmak için *tribunus plebis*liğe ikinci kez aday oldu. Seçim zamanı mahsul toplama dönemine denk geldiği için Tiberius'un potansiyel destekçileri Roma'ya dönemedi. İlk iki kabile Tiberius'a oy verdiğinde düşman *tribunus*lar yeniden seçimin yasa dışı olacağı itirazında bulundular. Seçime başkanlık yapan Rubrius'un seçimin yasal olup olmadığı konusunda şüpheleri vardı. Rubrius görevini, azledilen Octavius'un yerine gelen Mummius'a⁷³⁴ devretti. Ancak muhalefet bu

⁷²⁹ Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 11. Plutarkhos, bu öneriyi yapan konsüllerden bir Fulvius ve bir Manlius olarak bahseder. Bunlardan Fulvius iki kardeş olan Ser. Fulvius Flaccus ya da G. Fulvius Flaccus'dur ve yaklaşan cinayet teşebbüsü için Tiberius'u uyaran kişiyle aynı olabilir bkz. Briscoe, "Supporters and Opponents of Tiberius Gracchus", **JRS**, s. 130.

⁷³⁰ Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 205,209,211.

⁷³¹ Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 13-14.

⁷³² Henderson, **a.g.e.**, s. 60.

⁷³³ Q. Metellus, Tiberius'un kanunsuzluğunu ileri sürdü, Q. Pompeius Pergamon'lu Eudemus'un Tiberius'a bir taç ve mor bir elbise verdiğini iddia ederek Tiberius'un Roma kralı olmak istediği imasında bulundu. T. Annius Luscus senatoda Tiberius'un aleyhine yıkıcı bir konuşma yaptı bkz. Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 14.

⁷³⁴ Bu isim Plutarkhos'ta "Mucius" şeklindedir bkz. Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 13.2.

değişimin kurayla yapılması gerektiğini savundu ve işler daha da kötüleşti. Bunun üzerine Tiberius seçimi sonraki güne erteletti.⁷³⁵

Bundan sonraki olayların gelişim sürecinin iki farklı versiyonu vardır. Appianos'un anlatısına göre Tiberius gün ağarmadan önce taraftarlarını toplar ve eğer güç kullanmak zorunda kalırlarsa önceden işaret vereceğini söyler. Capitolinus tepesinde seçim için toplandıklarında muhalif *tribunus*lar onun yeniden seçilmesini engellediği zaman Tiberius önceden konuştukları işareti vermesiyle destekçileri *lictor*ların ellerindeki değnekleri ele geçirerek muhalifleri meclisten sürerler. Kaçan muhalifler dedikodular yayar. Bazıları Tiberius Gracchus'un diğer tüm *tribunus*ları görevden aldığını bazıları ise seçim olmaksızın kendisini ertesi senenin *tribunusu* ilan ettiğini söyler.⁷³⁶ Tiberius taraftarlarının daha lehine bir portre çizen Plutarkhos ise, seçim için Capitolinus tepesine giden Tiberius'un Fulvius Flaccus'tan muhalefetin kendisini öldürmek için bir saldırı hazırlığında olduğunu öğrendiğinden ve Tiberius taraftarlarının savunma amacıyla değnekleri kırıp aralarında dağıttıklarından bahseder. Buna ek olarak Appianos'taki gibi muhaliflerin meclisten atıldığına dair herhangi bir bahis yoktur. Tiberius'un hayatının tehlikede olduğunu anlatmak için elini başına götürerek verdiği işaretten dolayı muhaliflerin senatoya koşarak Tiberius'un bir taç istediği şeklinde anlattığını görürüz.⁷³⁷

İki versiyonda da muhaliflerin bir şekilde dışarı çıkarak olan biteni anlattığı açıktır. Bu olaylar senatoya aktarıldıktan sonra ise Scipio Nasica Serapio sahneye çıkar. Serapio, konsül P. Mucius Scaevola'dan "tiranı" devirmesini istedi, ancak Scaevola şiddete başvurmayacağını eğer halkın Tiberius tarafından ikna edilip, yasa dışı bir şeye oy vermeye zorlanması durumunda bile hiçbir vatandaşın yargılanmadan öldürülmesine göz yummayacağını söyledi.⁷³⁸ Scaevola sadece müdahale etmeyi reddetmedi aynı zamanda Tiberius'un hareketinin yasal olmadığını ifade etmekten de kaçındı. Bu öfkeli Serapio için çok fazlaydı. Serapio konsülü *Res Publica*'ya ihanet etmekle suçladı.⁷³⁹ Plutarkhos, Tiberius'un ölümüyle sonuçlanacak Serapio'nun bu tepkisini şöyle aktarır:

⁷³⁵ App. B. Civ. 14.

⁷³⁶ App. B. Civ. 15.

⁷³⁷ Plut. Vit. Ti. Gracch. 17-19.

⁷³⁸ Plut. Vit. Ti. Gracch. 19.

⁷³⁹ Astin, Scipio Aemilianus, s. 223.

“Baş *magistratus* devlete ihanet ediyor, yasaları korumak isteyenler beni takip etsin” dedi. Bu sözlerle togasının kenarıyla başını örttü ve Capitolinus’a doğru ilerledi. Onu takip eden tüm senatörler togalarını sol kollarına sardı ve yolları üzerinde duranları bir kenara ittiler.⁷⁴⁰

Ancak burada da antik kaynaklar farklılıklar gösterir. Plutarkhos, Serapio’nun hangi amaçla togasının kenarıyla başını örttüğünden bahsetmese de Appianos’un bu konuda birkaç görüşü vardır:

Capitolinus’a ilerlediler, *pontifex maximus* Cornelius Scipio Nasica önderlik ediyordu ve yüksek bir sesle “ülkemizi kurtarabileceklerin beni takip etmesine izin verin.” çağrısında bulundu. Togasının kenarıyla başını sardı; ya görünüşünün tuhaflığıyla çok sayıda kişinin onunla gitmesini tetiklemek ya da bir savaş sembolü olarak görülmesi için togasını kendisine bir miğfer gibi yaptı ya da yapmak üzere olduğu şeyden dolayı tanrılardan utancını gizlemek içindi.⁷⁴¹

Her iki kaynakta da Serapio, başını Romalı rahipler gibi örter. Appianos, Plutarkhos’tan farklı olarak Serapio’nun *pontifex maximus* olduğunu ifade eder ve başını bu şekilde örtmesinin sebeplerini sorgular. Bütün bunlar aslında bu olayın başrolü olan Serapio’nun ruhani otoritesini ima eder. Jerzy Linderski’ye göre Serapio dini bir müdahalede bulunmuştu. Ona göre Serapio’nun hareketi bir *consecratio* idi. Bu eyleme göre tanrıları terk etmiş kötü birisi bir insan rehberliğinde tanrıların gazabıyla yok edilirdi.⁷⁴² Anna J. Clarck, Valerius Maximus ve Velleius Paterculus’un yazdıklarından yola çıkarak Serapio’nun hareketine alternatif bir yorum getirir: Livius 1.21.4’teki anlatısında rahiplerin *fides* ritüellerini gerçekleştirirken sağ ellerinin kapalı olduğunu ifade eder. Muhtemelen bu ritüeller ilk kez Tiberius’un katledildiği yer olan Capitolinus tepesinde yapılmıştı. Valerius Maximus ve Velleius Paterculus’un anlatısında Serapio, Fides Tapınağı’ndan Iuppiter Tapınağı’na giderken togasının kenarı sol eline (Valerius’a göre) ya da sol önkoluna (Velleius’a göre) sarılıydı. Clarck’a göre bunun Livius’ta anlatıldığı gibi sağ el değil de sol olmasının sebebini Tiberius’un destekçilerinin bakış açısına göre değerlendirirsek, Serapio’nun ritüelleri uygulaması şöyle dursun, halkın

⁷⁴⁰ Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 19.

⁷⁴¹ App. **B. Civ.** 16.

⁷⁴² Jerzy Linderski, “The Pontiff and the Tribune: The Death of Tiberius Gracchus”, **Athenaeum**, 90, 2002, s. 339-366.

yemini aracılığıyla dokunulmaz yapılmış bir *tribunus*un öldürülmesiyle günahkâr bir eylem gerçekleştirilmişti. Dolayısıyla ritüelin tersine çevrildiğini görürüz.⁷⁴³

Appianos, Scipio Nasica Serapio önderliğinde kalabalık tarafından öldürülen Tiberius ve taraftarlarının cesetlerinin Tiber nehrine atıldığını söyler.⁷⁴⁴ Daha ayrıntılı bilgi veren Plutarkhos, Tiberius'un kaçmaya çalıştığı sırada biri elbisesini çekince togasını bırakıp tuniğiyle kaçmayı sürdürdüğünü ancak tökezleyip düştüğünü ve sandalye bacağıyla kafasına vuran ilk kişinin *tribunus*lardan biri olan Publius Satyreius olduğunu söyler. Daha sonra Tiberius'un cesedi Tiber Nehri'ne atıldı.⁷⁴⁵ Olayların gelişimini anlatan bir başka kaynak olan *Rhetorica ad Herennium* ise Tiberius'un ölümünde Serapio'nun çirkin bir portresini çizer:

Gracchus, senatonun kararıyla halkın tereddüt ettiğini görür görmez fikrini değiştirdi ve meclisin toplanmasını istedi. Bu arada bir kişi kötü ve canice düşüncelerle dolu bir şekilde Iuppiter Tapınağı'ndan çıktı. Terliyordu, gözleri alev almış, saçları diken diken olmuş, togası kıvrılmıştı. Adımlarını hızlandırmaya başladı, birkaç diğer adam da ona katıldı. Haberci Gracchus'a dikkat edilmesini istiyordu. Bu kişi kendisinin yanındaki bir kürsü üzerine topuğunu koyarak sağ eliyle bir bacağı kırıp ve diğerlerine de aynısını yapmasını emretti. Gracchus tanrılara dua etmeye başladığında her bir köşeden gelen bu yaratıklar ona saldırma telaşındaydılar. Kalabalıktan bir adam seslendi: "Kaç, Tiberius kaç! Görmüyor musun? Arkana bak diyorum!" O durumda kararsız ayaktakımı ani bir korkuya kapılarak kaçtı, ama bu kişinin ağzından suç köpürüyordu, ciğerlerinin derinliklerinden zalimce nefes alıyordu ve Gracchus hâlâ durduğu yerden hareketsiz bir şekilde olan biteni anlamaya çalışırken, kolunu savurarak tapınakta Gracchus'a vurdu. Gracchus doğuştan gelen erkekliğini tek bir feryatla bozmadan ve tek bir ses çıkarmadan öldü. Kahramanların en cesurunun acınacak kanıyla lekelenen katil övgüye en çok değer bir işi yapmış gibi ölüm saçan ellerini neşeyle onu kutlayan takipçilerine uzatıyordu.⁷⁴⁶

Zsuzsanna Varhelyi, bu anlatıdaki Tiberius'un öldürülme anındaki sessizliği ile Scipio Nasica Serapio'nun cinnetini, erkekliğin soğukkanlılığı ile öfkenin telaşı imgelerinin karşıtlığı temeline dayandırarak aralarındaki zıtlığın vurgulandığından bahseder. Serapio'nun önderliğinde Tiberius'un ritüelleştirilmiş ölümü yeni bir çağın başlangıcına işaret eder. Bundan sonraki süreçte kurban imgesi siyasi açıdan yüksek riskli cinayetlerin tasvirinde

⁷⁴³ Anna J. Clarck, "Nasica and Fides", *CQ*, 57/1, 2007, 125-131. Anna J. Clarck'ın bahsettiği pasajlar için bkz. Val. Max. 3.2.17. ve Vell. Pat. 2.3.1.

⁷⁴⁴ App. *B. Civ.* 16.

⁷⁴⁵ Plut. *Vit. Ti. Gracch.* 19-20.

⁷⁴⁶ *Rhet. Her.* 4.55.

kullanıldı.⁷⁴⁷ Sicilyalı Diodoros, *tribunus plebis*ler tüm senatörleri teker teker *rostraya* getirerek Gracchus'u kimin öldürdüğünü sorunca halkın şiddetinden korktukları için belirsiz cevaplar verdiğini, ancak sıra Serapio'ya geldiğinde onu kendi elleriyle öldürdüğünü kabul ettiğini aktarır.⁷⁴⁸ Tiberius'un ölümüyle çok acı çeken halk intikam için fırsat kolluyordu ve Serapio yargılanma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu yüzden senato, Serapio'yu güvenliği için Asya'ya göndermeye karar verdi. İnsanlar, dokunulmaz olan Tiberius'un öldürülmesiyle şehrin kutsallığına leke sürüldüğünü söylüyor ve Serapio'dan nefretlerini gizlemeyerek ona lanetli adam ve tiran olarak sesleniyorlardı. Bundan dolayı Serapio, kutsal işlevlerinden ötürü Roma'dan çıkmaması elzem olan bir *pontifex maximus* olmasına rağmen gizlice İtalya'dan ayrılmak zorunda kaldı.⁷⁴⁹ Belki yargılamadan kurtulmuştu ancak siyasi olarak Scipio ailesi ağır bir darbe aldı.

Scipio Nasica Serapio Roma'dan ayrılırken Scipio Aemilianus Roma'ya dönmek üzereydi. Her ikisi de Tiberius'a karşıydı. Ancak bu birbirlerini destekledikleri anlamına gelmez. Astin, Scipio Nasica Serapio'nun babası Scipio Nasica Corculum'un Kartaca politikasını, Scipio Aemilianus'un desteklemediğini söyler, ancak Corculum'un Scipio Aemilianus'un babası Aemilius Paullus'la kardeşi Fabius ve dostu Laelius ile iyi ilişkiler içinde olduğunu ve bağ olarak büyük *patrici* ailesinin ortak mirasını taşımaları sebebiyle çok yakın olmaları gerektiğini ve dolayısıyla Serapio ile Aemilianus arasında bir dereceye kadar iş birliği olduğunu vurgular.⁷⁵⁰ Briscoe ise Astin'in Serapio ile Aemilianus arasındaki işbirliğinin neredeyse tüm kanıtlarını III. Makedonia Savaşı'na dayandırıldığını, ancak Corculum'un Pydna zaferindeki rolünün onu Paullus ile yaklaştırmamış olabileceğini ifade eder. Buna ek olarak Corculum, toprak reformu için mücadele veren Tiberius'un babası olan ve o dönem Paullus ailesiyle yakın bağları olan Tiberius Sempronius Gracchus tarafından bir bildiriyle 162 yılında konsüllükten çekilmeye zorlanmıştı. III. Kartaca Savaşı öncesinde de Corculum'un, Scipio Aemilianus tarafından desteklenen Cato'nun politikasına karşı olduğu açıktır. Briscoe'ya göre bütün bunlardan yola çıkarsak Scipio Nasica Corculum ve oğlu Scipio Nasica Serapio'nun en az 162'den beri Aemilius Paullus ve oğlu Scipio Aemilianus'un muhalifleri olmaları imkânsız değildir.⁷⁵¹ Muhtemelen 146'daki *aedilislik* seçimlerini

⁷⁴⁷ Zsuzsanna Varhelyi, "Political Murder and Sacrifice from Roman Republic to Empire", **Ancient Mediterranean Sacrifice**, ed. Jennifer Wright Knust-Zsuzsanna Varhelyi, Oxford University Press, New York, 2011, s. 126-127.

⁷⁴⁸ Diod. Sic. 34-35.33.

⁷⁴⁹ Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 21.

⁷⁵⁰ Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 88.

⁷⁵¹ Briscoe, *Supporters and Opponents of Tiberius Gracchus*, **JRS**, s. 134.

kaybeden Scipio Nasica Serapio bundan sonra hızlıca yükselişe geçmiş ve 138’de konsül olmuştu. 135 yılı civarında ise oğlunu Quintus Caecilius Metellus Macedonicus’un kızıyla evlendirdi.⁷⁵² Briscoe’ye göre bu evlilik zamanlamasının tam olarak Quintus Caecilius Metellus Macedonicus ile Scipio Aemilianus’un aralarının açıldığı döneme⁷⁵³ denk geldiğini hesaba katarsak Scipio Nasica Serapio’nun sadece babasının 162’de konsüllüğünü engelleyen Tiberius’un, oğlunun değil, aynı zamanda Scipio Aemilianus’un da en önemli düşmanlarından biri olduğunu söyleyebiliriz.⁷⁵⁴

Tiberius’un ölüm haberini Numantia’dayken alan Scipio Aemilianus Homeros’un şu dizesini söyler: “Buna benzer kötülüğe girişenlerin hepsi yok olsun!”⁷⁵⁵ Scipio Aemilianus’un Roma’daki dostları da bu düşüncede hareket etti. Gracchus’un öldürülmesinden sonra 132 yılı konsülleri P. Popillius Laenas ve P. Rupilius oldu. P. Rupilius konsüllüğe gelene kadar siyasi basamakları Scipio Aemilianus’un hamiliğinde tırmanmıştı. Göreve gelir gelmez Tiberius’a karşı işlenen cinayet suçlamalarını çürütmeye çalıştılar ve Tiberius’un destekçilerine karşı özel bir *quaestio* (suç soruşturması) başlatarak siyasi olarak karşı saldırıda bulundular. Konsüller bir cadı avı başlatsa da Tiberius’un aristokrasi içersindeki ortakları olan Appius Claudius, P. Mucius Scaevola, Crassus Mucianus gibi önde gelen isimlere saldırmaya cesaret edemedi. Daha mütevazî olan kurbanlardan bir kısmı infaz ediliyorken bir kısmı da sürgüne gönderiliyordu. Scipio Aemilianus’un dostu Laelius’un, Cumae’lı Blossius’u sorgulaması meşhurdur. Roma’dan kaçan Blossius Asya’da isyan eden Aristonikos’a katıldı. Astin’e göre Scipio Aemilianus bu olaylardan kısa bir süre sonra Roma’ya döndü. Ancak en yakın destekçilerinin karşı tarafa geçtiğini gördü. Böylece geçmişte kullandığı başlıca siyasal silahlardan yoksun kaldı. G. Papirius Carbo’nun G. Gracchus’un da desteklediği *tribunus*luğa istenildiği kadar yeniden seçilmenin mümkün olması yönündeki yasa önerisine karşı çok sert bir konuşma yaptı ve yasa meclis tarafından reddedildi. 131 yılında Aristonikos isyanı için askeri komutanın daha henüz Numantia’dan dönerek ikinci zafer alayını kutlayan Roma’nın en büyük askeri lideri olan Scipio Aemilianus’a verilmemesi ve *plebs* meclisinden sadece iki

⁷⁵² Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 88.

⁷⁵³ 138’de bizzat Scipio tarafından L. Aurelius Cotta’ya karşı getirilen kovuşturmada Metellus Cotta’yı savunmuştu. 136’da Scipio’nun dostu Furius Philus’un bir düşmanı olarak bahsedilmiştir. 134 ya da 133’te onun en küçük oğlu Scipio’nun küçük düşürücü esprisine karşı gelenlerden biriydi. 129’un başlarında Scipio’ya karşı olan senatörlerden oluşan grubun lideriydi. Tek zıtlık 129’da Scipio’nun ölüm haberiyle oğluna Scipio’nun tabutunu taşıması talimatını vermesidir. Dolayısıyla kanıtlar 138 ya da daha öncesinden ölümüne kadar Metellus’un Scipio’nun daimî düşmanı olduğu konusunda şüpheye yer vermez bkz. Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 313.

⁷⁵⁴ Briscoe, *Supporters and Opponents of Tiberius Gracchus*, **JRS**, s. 134.

⁷⁵⁵ Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 21.

kabilenin Scipio Aemilianus'a oy vermesi onun siyasi gücünün azaldığının göstergelerindendir.⁷⁵⁶

130 yılının sonlarına doğru İtalyalı müttefikler toprak komisyonunun faaliyetlerinden şikayetçi oldular. Sorun sınırlardı. İtalyalı müttefikler Roma *ager publicus*u olarak iddia edilen yerlerin kendilerinin olduğunu savunuyorlardı. Bölgede bulunan komisyon üyeleri bu tarz davalarda kendi yargı yetkilerini kullanıyordu. Bu durum İtalya aristokrasisi arasında dargınlık yaratmıştı. Scipio Aemilianus bütün bu şikayetleri, Gracchus taraftarlarına karşı güçlü bir silah olarak kullanma fırsatını kaçırmadı ve 129 yılının başlarında harekete geçti. Tüm tarımsal reform planına bir seferde saldırmak yerine muhalefeti minimize etmek için adım adım ilerledi. Muhtemelen ilk olarak komisyon üyelerinin yargılama yetkisi aleyhinde konuşarak senatoya bir teklif sundu. Senato, müttefik devletlerin vatandaşlarının komisyon üyeleri tarafından yargılanmasının kanunsuz olduğunu ileri süren ve antlaşmaların ihlaline dikkat çeken bu teklifi kabul etti. Tiberius'un yasası uygun bir şekilde düzeltilene kadar bu konuda yargılama gücünü konsül G. Sempronius Tuditanus'a verdi. Ancak Tuditanus'un Illyria'da bir seferi idare edeceği biliniyordu. Savaş için ayrılışı yargı sürecini durdurdu. Bu ise Gracchus yanlılarının öfkelerini yükseltti. Scipio Aemilianus bu durumu düzeltmek ya da fesh etme girişimiyle saldırısını bir kademe daha ileriye taşıdı. Böylelikle resmi olarak komisyon üyelerinin yargı yetkilerini azaltıcak ya da hükümsüz kılacaktı. Bunun toprak dağıtımını durdurmak için kasıtlı bir girişim olduğunu gören Gracchus yanlıları güçlü bir şekilde karşı çıktı.⁷⁵⁷ Aynı akşam kalabalık bir taraftar kitlesiyle eve dönen Scipio Aemilianus'un ertesi gün için başka bir önemli konuşmayı daha yazma niyetiyle odasına çekildiği söylenir.⁷⁵⁸ Sabah ise ölü halde bulundu.⁷⁵⁹ Ölümün neden olduğuna dair bir soruşturma açılmadı.⁷⁶⁰ Laelius tarafından yazılan cenaze konuşması Scipio Aemilianus'un ölümünün doğal sebeplerden olduğunu ima eder gibidir. Ancak gerçekten bunu inanarak mı ya da bir rezaletten sakındığı için mi böyle yazdığını söylemek imkansızdır.⁷⁶¹ Cinayet dedikoduları yaygındı. Şüpheli

⁷⁵⁶ Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 230, 233-234.

⁷⁵⁷ **A.e.**, s. 238-240; App. **B. Civ.** 1.19.

⁷⁵⁸ Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 241.

⁷⁵⁹ Liv. **Per.** 59.16; App. **B. Civ.** 1.20; Vell. Pat. 2.4.5; Plut. **Vit. C. Gracch.** 10.

⁷⁶⁰ Liv. **Per.** 59.18.

⁷⁶¹ Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 241.

olarak Cornelia ve Sempronia⁷⁶², Gaius Gracchus⁷⁶³, M. Fulvius Flaccus⁷⁶⁴ ve Carbo⁷⁶⁵'nın isimleri geçer. Kötü alışkanlıklarından dolayı doğal sebeplerden öldüğünü söyleyenler olduğu gibi düşmanlarının geceleyin evine girip onu boğarak öldürdüğünü söyleyenler de vardır.⁷⁶⁶ Bir başka iddia ise Scipio Aemilianus'un ant içtiği şeyleri başaramayınca intihar ettiğidir.⁷⁶⁷ Scipio Aemilianus'un ölüm sebebini antik kaynaklar ışığında inceleyen Ian Worthington'a göre diğer sebeplere kıyasla⁷⁶⁸ ölümü için en olası ihtimal doğal sebeplerdir. Ancak Plutarkhos'un bahsettiği gibi genel sağlığının kötü olması⁷⁶⁹ başlı başına bir sebep değildir. Plutarkhos, evinde akşam yemeğinden sonra öldüğünü söyler. Muhtemelen Scipio Aemilianus eve geldi. Geçirdiği zor bir günün ardından çok fazla yedi ve içti. Senatoda ertesi gün yapacağı konuşmayı yazmak için zinde olmadığını hissedince birkaç saat uyuduktan sonra yazmaya karar verdi ve uyudu, ancak gece boyunca kustu. İçtiği alkolün yatıştırıcı etkisiyle uyanamayınca kustukları soluk borusuna kaçtı ve boğuldu. Böyle çirkin bir son vücudunda görünür herhangi bir belirti bırakmadı. Appianos ve Plutarkhos'un anlatılarından böyle bir çıkarım yapabiliriz.⁷⁷⁰

⁷⁶² Cornelia, Gracchus kardeşlerin ve Scipio Aemilianus'un karısı Sempronia'nın annesidir. Cornelia'nın evliliği iyi gitmeyen kızı Sempronia'nın yardımıyla Scipio Aemilianus'u zehirlediğinden şüpheleniliyor bkz. Liv. **Per.** 59.17; App. **B. Civ.** 1.20.

⁷⁶³ Gaius'tan da şüphelenilir bkz. Plut. **Vit. C. Gracch.** 10.

⁷⁶⁴ Scipio'ya düşman olduğu için Fulvius'tan kuşkulanırlar. O gün *rostradan* Scipio'ya hakaret etmişti bkz. Plut. **Vit. C. Gracch.** 10.

⁷⁶⁵ L. Licinius Crassus Scipio'nun ölümünde Carbo'nun suç ortağı olduğunu söyler bkz. Cic. **De Or.** 2.170.

⁷⁶⁶ Plut. **Vit. Rom.** 27.4; Velleius Paterculus Scipio'nun boğazında boğulma izleri olduğunu söyler bkz. Vell. Pat. 2.4.5; Appianos bazılarının, gece evin arkasından gelen yabancı insanların onu boğduğunu söylediğini aktarır bkz. App. **B. Civ.** 1.20.

⁷⁶⁷ App. **B. Civ.** 1.20; Plut. **Vit. Rom.** 27.4.

⁷⁶⁸ İddiaları değerlendiren Ian Worthington'a göre Aemilianus, Gracchus yasasına doğrudan saldırmayacak kadar dikkatliydi ve Gaius Gracchus kardeşinin işine kaldığı yerden devam ediyordu. Bunun farkında olan Cornelia'nın bu cinayeti işlemesine neden olacak etkenlerin zayıf olduğunu söyler. Sempronia'nın çocuğunun olmaması ve evliliklerinin kötü gitmesi bir cinayet sebebi olarak en uzak ihtimaldir. Bütün bunlar Appianos'un güvenilirliğini şüpheye düşürür. Appianos'un kendi politikasının başarısızlıkla sonuçlandığına ikna olduğu için intihar ettiği görüşü Scipio Aemilianus'un karakteri ve bir sonraki gün için bir konuşma yazısı hazırlama niyetinde olduğunu göz önüne aldığımızda pek olası değildir. Siyasi bir suikast haklarını savunduğu İtalyan müttefiklerden gelmiş olamaz. İtalyan müttefiklere karşı tutumu Roma halkı arasındaki popülaritesini azaltmış ve hatta kızgınlık yaratmış olabilir. Bu tek başına bir suikast için yeterli bir sebep değildir. Appianos, Scipio öldükten sonra halkın hâlâ ona öfkeli olduğunu ve ölümüne sevindiklerini söyler. Burada halkın onu zamanla affedeceğine dair gizli bir anlam vardır bkz. Ian Worthington, "The Death of Scipio Aemilianus", **Hermes**, 117/2, 1989, s. 254-255.

⁷⁶⁹ Plut. **Vit. Rom.** 27.4.

⁷⁷⁰ Ian Worthington, **a.g.e.**, s. 255; Plut. **Vit. Rom.** 27.4; App. **B. Civ.** 1.20.

G. Scipio Nasica Serapio'nun Pergamon'daki Elçiliği

Pergamon kralı III. Attalos 133 yılındaki ölümünden önce bir vasiyetname hazırlayarak krallığının varisi olarak Roma halkını tayin etmişti. Pergamon kralı II. Eumenes'in gayrimeşru oğlu ve dolayısıyla III. Attalos'un erkek kardeşi olarak kraliyet soyundan gelen Aristonikos, babasının krallığında hak iddia ederek vasiyetnameye karşı çıkmıştı.⁷⁷¹ Roma'da ise senato, Tiberius Gracchus'un öldürülmesinden sonra dış ilişkilerde hâkim konuma geldi ve III. Attalos'un vasiyetnamesi için muhtemelen *lex provincia* hazırladı.⁷⁷² 132 yılına tarihlenen ve konsül Popilius Laenas'ın başkanlık ettiği senato toplantısında *Senatus Consultum Popillianum de Pergamenis* adlı bir kararnameyle kral III. Attalos'un öldüğü güne kadar alınmış olan kararların ve yapılmış düzenlemelerin tamamı kabul edilerek Asya'ya gönderilen görevlilerin bu karara uymaları istenmişti. Gönderilen beş kişilik elçi heyetinin başkanı Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio idi. Bu elçi heyetinin görevlerini Pergamon kentinin Aristonikos'a karşı savaşırken hayatını kaybetmiş olan Menodoros ve Apollonios adlı vatandaşları için dikilen onurlandırma yazıtından anlaşılmaktadır.⁷⁷³

125 yılından sonraya tarihlenen Menodoros yazıtından III. Attalos'un ölümüyle beraber demokrasiye dönüldüğü ve *boulenin* (kent konseyi), Romalıların yasal düzenlemelerine göre oluşturulduğu anlaşılmaktadır.⁷⁷⁴ Bu ise Serapio'nun başkanlığındaki beş kişilik elçi heyetinin görevinin, yeni eyaleti oluştururken ilk kurumsal yapıları oluşturmak ve eski Attalos Krallığı'nın topluluklarıyla bir tür müzakere yapmak olduğunu gösterir.⁷⁷⁵ Apollonios yazıtında ise Pergamon Krallığı'ndaki tüm kentlerin Roma senatosu tarafından özgür bırakıldığı anlaşılmaktadır. Aynı yazıt Apollonios'un bir askeri birliğin başındayken Thyateira civarında Aristonikos'a karşı Romalıların komuta ettiği ordunun emri altında girdiğinden bahseder.⁷⁷⁶ Dolayısıyla bu elçilerin askeri yetkileri de olup Aristonikos'a karşı

⁷⁷¹ Murat Tozan, "Aristonikos Ayaklanması Hakkında Son Zamanlarda Yayınlanan Belgeler ve Çeşitli Görüşler", *Uluslararası Bergama Sempozyumu*, C.1, İzmir, 2011, s. 159-160.

⁷⁷² Romalılar arasında vasiyetin gereğini yapmaya isteksiz olan hiç kimse yoktu. Vasiyetname Roma halkının sosyal ve ekonomik bakımdan farklı statülere sahip olan üç sınıfı olan *optimates*, *equites* (atlı sınıfı) ve *popularesin* temsilcileri için çok uygundu. *Optimatese* yeni bir kazanç ve itibar elde etme fırsatı sunuyordu. Atlı sınıfına yeni iş, yatırım ve kazanç sağlayacaktı. Yoksul halk sınıfı olan *popularesin* temsilcisi olan Tiberius Sempronius Gracchus'un toprak yasasıyla sahip oldukları arazileri işleyebilmeleri için ihtiyaç duyacakları nakit para kaynağı kralın hazinesi sayesinde sorun olmaktan çıkacaktı bkz. Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği (İÖ 205-25)", *Romalılar I*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009, s. 206.

⁷⁷³ Tozan, *Roma'nın Anadolu'da Egemenlik Politikası*, s. 74-76.

⁷⁷⁴ A.e., s. 74; *SEG* L 1211

⁷⁷⁵ Federico Santangelo, *Sulla, the Elites and the Empire: A Study of Roman Policies in Italy and Greek East*, Leiden, 2007, s. 108-109.

⁷⁷⁶ Tozan, *Roma'nın Anadolu'da Egemenlik Politikası*, s. 76-77; *SEG* LIII 1312

girişilen askeri harekâtı organize etmekle görevli oldukları anlaşılmaktadır. Yazıtta adı geçen Romalı komutanlardan biri olan Publius, Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio olabilir.⁷⁷⁷

Miletos'ta ele geçen bir yazıtta kent halkı tarafından onurlandırılan Publius Cornelius Scipio'nun, Scipio Nasica Serapio olduğu düşünülse de Serapio'nun Miletos'la nasıl bir ilişkisi olduğu bilinmemektedir. Aristonikos'a karşı kentlerin oluşturduğu orduya Roma'nın ittifak ilişkileri olduğu Anadolu'daki bazı krallıklar da kendi aralarında anlaşmazlıklar bulunmasına rağmen muhtemelen Serapio başkanlığındaki Roma elçi heyetinin yardım daveti üzerine askeri kuvvetleriyle destek vermişlerdir. Bithynia kralı II. Nikomedes, Pontos kralı V. Mithridates, Kappadokia kralı V. Ariarathes ve Paphlagonia hükümdarı Pylaimenes, emirlerindeki birlikler ile birlikte Aristonikos'a karşı kentlerin oluşturduğu bu koalisyona katıldılar. Roma'ya Attalos tarafından miras bırakılan arazilerin statülerini belirlemek için senatonun, emrinde ordu bulunan bir *magistratus* göndermek yerine elçileri seçmesinin ve müttefiklerin asker desteğini almasının sebebi lejyonların diğer bölgelerde olması ve Tiberius Gracchus'un öldürülmesinden sonra Roma'da devam eden iç karışıklıklar olabilir. Amaç sadece Tiberius Gracchus'un öldürülmesinin sorumlusu olarak artan tepkilerden dolayı senatonun Serapio'nun Roma'dan uzaklaştırılması değildi. Kurulması kararlaştırılan eyaletin düzenlenmesi ve Aristonikos'a karşı askeri önlemlerin alınmasıydı.⁷⁷⁸ Beş kişilik elçi heyetinin başkanı olan Serapio görevi başındayken Pergamon'da ölmüştür. Serapio'nun mezar anıtının ve üzerindeki kitabesinin kalıntıları 1908 yılında Selinos çayının sağ tarafında Bergama'da bulunmuştur.⁷⁷⁹ Müttefik ordularıyla Aristonikos'a karşı ilerleme kaydedilmemesi sebebiyle geri kalan elçilerin 132 yılının sonlarında Roma'ya döndüğü anlaşıyor.⁷⁸⁰

H. Saturninus Reformu ve Konsül Seçimi Esnasında Çıkan Çatışma

Magnesia fatihi Scipio Asitaicus'un torununun oğlu olan Lucius Cornelius Scipio Asiaticus'a ilk olarak 100 yılında siyasi bir huzursuzluk döneminde rastlarız. 105 yılında Numidia'da Iugurtha'ya,⁷⁸¹ 102'de ise İtalya'yı istila eden kavimler Cimbri ve Teutones'e karşı kazandığı

⁷⁷⁷ A.e., s. 76-77; Christopher Jones, "Events Surrounding the Bequest of Pergamon to Rome and the Revolt of Aristonikos: New Inscriptions from Metropolis", *JRA*, C. 17, 2004, s. 481.

⁷⁷⁸ Tozan, **Roma'nın Anadolu'da Egemenlik Politikası**, s. 77-79.

⁷⁷⁹ Tozan, "Aristonikos Ayaklanması", **Uluslararası Bergama Sempozyumu**, s. 164. Scipio Nasica Serapio'nun mezar yazıtı için bkz. *IGRom*. IV 1681: [P. Cornelius P. f. Scipio] Nasica [egatus pontifex maximus] | [Π. Κορνήλιος Σκιπίων] Ποπλίου Νασικας πρεσβευτης ἀρχιερεὺς μέγιστος].

⁷⁸⁰ Jones, **a.g.e.**, s. 484; Tozan, **Roma'nın Anadolu'da Egemenlik Politikası**, s. 80.

⁷⁸¹ Faulkner **a.g.e.**, s. 155.

zafer⁷⁸² sonrası Roma’da gücünü artıran Gaius Marius *tribunus plebis* Lucius Appuleius Saturninus ile birlikte Gracchus’ların toprak yasasının geliştirilmiş bir şeklini yasa tasarısı olarak sunmuştu. Buna göre, önce Cimbri kavmi ve Teutones’lerden temizlenen Gallia Narborensis sonra ise Afrika, Sicilya ve Makedonia’da koloniler kurulması öneriliyordu.

Başta Marius’un silah arkadaşlarına olmak üzere Roma yurttaşlarına aile başına 100 *ugerum* toprak tahsisi yapılacaktı. Bu yasanın uygulanması ve Gracchus reformlarının başına gelenlerden sakınmak için senatonun tamamı and içecekti. Buna karşı çıkan *optimatesin* dışında yasanın en önemli karşıtları *equites* idi. Büyük boyutlu bir kolonizasyonla Romalı yurttaşların ve İtalyalıların buralara aktarılması, atlılar sınıfını oluşturan vergi tahsildarları ve tefecilerin ticari işlerine uygun düşmüyordu. Gaius Marius, Iulii ailesinden birisiyle evlenerek *patrici* ile önceden ittifak kurmuştu. Buna ek olarak o zamana kadar savaşlarda büyük bir servet toplaması onun *equitesle* yakın ilişkiler kurmasını sağlamıştı, senatoyla ittifak ve uzlaşma eğilimi gösteriyordu. Böylece 100 yılının seçimlerine gelindiğinde Gaius Marius’un *populares* üzerindeki etkisi azalmıştı. Saturninus’un yandaşlarından olan *praetor* G. Servilius Glaucia’yı destekledi. Halk *optimatesin* aday gösterdiği Memmius’u sopalarla döverek öldürdü. Seçim mücadelesi Lucius Appuleius Saturninus önderliğinde silahlı ayaklanmaya dönüştü. Devletin tehlikede olduğunu ilan eden senato, konsüller Marius ve Valerianus Flaccus’un olağanüstü önlemler almalarını, silah depolarını açtırmalarını, bütün “iyi yurttaşları” silahlandırmalarını ve ayaklanmayı bastırmalarını emretti.⁷⁸³ Cicero, konsüller senatonun halkı silahlandırma kararını yerine getirirken başta *princeps senatus* Marcus Aemilius’un yanı sıra silahlanan birçok soylu genç arasında Lucius Cornelius Scipio Asiaticus’un ismini de vermiştir.⁷⁸⁴ Dolayısıyla bu yasa tasarısına ve *populares* hareketine Scipio Asiaticus’un da karşı olduğu anlaşılmaktadır. Marius askerlerini *forum*a getirdi ve asileri Capitolium’a sürerek teslim olmaya zorladı. Marius onların hayatını kurtarmak için elinden geleni yapsa da *forumdan* aşağı indiklerinde hepsi öldürüldü.⁷⁸⁵ İki yüzlülüğü yüzünden saygınlığını yitiren Marius bir süre için siyasal yaşamdan çekildi ve tapınakları ziyaret etme bahanesiyle Doğu’ya gitti.⁷⁸⁶

⁷⁸² A.e., s. 157.

⁷⁸³ Diakov-Kovalev, a.g.e., s. 133-134.

⁷⁸⁴ Cic. **Rab. Perd.** 7.21.

⁷⁸⁵ Faulkner a.g.e., s. 163.

⁷⁸⁶ Diakov-Kovalev, a.g.e., s. 135.

IV. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

A. Scipio'ların Yunan Kültürüyle İlişkisi

Ne Polybios ne de Posidonius, Yunan liderlerin Latinceyi anlamak için tercümana ihtiyacı varken Romalı liderlerin sadece Yunanca konuşabilme ve düşünebilme gerçeğiyle kazandıkları üstünlükleri fark edebildi.⁷⁸⁷

Momigliano bu sözleriyle Romalıların Yunanca öğrenme istekliliğinin Yunanlar tarafından Latince karşılık bulmadığını ve bunun Romayı bir dünya gücüne dönüşmesini sağladığını iddia eder. Hadrill'e göre ordular herhangi bir yeri fethedebilirdi ancak egemenliğin sağlanmasında iletişimin hayati bir önemi vardı. Romalılar imparatorluklarını iki dilli etkili bir iletişim ağı ile kurdular.⁷⁸⁸ Roma'nın bir dünya gücüne dönüşmesinde başta Scipio Africanus olmak üzere Aemilius Paullus, Flamininus gibi iki dil bilen komutanların etkisi yadsınmaz. Scipio Africanus'un zamanında muhafazâkar Romalılar Yunan geleneklerini kadınsılıkla bağdaştırıyor ve ahlaki çöküşün bir işareti olarak görüyorlardı, ancak Scipio Africanus, Yunan kültür ve sanatından hoşlanıyordu.⁷⁸⁹

Scipio Africanus'un zamanında Roma üst sınıfı dış dünyayı daha çok kavramaya başladı. I. Kartaca Savaşı Romalıları, geniş Akdeniz dünyasının Hellenistik kültürü ve Yunan gelenekleri ve değerleriyle temasa geçirdi ve bütün bunlar Roma toplumuna nüfuz etti. Bilhassa Yunan eğitiminin geleneksel Roma eğitime karşı üstünlüğünü gören aristokrat ailelerden bazıları *gymnasion* olarak kullanmak için villalarına küçük yapılar inşa ettiler ve siyasi açıdan kendilerini eğitecek özel Yunan öğretmenler tuttular. Yunan geleneklerine ve değerlerine karşı çıkan Cato bile oğlunu Yunan usulüne göre eğitiyordu. Aristokratların tuttuğu özel öğretmenler müfredatlarındaki felsefe, bilim, edebiyat ve *gymnasionda* beden eğitimi ve Yunan dili dersi veriyorlardı. Scipio Africanus yeni fikirlere ve durumları benimsemeye meyilli ve problemleri hızlıca çözerek kendi düşüncelerine güvenen çok daha

⁷⁸⁷ Arnaldo Momigliano, **Alien Wisdom: The Limits of Hellenization**, Cambridge University Press, New York, 1999, s. 38.

⁷⁸⁸ Andrew Wallace Hadrill, "To Be Roman, Go Greek Thoughts on Hellenization at Rome", *Modus Operandi: Essays in Honour of Geoffrey Rickman*, **BICS**, 1998, s. 81.

⁷⁸⁹ Gabriel, **a.g.e.**, s. 2.

deneysel ve rasyonel yönlü bir zekaya sahipti ve Yunan eğitimi de bunu sağlıyordu. Scipio Africanus, Yunan geleneklerine, değerlerine ve modasına hayrandı ve siyasi düşmanlarının eleştirisi onun bir Romalıdan çok bir Yunan olduğuydu.⁷⁹⁰ Hatta iddiaya göre Scipio Africanus'un doğumu Büyük İskender'inkine fazlasıyla benzerdir. Anlatılanlara göre Scipio Africanus'un annesi uzun süredir kısırdı ve Africanus'un babası P. Cornelius Scipio bir çocuk istemekten vazgeçmişti. Africanus'un annesi kocasının yokluğunda yatakta tek başına yatarken aniden büyük bir yılan onun yanında bitmiş ve bunu görenlerin korkup bağırmasıyla yılan kaçmıştı. Bu olayı kahinlere danışan P. Cornelius Scipio bir çocuğu olacağını cevabını almış ve onuncu ayda Africanus doğmuştu. Scipio efsanesini oluşturan diğer hususlar ise erken kaynaklardaki Scipio Africanus'un çok dindar, hatta tanrılardan vahiy aldığına dair söylentilerdir. İltimas göstermeleri için tanrıları düzenli olarak ziyaret ediyordu. Scipio Africanus'un kararlarını vermeden önce tapınaklarda uzun saatler boyunca derin düşüncelere daldığı söylenir. Bu kaynaklar aynı zamanda tanrıların onun için mucizeler düzenlediğini söyler.⁷⁹¹

Scipio Africanus'un Yunan kültürüne yakın olduğunun ilk göstergesi İspanya'da Hasdrubal'ın ordugâhından ele geçirdiği bir ganimeti hediye olarak Delphoi'a yollamasıdır.⁷⁹² Bir başka gösterge ise sadece kendisinin değil, oğlunun da Roma'da Yunan kültürünün benimsenmesine katkıda bulunmasıdır. Cicero'nun tanıklığına göre Scipio Africanus'un büyük oğlu Publius bir Yunan tarihi kalem almıştı.⁷⁹³ Livius, tiyatrodaki senatörleri halktan ayırtmanın fikir babasının Scipio Africanus olduğunu söyler.⁷⁹⁴ Bu değişimin en mantıklı açıklaması tiyatroyu aristokratlar için daha cazip hale getirmektir. Buna ek olarak senatörlerin varlığıyla tiyatro daha saygı uyandıran bir yer olacaktı. Muhtemelen Scipio Africanus ikinci konsüllük yılı olan 194'te *aedilis*ler A. Atilius Serranus ve L. Scribonius Libo'yu Megalesia festivalinde sahne oyunlarını sunmaları için cesaretlendirdi.⁷⁹⁵

Haywood, Scipio Africanus'un Yunan dünyasıyla olan ilişkisinin yazıtlara da yansıdığını ifade eder. Scipio Africanus kardeşi Scipio Asiaticus'la beraber Delos'u 193 ve 189'da olmak üzere iki kere ziyaret etmiş gibi görünüyor. Buna göre Scipio kardeşler Delos'taki Apollon Tapınağı'na adaklarını sunduktan sonra Scipio Asiaticus Delos korusu

⁷⁹⁰ Albert Henrichs, "Graecia Capta: Roman Views of Greek Culture", **Harv. Stud.**, C. 97, 1995, s. 3.

⁷⁹¹ Gell. **NA.** 6.1; Liv. 26.19; Val. Max. 1.2. Büyük İskender'in hikâyesi için bkz. Plut. **Vit. Alex.** 2.4.

⁷⁹² Liv. 28.45.

⁷⁹³ Cic. **Brut.** 77.

⁷⁹⁴ Liv. 34.54.

⁷⁹⁵ Haywood, **a.g.e.**, s. 60.

kızlarına bir hediye veriyor. Scipio Africanus ise defne tacı ve *proksenos*⁷⁹⁶ ile onurlandırılmıştı.⁷⁹⁷ İkinci ziyareti ise Girit'teki Aptera ziyareti takip etti. Bu yazıtlar Scipio kardeşlerin Delos'a daimi bir ilgilerinin olduğunu gösterir. Scipio kardeşler Antiokhos'a yapılan sefer esnasında ise Kolophon halkına tapınaklarının özel haklar ve ayrıcalıklarını sürdüreceğine dair bir mektup yazmıştır.⁷⁹⁸ Bir diğer mektup ise aynı sefer esnasında Herakleia Latmos halkına yazılmıştır.⁷⁹⁹ Bu mektubun önceden Scipio Asiaticus'un halefi Gn. Manlius Vulso tarafından yazıldığı düşünülüyordu. Mektup Herakleia'lılara ve Yunanlara Romalıların dostluklarını ifade ediyor ve Yunan şehirlerine özgürlük vadediyordu. Scipio Africanus açıkça Yunan özgürlüğünün bir destekçisiydi. Bu açıdan mektup, Flamininus'un bildirisini hatırlatır.⁸⁰⁰

Scipio Africanus'un sadece kardeşi ve oğlu değil, aynı zamanda siyasi müttefikleri de Yunanistan sempatiyanıydı. Münzer, Scipio Africanus'un hamisi olduğu M. Acilius Glabrio'nun muhtemelen Güney İtalya'dan Yunan kültürünü benimsemiş bir şekilde geldiğini ve Scipio Africanus'un onunla ilgilenmesinin sebeplerinden birinin bu olduğunu iddia eder.⁸⁰¹ L. Aemilius Paullus'un Yunan dostu olduğu ve aynı zamanda Scipio hizbinin bir üyesi olduğu bilinmektedir.⁸⁰² Cicero'da Scipio Nasica'nın şair Ennius'la nükteli bir konuşması yer alır. İkisinin iyi birer dost olduğu muhtemeldir.⁸⁰³ Dolayısıyla Scipio hizbi kaba Roma sadeliğine karşı Yunan geleneklerini ve değerlerini uygarlığın bir sembolü olarak tercih ediyordu.⁸⁰⁴

B. Scipio Aemilianus ve Çevresi

Aemilius Paullus'un öz oğlu ve Scipio Africanus'un evlatlık torunu olan Scipio Aemilianus döneminde Roma'da Yunan kültürüne hayranlık artarak devam edecekti. Cato askeri bir lider olarak Scipio Aemilianus'a azami saygı duyuyordu, ancak ikisinin Yunanlara ve başka kültürlerle karşı tutumları farklıydı.⁸⁰⁵ Scipio Aemilianus'un öz babası Aemilius Paullus'un

⁷⁹⁶ Bir vatandaşın devletten aldığı bu fahri unvan karşılığında yabancı elçilerin masraflarını karşılayarak onları ağırlamasıdır bkz. "Proxenos", *OCD*, 2. Edisyon, ed. N. G. L. Hammond-H. H. Scullard, Oxford, 1970, s. 893.

⁷⁹⁷ Scipio Africanus'un Delos yazıtı için bkz. Syll.³ 617

⁷⁹⁸ Haywood, *a.g.e.*, s. 61.

⁷⁹⁹ Syll.³ 618

⁸⁰⁰ Haywood, *a.g.e.*, s. 61-62.

⁸⁰¹ Friedrich Münzer, *Roman Aristocratic Parties and Families*, çev. Therese Ridley, The Johns Hopkins University Press, 1999, s. 88.

⁸⁰² Haywood, *a.g.e.*, s. 66.

⁸⁰³ Cic. *De or.* 2.68.

⁸⁰⁴ Gabriel, *a.g.e.*, s. 207.

⁸⁰⁵ Henrichs, *a.g.e.*, s. 249.

168 yılında Pydna'daki zaferi ile Makedonia Roma yönetimi altına girdi ve Yunanistan'ın kapısı Roma fethi için açıldı. Perseus ve ailesi Roma sokaklarında esir olarak teşhir edildi. Paullus muazzam Makedonia ganimetleri arasında yer alan Perseus'un kütüphanesini Roma'ya getirdi.⁸⁰⁶ Scipio Aemilianus ve kardeşi Fabius yeni birşeyler öğrenmeye kendilerini adanmışlardı.⁸⁰⁷ Esirler arasında yer alan Polybios otuzlu yaşların başında Roma'ya vardığında, öz babası Aemilius Paullus'un komutası altında Pydna'da bir yıl önce ünlenen on sekiz yaşındaki genç Scipio Aemilianus ile tanıştı. Perseus'un kitaplarından daha önemlisi Scipio Aemilianus ve Polybios'un ilk karşılaşmasıdır. Bu tarihten sonra Yunan kültürü Roma'da iyice yerleşmeye başladı.⁸⁰⁸ Kraliyet kütüphanesi sayesinde Yunanca metinleri inceleme imkânı bulan Scipio Aemilianus daha sonra dönemin önde gelen isimlerinden oluşan ve "Scipio Çevresi" adı verilen etkin bir entelektüel çevrenin merkezinde yer aldı.⁸⁰⁹ "Scipio Çevresi" ifadesi ilk kez Alman tarihçi Bernhardy'nin *Grundriss der Römischen Litteratur* adlı eserinde kullanılmıştır.⁸¹⁰ Böyle bir zümrenin var olduğu görüşünün temelini oluşturan antik kaynak ise Cicero'nun *De Amicitia*'sının bir pasajıdır.⁸¹¹ Zetzel, Cicero'nun *De Republica* ve *De Amicitia* gibi eserlerindeki konuşmacı seçiminin arka planının tarihsel bir dayanağa sahip olmadığını ve bu kişilerin edebi amaçlarla bir araya getirildiğini ileri sürer. Dolayısıyla Cicero'nun eserlerindeki diyaloglar Scipio çevresinin varlığına dair bir kanıt oluşturmaz.⁸¹² Hermann Strasburger, Cicero'nun *De Republica*'sında karşımıza çıkan Scipio çevresini, tarihi kanıtlardan uzak bir hayal ürünü olarak görür. Scipio çevresine mensup bir üyenin görüşü, diğeriyle aynı olmak zorunda değildi, dolayısıyla ortak bir fikrin savunucuları değildiler. Strasburger'e göre, Roma tarihi içerisinde yer alacak bu tarz bir çevre modern tarihçilerin olmasını istedikleri bir hayalden ibaretti.⁸¹³ Dolayısıyla bu çevreyi, herhangi bir konu üzerinde ortak bir amaç uğruna aynı düşünceleri paylaşan bir topluluk olarak görmek yerine, o dönemin siyasi ve sosyal ortamı doğrultusunda bir araya gelmiş kişiler olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

⁸⁰⁶ A.e., s. 253.

⁸⁰⁷ Plut. *Vit. Aem.* 28.

⁸⁰⁸ Henrichs, a.g.e., s. 253.

⁸⁰⁹ C. Cengiz Çevik, *Roma'da Siyaset ve Felsefe: Cumhuriyet Dönemi*, İstanbul, 2019, s. 61.

⁸¹⁰ Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 294.

⁸¹¹ "Ama dostlukta en önemlisi, ast üst ilişkisindeki dengeyi tutturabilmektir. Çünkü muhakkak birileri birilerine göre üstün olacaktır; mesela bizde, daha doğrusu bizim meclisimizde Scipio böyleydi" bkz. Cic. *Amic.* 69.

⁸¹² J.E.G. Zetzel, "Cicero and The Scipionic Circle", *Harv. Stud.*, C. 76, 1972, s. 173.

⁸¹³ Hermann Strasburger, "Poseidonios on Problems of the Roman Empire", *JRS*, 55/1-2, 1965, s. 41.

Theodor Mommsen bu çevreye dahil olan isimler olarak Scipio Aemilianus, Gaius Laelius, Lucius Furius Philus, Spurius Mummius, komedyen Terentius, hicivci Lucilius, tarihçi Polybios ve filozof Panaitios'u sayar.⁸¹⁴ Scipio Aemilianus'un Stoacılığın başı olan Panaitios ile kurduğu yakınlık Stoacılığın Scipio Çevresi'nde de ilgi görmesine yol açtı. Bu süreçle birlikte Stoacılık, Roma devletinin siyaset anlayışıyla etkileşim halinde oldu.⁸¹⁵ Ahmet Arslan bu etkileşim sürecinde Roma'nın Stoacılığı kabul ediş biçiminin Stoacılık içinde de yeni bir dönem başlattığını ifade eder:

Romalılar Yunanlara göre daha az teorik, daha pragmatik insanlardır. Epikürosçuluğun bireyci ahlâki, en yüksek değer olarak hazı görmesi, Romalıların toplulukçu, askeri ahlâklarına fazla uygun düşmemektedir. Ama Stoacıların gereğinden fazla sert ahlâk normları, bilge insan ideallerinin de günlük hayata, geniş halk kitlelerinin ahlâki alandaki uygulama ve gerçeklerine ters düştüğü görülmektedir. O halde, bir yandan Stoacılığın fazla Yunansı olan teorik sistemleri içinde pratikle ilgili konulara daha fazla ağırlık verilmesi, diğer yandan Stoacı pratik felsefenin sokaktaki insanın, geniş halk kitlesinin talep ve ihtiyaçlarına cevap verilebilecek bir şekilde yumuşatılması, kullanılabilir hale getirilmesi gerekmektedir. İşte bu iki genel ihtiyaç veya olgu, Stoacılık için Orta Stoacılık diye adlandırılan yeni bir dönemin başlamasına yol açacaktır.⁸¹⁶

Panaitios ile Scipio Aemilianus'un tam olarak ne zaman ve nerede tanıştığı bilinmese de Scipio'nun 140 yılındaki Doğu elçiliği için Kıbrıs, Syria ve Pergamum'a giderken onu davet ettiği bilinmektedir. Muhtemelen bu tarihten bir süre önce irtibattaydılar. Hatta Polybios'la birlikte Panaitios'un da Scipio Aemilianus'a savaşlarında da eşlik etmiş olması mümkündür.⁸¹⁷ Astin'e göre tanıştıkları zaman Scipio Aemilianus, Panaitios'un düşüncelerinden kolaylıkla etkilenecek bir yaşta değildi. Kırk yaşlarında, siyasi ve askeri bakımdan önemli bir figürdü ve aralarında Scipio Aemilianus'un hamiliğine dayanan bir ilişki vardı. Astin, Scipio Aemilianus'tan hiçbir zaman bir Stoacı olarak bahsedilmediğini aktarır. Ona göre Cicero'nun bir pasajı da⁸¹⁸, Scipio'nun herhangi bir Yunan siyasi teorisinin peşinden gitme ihtiyacı duymadığını bize gösterir.⁸¹⁹

⁸¹⁴ Theodor Mommsen, **The History of Rome**, çev. William P. Dickson, C. 3, Cambridge University Press, 2009, New York, s. 446.

⁸¹⁵ Çevik, **a.g.e.**, s. 61.

⁸¹⁶ Ahmet Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi, Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular, Stoacılar, Septikler**, İstanbul, 2017, s. 199-200.

⁸¹⁷ F.W. Walbank, "Political Morality and the Friends of Scipio", **JRS**, 55/1-2, s. 1-2.

⁸¹⁸ Cic. **Rep.** 1.36.

⁸¹⁹ Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 298-299.

Polybios'un Scipio Aemilianus'un çevresinde kendine yer edinmesinden on yılı aşkın bir süre geçtikten sonra 156 yılında üç ünlü Yunan filozof Kerneades, Diogenes ve Kritolaos, Oropos'un yağmalanması üzerine 500 talent para cezasına çarptırılan Atinalılar adına indirim istemek için Roma'ya gelmişlerdi. İyi bir hatip olan Kerneades, Roma'da kaldığı süre boyunca felsefi konularda konuşmalar yaptı. Bir gün adalet ve onun uluslararası ilişkilerde uygulanması üzerine güzel bir konuşma yaptı, ancak ertesi gün yaptığı konuşmada önceki gün övdüğü adaleti eleştirdi. Bunun üzerine Cato, Kerneades'in argümanlarını tehlikeli görmüş ve senatodan filozofların evlerine göndermelerini istemişti. Walbank'a göre Romalılar 2. yüzyılın ortalarına kadar bir imparatorluk olmalarının bilincine ulaşamamışlardı ve ilk kez Kerneades Roma'nın durumunu gözler önüne sermişti: "Roma bir imparatorluğa sahipti ve bu imparatorluk Kerneades'in söylediği gibi adaletsizlik temeline mi dayanıyordu?" Bunun üzerine Roma bir imparatorluk felsefesine ihtiyaç duymuştu ve bu aşamada Panaitios Roma'nın bir dünya imparatorluğu olduğunu dikkate aldığı gibi onun ahlaki koşullarını da açıklıyordu.⁸²⁰ Kerneades'in Roma emperyalizmini eleştirip eleştirmede olduğu ve Roma'nın Panaitios ile emperyalizmi meşrulaştırma girişiminde bulunup bulunmadığı tarihçiler arasında tartışılan bir konudur. Aslında Kerneades'in Roma emperyalizmini eleştirdiğine dair tek bir antik kaynak olmadığı gibi⁸²¹, Panaitios'un buna bir gerekçe ürettiğine dair görüşleri doğru saymak için de güçlü bir sebep yoktur.⁸²²

Horatius, Roma'nın silah gücüyle ele geçirdiği Yunanistan'ın medenileşmemiş Roma'yı kültür yoluyla ele geçirdiğine işaret eder.⁸²³ Scipio çevresi ile ilgi tartışmalar sürmektedir, ancak bu çevre başlangıçtan beri tür, konu ve vezin bakımından Yunan edebiyatı doğrultusunda gelişen Latin edebiyatındaki, Yunan etkisini daha da artırmıştır. Latin edebiyatı neredeyse tümüyle Yunancaya benzemiştir. Terentius, muhtemelen Scipio çevresinin etkisiyle Yunan edebiyatındaki örnekleri baz alarak komedi oyunları yazmıştır ve Romalı izleyicilerin anlayabilmesi için süslü bir dil kullanmamıştır. Scipio Aemilianus ve Laelius'un Terentius'un yazdığı oyunlara yardım ettiklerine dair bir dedikodu da vardır ve Terentius bu iddiaları asla yalanlamamıştı. Hatta oyunlarını Laelius'un, *Heauton Timorumenos* adlı oyununu ise Scipio Aemilianus'un yazdığı söylenmiştir. Terentius'tan yaklaşık on yıl sonra yergici Lucilius, Scipio çevresine dahil oldu. Numantia Savaşı'nda Scipio Aemilianus'un yönetimi altında

⁸²⁰ Walbank, "Political Morality and the Friends of Scipio", *JRS*, s. 12-13.

⁸²¹ Çevik, *a.g.e.*, s. 58.

⁸²² Astin, *Scipio Aemilianus*, s. 299-302.

⁸²³ Hor. *Epist.* 2.1.156; Çevik, *a.g.e.*, s. 40; Yun Lee Too, *The Idea of the Library in the Ancient World*, New York, 2010, s. 42.

görev almıştı. Lucilius bir yazar olarak yergilerinde son derece özgürdü. Scipio ailesinin siyasi olarak karşısında yer alan Tiberius Gracchus'u da yazılarında övmüştü. Lucilius'un yergilerinde Scipio çevresinde Panaitios tarafından temsil edilen Stoa felsefisine ait belirtiler görürüz. Lucilius'un aşırıya kaçan eleştirel üslubu bir felsefe diline uygun olmasa da ahlaki eleştirileri bir felsefe okulunun benimsediği ahlak ilkeleriyle uyuşabilir.⁸²⁴

Plinius, Scipio Aemilianus'un Roma'da her gün tıraş olan ilk kişi olduğunu aktarır.⁸²⁵ Scipio Aemilianus'un Yunan hayranlığı Roma ordusuna da yansımış olabilir. Plutarkhos Büyük İskender'in zamanında Yunanistan'daki askerlerin sinek kaydı tıraşı olduğunu ve böylece düşmanlarının onları sakallarından yakamalarının önüne geçtiğinden bahseder.⁸²⁶

Polybios'un anlatısında Scipio Aemilianus'un Kartaca yıkıldıktan sonra döktüğü göz yaşları⁸²⁷ ile belki de vurgulanmak istenen Scipio Aemilianus'un Yunan hayranlığının onun daha Romalı olan özelliklerini yok ettiğidir. Bu özel olayda Scipio Aemilianus'un Yunan hayranlığının etkileri ile bir askeri komutan olarak kişiliği, eski bir konsül olarak halktaki imajı ve Roma'nın önde gelen ailelerinin soyundan gelmesi gibi nitelikleriyle çatışır.⁸²⁸ Scipio Aemilianus'un mantığa aykırı görünen davranışı Herodotos'taki Pers kralı Kserkses'i hatırlatır:

Artabanos, amcası, farkına vardı; başta Kserkses'i Yunanistan'a karşı yürümek düşüncesinden caydırmak için fikrini açıkça ortaya koymuş olan adam baktı ki, Kserkses gözyaşları döküyor, neden olduğunu sordu gizlice: 'Ey kral,' dedi, 'az önce sevinçliydin, şimdi ağlıyorsun, bu iki davranışın birbirinden ne kadar başka.' 'Şunun için ki,' diye cevap verdi Kserkses, 'insan ömrünün kısalığı geldi aklıma, yüreğim kabardı gözlerimizin önündeki şu insanlardan, şu kalabalık içerisinde, yüz sene içinde bir teki bile kalmayacak!'⁸²⁹

Hem Scipio Aemilianus hem de Kserkses'in ortak yönü Yunanların gözünde barbar, yani yabancı olmalarıdır, ancak hassaslık çok benzer bir şekilde ifade edilmiştir. Bu düşünceler gibi gözyaşları da özünde kahramanca, trajik ve Yunan'dır. Akhilleus ve Odysseus gibi Homeros'a

⁸²⁴ Çevik, **a.g.e.**, s. 68-73.

⁸²⁵ Plin. **HN.** 7.59.

⁸²⁶ Plut. **Mor.** 3.180.

⁸²⁷ Polyb. 38.22.

⁸²⁸ Henrichs, **a.g.e.**, s. 251.

⁸²⁹ Hdt. 7.46.

ait kahramanlar kadınısı olarak düşünölme riski olmaksızın gözyaşları döktü ve trajedinin pek çok kahramanı aynı davranışları tekrarlardı.⁸³⁰

Scipio'lar, son derece sade ve kaba gördükleri Roma kültürüne o dönemki uygar dünyanın en önemli temsilcisi olan Yunanistan'ın kültürel özelliklerini aktarılmasına önyak olmuşlardır. Böylelikle Roma sadece askeri olarak değil, kültürel olarakta Akdeniz Dünyası'nın liderliğini üstlenmeye çalışmıştı. Roma'nın sadece siyasi alanda değil, kültürel alanda da merkezi bir rol oynamasını isteyen Scipio'ların vizyonuyl Roma'nın bir dünya imparatorluğuna dönüşmesini sağlayan sürecin temelleri atılmış oldu.

⁸³⁰ Henrichs, **a.g.e.**, s. 252.

V. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN ANITLARI

259 yılı konsülü L. Cornelius Scipio Kartacalılara karşı seferdeyken Corsica sularında bir fırtınaya yakalanmış ve kıl payı kurtulmuştu. Bunun üzerine bir zafer alayı düzenledi ve Tempestates Tapınağı'nı inşa etti (Res. 13).⁸³¹ L. Cornelius Scipio'nun bu anıtı, G. Duilius'un 260 yılında Mylae'daki deniz zaferinden sonra adadığı Ianus Tapınağı'nın bir karşılığı olarak görülebilir.⁸³² Kartaca Savaşları dönemi Roma'nın bir Akdeniz imparatorluğu olarak ortaya çıkışının göstergesidir. Bu olağanüstü coğrafi yayılım, zafer alaylarının beraberinde zafer anıtlarının da yapımına yol açtı. Bu anıtların çoğu muzaffer generallerin savaş esnasında yapılmasına ant içtiği, savaş ganimeti gelirlerinden olan *manubiae* ile yaptırdıkları tapınaklardır.⁸³³ Scipio'lar da akranlarından geri kalmamış tapınakların yanı sıra portikolar, kemerler ve sütunlar yaptırarak aile reklamlarını en üst seviyede yapmışlardı.

A. Scipio'ların Capitolineus'taki Anıtları

Scipio Africanus 190 yılında Antiochos ile yapılacak savaşta kardeşi Scipio Asiaticus'un yanında *legatus* olarak görev yapmak için Roma'dan ayrılmadan önce Capitolineus'a yedi yaldızlı heykel ve iki atla birlikte bir kemer dikti. Kemerin önüne ise mermerden yapılmış iki sarnıç yerleştirdi.⁸³⁴ Bu Roma'da mermerin kullanılmasının en erken örneğidir. Yedi yaldızlı heykel ile muhtemelen Scipio ailesinin üyeleri, yani 298 yılı konsülü Scipio Barbatus'tan itibaren Africanus'un önemli ataları tasvir edilmişti ve muhtemelen Africanus'un kendisi de dahildi. Atlı heykellerde tasvir edilenler, Dioskourlar, Africanus'un kendisi veya başka bir Scipio olabilir. Africanus'un İspanya'da ölen babası Publius Cornelius Scipio ve amcası Scipio Calvus da olabilir. Africanus'un siyasi rakibi Q. Fabius Maximus, ünlü heykeltıraş Lysippos'un Herakles heykelini Tarentum'dan ganimet olarak Roma'ya getirerek Capitolineus'a yerleştirmiş ve onun yanına da kendi heykelini koymuştu. Africanus ve diğer iyi eğitilmiş aristokrasi çevresinin, Q. Fabius Maximus'un Herakles efsanesini bu şekilde kullanarak Fabia gensinin atalarının sözde tanrısallığının imasını fark etmiş olmamaları pek

⁸³¹ CIL I² 9; Etcheto, *a.g.e.*, s. 236.

⁸³² Karl-J. Hölkeskamp, "Memoria by Multiplication: The Cornelii Scipiones in Monumental Memory", *Omnium Annalium Monumenta: Historical Writing and Historical Evidence in Republican Rome*, ed. Kaj Sandberg, Christopher Smith, Brill, 2017, s. 448.

⁸³³ Maggie L. Popkin, *The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory and Identity*, Cambridge University Press, New York, 2016, s. 46.

⁸³⁴ Liv. 37.3.

mümkün değildir.⁸³⁵ 190 yılı konsüllerinden hem Scipio Asiaticus hem de Laelius Antiokhos'la yapılacak savaşın komutasını istiyordu. Scipio Africanus, kardeşi seçilirse onunla beraber *legatus* olarak gideceğini açıklamıştı. Roma askeri tarihinde generallerin bir savaştan önce yemin etmesi ya da dini faaliyetlerde bulunması yaygındı, ancak bir kemerin tanrıların desteğini alabilmek için yapılması ya da Africanus'un sefere çıkışının reklamını yapması pek ikna edici değildir. Ronald T. Ridley'e göre kemer, Scipio Africanus'un 201'deki Zama zaferini kutlamak için dikilmişti. Kemerin bu zaferden on bir yıl sonra dikilmesinin sebebi ise Scipio Africanus'un senatonun onayını almak zorunda olmasıydı ve bunu zorlaştıracak yeteri kadar düşmanı vardı. Kemerin detayları, dikkat çeken süslemeleri ve bronz heykelleri, kalıba dökmek için on yıl olmasa bile azımsanmayacak bir süre gerekli olduğunu bize gösterir. 190 yılı ise Scipio kardeşlerin, Antiokhos ile yapılacak savaş için ayrılmadan önce yapının tamamlandığı tarihtir. Kemer böylece Romalıların savaştığı ve en az üç Scipio'nun olağanüstü katkı sağladığı Kartaca zaferini abideleştirir. 190 yılı ayrıca önemliydi; Roma, ilk kez Asya'da bir savaşa girişecekti. Bu yüzden kemer hem geçmiş zaferin bir kaydı hem de gelecek için bir semboldü.⁸³⁶

Muhtemelen 3. yüzyılın sonuna ya da 2. yüzyılın başına tarihlenen, ancak kesinlikle Scipio Africanus'un ölümünden önce Ennius'un bir dizesi onun zaferlerini kutlar.⁸³⁷

Roma halkı senin kahramanlıklarını anlatmak için ne tür heykeller ne tür sütunlar yapmalı?⁸³⁸

Bu olağanüstü Scipio anıtı, Ennius'un Scipio Africanus'u methettiği bu sorusuna güçlü bir cevap olarak Scipio Africanus'un kendine güveni ve hatta övüncü olarak görülebilir. Ennius'un tam anlamıyla gözlerinin önünde olmasa bile aklında somut anıtlar vardı; 338 yılı konsülleri G. Maenius ve L. Furius Camillus'un Latinlere karşı zaferlerinden sonra *forumda* ya da *rostrada*, 306 ve 288 yılı konsülü ve Hernici ve Samnitlere karşı zaferler kazanan Q. Marcius Tremulus'un Dioscuri Tapınağı'nın önündeki atlı heykeli ve Kartaca donanmasını Mylae Savaşı'nda mağlup ederek ilk kez bir *triumphus navalis*le onurlandırılan G. Duilius'un

⁸³⁵ Hölkeskamp, *a.g.e.*, s. 437-438.

⁸³⁶ Ronald T. Ridley, "The Arch of Scipio Africanus", *CPhil.*, 109/1, 2014, s. 22-23.

⁸³⁷ Jeremy Tanner, "Portraits, Power, and Patronage in the Late Roman Republic", *JRS*, C. 90, 2000, s. 28.

⁸³⁸ SHA. *Clod.* 7.7.

columna rostratası gibi örnekler Fornix Scipionis'in çıkış noktası olarak düşünülebilir.⁸³⁹ Livius ve Valerius Maximus'a göre Scipio Africanus halkın onu ömür boyu konsül hatta *dictator* olarak tayin etme isteğini reddettiği gibi kamuya açık yerlerde heykel dikilmesini yasaklamıştı.⁸⁴⁰ Ancak 2. yüzyılın başı için herhangi birisine ömür boyu konsül ve *dictatorluk* teklif edilmesi akla hayale sığmaz bir durumdu ve bunun çok daha sonraki bir dönemde geçmişe yönelik yapılan bir uydurma olduğu açıktır.⁸⁴¹ Geleneğe bakarsak Africanus halk meclisinde rüşvet almakla suçlandığı zaman, halka Zama Savaşı'nın yıl dönümü olduğunu hatırlatarak tanrılara saygısını sunmak üzere Capitolum'a gitmek için *forumdan* ayrılması ve Roma halkının kendisine eşlik etmesi hikâyesini,⁸⁴² mevkisi ve şöhretinin emsalsizliğinden dolayı kendisinin dokunulmaz olduğuna inanan bir adamın öz saygısının kanıtı olarak görürüz.⁸⁴³ Cicero, Scipio Africanus'un, kendi heykelinin sıradan askerlerin bulunduğu yere koyulması fikrini hoş karşılamadığını aktarır. Korinthos'lulara diğer generallerin heykellerinin arasında kimin kendi heykeline yer vereceğini sorması bunun bir göstergesidir.⁸⁴⁴

Hölkeskamp, Scipio Africanus'un bazı heykellerinin o sırada ya da ölümünden sonra *comitium*, *rostra*, *curia* ve son derece önemli olarak Capitolum ve Iuppiter Tapınağı'na dikildiğini varsayar. Scipio Africanus'un Capitolinus'a giderek tanrıları ziyaret ettiği ve onlarla ayrıcalıklı bir ilişkisi olduğu bilinmektedir. Genelde Cornelii *gensinin* özelde ise Scipio Africanus'un Iuppiter ve Capitolum üçlüsü (Iuppiter, Iuno, Minerva) ile yakın ilişkisi en sonunda Scipio Africanus'u tanrının oğluna dönüştürecek Scipio efsanesinin gelişiminin bir parçasıdır. Iuppiter Capitolinus Tapınağı'ndaki Scipio Africanus'un zafer giysisi içindeki resmine uygun olarak tapınak Cornelia *gensinin* bir tür *atriumuna* dönüştü ve bilhassa Scipio ailesinin halka açık öz sunumuna dair düzenli ritüellerinde önemli bir rol oynadı. Ailenin cenaze törenlerinde, belki de 176 yılı konsülü ve *pontifex maximus* Gn. Scipio Hispallus'un görkemli cenazesinde gösterildi.⁸⁴⁵

Valerius Maximus, Capitolinus'taki Scipio Asiaticus'un heykelinin Yunan tarzı bir kıyafet ve sandalet ile betimlendiğini ve bunun sebebini ise Scipio Asiaticus'un ara sıra böyle giyinmesi olarak açıklar.⁸⁴⁶ En azından dikildiği zaman, onursal bir heykel üzerindeki böyle

⁸³⁹ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 438.

⁸⁴⁰ Liv. 38.56; Val Max. 4.1.6.

⁸⁴¹ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 439.

⁸⁴² Liv. 38.51.

⁸⁴³ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 439-440.

⁸⁴⁴ Cic. **De or.** 2.262.

⁸⁴⁵ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 440-441.

⁸⁴⁶ Val. Max. 3.6.2.

bir kıyafet o günün Romalıları için tuhaf bir izlenim yaratmış olmalıdır ve bu Scipio kardeşlerin kendilerini emsalsiz ve dil uzatılamaz olarak gördüklerine dair bir başka göstergedir. Africanus'un Roma tarzına aykırı olarak herkesin önünde Yunan kıyafeti ve sandaletleriyle gezmesinin rahatsızlığa yol açması kesinlikle tesadüfi değildi. Scipio Asiaticus'un Yunan tarzı heykeli, V. Phillippos'a karşı kazandığı zaferden sonra T. Quinctius Flaminius'un onuruna Circus Flaminius'un yakınına birkaç yıl önce dikilen ve Yunanca bir yazıt da içeren bronz heykelin bir karşılığı olarak görülebilir.⁸⁴⁷ Scipio Asiaticus buna ek olarak Capitolinus'ta Antiokhos'a karşı kazandığı zaferin bir resmini de yaptırmıştı.⁸⁴⁸ Bu muhtemelen Antiokhos ile yapılan savaşı kesin sonuca ulaştıran Magnesia Savaşı'ndan sahneleri içeriyordu.⁸⁴⁹ Zaferleri bu şekilde anma geçerli ve saygıdeğer bir teamüldü.⁸⁵⁰ Scipio Africanus 201 yılındaki zaferini Hannibal'ın ordugâhtan kaçışının⁸⁵¹ yanı sıra kazananların kahramanlıklarını da gösteren bir resimle kutlamıştı.⁸⁵² 189 yılında bir Publius Cornelius tarafından buraya yaldızlı altı savaş arabası yerleştirildi. Yazıttan eski bir konsüle ithaf edildiği anlaşıyor, bu yüzden 191 yılı konsülü olan ve Boii'ye karşı zafer alayı düzenleyen Scipio Nasica olması muhtemeldir.⁸⁵³ Onun oğlu olan Scipio Nasica Corculum 159 yılındaki *censorluğunda* bir çatı vasıtasıyla korunan ilk su saatini ve bir portikoyu Capitolinus'a inşa etti. Capitolinus, Scipio'ların bir tür *atriumu* haline geldi.⁸⁵⁴

121 yılı konsülü Q. Fabius Maximus Allobrogicus, Allobroges'e karşı kazandığı zaferden sonra Via Sacra üzerinde, CILVUS CAPITOLINUS'tan da görülen bir kemer inşa etti. Kendisiyle aynı adı taşıyan ve 57 yılında *aediles curules* olan torunu ise bu kemeri restore etti. Bu kemer birçok heykel ve yazıtle dekore edilmişti. Bunlardan biri de Scipio Aemilianus idi: *P. Cornelius Paulli f. Scipio Africanus cos. II cens. Augur triumphavit II.* Üçüncü yazıtta ise Scipio Aemilianus'un öz babası ve meşhur Pydna Savaşı ile Makedonia'yı ve kralı Perseus'u

⁸⁴⁷ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 443.

⁸⁴⁸ Plin. **HN.** 35.7.

⁸⁴⁹ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 443.

⁸⁵⁰ II. Kartaca Savaşı'nda yapılan bu tarz canlandırmalar iyi örneklerdir. Tiberius Sempronius Gracchus 214'te Beneventum'da Kartaca güçlerine karşı kazandığı zafer için bu şehrin sakinleri tarafından hayırseverce ağırlanmış ve ona ve askerlerine ziyafet vermişti. Bundan etkilenen Gracchus bu olayı gelecek nesiller için muhafaza etmek istedi. Roma'ya dönünce sanatçılara Aventinus Tepesi'ndeki Libertas Tapınağı'na bu ziyafet sahnesinin resmini yaptırmıştır. Gracchus'tan çok daha önce L. Papirius Cursor, M. Fulvius Flaccus ve M. Valerius Mesalla zaferlerinin resimlendirmesini yapan isimlerdir bkz. Erich S. Gruen, **Culture and National Identity in Republican Rome**, Cornell University Press, New York, 1992, s. 94.

⁸⁵¹ Sil. **Pun.** 17.643-644.

⁸⁵² App. **Pun.** 66.

⁸⁵³ Liv. 38.35.

⁸⁵⁴ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 444-445.

mağlup eden Aemilius Paullus'tan bahsediliyordu: *L. Aem[il]ius L.f. Paullus co[s.II] cens. Augur triumphavit ter.* Aemilius Paullus, Fornix Fabianus'u adayın Q. Fabius Maximus Allobrogicus'un öz dedesiyken Scipio Aemilianus öz amcasıdır.⁸⁵⁵

Cicero, Scipio Aemilianus'un meziyetlerinin reklamını farklı bir yolla yaptığını düşünür. Scipio Aemilianus Kartaca'yı ele geçirdikten sonra Sicilya şehirlerinin temsilcilerini geçmişte Kartacalıların onlardan yağmaladıklarını almaları için davet etti. Sicilya'nın pek çok şehrinden Kartaca'ya nakledilen sanat eserlerinin iadesine özen göstermiştir. Himera'daki heykeller Himera'lının soyundan gelenlerin yaşadığı Thermae'a iade edilirken, Diana heykeli, Apollon da olduğu gibi Segesta halkına ve meşhur tiran boğası Phalaris'ten Agrigentum'a iade edildi. Scipio Aemilianus'un bu hareketi büyük ve gösterişli bir jestti. Bu hareket hedeflerini henüz gerçekleştirmiş olan yeni bir Africanus için kendi reklamını yapabileceği araçlardan biriydi.⁸⁵⁶ Bu iyilikler sonucunda kaidelerdeki yazıtlarda Scipio Aemilianus'un adı yazılıyor, onun ve ailesinin şöhreti anıtlarında olduğu gibi kayda geçiyor ve gelecek nesiller için muhafaza ediliyordu.⁸⁵⁷ Scipio Aemilianus'un kendisine ithaf ettiği farklı türdeki ganimetler de vardı. Kartaca'ya karşı zaferini kutlamak için Mercurius heykelini Tyndaris şehrine bağışladı.⁸⁵⁸ Büyük su kaplarını, zırh göğüslükleri ve miğferleri Engyon'daki Magna Mater Tapınağı'na gönderdi.⁸⁵⁹

Scipio Aemilianus çok eski zamanlardan beri *triumphatores*in kullandığı özel bir ayrıcalığı da kullanacaktı. Evlatlık dedesi olan Scipio Africanus ve onun kardeşinin yanı sıra Scipio Aemilianus da mağlup ettiği düşmanlardan alınan silahlara ve diğer sembolik ganimetlere de sahipti. Bu tarz hatıralar Roma'da evlerin kapılarına ya da halka yarı açık alanların girişlerine bağlanıyordu ve ev el değiştirip barış yanlısı bir efendiye satılsa bile bu sembolik işaretler asla kaldırılmıyordu. Evi alan kişinin bu gibi ganimetleri taşımaya hakkı yoktu. Evlerin kendisi zaferi sonsuza kadar devam ettiriyordu. Evler, silinmez bir hatıra garanti eden bir tür özel anıtlardı.⁸⁶⁰

⁸⁵⁵ A.e., s. 445-446.

⁸⁵⁶ Cic. **Verr.** 2.4.73-74; Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 76-77. Scipio Aemilianus'un Thermae'a heykel iadesi için ayrıca bkz. Syll.³ 677

⁸⁵⁷ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 450-451.

⁸⁵⁸ Cic. **Verr.** 2.4.84.

⁸⁵⁹ Cic. **Verr.** 2.4.97.

⁸⁶⁰ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 456.

Metellus Scipio, bir süvari grubu şeklinde betimlenen atalarının yıldızlı heykellerini 52 yılında Capitolinus'a dikti.⁸⁶¹ Bu etkileyici heykeller Metellus Scipio'nun ihtirasını yansıtan bir izlenim yaratmış olabilir. Bu anıt, Capitolinus'un o zamanki ziyaretçileri için sadece diğer önemli anıtların değil, aynı zamanda onları adayanların ve onların arkasında yatan tarihi de anımsatmış olmalıdır. Birkaç on yıl öncesine kadar şahıslar için nadir bir onurlandırma ve o dönemde hâlâ oldukça görülmeye değer olan tekli atlı heykellerin aksine bir grup şeklindeki atlı heykeller kombinasyonu özellikle etkileyici olmuş olmalıdır. *Dictator Sulla*'nın *rostran*ın önüne dikilen yıldızlı atlı heykeli buna en iyi örnektir.⁸⁶² Ancak Metellus Scipio'nun bu anıtı eşsiz değildi ve Scipio, Q. Metellus Macedonicus'un⁸⁶³ Yunanistan'dan aldığı ganimetin bir parçası olarak getirdiği *turma statuarum equestriuma* öykünmüş olmalıdır. Bu süvari grubu heykeli bizzat Büyük İskender tarafından görevlendirilen heykeltıraş Lysippos tarafından yapılmıştı. 334'te Büyük İskender'in Granikos'ta öldürülen süvarilerinden yirmi beşten az olmayan *hetairoi* ve ortalarında yer alan Büyük İskender'i temsil ediyordu. Q. Metellus Macedonicus'un, Metellus Scipio'nun büyük dedesi olması bu anıtın ailevi bağlantısını ortaya koyar.⁸⁶⁴

B. Scipio'ların Aile Mezarlığı

Kamu alanlarındaki anıtlar arasında cenaze anıtları en önemlisiydi. Scipio Africanus'un babası ve amcası olan, İspanya'daki harekâtları sırasında öldürülen P. Cornelius Scipio ve Scipio Calvus'un çifte mezarı senato kararnamesiyle Campus Martius'a yapıldı.⁸⁶⁵ Cicero meziyetli kişilerin isimlerini sayarken P. Cornelius Scipio ve Scipio Calvus'un isimlerini atlamaz; bütün bu kişilerin askeri zafer tutkularının genellikle heykellerinin askeri kıyafet içinde kendini gösterdiğini ifade eder.⁸⁶⁶ Bu mezarlar 3. yüzyıldan itibaren Scipio'ların yaygın anıtsal varlığının başlangıcının işaretleridir. Bu etkileyici anıt ve onun belirli özellikleri

⁸⁶¹ Metellus Scipio bu atlı grubu heykelini Capitolinus'a dikerken kendisi için oldukça utandırıcı bir hata yaparak atalarından Scipio Nasica Serapio ile Scipio Aemilianus'u karıştırmıştı. Scipio Aemilianus'un heykelinin altına Scipio Nasica Serapio'nun ismi yazılmıştı. Cicero, Metellus Scipio'nun bu cahilliğini eleştirir: "Metellus Scipio büyük dedesinin hiçbir zaman *ensor* olmadığını bilmiyor mu?... Ustanın hatası olduğunu düşünüyordum ama şimdi Metellus'un yanılışı olduğunu anlıyorum. Ne büyük tarih cehaleti!" bkz. Cic. **Att.** 6.1.

⁸⁶² Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 425.

⁸⁶³ Quintus Caecilius Macedonicus, Metellus Scipio'nun babaannesi Caecilia Metella'nın babasıdır. Metellus Scipio'nun babası olan 93 yılı *praetor*u Publius Cornelius Scipio Nasica'nın annesi Caecilia Metella, babası ise 111 yılı konsülü Publius Cornelius Scipio Nasica'dır (Metellus Scipio'nun dedesi, Scipio Nasica Serapio'nun oğlu). bkz. Syme, **The Augustan Aristocracy**, s. 244.

⁸⁶⁴ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 426,429.

⁸⁶⁵ Sil. **Pun.** 13.659-660.

⁸⁶⁶ Cic. **Off.** 1.61.

Cumhuriyet'in yönetici sınıfı ve onun en üst kademesi arasında kesinlikle yaygın olan anma ortamı ve uygulamalarının bir örneğidir. Via Marco Polo'daki mezarlara bakarsak bu uygulama en az 4. yüzyıldan itibaren başlamıştı. Bu mezarlar birisi *L. Cornelius Cn.f.* diğeri *P. Cornelius Scapula, pontifex maximus* olmak üzere iki Corneli lahtine ev sahipliği yapar ve bunlardan ilkinin, Scipio'ların aile mezarlığından en az bir kuşak öncesine tarihlendiği kesindir.⁸⁶⁷

Scipio'lar mezarı Roma'da Cumhuriyet dönemi yapılan aile mezarlarının en erken ve en iyi örneğidir. Yerel sünger taşından yontularak yapılan bu mezar, Via Appia'nın yanında, Aurelianus surunun az içerisinde yer alır. Mezarın kimliği, aileye atfedilen yazıtlardan dolayı kesin olarak saptanabilmiştir. İlk olarak 1614 yılında keşfedilmiş olup devam eden asırlar boyunca araştırılmıştır. Kompleksin kalıntıları 1926'da kısmen restore edilmiştir (Res. 14).⁸⁶⁸ Scipio'lar kompleksi otuz definden az değildi ve 3. yüzyılın ilk yarısı ve 2. yüzyılın sonu arasında ölen aile üyelerinin neredeyse tamamını kapsar.⁸⁶⁹

Scipio'lar mezarının iki farklı konumda yer aldığından bahseden Livius, Liternum'da bir fırtınada paramparça olmuş bir mezar ve bu mezarın üzerinde bir heykel gördüğünü yazar. Roma'da ise Porta Capena dışında Scipio'lar mezarı olduğunu ve orada yer alan üç heykelden ikisinin Scipio Africanus'un ve Scipio Asiaticus'un, üçüncüsünün ise şair Ennius'un olduğundan bahseder.⁸⁷⁰ Yukarıda Scipio Africanus'un babası P. Cornelius Scipio ve amcası Scipio Calvus'un mezarının Campus Martius'ta olduğundan bahsetmiştik.⁸⁷¹ Seneca'nın Scipio Africanus'un Liternum'da villasının olduğu aktarımından⁸⁷² ve Scipio Africanus'un Roma'daki Scipio'lar mezarında gömülü olmadığından yola çıkarsak, Livius'un Liternum'da gördüğü mezarın Scipio Africanus'a ait olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla ailenin en önemli üç üyesi Roma'daki toplu mezarda gömülü değildir.

Scipio ailesi mezarı, Orta Cumhuriyet döneminden bir soylu ailenin yaşayan tek defin yeri örneğidir.⁸⁷³ Cicero Scipio'ların cenaze uygulamalarının özel durumunu vurgular.

⁸⁶⁷ Hölkeskamp, *a.g.e.*, s. 457.

⁸⁶⁸ Janos Fedak, **Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era**, University of Toronto Press, 1990, s. 122.

⁸⁶⁹ Hölkeskamp, *a.g.e.*, s. 457.

⁸⁷⁰ Liv. 38.56.

⁸⁷¹ Bkz. yuk. s. 187.

⁸⁷² Sen. *Ep.* 2.86.

⁸⁷³ Andrew Wallace Hadrill, "Housing the Dead: The Tomb as House in Roman Italy" **Commemorating the Dead: Texts and Artifacts in Context**, Berlin, 2008, s. 56.

Scipio'lar, kremasyon standart Roma uygulaması haline geldiğinde bile defin işlemini sürdürmüşlerdir.⁸⁷⁴

Cephe 2. yüzyılda yeniden inşa edildiği için, 3. yüzyıldaki özgün görünüşü bilinmemektedir.⁸⁷⁵ Mezar kapsam olarak, 2. yüzyılın ortasında ya da sonrasında, 139 yılında *praetor peregrinus* olan ve muhtemelen kısa bir süre sonra öldüğü için de konsül olamayan Gn. Cornelius Hispanus da dahil olmak üzere altı yeni defini içeren şekilde niş vasıtasıyla genişletildi. Anıtın bu radikal yenilik ve modernizasyonunun tamamı 150 yılı civarından 129'daki gizemli ölümüne kadar ailenin lideri olan Scipio Aemilianus'a atfedilir. 20 metreden uzun ve Via Appia'ya bakan etkileyici cephesi, platform, üç kemer benzeri giriş ve korint tarzı sütunları ile simetrik bir etki yaratmak için yeniden inşa edildi. Platform basitçe restore edilmiş değildi ve görünüşe göre ailenin kimliğini şekillendiren ve değişen ihtiyaçlara uyacak şekilde modernize edilip ayarlanarak boyamalarla süslenmişti. Detaylı bir rekonstrüksiyon imkânsız olmasına rağmen bu resimlerin muhtemelen nitelendirmelerle açıklanan Roma'nın savaşlarındaki ailenin önde gelen üyelerinin *res gestae* ve tarihsel olaylarını gösteren bir anlatı olduğu oldukça kesin görünüyor. 322 ve 295 yılları arasında beş kez konsül olan ve Fannius adındaki bir Samnit liderini *deditio* ile teslimini alan Q. Fabius Maximus Rullianus'u muhtemelen temsil eden Esquilinus'taki Q. Fabius mezarındaki meşhur freskte buna benzer savaş betimlemeleri ve müzakere sahnelerinin birçok dışa vurumunu görebiliriz.⁸⁷⁶

Platform yaklaşık olarak 27 m uzunluğunda ve 2,2 m yüksekliğindedir. Panoya benzeyen boyalı cephelerin yapımında kullanılan malzemeler arasında platform duvarı için Grotta Oscura sünger taşı, platform kornişi için Peperino sünger taşı, yarım sütunlarla süslenmiş dekoratif duvar ve kemer kaideleri ve gerçek kemer taşları için Anio taşı kullanılmıştır. Anio sünger taşının kullanılması cephenin 2. yüzyıla tarihlendirilmesine yardımcı olmuştur, çünkü bu materyalin bilinen en erken kullanımı 144 yılında Aqua Marcia'dadır.⁸⁷⁷ Platformdaki parçalı sahnelerin son yapılan rekonstrüksiyonuna göre tasvir edilen figürlerin beyaz çizgili, kırmızı renkte kısa tunikler ve sarı kuşaklar giydiği görünmektedir. Bunlar bir tür tören alayında olan *imperiuma* sahip bir *magistratusun* eşliğindeki, askeri kıyafet içinde *lictorlar* olarak yorumlanabilir. *Magistratus* ya yolu üzerinde komutayı alacaktı (*profectio*) ya da daha büyük bir ihtimalle şehre muzaffer olarak dönüyordu.

⁸⁷⁴ Cic. **Leg.** 2.56.

⁸⁷⁵ Fedak, **a.g.e.**, s. 122.

⁸⁷⁶ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 458-459.

⁸⁷⁷ Fedak, **a.g.e.**, s. 123.

İkinci bahsedilen şey, görüntünün Kartaca ve Doğu savaşlarından sonra Scipio'ların muhteşem tören alaylarından birini yansıtmak istemesidir. *Arieti* mezarı ya da *magistratus*ların mezarı denilen görsel bir anlatıyla desteklenmiş bir cenaze içeriğindeki fresklerde olası zafer alayı töreni tasviri ile savaş sahnelerinin kombinasyonudur ve 2. yüzyılın sonuna ya da ortasına tarihlenir. Bu resimler, bariz bir şekilde cenaze alayı uygulamalarına tezat olarak zafere ait olağan dik duruş pozisyonunda bulunan ve kırmızı kıyafet içindeki *fasces*lerini (bazıları baltalarla) çok açık bir şekilde tutan *lictor*ları gösterir. Eğer mezardaki platform gerçekten de Africanus ve Asiagenus gibi zafer kazanmış ataların muzafferane savaşlarındaki sahneleri gösteriyorsa görüntüler, özellikle bahsi geçen sahnelerin kombinasyonu daha az eğitilmiş Romalı seyircilerine bile belirli çağırışımlar yaptırmak için tasarlanmıştı.⁸⁷⁸

Scipio Africanus ve Scipio Asiaticus'un heykellerinin yanı sıra yenilenmiş cepheyi güzelleştirmek için sütunların arasındaki platforma muhtemelen şair Ennius'un heykeli de dikilmişti (Res. 15-16). Bir yandan Capitolinus'ta yer alan Fornix Scipionis'teki heykeller ve Scipio Asiaticus'un heykeli, diğer yandan Africanus'un olasılıkla *comitium*, *rostra*, *curia*, Capitolium ve Iuppiter Tapınağı'na dikilen bahsi geçen heykelleri ve resimleri Romalı izleyiciler için bir hayli anlamlı olmuş olmalıdır ve eğer onlar herhangi bir Scipio'nun cenaze alayına tanık olmuşlarsa cenazenin güzergâhının Scipio Africanus'un heykellerinin ve resimlerinin eşliğinde Capitolinus üzerinden geçerek son varış yeri olan mezara kadar ilerlediğine tanık olmuşlardır. Hölkeskamp'ın "anamlararası" olarak ifade ettiği bu saklı (ya da kasti) bağlantı mezarın içindeki lahitler üzerindeki meşhur *elogia* ile çok daha yoğun olarak örülmüştü.⁸⁷⁹

İç kısım (yak. 14,5 x 13,5 m) aile üyelerinin lahitlerine ev sahipliği yapar (Res. 17). Bunlar arasından en kayda değeri 2. yüzyılın karma stili olan Dor-İon düzeni lahittir (Res. 18).⁸⁸⁰ Scipio ailesi mezarının nihai kapasitesi otuz yataktır. Bu ise 3. yüzyılın başı ile 2. yüzyılın ortası arasında yaşamış aile üyelerinin neredeyse tamamını karşılar. Bu da 2. yüzyılın ortasında cephe yeniden inşa edildiği zaman mezarın içinin nihai kapasitesine ulaştığı anlamına gelir. Her biri yazıtıyla birlikte olmak üzere yalnızca dokuz lahit günümüze ulaşmıştır.

⁸⁷⁸ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 459-460.

⁸⁷⁹ **A.e.**, s. 461-462.

⁸⁸⁰ Fedak, **a.g.e.**, s. 123.

Bu dokuz yazıttan dördü⁸⁸¹ Saturnia tarzında, üçü⁸⁸² düzyazı, biri⁸⁸³ mersiye beyitidir. Son kalan bir tanesinde⁸⁸⁴ ise çok fazla eksik olduğu için hangi tarzda yazıldığı tespit edilememiştir.⁸⁸⁵ Erken dönem Latin şiirinde Livius Andronicus ve Naevius'un yazdıklarında olduğu gibi Saturnia tarzı bir standarttı. Yunan vezin türlerine geçiş Ennius ile bağlantılıdır. Ennius'un bu mezarı yeniden şekillendirmedeki rolünün ne olduğunu bilmek özellikle merak uyandırıcıdır.⁸⁸⁶ Ennius'un heykelinin burada olduğunu Livius dışında⁸⁸⁷ Cicero da beyan eder.⁸⁸⁸ Mezar yazısı dizesinin Scipio'lar tarafından kullanılması onların şairlerin daimi hamisi olduklarına dair bir bağlantıyı gösterir. Scipio'ların günümüze kalan tek kadın lahti ise Hispallus'un karısı Paulla Cornelia'nındır.⁸⁸⁹

Scipio Barbatus'un lahitinin önünde bulunan mezar yazıtında da olduğu gibi Roma mezar yazıtları bize ölümlerin bulundukları makamları, yaptıkları işleri, amaçlarını, isteklerini ve endişelerini anlatmaktadır. Anıt mezardaki gömülerden ilki onunkiydi sanki anıt tabutu en önemli yere kapının karşısına konulmuştu. Mezar yazıtı ölümünün hemen ardından yapıldı. Beard'a göre dört satır uzunluğunda olan bu yazıt Roma'dan kalan en eski tarihsel ve biyografik hikâyedir. Kısa olsa da bu yazıt dönemin Roma seçkinlerinin ideolojisini ve dünya görüşünü iyi bir şekilde anlatmaktadır.⁸⁹⁰

Lucius Cornelius Scipio Barbatus, babası Gnaeus'un evladı, cesur ve akıllı bir adam, görünüşü *virtusuna* emsaldir. Sizlerin arasında konsül, *censor* ve *aedilis* idi. Taurasia ve Cisauna'yı Samnium'dan aldı, Lucania'nın tamamına boyun eğdirdi ve rehineleri aldı.⁸⁹¹

Yazıta göre Barbatus'un cesareti ve bilgeliği ve dış görünüşü *virtusuna* emsaldi. *Virtus* modern anlamda “erdem” demek olabilir, ama sözcük anlamıyla, bir erkeği (*vir*) tanımlayan özellikler toplamına atıfta bulunmak için kullanılıyordu, Romalılar açısından erdem “erkekliğin”

⁸⁸¹ *CIL* I² 6-7,8-9,10,11; Etcheto, **a.g.e.**, s. 226,236,237,241,247.

⁸⁸² *CIL* I² 12,13,16; Etcheto, **a.g.e.**, s. 249,251,258.

⁸⁸³ *CIL* I² 15; Etcheto, **a.g.e.**, s. 253.

⁸⁸⁴ *CIL* I² 14; Etcheto, **a.g.e.**, s. 252.

⁸⁸⁵ Jacobs, “Cornelii Scipiones, family and tomb of”, **Encyclopedia of Ancient History**, s. 5.

⁸⁸⁶ Hadrill, “Housing the Dead: The Tomb as House in Roman Italy”, s. 58. Scipio mezar yazıtlarında Ennius'un rolü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. John van Sickle, “The Elogia of the Cornelii Scipiones and Origin of Epigram at Rome”, **AJPhil.**, 108/1, 1987, s. 41-55.

⁸⁸⁷ Liv. 38.56.

⁸⁸⁸ Cic. **Arch.** 22.

⁸⁸⁹ Hadrill, “Housing the Dead: The Tomb as House in Roman Italy”, s. 58.

⁸⁹⁰ Beard, **a.g.e.**, s. 134.

⁸⁹¹ *CIL* I² 6-7; Beard, **a.g.e.**, s. 134.

karşılığıydı. Dolayısıyla Barbatus'un olumlu özellikleri dış görünüşüne de yansımıştı. *Forum*da yürürken ya da halka hitap ederken muhtemelen görünüşü içsel özelliklerini de açığa çıkarıyordu. Barbatus bu adı babasından almadıysa o dönemde son derece sıra dışı olabilecek bir sakala sahip olduğu tahmin edilebilir.⁸⁹² Bir başka mezar yazıtı ise *tribunus militum* ve 167'de *quaestor* olan ancak otuz üç yaşında öldüğünden dolayı daha yüksek *honorese* erişemeyen Lucius Cornelius Scipio hakkındadır. Kendi başarı eksikliğinden dolayı okuyucuya "Antiokhos'u yenen" babasının ana başarısını hatırlatıyordu. Bunun babasından daha erken olarak 16 yaşında ölen Comatus takma adlı torunu Asiagenus *cognomenini* taşıyordu.⁸⁹³

Kazı çalışmaları 1926 ve 1930 yılları arasında tamamlanarak, asıl yazıtların yerine kopyaları bırakıldı. Bu dokuz yazıtta ve Scipio Barbatus'un lahtine ise şu an Vatikan Müzesi ev sahipliği yapmaktadır.⁸⁹⁴

⁸⁹² Beard, **a.g.e.**, s. 135.

⁸⁹³ Hölkeskamp, **a.g.e.**, s. 463.

⁸⁹⁴ Jacobs, "Cornelii Scipiones, family and tomb of", **Encyclopedia of Ancient History**, s. 4.

VI. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN KADINLARI

A. Pomponia

Scipio ailesinin kadın üyeleri arasından karşımıza çıkan ilk isim Scipio Africanus'un ve Scipio Asiaticus'un annesi olan Pomponia'dır. Pomponia aynı zamanda Cornelius Scipio'ların da iyi ilişkiler içerisinde olduğu Aemilii ailesinin çevresinde yer alan ve 233 ve 231 yıllarında konsüllük yapmış iki Pomponii Mathones'in de ablasıydı.⁸⁹⁵ Anlatılanlara göre Pomponia uzun süredir kısırdı ve kocası P. Cornelius Scipio artık bir çocuk istemekten vazgeçmişti. Pomponia kocasının yokluğunda yatakta tek başına yatarken aniden büyük bir yılan onun yanında bitmiş ve bunu görenlerin korkup bağırmasıyla yılan kaçmıştı. Bu olayı kahinlere danışan P. Cornelius Scipio bir çocuğu olacağını cevabını almış ve onuncu ayda Scipio Africanus doğmuştu.⁸⁹⁶

Antik yazarlar Scipio Africanus'un doğum hikâyesini anlatırken Scipio Africanus'u Zeus'un (ya da Iuppiter) oğlu Herakles ile bağdaştırmışlardır. Zeus'un oğlu Herakles beşiğindeyken yılanlarla başa çıkıyordu. Cicero, *De Republica*'da Scipio Africanus'u Herakles ile karşılaştırır.⁸⁹⁷ Silius Italicus, Venus Kartaca'nın Roma'ya karşı tekrar silahlandığını öğrendiği zaman, Iuppiter'in gizli aşkı Pomponia'yı Scipio Africanus'un annesi yaptığını yazar ve Pomponia'nın gebe kalma hikâyesini Alkmene hikâyesi ile benzer satırlar şeklinde anlatır.⁸⁹⁸ Dolayısıyla Pomponia da Yunan mitolojisindeki Alkmene ile özdeşleştirilmiştir.⁸⁹⁹ Pomponia, kocası İspanya seferindeyken çocuklarıyla kendisi ilgilenmişti. Polybios, Scipio Asiaticus genç bir Romalının gelebileceği en yüksek mevki olan

⁸⁹⁵ Howard H. Scullard, **Scipio Africanus in the Second Punic War**, Cambridge University Press, 1929, s. 33.

⁸⁹⁶ Gell. **NA.** 6.1.

⁸⁹⁷ "...Eğer kader bir insanın göksel zirveye yükselmesine izin veriyorsa, sadece bana göğün en büyük kapısını açıyorsa... açık ki Africanus, aynı kapı Herakles'e de açılmıştı..." bkz. Cic. **Rep. fr.** ; Lactant. **Div. Inst.** 1.18.11-13.

⁸⁹⁸ Sil. **Pun.** 615-650. Ancak bu anlatıdaki Pomponia'nın Scipio Africanus'un doğumu esnasında öldüğü efsanesi doğru değildir bkz. Polyb. 10.4.

⁸⁹⁹ Zeus, Alkmene'nin koynuna, çoğu kez yaptığı gibi bir aldatmaca ile girmiştir. Kocası Amphitryon kılığında görünmüş ve onunla üç gün boyunca sevişmiştir. Bu başka kadınlarla kurduğu ilişkilerde olduğu gibi bir defaya mahsus bir sevişme değildir. Alkmene'nin rahmine Herakles'i sağlam bir şekilde oturabilmek için yapmıştır bunu. Zeus'un bu çapkınlığı, diğer çapkınlıkları gibi Hera'nın düşmanlığını çekmiş; Zeus'un oğlu olmasına rağmen, Herakles'in hayatı meşakkatlerle dolu geçmişti. Herakles'e altından kalkılamayacak görevler verilmesinde, Hera'nın da parmağı vardır bkz. Turan Yörükhan, **Yunan Mitolojisinde Aşk**, Ankara, 2000, s. 137.

*aedilis*liğe adaylığını koyduğu zaman oğlunun kazanması için farklı tapınakları ziyaret eden ve tanrılara kurban veren Pomponia'nın dindar bir portresini çizer. Annesinin Scipio Asiaticus'un seçim sonucu için endişelendiğini gören Scipio Africanus annesine iki kez gördüğü bir rüyadan bahseder. Buna göre Scipio Africanus ve kardeşi Scipio Asiaticus'la birlikte *aedilis* seçiliyor, *forum*dan eve gidince anneleri Pomponia onları kapıda karşılayıp boyunlarına sarılıp öpüyordu. Bu rüyadan etkilenen Pomponia “bunu seçim günü görebilecek miyim?” diye sorunca Africanus “denememizi ister misin?” diye sordu. Bunu sıradan bir şaka olarak düşünen ve ikisinin de aynı anda *aedilis* olma girişiminde bulunmayacağını düşünen Pomponia razı oldu. Africanus bunun üzerine annesinden adayların giydiği beyaz bir toga istediye de bu annesinin aklından çıktı ve annesi uykudayken Scipio Africanus beyaz togayı alarak *forum*a gitti. Scipio Africanus popülerdi ve seçilme şansı çok az olan kardeşi Scipio Asiaticus ile beraber aday olursa kardeşinin de şansının artacağı konusunda yanılmadı ve o gün her ikisi birden *aedilis* seçildi. Haber anneleri Pomponia'ya ulaştığı zaman her ikisini de kapıda karşıladı ve derin bir sevgiyle kucakladı.⁹⁰⁰

B. Aemilia Tertia

II. Kartaca Savaşı'ndaki Cannae bozgununda hayatını kaybeden komutan Lucius Aemilius Paullus'un kızı ve Scipio Africanus'un karısı olan Aemilia Tertia tarihe soyluluğunun ve zenginliğinin yanı sıra ailesinin ve çocuklarının başarıları ile geçmiştir. Çocuklarından en büyükleri olan Publius Cornelius Scipio, seçkin bir hatip olurken ikinci oğlu Lucius Cornelius Scipio 174 yılı *praetor*udur. İki kızından büyük olanı, Cornelia, kuzeni Scipio Nasica Corculum ile evlenmiştir. Diğer kızı Cornelia ise Tiberius Sempronius Gracchus'la evlenmiş ve Roma'nın en ünlü reformcuları Tiberius ve Gaius Sempronius Gracchus'u dünyaya getirmiştir.⁹⁰¹ Scipio Africanus ile olan evlilikleri 215 yılından daha geç olamaz. İkinci oğlunun 174 yılında *praetor* olduğunu biliyoruz ve *praetor* olmak için ise en az otuz dokuz yaşında olunması gerekliliğinden yola çıkarak oğlunun 213 yılından daha geç doğmadığını söyleyebiliriz.

Aemilia Tertia 195 yılında *Lex Oppia*'nın yürürlükten kaldırılması için halkın gösterdiği çabayı destekledi ve muhtemelen aktif olarak görev aldı. Cannae yenilgisinin ardından kemer sıkma önlemi olarak senato tarafından çıkarılan bu yasa ile statü ve zenginlik

⁹⁰⁰ Polyb. 10.4.

⁹⁰¹ Serap Gür Kalaycıoğulları, **Klasik Dönem Yazarlarında Roma Kadınının Tasviri**, Ankara, 2017, s. 138.

gösterişlerini yasaklanmıştı. Yasa kadınların özellikle dini törenler harici Roma'da ya da Roma kasabalarına 1,6 km'den daha yakın yerlerde araç kullanmalarını, 14 gramdan fazla altına sahip olmalarını, kıyafetlerindeki mor süslemeli kıyafetleri yasaklıyordu. Hannibal'ın yenilgisinden sonra erkeklere yönelik kemer sıkma yasaları kaldırılrsa da kadınlar yasaları protesto edene kadar onlara karşı yürürlükte kaldı.⁹⁰² Aemilia Tertia'nın bu direnişe katılması şaşırtıcı değildir. Polybios Aemilia Tertia'nın dini törenlere katılırken azametini sergilemekten çekinmediğini, giyimindeki zenginliğinden arabasındaki süslemelere kadar önem verdiğini nereye giderse gitsin erkek ve kız hizmetçilerden oluşan büyük bir grup ile yolculuk yaptığını aktarır.⁹⁰³

Livius, Scipio Africanus'un en küçük kızı Cornelia'yı, karısı Aemilia'ya danışmadan Tiberius Gracchus ile sözlendirdiğini ve bunu duyan Aemilia'nın kocasına içerlendiğini aktarır, ancak damat Tiberius Gracchus olduğu için Aemilia'nın öfkesi yumuşamıştır.⁹⁰⁴ Valerius Maximus, Aemilia'nın çok anlayışlı ve sabırlı bir kadın olduğunu vurgular ve Scipio Africanus'un kölelerinden bir kız ile ilişkisi olduğunu öğrendiği halde dünyayı zapt eden Africanus'u iradesizlikle suçlayıp itibarını düşürmek istemediği için bilmiyormuş gibi yaptığını ve Africanus öldükten sonra herhangi bir intikam duygusu gütmeyerek köle kızı azat edip kendi azatlısı ile evlendirdiğini söyler.⁹⁰⁵

C. Cornelia Africana Maior

Cornelia Africana Maior, Aemilia Tertia ile Scipio Africanus'un ilk kız çocuğudur. Babası Scipio Africanus hayattayken, kuzeni Scipio Nasica Corculum ile nişanlandı.⁹⁰⁶ Aemilia Tertia bu evlilik gerçekleşir gerçekleşmez çeyiz parasının yarısını ödemiştir. Diğer yarısını ise Aemilia Tertia öldükten sonra mirasçısı olan Scipio Aemilianus tek seferde ödemiştir.⁹⁰⁷ Cornelia Africana Maior ile Scipio Nasica Corculum'un oğlu olan Scipio Nasica Serapio'nun

⁹⁰² Marjorie Lightman, Benjamin Lightman, **A to Z of Ancient Greek and Roman Women**, 2008, New York, s. 6.

⁹⁰³ Polyb. 31.26.

⁹⁰⁴ Livius'un bu hikâyesinin gerçekliği şüphelidir. Scipio Africanus'un, kızının sözü ya da evliliği sırasında hayatta olup olmadığı konusunda tartışmalar vardır. Plutarkhos da Aemilia ile Scipio Africanus'a atfedilen bu hikâyenin aslında Antistia ve Appius Claudius Pulcher (143 yılı konsülü) arasında yaşandığını, Antistia'nın kocasına, kendisine danışmadan kızı Claudia'yı sözlendirdiği için kızdığını, ancak daha sonra damat adayının Tiberius (Cornelia ile Tiberius Gracchus'un oğlu) olduğunu öğrenince yumuşadığını aktarır ve Aemilia'nın kızı Cornelia'nın babası Scipio Africanus'un ölümünden sonra akrabaları tarafından Tiberius ile evlendirildiğini ifade eder sırasıyla bkz. Liv. 38.57.3. ve Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 4.4.

⁹⁰⁵ Val. Max. 6.7.1.

⁹⁰⁶ Liv. 38.57.

⁹⁰⁷ Polyb. 31.27.

138 yılı konsülü olduğu düşünülürse evliliklerinin muhtemelen 184-183 civarı gerçekleştiğini söyleyebiliriz.⁹⁰⁸

D. Cornelia Africana

Aemilia Tertia ve Scipio Africanus'un bir diğer kızı olan Cornelia Africana hakkında bildiklerimiz onun sözlendirilmesi ile başlamaktadır. Yukarıda Scipio Africanus'un küçük kızı Cornelia'yı karısı Aemilia Tertia'ya danışmadan Tiberius Gracchus ile sözlendirdiğinden bahsetmiştik.⁹⁰⁹ Livius'un bu anlatısını⁹¹⁰ Aulus Gellius⁹¹¹ ve Valerius Maximus⁹¹² doğrulasa da Plutarkhos, gerçekte olayın bu şekilde yaşanmış olamayacağını, çünkü Scipio Africanus'un kızının ne nişanlanmasına ne de evlenmesine razı olduğunu, bu nedenle de Cornelia'yı babasının ölümünden sonra, akrabalarının Tiberius ile sözlendirdiğini yazar.⁹¹³ Plutarkhos, Tiberius'un Cornelia'ya olan sevgisini şu şekilde anlatır:

Tiberius bir defasında yatağında bir çift yılan yakaladığında, bunu değerlendiren kâhinler her iki yılanı öldürmesini ya da serbest bırakmasını yasakladılar. Ancak birinin ya da diğerinin kaderini belirlemek için yılanların öldürülmesi halinde erkek olanın Tiberius'a, dişi olanın ise Cornelia'ya ölüm getireceğini açıkladılar. Tiberius karısını seviyordu ve onun hala genç olduğunu, kendisinin ise daha yaşlı olduğu için ölmeye daha uygun olduğunu düşündü. Erkek yılanı öldürdü, dişiyi ise serbest bıraktı. Kısa bir süre sonra kehanet gerçeğe döndü ve Tiberius öldü. Cornelia'yı on iki çocuğuyla beraber bıraktı. Cornelia çocuklarının ve mirasın sorumluluğunu üzerine aldı. Kendisini çok sağduyulu ve iyi bir anne ve yüce ruhlu biri olarak kanıtladı. Böyle bir kadının yerine kendisi ölmeyi seçen Tiberius, kötü bir seçim yapmamıştı.⁹¹⁴

Tiberius kazandığı askeri başarılar ve yükseldiği siyasi basamaklar kadar karakteriyle de Roma'da büyük bir saygınlık kazanmıştı, öldüğünde ailesine onurlu bir ad bırakmış ve

⁹⁰⁸ G.V. Sumner, **The Orators in Cicero's Brutus: Prosopography and Chronology**, University of Toronto Press, s. 60.

⁹⁰⁹ Bkz. yuk. s. 195.

⁹¹⁰ Senato o gün Capitolinus'ta bir yemek veriyordu ve ziyafet esnasında hep bir ağızdan Scipio'nun kızını orada Gracchus ile nişanlaması için yalvardılar. Nişan orada resmi bir şekilde bütün katılımcıların önünde tamamlandı ve Scipio evine gitti. Karısıyla buluşmasında küçük kızlarını nişanladığını ona söyledi. Karısı ise kızı ile ilgili bir konuda kendisine danışılmadığı için rahatsız olarak şöyle dedi: "Onu Tiberius Gracchus'a bile vermiş olsan annesi olarak benim de söz hakkım olması gerekirdi." Bu söz üzerine Scipio, karısının da kendisiyle aynı fikirde olduğunu anlayarak sevindi ve "onu zaten Gracchus'la sözlendirdim." dedi bkz. Liv. 38.57.5-8.

⁹¹¹ Gell. NA. 12.8.1-4.

⁹¹² Val. Max. 4.2.3.

⁹¹³ Plut. Vit. Ti. Gracch. 4.3.

⁹¹⁴ Plut. Vit. Ti. Gracch. 1.2-4. Buna ek olarak Cicero, Valerius Maximus ve Plinius da bu söylenceye eserlerinde yer vermişlerdir sırasıyla bkz. Cic. Div. 1.36, 2.61-62; Val. Max. 4.6.1; Plin. HN. 7.36.122.

Cornelia onun anısına daima sadık kalmıştı.⁹¹⁵ Cornelia kendisine kraliyet tacını önerip evlenme teklif eden kral Ptolemaios'u da reddetmiştir.⁹¹⁶ Cornelia, kocasına sadık kalıp, yaşamını tümüyle çocuklarına adadığı için sonraki nesiller tarafından *univira* olarak adlandırılır.⁹¹⁷

Plinius bir kız bir erkek olarak sırasıyla çocuk doğurabilen kadınlara örnek olarak on iki çocuk doğuran Cornelia'yı gösterir.⁹¹⁸ Bu çocuklardan yalnızca üçü hayatta kalabilmiştir. Plutarkhos, Cornelia'nın oğullarını dürüst yurttaşlar olarak yetiştirdiğini, her ikisinin de çok zeki olduğunu ve bunun doğal bir yetenekten çok annelerinden aldıkları eğitimden kaynaklandığını söyler.⁹¹⁹ Tacitus'un *Dialogus De Oratoribus* adlı eserinde hatip Mesella, genç adamların tembelliğinin sebebini ailelerinin ilgisizliği ve eski erdemlerin zayıflamasından kaynaklandığını düşünüyordu. Eskiden herkesin oğlu evlilikle doğuyordu ve süt anneleri tarafından değil öz annelerinin yanında yetiştiklerini söylüyordu. Bir anne için evini yönetmek ve kendini çocuklarına adamaktan başka hiçbirşey daha yüksek bir övgüye sahip değildi. Ona göre Cornelia övgüye değer bu kadınlardan biriydi.⁹²⁰

Gracchus kardeşlerin politik açıdan güçlü olmalarının ve yoksullar kadar zenginleri de etkilemelerinin başında gelen sebeplerden biri her ikisinin de halka hitap etme konusundaki becerileriydi. Cicero, Gracchus kardeşlerin çocukken eğitim almaya başlayarak Yunan edebiyatını öğrendiklerini⁹²¹ ve anneleri Cornelia'nın mektuplarından, Gracchus'ların annelerinin sadece sütünden değil, konuşma becerisinden de beslendiklerini söyler.⁹²²

133 yılında Tiberius Gracchus'u 121 yılında ise Gaius Gracchus'u toprak reformu için verdikleri mücadele yüzünden kaybeden Cornelia'nın yazmış olduğu düşünülen bir mektuptan kalan kısımlar, Nepos'un aktarımıyla bize ulaşır. Mektup, oğulları için ne derece endişe ettiğini bize göstermektedir. Cornelia oğlu Gaius'u *tribunus plebis* olmaktan vazgeçirmeye çalışmaktadır.⁹²³ Mektubun Cornelia'ya ait olduğu kesin olmasa da⁹²⁴ Hallett, Cornelia'nın babası Scipio Africanus'u henüz küçük bir çocukken kaybettiği için yetim büyümesinin aile

⁹¹⁵ Kalaycıoğulları, **a.g.e.**, s. 156.

⁹¹⁶ Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 1.4.

⁹¹⁷ Kalaycıoğulları, **a.g.e.**, s. 156.

⁹¹⁸ Plin. **HN.** 7.13.57.

⁹¹⁹ Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 1.5.

⁹²⁰ Tac. **Dial.** 28-29; Kalaycıoğulları, **a.g.e.**, s. 157.

⁹²¹ Cic. **Brut.** 104.

⁹²² Cic. **Brut.** 210-211.

⁹²³ Kalaycıoğulları, **a.g.e.**, s. 159.

⁹²⁴ Emily A. Hemelrijk, **Matrona Docta: Educated Women in the Roman Elite from Cornelia to Julia Domna**, Routledge, New York, 2004, s. 185-188.

çevresindeki erkeklere olan davranış tarzını etkilediğini ve belli hususlarda takındığı tavırların erkeklere özgü olduğunu idda eder. Cornelia, kendisini ailenin otoriter temsilcisi olarak görüyordu ve bütün bu özelliği mektubundaki üslubuna da yansıtmıştı:⁹²⁵

Düşmanlardan intikam almanın güzel bir şey olduğunu söylemek isteyebilirsin. Bu Cumhuriyet'in bekâsı için olması şartıyla bende olduğu kadar, hiç kimseye ne daha yüce ne de daha hoş gözükür. Ancak uzun zamandan beri yapılamadığına göre ve düşmanlarımız hiçbir şekilde yok edilemeyecekse, Cumhuriyet'in yıkılması ve yok olmasından daha iyidir.

...

Resmen yemin edebilirim ki, Tiberius Gracchus'u öldürenler dışında hiçbir düşman bu meselelerden dolayı senin kadar bende çok fazla üzüntüye ve sıkıntıya yol açmadı. Daha önce üzüntü ve endişe yaşadığım tüm çocuklarımdan bir tek geriye kalan sen, yaşlılığında en az seviyede endişem olması için dikkat ve özen göstermeliydin. Tüm eylemlerinde mutlaka benim memnuniyetimi istemeliydin. Bilhassa hayatımın son demlerinde benim öğütlerime ters olan büyük öneme sahip işlerini bir günah olarak addetmeliydin. Bu kısa süre bile, bana karşı gelmeni ve Cumhuriyet'in yıkılmasını önleyemez mi? Sonunda ne olacak? Ailemiz bu çılgınlığa ne zaman son verecek? Yatışma mümkün olacak mı? Belaya yol açmaktan ve maruz kalmaktan ne zaman kurtulacağız? Cumhuriyet'in düzenini bozmaktan ve karıştırmaktan ne zaman utanacağız? Ancak hiçbir şekilde mümkün değilse öldüğüm zaman *tribunus plebis* olmak için adaylığımı koy. Beni düşünüyorsan her ne istiyorsan ben bilincimi kaybettiğimde yap. Ben öldüğümde benim mezarımda kurban kesecek ve aile tanrımıza yakaracaksın. O zaman hayattayken ve hazırken, vazgeçip terk ettiğin tanrılara dua etmeye utanmayacak mısın? Iuppiter bunu sürdürmene ve böyle bir çılgınlığın ruhuna işlemesine olanak vermez. Eğer ısrar edersen, tüm hayatını bir daha asla rahata eremeyeceğin çok fazla sıkıntıya sokacaksın.⁹²⁶

Plutarkhos'un aktardığına göre abisinin ölümünden dokuz yıl sonra politikaya atılarak *tribunus plebis* olan Gaius, onun arkadaşlarını sürgüne gönderen Marcus Octavius'a karşı bir yasa teklifinde bulunur, daha sonra ise annesinin ricasıyla bu teklifi geri çeker, halk da Cornelia'ya verdiği değerden ötürü Gaius'un kararını saygıyla karşılar.⁹²⁷ Romalılar Cornelia'yı Scipio Africanus'un kızı ve Scipio Aemilianus'un kayınvalidesi olarak tanımış olsalar da dönemin tarihçileri ondan genel olarak Gracchus'ların annesi olarak

⁹²⁵ Judith P. Hallett, "Absent Roman Fathers in the Writings of Their Daughters: Cornelia and Sulpicia, **Growing Up Fatherless in Antiquity**, ed. Sabine R. Hübner, David M. Ratzan, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 178,179,182.

⁹²⁶ Nep. Fr. 1.

⁹²⁷ Plut. Vit. C. Gracch. 4.2-3.

bahsetmişlerdir.⁹²⁸ Plutarkhos Roma’da onun anısına üzerinde “Gracchus’ların annesi Cornelia” yazan, bronz bir anıt dikildiğini aktarır.⁹²⁹ Plinius bu anıtı betimlemiştir:

Örnek verecek olursak Gracchus’ların annesi ve Scipio Africanus’un kızı olan Cornelia’nın heykeli vardı. Oturur pozisyonda tasvir edilmesi kayda değerdir, çünkü ayakkabısında bağcık yoktu. İlk olarak Metellus sütunlarının bulunduğu yerdeydi, ancak şimdi Octavia binasındadır.⁹³⁰

Cornelia hayatındaki tüm sevdiklerini birer birer yitirmek karşısında sergilediği güçlü ve metanetli tutum, Romalılarda hem hayranlık hem de şaşkınlık uyandırmıştır. Plutarkhos, Cornelia’nın başına gelen felaketlere, sanki başkalarının felaketiymiş gibi, onurla ve yüce gönüllülükle katlandığını aktarır.⁹³¹ Seneca dört çocuğundan ikisini arka arkaya yitiren ve yıllardır ikincisinin yasını tutan Marcia için yazdığı teselli metninde, on iki çocuğunun tamamını yitiren ve buna büyük bir yüreklilikle katlanan Cornelia’yı örnek olarak verir.⁹³² Cornelia sonraki hayatında Misenum denilen bir yerde ikâmet etti ve alışılmış yaşam biçiminden hiçbir şeyi değiştirmede. Burada birçok arkadaşı vardı ve iyi bir misafirperverlik sergiliyordu, çevresinde daima Yunanlar ve edebiyatla uğraşan insanlar vardı. Saltanat süren tüm krallarla karışıklık olarak hediyeleşiyordu. Ziyaretçileri ve dostlarıyla babası Scipio Africanus’un hayatını ve nasıl bir insan olduğunu konuşuyordu. Tiberius ve Gaius hakkında bilgi almak isteyenlere Roma’nın ilk zamanlarındaki insanları anlatıyormuş gibi onların başarılarını ve kaderlerini anlatıyordu. Bu yüzden bazı kişiler onun yaşlılığı ve yaşadığı acılar sebebiyle mantığını kaybettiğini düşünüyordu.⁹³³

E. Papiria

231 yılı konsülü Gaius Papirius Maso’nun kızı olan Papiria, Lucius Aemilius Paullus Macedonicus ile evlendi. Oğullarından biri Quintus Fabius diğeri ise Scipio Aemilianus’dur. Kocasını Paullus ondan boşandıktan sonra senatoda eleştirildi ve Papiria’nın meziyetleri

⁹²⁸ Plin. **HN.** 7.13.57, 16.69, 34.14.31; Cic. **Brut.** 211.1; Val. Max. 4.4, 6.7.1; Tac. **Dial.** 28.6.

⁹²⁹ Plut. **Vit. C. Gracch.** 4.3.

⁹³⁰ Plin. **HN.** 34.14.31.

⁹³¹ Plut. **Vit. C. Gracch.** 19.1.

⁹³² Sen. **Dial.** 6.16.

⁹³³ Plut. **Vit. C. Gracch.** 19.1-3.

övlüdü.⁹³⁴ Niçin boşandıklarına dair kesin bir bilgi elimizde olmasa da Plutarkhos bu konuya değinmiştir:

Karısından boşandığı zaman arkadaşları onu azarlayarak “ağız sıkı değil mi, güzel değil mi, doğurgan değil mi?” diye sorunca Paullus ayakkabısını uzatarak “Bu hoş değil mi, yeni değil mi?” ama hiçbiriniz ayağımı sıkıştırdığı yeri söyleyemezsiniz. Nitekim, birçok kadını kocalarından ayıran büyük ve adı çıkmış hatalar vardır, ancak karakterlerin uyumsuzluğu ya da bazı tatsızlıklardan kaynaklanan hafif ve sık görülen anlaşmazlıklar başkaları tarafından farkedilemediği gibi hayatları birbirine bağlı olanlarda tedavi edilemez bir yabancılaştırmaya neden olur.⁹³⁵

Papiria, kocası ile boşandıktan sonra yaşadığı maddi sıkıntı sebebiyle kadınların katıldığı dini ritüellere katılamıyordu. Oğlu Scipio Aemilianus, Scipio Africanus’un oğlu Publius Cornelius Scipio tarafından evlatlık edilmişti. Scipio Africanus’un karısı ve aynı zamanda Scipio Aemilianus’un babası Lucius Aemilius Paullus Macedonicus’un kardeşi olan Aemilia Tertia öldükten sonra mirası Scipio Aemilianus’a kaldı. Scipio Aemilianus, Aemilia Tertia’dan miras kalan servetin tamamını annesi Papiria’ya verdi. Dini ritüellere büyük bir zenginlik ve gösteriş içinde katılan Papiria’yı gören kadınlar Scipio Aemilianus’un annesine göstermiş olduğu iyiliğe ve cömertliğe hayran kalıp böyle bir oğul için dua ederler.⁹³⁶

F. Sempronia

Gracchus’ların kız kardeşi olan Sempronia, Scipio Aemilianus’un karısıdır.⁹³⁷ Roma’da 2. yüzyılda siyasi olarak etki bırakan önemli kadınlardan biridir. Appianos’tan Sempronia’nın kusurları olması ve çocuğu olmadığı için Scipio Aemilianus’la evliliklerinin yolunda gitmediğini ve birbirlerini sevmediklerini öğreniriz.⁹³⁸ Buna ek olarak Sempronia, kocası Scipio Aemilianus’un, kardeşleri Gracchus’lara karşı politikasını desteklemiyordu. Scipio Aemilianus’un gizemli ölümündeki şüpheli kişilerden biridir.⁹³⁹ Livius da baş şüpheli olarak Sempronia’yı gösterir, ancak herhangi bir soruşturma yapılmadığını aktarır.⁹⁴⁰ Gracchus’lar döneminde Sempronia hakkında başka bir bilgi yoktur. Daha sonraki yıllarda halkçı güçler L.

⁹³⁴ Marjorie Lightman, Benjamin Lightman, **a.g.e.**, s. 245.

⁹³⁵ Plut. **Vit. Aem.** 5.1-4.

⁹³⁶ Celia E. Schultz, **Women’s Religious Activity in the Roman Republic**, The University of North Carolina Press, 2006, s. 148-149; Kalaycıoğulları, **a.g.e.**, s. 140-141.

⁹³⁷ Plut. **Vit. Ti. Gracch.** 4.4;

⁹³⁸ App. **B. Civ.** 1.20.

⁹³⁹ Richard A. Bauman, **Women and Politics in Ancient Rome**, New York, 1994, s. 48.

⁹⁴⁰ Liv. **Per.** 59.

Equitius ismindeki birini Tiberius Gracchus'un gayrimeşru oğlu olarak ileri sürmüştü. Ancak Sempronia bir halk toplantısında devletin ileri gelenlerinin önünde bunu reddetti. Valerius Maximus, Sempronia'nın bir kadın olarak halk toplantısına katıldığı için geleneklere aykırı davrandığından, ancak çekingenliği bir kenara bırakmasında mantıklı bir sebebi olduğu için onu onurlandırmaya layık bir kadın olarak över.⁹⁴¹

G. Caecilia Metella

Caecilia Metella, 143 yılı konsülü Q. Caecilius Metellus Macedonicus'un kızı, 111 yılı konsülü P. Cornelius Scipio Nasica'nın karısıdır. 93 yılı *praetoru* P. Scipio Nasica'nın ise annesidir.⁹⁴²

H. Licinia

Lucius Licinius Crassus büyük kızı olan Licinia, 93 yılı *praetoru* P. Scipio Nasica'nın karısıdır. İki oğlundan büyüğü babası Lucius Licinius Crassus tarafından evlat edilen Lucius Licinius Crassus Scipio'dur. Küçük oğlu ise kocasının kuzeni olan Quintus Caecilius Metellus Pius tarafından evlat edilen Metellus Scipio'dur.⁹⁴³

I. Aemilia Lepida

Aemilia Lepida, Mamercus Aemilius Lepidus'un kızı, Metellus Scipio'nun karısıdır. Aemilia Lepida'nın Metellus Scipio ile ilginç bir evlilik hikâyesi vardır.⁹⁴⁴ Plutarkhos'un aktardığına göre o zamana kadar hiçbir kadınla vakit geçirmemiş olan Cato, evlenmek için yeterli yaşa sahip olduğunu düşündüğü zaman daha önce Metellus Scipio ile nişanlı olan, ancak Metellus Scipio'nun nişanı bozması üzerine boşta olan Aemilia Lepida ile nişanlanmıştı. Ancak Metellus Scipio onların evlenmesinden önce fikrini değiştirerek türlü çabalarla Aemilia Lepida ile evlendi. Cato yasal yollara başvurmayla teşebbüs etse de arkadaşları tarafından caydırıldı ve sonuç olarak Serranus'un kızı Atilia ile evlendi.⁹⁴⁵ Aemilia Lepida ile Metellus Scipio çiftinin oğlu Metellus Scipio henüz on sekiz yaşındayken ölmüştür.⁹⁴⁶

⁹⁴¹ Val. Max. 3.8.6; Bauman, **a.g.e.**, s. 48-49; Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s. 156-157.

⁹⁴² Astin, **Scipio Aemilianus**, s. 314.

⁹⁴³ Cic. **Brut.** 211-212.

⁹⁴⁴ Syme, **Augustan Aristocracy**, s. 245.

⁹⁴⁵ Plut. **Vit. Cat. Min.** 7.

⁹⁴⁶ Syme, **Augustan Aristocracy**, s. 245.

J. Cornelia Metella

Cornelia, Aemilia Lepida ile Metellus Scipio'nun kızıdır. Cornelia ilk olarak Publius Licinius Crassus ile evlidir. Ancak Crassus'un 53 yılında Parthlarla savaşırken ölmesi üzerine Pompeius ile evlendi. Cornelia zengin ve aristokratik bir aileden geliyordu. Dolayısıyla Pompeius bu evlilikle politik çıkarlarını da gözetmişti. Pompeius, Cornelia'nın babası Metellus Scipio'yu rüşvet suçundan kurtardığı gibi aynı yıl beraber konsüllük yapmışlardır.⁹⁴⁷ Plutarkhos, Cornelia'nın gençliğinin verdiği güzelliği dışında da pek çok cazibesi olduğundan bahseder. Edebiyat ve geometri konusunda uzmandı, lir çalıyordu ve yararına olacak felsefi konuşmaları dinlemeye alışkındı. Genç kadınların nahoş işgüzarlıklarına sahip değildi. Plutarkhos'a göre Cornelia, Pompeius'un, ancak oğlu ile evlenebilecek yaşıydı.⁹⁴⁸ Ancak aralarında sevgi bağı bulunduğundan bahsedilebilir, çünkü Cornelia, Pompeius'u Caesar ile olan mücadelesinde daima desteklemişti. Pompeius, Caesar ile savaşmak için Roma'dan ayrılırken Cornelia'yı Lesbos'a göndermiş, ancak Pharsalos Savaşı'nda yenilmesi üzerine Lesbos'a geri dönmüştü. Pompeius'un geldiğini haber alan Cornelia onun yenildiğini duyunca kısa süre baygınlık geçirdikten sonra kıyıda Pompeius'la buluştu. Pompeius'un kendisiyle evlendikten sonra talihinin ters gitmeye başladığını düşünen Cornelia kendisinin uğursuz bir kadın olduğu inancıyla Pompeius'a şunları söyledi:⁹⁴⁹

El değmemiş gelin olarak gittiğim Publius'un Parthların arasında katledildiğini duymadan önce ölmüş olsaydım ne mutlu bir kadın olurum ve onun ölümünden sonra denediğim gibi canımı alsaydım ne akıllıca olurdu! Büyük Pompeius'a da yıkım getireyim diye canım bağışlandı.⁹⁵⁰

Bunun üzerine Cornelia'yı teselli eden Pompeius karısıyla birlikte Mısır'a kaçar. Mısırlılar Pompeius'u dostane bir şekilde karşılar görünüp onun karaya ayak basmasına fırsat bile vermeden karısının gözleri önünde öldürürler. Mısır'dan Pompeius'un oğlu ve yandaşları ile kaçmak zorunda kalan Cornelia önce Cyprus'a gider daha sonra ise affedilerek Roma'ya

⁹⁴⁷ Marjorie Lightman, Benjamin Lightman, **a.g.e.**, s. 97.

⁹⁴⁸ Plut. **Vit. Pomp.** 55.1-2.

⁹⁴⁹ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s. 181.

⁹⁵⁰ Plut. **Vit. Pomp.** 74.3.

döner.⁹⁵¹ Cornelia, Pompeius'un küllerini teslim aldıktan sonra onun Alba'daki evinin bulunduğu yere gömer.⁹⁵²

⁹⁵¹ Kalaycıoğlu, **a.g.e.**, s. 181-182.

⁹⁵² Plut. **Vit. Pomp.** 80.6.

VII. BÖLÜM

SCIPIO'LARIN MİRASI

A. Eskiçağdan Günümüze Scipio Algısı

Roma Cumhuriyeti'nin en güçlü aileleri arasında yer alan Scipio'ların Roma'da bıraktığı etki Orta Cumhuriyet dönemiyle sınırlı kalmamış, Geç Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerine kadar devam etmiştir. III. Kartaca Savaşı öncesinde Cato'nun "Kartaca yıkılmalıdır!" (*Carthago delenda est*) görüşüne karşı Scipio Nasica Corculum'un "Kartaca korunmalıdır!" (*Carthago servanda est*) savunması ve Kartaca'nın yıkımından sonra Scipio Aemilianus'un göz yaşları, Geç Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemi tarih yazımında sıkça işlenmiştir. Bu konunun sonraki dönemlerde işlenmesinin sebebi ise aslında Kartaca'nın değil, Roma'nın kaderinin tartışılıyor olduğuydu. Roma kendi varlığını sürdürmek için Kartaca ya yıkılmalı ya da korunmalıydı. Sürecin sonunda Scipio Nasica Corculum haklı çıkmıştı.⁹⁵³ Kartaca'nın yıkılmasını takip eden yıllarda toplumsal değişim, siyasi şiddet, iç savaşlar ve lüks düşkünlüğü Roma'nın karşılaştığı problemlerdi.⁹⁵⁴ Böylece *metus hostilis* (düşman korkusu), devletlerin yükselişi ve düşüşü mefhumunun eskiçağda algılanma biçiminin yanısıra eskiçağ siyaset teorisindeki kökleriyle güçlü bir kültürel fikir haline geldi.⁹⁵⁵ İmparatorluk Romalıları, dış tehditle karşı karşıya kalındığında Roma Cumhuriyeti mekanizmalarının en iyi şekilde çalıştığına inanıyorlardı.⁹⁵⁶ Velleius Paterculus (MS 19-31), Scipio Nasica Corculum'un (206-141) haklılığını yaklaşık olarak 150 yıl sonra dile getirir ve Roma Cumhuriyeti'nin çöküşünü Scipio ailesinin en önemli iki üyesinden sonraya tarihler:

Scipio'lardan ilki Romalılara dünya gücü olma yolunu, ikincisi ise lüks yolunu açtı. Roma, Kartaca korkusundan kurtulduğu ve egemenlikteki rakibi yolundan çekildiği zaman, erdemlilik yolu yavaş yavaş değil, yolsuzluk için birden terk edildi. Eski disiplin, yenisi için gözden çıkarıldı. Devlet tetikte olma halinden uykuya geçti. Orduyu takip etmek yerine zevk peşine düşüldü, faaliyetten avareliğe geçildi.⁹⁵⁷

⁹⁵³ John Jacobs, "From Sallust to Silius Italicus: *Metus Hostilis* and the Fall of Rome in the Punica", ed. J. Miller, A. Woodman, **Latin Historiography and Poetry in the Early Empire**, Brill, s. 123.

⁹⁵⁴ MacDonald, **a.g.e.**, s. 336-337.

⁹⁵⁵ Jacobs, "From Sallust to Silius Italicus: *Metus Hostilis*", **Latin Historiography and Poetry**, s. 124.

⁹⁵⁶ MacDonald, **a.g.e.**, s. 339.

⁹⁵⁷ Vell. Pat. 2.1.

Scipio Africanus Roma'ya dünya gücü olma yolunu açmış, Scipio Aemilianus Kartaca'yı yıkarak Roma'yı Akdeniz Dünyası'nın tek egemen gücü yapmıştı. Ancak Roma'nın elde ettiği bu kontrolsüz güç bir yozlaşmaya da yol açmıştı, zira bir daha Roma Cumhuriyeti onların dönemindeki gibi olmayacaktı. İmparatorluğa geçiş sürecinin bunalımlı siyasi ortamında yaşamış olan Cicero'nun *De Republica*, *Somnium Scipionis*, *De Amicitia*, gibi eserlerinde ana karakterlerinin, Scipio Aemilianus, Scipio Africanus, Laelius ve onların yakın çevrelerinin olmasının sebebi, onların Geç Cumhuriyet dönemi Romalıları için ideal önderler olmasıydı. *De Amicitia*'yı yazdığı yıl Caesar'ın öldürülmesinden sonra eski cumhuriyetçi fikirler canlansa da bu çok kısa sürmüştü, Cicero üst makamlardaki kişiler arasında gerçek dostlukların kurulmasının imkânsızlığını iyice kavramıştır. *De Amicitia*'daki diyalogun geçtiği 129 yılı cumhuriyetin henüz canlı olduğu ve siyasetin nispeten üstün şahsiyetlerle yürütüldüğü bir zamandır. 129 yılında Laelius'un dostu Scipio Aemilianus'un ölmesiyle Laelius'un bu acıya nasıl katlandığını merak eden damatlarının bunu öğrenme isteği sohbetin konusudur. Laelius'un dilinden düşüncelerini aktaran Cicero iyi niyet ve dürüstlük olmadan hiçbir kararın düzgün alınamayacağını ve hiçbir işin düzgün yapılamayacağını vurgular.⁹⁵⁸

Altı kitaptan oluşan *De Re Publica*'da Cicero, ideal devlet ve ideal bir devlet adamı nasıl olmalıdır sorusunun cevabını arar. Cicero'nun *De Re Publica*'sının son bölümü olan *Somnium Scipionis* Scipio ailesinin en önemli iki üyesini yan yana getirir. Scipio Aemilianus, konsül Manilius'un emrinde dördüncü lejyona bağlı *tribunus militum* olarak Afrika'ya geldikten sonra dedesi Scipio Africanus'a II. Kartaca Savaşı'nda yardım ederek onunla dost olmuş olan Masinissa'yı ziyaret eder. Bu görüşmede Masinissa, Scipio Aemilianus için şölenler düzenler ve gece boyunca Scipio Aemilianus'a dedesi Scipio Africanus'tan bahseder. Scipio Aemilianus o gece düşünür dedesi Scipio Africanus'u görür.⁹⁵⁹ Scipio Africanus, Scipio Aemilianus'a gelecekte kariyerinde neler yaşayacağından bahseder.⁹⁶⁰ Scipio Aemilianus düşünür dedesi Scipio Africanus'la birlikte tüm evrenin görüldüğü bir yerde bir araya gelmişlerdi:

⁹⁵⁸ Çiğdem Dürüşken, *Dostluk Üzerine*, İstanbul, 2017, s. 8,12.

⁹⁵⁹ Cic. *Somn.* 9-10

⁹⁶⁰ Kartaca'yı iki sene sonra konsül olarak yıkacağını daha sonra *ensor* olup bir elçi olarak Mısır, Syria, Asya ve Yunanistan'ı ziyaret edeceğini, Numantia'yı yıkacağını ve bir torununun (Scipio Africanus'un kızı tarafından torunu olan Tiberius Gracchus) yarattığı bir huzursuzlukla karşılaşacağını söyler bkz. Cic. *Somn.* 11.

Ey Africanus, devleti korumada daha kararlı olman için şunu aklından çıkarma: gökyüzünde, yurdunu koruyan, kollayan, güçlü kılan herkesin, mutlu bir şekilde ölümsüz bir yaşam sürdüreceği belirli bir yer vardır.⁹⁶¹

Somnium Scipionis'in bu pasajında Cicero'nun *De Re Publica*'da anlattığı ideal Romalı modelinin ölümden sonra nereye gideceğinden bahsettiğini görürüz. Scipio Africanus'un Cumhuriyet adına yaptıkları ona cenetten bir yer kazandırmıştı ve Scipio Africanus, torunu Scipio Aemilianus için iyi bir örnekti.

Silius Italicus'un *Punica*'sında idealize ettiği kahramanlar, İmparatorluk döneminde yaşayan Roma halkına, ahlak ve fazilet örnekleri olarak gösterilen Cumhuriyet adamlarıydı.⁹⁶² Bunların başında ise Hannibal'ı yenen Scipio Africanus geliyordu. *Punica*'da Scipio Africanus'un, Voluptas'ın (zevk) her türlü cazibesi ve ikna çabalarına rağmen Virtus'u (erdem) seçmesi ve başarıya ulaşmak için çok zor yollardan geçmeyi kabul etmesi,⁹⁶³ sofist Prodikos'un Herakles üzerine yazdığı eserinde geçen ahlâki hikâye ile neredeyse aynıdır.⁹⁶⁴ Silius Italicus, Scipio Africanus'u Herakles ile özdeşleştirmiştir. Aulus Gellius'tan öğrendiğimize göre Caesar zamanında Scipio Africanus'un hayatını yazan Gaius Oppius,⁹⁶⁵ Augustus döneminde ise Iulius Hyginus⁹⁶⁶ gibi yazarların anlatılarında, Scipio Africanus'un doğum hikâyesi'nin Herakles ile ne derece benzediğini göz önüne alırsak daha sonraki bir dönemde yaşamış olan Silius Italicus'un, Prodikos'un Herakles hikâyesini Scipio Africanus'a niçin uyarladığını çok daha iyi anlarız. Bu doğum hikâyesi, Scipio Africanus'un gerçek babasının Zeus (Iuppiter) olduğu ve bir yılan kılığında annesinin odasına girdiği şeklindedir.⁹⁶⁷ Herakles de Zeus'un oğluydu ve henüz beşiğindeyken yılanlarla baş ediyordu.⁹⁶⁸ Livius ise

⁹⁶¹ Cic. **Somn.** 13.

⁹⁶² MacDonald, **a.g.e.**, s. 338.

⁹⁶³ Sil **Pun.** 15-136.

⁹⁶⁴ Xen. **Mem.** 2.1.

⁹⁶⁵ Bir Caesar destekçisi olan Oppius'un niyeti Caesar'ın tanrısallık iddiasını desteklemek olabilir. O dönem Caesar yanlıları ile Caesar'e muhalif olanlar arasında bir kitapçıklar savaşı da vardı. Haywood, Oppius'un hikâyelerinde yaptığı imalarla Caesar'e taraftar toplamış olabileceğini düşünür. Gellius ise Oppius'un Scipio Africanus'un hayatı ve faaliyetleri hakkında yazdığını söyler, bu göz önüne alınırsa Oppius'un sadece bir biyografi yazmış olması muhtemeldir. Eğer Caesar'ın tanrısallığı hakkında bir propaganda yapmak amacıyla olsaydı çalışmasının başlığı oldukça farklı olmalıydı bkz. Haywood, **a.g.e.**, s. 26.

⁹⁶⁶ Azat edilmiş bir köle olan Hyginus, Augustus zamanında Palatinus kütüphanesinden sorumluydu. Sadece Scipio Africanus'un biyografisi değil, diğer ünlü kişiler hakkında da kitabı vardır. Oppius'un Caesar da yapmış olduğu gibi Hyginus'un Augustus'u yüceltmış olmasını Haywood olası görmez. Augustus'un kamu politikası ile neredeyse hiç uyumlu değildir. Haywood'a göre Scipio'nun hikâyesini sevmesi ve kitabına koyması daha muhtemeldir bkz. Haywood, **a.g.e.**, s. 27.

⁹⁶⁷ Gell. **NA.** 6.1.

⁹⁶⁸ William Hansen, **Yunan ve Roma Mitolojisi**, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, 2017, s. 308.

Africanus'un bu efsanevi hikâyesini Büyük İskender'e atfeder.⁹⁶⁹ Benzer bir hikâyenin "Tanrısallık Augustus" için yazılması belki de ilk Roma imparatoru olan Augustus'u, üstü kapalı olarak Roma Cumhuriyeti'nin erdemli generali Scipio Africanus'un mirasçısı olarak gösterme ve Augustus idaresinin tarihsel meşruiyetini ortaya koyma girişimidir.⁹⁷⁰ Walbank da Scipio efsanesinin, Roma İmparatorluğu'ndaki gelişimini daha olası görür.⁹⁷¹ Böylece Roma İmparatorluğu'nda, Iulius Claudius'lardan, Silius Italicus'un yaşadığı Flavius'lar dönemine bir "Scipio Efsanesi" oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Scipio Africanus, zafer hikâyeleri ve ahlaki örnekleriyle imparatorluktaki genç Romalılar için iyi bir idol olmuş olmalıdır. İmparatorluk boyunca Scipio Africanus'un ünü devam etti. MS 3. yüzyılda istikrarsız bir dönemden geçen Roma'nın, asker imparatorlarından olan I. Gordianus (MS 238), *Africanus* lakabını sadece Afrika'da imparator olduğu için değil, aynı zamanda Scipio ailesinin soyundan geldiğini iddia ettiği için aldı.⁹⁷² Scipio'ların mirası sadece Roma İmparatorluğu ile sınırlı kalmadı, ortaçağdan yeniçağa ve neredeyse günümüze kadar geldi. Augustus dönemi şairi Vergilius'un Dante üzerindeki etkisi tartışılmaz, ayrıca İngiliz şair Milton da *Kutsal Kitap*'tan esinlenmesine rağmen konularını işleyişi Vergilius'u anımsatır.⁹⁷³ Bu üç yazarın ortak noktası ise eserlerinde Scipio'dan bahsetmeleridir. Scipio, Vergilius'un *Aeneas*'ında şu şekilde karşımıza çıkar:

Kim unuttur büyük Cato'yu, soylu Cossus'u? Gracchus soyunu? İki savaşın yıldırımı
Scipio'yu, Libya'yı yıkan?

⁹⁶⁹ Livius, Scipio Africanus'un önemli bir karar vermeden önce sık sık Capitoline'a giderek tanrılara danıştığı ve onlardan vahiy aldığına dair söylentilerden bahseder. Bu konu hakkında bir başka hikâye ise şu şekildedir: Scipio Africanus Yeni Kartaca kuşatmasını başlatmadan önce kış karargâhındayken birkaç balıkçıdan bölgedeki bir lagünün, bir oluk vasıtasıyla denize bağlandığını ve her akşam suyun çekildiğini öğrenmişti. Scipio, saldırıyı başlatmadan önceki gün askerlerine Tanrı Neptunus'un rüyasında kendisine Roma'ya yardım edeceğine dair bir söz verdiğini söylemiştir. Sonraki gün savaşta, beklenen zamanda su lagünden çekilmeye başlayınca askerler lagünden karşıya geçerek kuşatmayı zaferle sonuçlandırmış ve savaştan sonra Scipio'nun vahiy aldığına dair dedikodular yayılmıştı, ancak Polybios Scipio'nun başarılarını tanrıların ve şansının yardımıyla kazandığı görüşüne karşı çıkar ve bunları kendi öngörüsüyle gerçekleştirdiğini ileri sürer sırasıyla bkz. Liv. 26.19 ve Polyb. 10.2,8-9,11,14.

⁹⁷⁰ Suet. **Aug.** 94.

⁹⁷¹ Walbank, "The Scipionic Legend", **PCPS**, s. 69.

⁹⁷² **SHA.** Gord. 9.

⁹⁷³ İsmet Zeki Eyüboğlu, **Aeneas**, İstanbul, 2019, s. 20.

⁹⁷⁴ Verg. **Aen.** 841-843.

Divina Commedia (İlahi Komedy) ise Dante'nin Cehennem, Âraf ve Cennet'e yaptığı düşsel bir gezinin öyküsüdür. Dante'ye Cehennem ve Âraf gezisinde Vergilius rehberlik eder.⁹⁷⁵ Scipio Africanus'u Cennet'te iki farklı kantoda görürüz. İlkinde, genç yaştaki Scipio Africanus'un Hannibal karşısındaki zaferini hatırlatan Dante Roma'nın, kutsal simgesi olan kartalın gölgesi altında ilahi bir destekle başarılı olduğunu vurgular.⁹⁷⁶ Diğerinde ise Scipio Africanus'un, Roma'nın onurunu Tanrı ile birlikte savunduğuna değinir:

Burada görülen, otlakların tümünü yırtıcı kurt kılığında çobanların sardığı; ey koruyucu Tanrı, niçin korumuyorsun halkını? Kanımızı içmeye hazırlanıyorlar. Cahors'lular, Gaskonyalılar: ey güzel başlangıç, sana ne kötü son hazırlıyorlar! Ama Scipion ile birlikte Roma'da dünyanın onurunu savunan yüce güç yine yardıma koşacak.⁹⁷⁷

Bu cümlelerle kendi döneminin bir eleştirisini yapan Dante, “kurt kılığında çobanların otlakları sarması” ifadesiyle, papazların tamamının yolsuzluklara karıştığını ima eder. Cahors'lular Papa XXII. Gioavanni'yi, Gaskonyalılar ise Papa V. Clement'i simgeler. Dante, Scipio Africanus'a Roma'da yardım eden tanrının, bu insanlara karşı kendilerine yardım edeceğine olan inancını dile getirir.⁹⁷⁸ Âraf'ta, Roma tarihinde Scipio Africanus'u ve Augustus'u eşit derecede onurlandırılmaya layık şahsiyetler olarak görür.⁹⁷⁹ Cehennem'de ise Scipio Africanus'un Hannibal'a karşı savaşı kazandığı yer olan Zama'yı, “Mutlu Vadi” olarak adlandırmıştır.⁹⁸⁰

MS 13. yüzyılda antikiteyi bir ışık çağı olarak gören Petrarca'nın Roma'ya duyduğu hayranlık eserlerine de yansımıştır. Latince yazdığı epik şiiri *Africa*, Scipio Africanus'un hayatını anlatıyordu. Şüphesiz Vergilius'u örnek almıştı.⁹⁸¹ Milton'un eseri *Paradise Lost*'ta

⁹⁷⁵ Rekin Tekinsoy, *İlahi Komedy*, İstanbul, 2019, s. 17.

⁹⁷⁶ Dan. *Parad. Divina Commedia*. 6.1-53.

⁹⁷⁷ Dan. *Parad. Divina Commedia*. 27.55-63.

⁹⁷⁸ Rekin Tekinsoy, *İlahi Komedy*, İstanbul, 2019, s. 888-889.

⁹⁷⁹ “Dördünün arasındaki boşluğu boynundan bağlı bir Grifon'un çektiği iki tekerlekli bir zafer arabası dolduruyordu. Hayvan, kanatlarını havaya, orta şeritle üçerli şeritlerin arasından kaldırıyor, havayı yararken hiçbir şeridi kırmıyordu. Yukarı kalkan kanatlar görülmüyordu; kuş organları altın rengiydi, öbür organlar, beyaza bulanmış lâl renkliydi. Roma ne Africanus'u ne de Augustus'u böyle güzel bir arabayla onurlandırmıştı” bkz. Dan. *Purg. Divina Commedia*. 29.106-116.

⁹⁸⁰ Dan. *Inf. Divina Commedia*. 31.115-117.

⁹⁸¹ Peter Burke, *Avrupa'da Rönesans: Merkezler ve Çeperler*, İslık Yayınları, İstanbul, 2015, s. 54-55,57.

(Kayıp Cennet) Scipio Africanus, Olympias ile beraber Roma'nın doruklarında yarı ölümsüzler arasındadır.⁹⁸²

MS 16. yüzyılda yazdığı *Il Principe* (Hükümdar) adlı eserde Machiavelli, Scipio Africanus'a farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak onu yüceltmez. Eserinin on yedinci bölümünde "hükümdar korkulan mı, yoksa sevilen bir kişi mi olmalı?" sorusuna cevap arayan Machiavelli, Scipio Africanus'tan "yalnız günümüzde değil, tarihin bütün dönemlerinde olağanüstü bir komutan olarak bilinen kişi" olarak bahsetse de Scipio Africanus'un merhameti ve hoşgörüsü nedeniyle askerlere fazla özgürlük verdiğini ve bunun bir sonucu olarak da İspanya'daki birliklerin isyan ettiğini ileri sürer ayrıca bu fazla hoşgörüsü sebebiyle Locri olaylarında Q. Pleminius'u cezalandırmamıştı. Machiavelli, Scipio Africanus'un bu kadar ünlü olmasının sebebini Scipio Africanus'un kendi erdemlerinden ziyade senatonun onu denetlemesine bağlar. Ona göre senato olmasaydı bu tehlikeli özelliği, yani merhametli ve rahat tavrı açığa çıkar ve başarısız olurdu.⁹⁸³ McCormick, Machiavelli'nin eserinde birbirlerine zıt bir şekilde betimlediği Scipio Africanus ve Agathokles karakterlerini karşılaştırır. Machiavelli'nin düşüncelerine göre Agathokles şanlı olmasa da erdemliydi. Scipio Africanus ise şanlı olsa da tamamen erdemli değildi.⁹⁸⁴ Aslında Machiavelli'nin Scipio Africanus'a attığı iffet, insaniyet, naziklik, geniş görüşlülük gibi özelliklerin hiçbirisi erdem değildi. Scipio Africanus'un değerli özellikleri soylu bir aileden gelmesine dayanan iyi talihiyle birlikte Roma senatosunun yönetiminde olması idi. Machiavelli'ye göre erdem, bireyin yalnızca prenze yakışır bir şekilde kendi yeteneklerine ve eylemlerine dayanan ayrıcalıklı özelliklerdir. Bir kişinin elde ettiği şan, geleneksel olarak onun hem senatörler hem de gelecek kuşakların gözünde onu sırasıyla öven ve kınayan yazarlara saygı göstermesine bağlıydı, Machiavelli'nin erdemi ise bağımsızdı ve şan ile bu özelliği sebebiyle çatışır.⁹⁸⁵

⁹⁸² John Milton, **Paradise Lost**, Oxford University Press, 2005, s. 261; MacDonald, **a.g.e.**, s. 262.

⁹⁸³ Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, çev. Necdet Adabağ, İstanbul, 2019, s. 65-66.

⁹⁸⁴ Scipio Africanus'un askeri kariyeri babasının ve amcasının ölümünden sonra onların yerine geçmesiyle yükselişe geçerken, Agathokles önemli bir aile mirası olmadan kendi başarılarıyla en yüksek komutaya gelmişti. Scipio Africanus, askerlerinin kendisine hediye olarak getirdiği soylu, güzel bir genç kızın nişanlısı olduğunu öğrendikten sonra ona dokunmamış ve seks konusunda ölçülü tutumuyla şöhret kazanmıştı, ancak Agathokles, çapkınlığı ile ünlenmişti. Scipio, Kartaca'yı ele geçirdikten sonra *Africanus* lakabını almışken, Agathokles Afrika'yı istila ettiğinde hiçbir unvan almamıştı. Scipio Africanus, önemli Roma senatörleri kendisini Cumhuriyet içerisinde aşırı siyasi güç kullanmakla suçladığı zaman kendisi gönüllü sürgüne gitmişti. Ancak Agathokles, senatörleri ve önde gelen vatandaşlara saygı göstermemişti bkz. John P. McCormick, "Machiavelli's Inglorious Tyrants: On Agathocles, Scipio and Unmerited Glory", **History of Political Thought**, 36/1, 2015, s. 41-42.

⁹⁸⁵ McCormick, **a.g.e.**, s. 44-45.

Rönesans dönemi sanatında da Scipio ailesi unutulmadı. Cornaro ailesi, kendilerini Scipio'ların mensubu bulunduğu Cornelii *gens*inin bir devamı olarak görüyordu ve Francesco Cornaro'nun isteği üzerine, Mantegna, bir alçak kabartma çalışması yaptı (Res. 19). Aslında bu resim yıllardır yanlış bir şekilde “Scipio'nun Zaferi” olarak adlandırılmıştı. Ancak konusu Kybele kültünün (Magna Mater heykeli) Roma'ya giriştir. Braham'a göre resimdeki ana özne Kybele ya da onu teslim alması için senato tarafından seçilen Scipio Nasica değildi. Bir iftira ile iffetsizlikle suçlanan Claudia Quinta idi. Mantegna'nın kabartması, tanrıça ile haksızlığa uğramış bir kadının karşılaştığı bir sahneye odaklanmıştı. Claudia Quinta dizlerini bükmüş ve gözleri tanrıçaya dikmiş bir şekilde dağınık saçlarıyla tasvir edilmişti. Scipio Nasica'nın bu resimdeki yeri tartışma konusudur. Braham'a göre Scipio Nasica, Claudia Quinta'nın arkasında ayakta duran bir askerle konuşurken tasvir edilmiştir.⁹⁸⁶ Ancak resim Scipio'ların soyundan geldiği varsayılan bir aile tarafından onların anısını kutlamak amacıyla sipariş edildiği için Scipio Nasica'nın resmin ana öznesi olmaması şaşırtıcı, resimde hiç olmaması ise beklenmedik bir durumdur. Robertson, kompozisyonun ana figürü olan ve Claudia Quinta olarak tanımlanan bu kişinin genç bir adamdan ziyade bir kadın olduğunu gösteren hiçbir şeyin bulunmadığını ve Livius'un bu olay esnasında Scipio Nasica'nın genç yaşta olduğunu vurguladığını ifade eder.⁹⁸⁷ Dolayısıyla resimdeki bu kişi Scipio Nasica da olabilir. Kayınbiraderi Andrea Mantegna'nın 1506 yılında “Kybele Kültünün Roma'ya Girişi” ismiyle tanınan çalışmasını bitirdikten sonra ölmesi üzerine, Giovanni Bellini, aynı tarz ve planla “Scipio'nun Yüceliği” olarak bilinen ve şu anda Washington Ulusal Sanat Galerisinde yer alan çalışmasını yaptı (Res. 20). Scipio Africanus tahtta oturur vaziyette tasvir edilmiştir.⁹⁸⁸ Livius'un Scipio Africanus'un Yeni Kartaca'yı ele geçirdikten sonra bir nişanlısı olduğunu öğrendiği soylu genç kıza dokunmaması ve onlara düğün hediyesi vermesi hikâyesinden⁹⁸⁹ esinlenilmiştir. “Scipio'nun Yüceliği” konusu sonraki dönemlerde de devam etti ve sadece görsel sanatlarla sınırlı kalmadı, opera gibi fonetik sanatlarda da pek çok sanatçı tarafından ele alındı.⁹⁹⁰ Scipio Africanus II. Dünya Savaşı arifesinde bir propaganda aracı olarak kullanıldı. İtalya'nın Etiyopya'yı işgalinden kısa süre önce Benito Mussolini Scipio Africanus'un

⁹⁸⁶ Allan Braham, “A Reappraisal of ‘The Introduction of the Cult of Cybele at Rome’ by Mantegna”, **The Burlington Magazine**, 115/844, 1973, s. 458,461

⁹⁸⁷ Giles Robertson, “The Early Italian Schools by Martin Davies”, **The Burlington Magazine**, C. 95, S. 598, 1953, s. 28.

⁹⁸⁸ Warren Tresidder, “A Borrowing from the Antique in Giovanni Bellini's ‘Continence of Scipio’”, **The Burlington Magazine**, 134/1075, 1992, s. 660.

⁹⁸⁹ Liv. 26.50.

⁹⁹⁰ David Kunzle, “The Magnanimous Soldier: The Continence of Scipio Africanus”, **From Criminal to Courtier: The Soldier in Netherlandish Art 1550-1672**, Leiden, 2002, s. 507-572.

kahramanlıklarını anlatan epik bir film yapılmasını istemiştir. Carmine Gallone tarafından yazılan *Scipione l'africano* adlı film Venedik film festivalinde MS 1937 yılının en iyi İtalyan filmi seçilerek Mussolini kupasını kazanmıştır.⁹⁹¹ Scipio'ların eskiçağdan modern zamanlara kadar etkilerini yoğun bir şekilde sürdürmeleri onların tarihi önemini bize göstermektedir.

⁹⁹¹ Bu film hakkında detaylı bilgi için bkz. “Federico Caprotti, Scipio Africanus: Film, Internal Colonization and Empire”, **Cultural Geographies**, 16/3, 2009, s. 381-401.

SONUÇ

Kökenleri muhtemelen Roma kralları devrine uzanan Scipio ailesinin antik kaynaklarda gördüğümüz ilk üyesi, III. Veii Savaşı'nda karşımıza çıkar. Bu savaş Roma'nın bölgesel bir varoluş mücadelesi vermekten çıkarak İtalya'nın fethine girişeceği bir dönüm noktasıydı. Bu aşamadan itibaren Roma Cumhuriyeti'nin talihi Scipio'larla beraber şekillenmiştir. Roma'nın Orta İtalya'da bir süper güç konumuna geldiği III. Samnit Savaşı'ndaki faaliyetleriyle ön plana çıkan Scipio Barbatus'un lahti ve yaptıklarını anlatan mezar yazıtı, Scipio ailesinin 3. yüzyıldaki Roma aristokrasisi arasındaki önemini göstermektedir. Barbatus'un oğulları Lucius Cornelius Scipio ve Gn. Scipio Asina ise I. Kartaca Savaşı'nda yer almışlardır. İlk Scipio'nun ortaya çıktığı 396 yılından itibaren Barbatus'un oğullarına kadar olan süreç aslında Scipio'ların Roma Cumhuriyeti'ndeki bir başlangıcıydı.

Scipio'lar asıl yükselişini 3. yüzyılın sonu ile 2. yüzyılın sonu arasındaki süreçte gerçekleştirdiler. Scipio'ların Roma tarihine adlarını kalıcı bir şekilde kazıdığı bu sürecin başlangıç noktası II. Kartaca Savaşı'dır.

Savaşa Hannibal'ın sürpriz saldırısıyla şaşkın bir şekilde başlayan Roma art arda aldığı yenilgilerle bir kaosun içine sürüklenmişti. P. Cornelius Scipio'nun Ren Nehri geçidinde Hannibal'ın İtalya'ya ilerlemesine engel olamaması ve Ticinus ve Trebia'da aldığı yenilgiler onun Hannibal'a karşı İtalya'daki komutadan dışlanarak İspanya'ya kardeşi Scipio Calvus'un yanına gönderilmesiyle sonuçlandı. Scipio kardeşler İspanya'da başarılı bir süreç geçirerek, savaşlardaki kazanımları iyi değerlendirdiler:

İspanya'lı soylu Abelux'un Kartacalılara ihanetiyle, esirlerin Roma adına evlerine gönderilmesi Roma'nın İspanya'daki itibarını artırdı. 216'da Roma, Cannae'da Hannibal'a karşı yenildiğinde, İspanya'da askerlerine ödeme yapamayan ve onları Roma'nın bekâsı için savaştıklarına ikna eden Scipio'lar kazandıkları savaşla Hasdrubal'ın Hannibal'a yardım etmek için İtalya'ya gitmesine engel oldular. Aslında II. Kartaca Savaşı'nın başlangıcında Scipio'ların İspanya'daki hayati misyonu, Kartacalıların Hannibal ile olan bağıını kesmekti ve Scipio kardeşler bunda başarılı olmuştu. Kendi saflarına kattıkları üç yüz Celtiberia'lı soyluyu İspanya'da kullanmayıp, Hannibal'ın yardımcı birliklerindeki Celtiberia'lıları Roma saflarına geçirmeleri için İtalya'ya göndermeleri Scipio kardeşlerin İspanya'da olsalar bile dolaylı olarak Hannibal'a karşı mücadele ettiklerinin bir göstergesidir. Scipio kardeşlerin İspanya'daki en büyük hatası 212 yılında üç Kartacalı komutana karşı güçlerini bölmek ve Celtiberia'lılara güvenmekti. Bunun bedelini hayatlarıyla ödediler.

Babası ve amcasının ölümünden sonra *proconsul* olarak İspanya'ya giden Scipio Africanus aynı hataları yapmayacağı gibi burada kazandığı bir dizi savaş onu Roma'nın en önemli adamı haline getirecekti. Scipio Africanus'un başarılı olmasının sebeplerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Coğrafya bilgisine ve istihbarata önem veriyor ve planlarını bu doğrultuda yapıyordu. Muhtemelen ondan önce İspanya'da bulunan generaller Marcius ve Nero'ya danışmıştı. Yeni Kartaca kuşatması için kış boyunca hazırlık yapması ve Yeni Kartaca'daki suyun lagünden çekildiği bilgisini işine yarayacak şekilde kullanması buna iyi örneklerdir. İspanya kıyıları düşmandan temizlendiği zaman donanma askerlerini kara ordusuna nakletti ve böylelikle askerlerini daima hazır tuttu. Babası ve amcasının hatalarını tekrarlamadı. Baecula Savaşı'nda görüldüğü gibi düşman orduları birleşmeden onlarla ayrı ayrı savaşıyordu. Ilipa Savaşı'nda ise ordusundaki İspanyalıların savaştaki rollerini asgari seviyede tutarak, Roma'nın kaderini onlara bırakmaması olası bir ihanete karşı tedbirli davrandığını göstermektedir. Babası ve amcasının intikamını ihtiyatlı davranarak, İspanya'daki konumunu sağlamlaştırdıktan sonra aldı; babası ve amcasının yenilgisinden sonra Roma askerlerinin sığınma isteğine olumsuz yanıt veren Iliturgi şehrini yıktı. Ordugâhını stratejik noktalara kuruyordu. Afrika'ya vardığında Utica'da ordugâh kurmuştu ve kendi erzağı haricinde faydalanabileceği Bagradas Vadisi çiftlikleri de vardı. Başarılı casusluk faaliyetleri sonucu Kartaca ordugâhını yaktı. Scipio Africanus'un her savaşında bir öncekinden çok daha sofistike taktiklerle Kartacalıların karşısına çıkması, onun yenilgisiz olmasının en önemli sebebidir. Yeni Kartaca'da suyun lagünden çekilmesinden istifade etmiş, Baecula'da ise konumuna güvendiği için cephe dışında asla saldırı beklemeyen düşmanı kanatlardan vurmuştu. Ilipa'da düşman merkezini sahada tutmak için güvenmediği İspanyalılara merkezde yer vermiş, ancak merkezden çarpışmayarak düşmanı şaşırtmış ve kanatlardan vurmuştu. Campi Magni'de ise tüm süvari gücüyle düşman kanatlarını geriye sürmüş ve Ilipa'nın tam tersi olarak *hastatisini* ileri sürerek düşman merkeziyle hızlıca çarpışmıştı, bunu yaparken de *hastatinin* arkasına gizlenen *principes* ve *trarii* ile düşmanı kanatlardan vurmuştu. Scipio Africanus'un formasyonu düşmanın merkezine yapılan saldırıyla eş zamanlı olarak düşman kanatlarının etrafını sarıyordu. Roma ordusundaki bu taktiksel gelişim Scipio Africanus'un ürünüdür.

Scipio Africanus, Zama Savaşı'yla Hannibal'ı bozguna uğratmış, II. Kartaca Savaşı son bulmuştur. Hemen ardından Scipio Nasica'nın Boii zaferi ve Scipio Asiaticus'un Antiokhos'a karşı zaferiyle Roma Akdeniz Dünyası'nın tartışmasız egemen gücü haline geldi. II. Kartaca Savaşı'nın başladığı 218'den Scipio Africanus'un öldüğü 183 yılına kadar

Scipio'lar Roma siyasetinde kesintisiz olarak etkin ve üstün bir rol üstlendiler. P. Cornelius Scipio, Scipio Calvus, Scipio Africanus, Scipio Asiaticus ve Scipio Nasica gibi isimler Roma'nın Akdeniz Dünyası'na egemen olduğu sürecin baş aktörleriydi. Elbette Scipio'lar dışında da Roma'nın bu yükselişine katkıda bulunan önemli isimler vardı, ancak bu yükseliş sürecine ailenin bir bütün olarak dahil olması ve diğer hiziplere kıyasla daha atak bir dış politika izlemeleri onların ön plana çıkmasını sağlamıştı. Scipio Africanus'un ölümünden on beş yıl sonra evlatlık torunu Scipio Aemilianus ve ilk Nasica'nın oğlu olan Scipio Nasica Corculum, Pydna'da Roma'nın emperyal bir devlete dönüşümünün tamamlanmasına şahit olmuştu. II. Kartaca Savaşı'ndan III. Makedonia Savaşı'nın bitimine kadar geçen bu yarım asırlık devirde Roma bir "Scipio'lar Çağı" yaşamıştı. III. Makedonia Savaşı'yla beraber Roma, diğer devletlere karşı doğrudan egemenliği ve acımasız bir yaklaşımı esas alıyordu. Scipio Aemilianus, Scipio Nasica Corculum, Scipio Nasica Serapio gibi isimler emperyalist Roma'nın ilk temsilcileriydi. Bu yeni dönemde sorun, Roma'nın rakiplerini nasıl saf dışı bırakacağı değildi, atalardan kalan mirasın nasıl paylaşılacağıydı. Roma'daki politikalar da bu doğrultuda şekillendi.

Scipio Africanus'un oğlunun evlatlık aldığı Scipio Aemilianus bu yönüyle Scipio ailesine mensup olduğu gibi Makedonia fatihi öz babası Aemilius Paullus vasıtasıyla da Aemilii ailesine mensuptu. Roma'nın önde gelen iki ailesine mensup olması ve halkın teveccühünü kısa sürede kazanması siyasi basamakları hızla tırmanmasını sağladı. Dedesi Scipio Africanus'un bir *imperium* için yeterli yaşa sahip olmamasına rağmen İspanya komutanlığını aldığı gibi Scipio Aemilianus da konsüllük için yeterli yaşa sahip olmamasına rağmen III. Kartaca Savaşı'nda *tribunus militum* olarak gösterdiği başarılar neticesinde savaşı bitirmesi için konsül seçilmişti. Scipio Aemilianus Kartaca'yı yıkma görevini üstlenirken, savaştan önce ailenin bir başka mensubu olan Scipio Nasica Corculum'un buna karşı çıkması, ailenin Kartaca politikasında hemfikir olmadığını gösterir. Scipio ailesinin o dönemde önde gelen temsilcileri olan Aemilianus ve Corculum arasında bir tartışmaya rastlamayız, ancak Corculum'un Cato'ya olan muhalefeti bilinmektedir. Scipio Africanus, II. Kartaca Savaşı'ndan sonra Roma'nın liderliğini kabul eden bölgedeki güçler arasında, Roma'nın çıkarlarını ön planda tutan bir politika izliyordu ve böylece Roma, devletlerin ilişki ağına lider bir pozisyonda katılıyordu. Belki de Kartaca'nın yıkılmamasını isteyen Corculum, Scipio Africanus'un müttefikliklere dayanan üstünlük politikasının sürdürmek ve Roma'nın olası dış tehditlerle karşı daha tetikte ve gelişime açık kalmasını istemişti. Her ne kadar tarihçiler Kartaca'nın neden yıkıldığı ile ilgili bir fikir birliğine varamamış olsa da o günün şartları elli

yıl öncesine göre elbette farklıydı ve Africanus'un politikası bir aile doktrini değildi. Bundan dolayı Africanus yaşasaydı Kartaca'nın yıkılmasından da yana olabilirdi. Africanus'un izlediği politika o günün şartlarına göre uygundu, rakip devletler pasifize edilmiş Roma'nın tartışılmaz üstünlüğü kabul ettirilmişti. Africanus'un politikasının sonraki aşaması belki de güçten düşürülmüş bu devletlerin Roma'ya ilhak edilmesiydi. Bu yüzden Scipio Aemilianus'un dedesinin izinden gitmediği söylenemez.

Ailenin Nasica koluyla, Scipio Aemilianus'un arasının açık olduğu söylenebilir. Scipio Aemilianus'un ve Scipio Nasica Serapio'nun Gracchus reformlarına karşı sıkı bir *optimates* olarak kalmaları ilk bakışta ikisinin aynı safta olduğu izlenimini uyandırır. Serapio'nun babası Corculum'un Scipio Aemilianus'un babasının yönettiği 168'deki Pydna Savaşı'ndaki katkısı aralarında iş birliği olduğu anlamına gelmez, çünkü sonraki yıllarda kanıtlar bunun aksi yönündedir:

Corculum'u 162 yılında konsüllükten çekilmeye zorlayan Tiberius Sempronius Gracchus'un Scipio Aemilianus'un babası Aemilius Paullus ile arası iyiydi. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere 149'da III. Kartaca Savaşı öncesi Corculum, Scipio Aemilianus tarafından desteklenen Cato'nun politikasına karşıydı. Scipio Nasica Serapio'nun, Quintus Caecilius Macedonicus'un kızıyla evliliği Scipio Aemilianus ile Quintus Caecilius Macedonicus ile aralarının açıldığı döneme denk gelir. Bütün bu kanıtlar Scipio Aemilianus'un ailenin Nasica koluyla bağının kopuk olduğunu göstermektedir.

Scipio Africanus ve Scipio Aemilianus büyük bir savaşı sona erdiren zaferler kazandı. III. Kartaca Savaşı bir kuşatma harekâtı olduğu için meydan savaşlarının yapıldığı II. Kartaca Savaşı'na göre komutanların rolü daha az düzeyde kaldı. Mücadelenin geçtiği bölgenin küçüklüğü saldırı kapasitesini yoksun kılıyordu. Bu tarz savaşlarda kazanılan yeri tutmak çok zordu ve saldıranlar düşman tarafından püskürtülmediyse güçlü bir şekilde desteklenmeliydi, bunun için ise iyi bir organizasyon gerekliydi. Romalılar Scipio Aemilianus'un komutanlığına kadar buna sahip olmamıştı. Scipio Aemilianus bu savaştan kazandığı kuşatma harekâtı tecrübesiyle uzun süredir direnen Numantia'lılara boyun eğdirdi.

Scipio'lar arasında başarılı olan pek çok devlet adamı olduğu gibi, bir hayli başarısız, yozlaşmış asker ve politikacı da vardı. Her ne kadar olaydan sonra ikinci bir konsüllük elde etmeyi başarmış olsa da I. Kartaca Savaşı'ndan esir düştüğü için Asina (dişi eşek) lakabını alan Gn. Scipio; Caesar ile yapılan savaşta belki de devletin bulunduğu kriz durumundan istifade ederek ciddi bir başarısı olmadığı halde kendini Syria'da *imperator* ilan eden ve

askerlerinin Syria ve Pergamon’da yaptığı yağmalara göz yuman Metellus Scipio; tapınakları yağmalayanlara karşı sefere çıkan, ancak bu yağmayı yapanların verdiği altın rüşvetiyle barışı kabul eden Scipio Asiaticus bunlardan bazılarıdır. Bu Asiaticus, Magnesia fatihi Scipio Asiaticus’un torununun oğluydu ve Geç Cumhriyet dönemindeki yozlaşmış düzenin bir parçası olmuştu.

Metellus Scipio, atalarıyla aynı başarıları gösterememiş ve birtakım yolsuzluklara karışmış olsa da ailesi ile övünmekten geri kalmamıştı ve atalarının heykelini Capitolinus’a dikmişti. Scipio’ların birçoğu anıtsal eserlerle aile reklamlarını yapmıştı. Roma’daki aristokrat aileler arasındaki siyasi rekabet Roma’nın meydanlarına da yansımıştı. Scipio Africanus’un muhtemelen birçok heykeli Roma’nın önemli alanlarında sergileniyordu. Scipio’lardan günümüze kalan en önemli anıt Roma’daki büyük aile mezarlığıdır. Mezar yazıtlarında aile üyelerinin yaptığı işler büyük bir övgüyle anlatılmıştır.

Kartaca ile yapılan savaşlar, Romalıları Akdeniz Dünyası’yla temasa geçirmiş, Yunan gelenekleri ve kültürü, Roma toplumuna geçmiştir. Bu geçişe önyak olan Scipio’lardı ve aslında bunun için bir mücadeleye de girdiler. Cato gibi muhafazâkar isimler yeni kültürlerin Roma halkının savaşçı ruhunu bozacağını ileri sürseler de Scipio Africanus ve çevresindekiler Roma’nın dünyaya bu şekilde hâkim olacağını düşünüyordu. Scipio Africanus’un Yunan kültür ve geleneklerini uygulaması, Africanus’un oğlunun bir Yunan tarihi yazması, Scipio Aemilianus’un merkezinde yer aldığı entelektürel çevre ve Scipio Asiaticus’un Yunan stili heykeli bu düşüncenin ürünleridir. Dolayısıyla Scipio’lar sadece askeri ve siyasi yollarla değil, edebiyat ve felsefe gibi kültürel alanlarda da Roma’nın gelişimine katkı sağlamıştı.

Scipio’ların kadınları, ailenin ve Roma’nın geleceğini belirleyecek önemli isimler dünyaya getirmişlerdi. Scipio Africanus’un annesi Pomponia, Scipio efsanesinin oluşumu bağlamında antik dönem yazarları tarafından Herakles’in annesi Alkmene ile özdeşleştirilmiştir. Scipio’ların kadınlarının siyasetteki etkinliğini ise Africanus’un karısı Aemilia Tertia’nın *Lex Oppia*’nın yürürlükten kaldırılmasındaki olası rolünde görürüz. Aemilia Tertia’nın küçük kızı Cornelia Gracchus’ların annesiyken, büyük kızı Cornelia Scipio Nasica Corculum’un eşiydi ve bu ikiliden dünyaya gelen Scipio Nasica Serapio, Tiberius Gracchus’un cinayetinde başrol oynayacaktı. Dolayısıyla kuzenler siyasi olarak birbirlerinin karşısında yer almıştı. Bu durum ise Roma Cumhuriyeti’nde Scipio’ların merkezinde yer aldığı bir akrabalık bağını ve bunu oluşturan çekirdek kadronun Roma’nın kaderini belirleyen siyasi olaylardaki rolünü gösterir.

Scipio'ların etkisi sadece eskiçağ ile sınırlı kalmadı, özellikle Scipio Africanus ve Scipio Aemilianus'un Roma Cumhuriyeti'nde bıraktığı etki Roma İmparatorluk devri yazarları tarafından işlenerek önce ortaçağa sonra ise yeniçağa aktarıldı ve nihai olarak günümüze kadar geldi. Scipio'ların çağlar boyunca, yazarların ve sanatçıların eserlerinde bu kadar çok yer alması, onların yaşadıkları devirdeki önemlerini ve ne derece büyük bir etki bıraktıklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- App. **B. Civ.:** Appian, **Civil Wars**, çev. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
- App. **Hann.:** Appian, **The Hannibalic War**, çev. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
- App. **Hisp.:** Appian, **Spanish Wars**, çev. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
- App. **Pun.:** Appian, **Punic Wars**, çev. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
- App. **Ill.:** Appian, **Illyrian Wars**, çev. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
- App. **Syr.:** Appian, **Syrian Wars**, çev. Horace White, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
- Caes. **Civ.:** Caesar, **Notlar-İç Savaş Üzerine**, çev. Samet Özgüler, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018.
- Cass. Dio.: Cassius Dio: **Roman History**, çev. Earnest Cary, Harvard University Press, Cambridge, 2006.
- Cic. **Amic.:** Cicero, **Dostluk Üzerine**, çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa, İstanbul, 2017.
- Cic. **Arch.:** Cicero, **Pro Archia**, çev. N. H. Watts, Harvard University Press, Cambridge, 1923.
- Cic. **Att.:** Cicero, **Letters to Atticus**, çev. D. R. Shackleton Bailey, Harvard University Press, Cambridge, 2006.

Cic. Brut.:	Cicero, Brutus , çev. G.L. Hendrickson-H.M. Hubbell, Harvard University Press, 2001.
Cic. De or.:	Cicero, De Oratore , çev. E.W. Sutton, Harvard University Press, 2001.
Cic. Div.:	Cicero, De Divinatione (Çevrimiçi) http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cicero/de_Divinatione/2*.html 19 Ağustos 2019.
Cic. Fin.:	Cicero, De Finibus Bonorum Et Malorum , çev. H. Rackham, Harvard University Press, Cambridge, 1999.
Cic. Flac.:	Cicero, Pro Flacco , (Çevrimiçi) http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0019%3Atext%3DFlac. , 19 Ağustos 2019.
Cic. Leg.:	Cicero, Yasalar Üzerine , çev. C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
Cic. Planc.:	Cicero: Pro Plancio , (Çevrimiçi) http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0015%3Atext%3DPlanc.%3Achapter%3D1%3Asection%3D1 , 19 Ağustos 2019.
Cic. Rab. Perd.:	Cicero, Pro C. Rabirio perduellionis reo (Çevrimiçi) http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0019%3Atext%3DRab.+Perd.%3Achapter%3D1%3Asection%3D1 , 19 Ağustos 2019.

Cic. Rep.:	Cicero, Devlet Üzerine , çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, 2014.
Cic. Somn.:	Cicero, Scipio'nun Düşü , çev. Erendiz Özbayoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2010.
Cic. Off.:	Cicero, Yükümlülükler Üzerine , çev. C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
Cic. Verr.:	Cicero, The Verrine Orations , çev. L. H. G. Greenwood, Harvard University Press, Cambridge, 1928.
Diod. Sic.:	Diodoros, The Library of History , çev. C. H. Oldfather, Harvard University Press, Cambridge, 2004.
Dion. Hal. Ant. Rom.:	Dionysius Halicarnassus, Roman Antiquities , çev. Earnest Cary, Harvard University Press, Cambridge, 2001.
Frontin. Str.:	Frontinus, Stratagems , çev. Charles E. Bennet, Harvard University Press, Cambridge, 2003.
Gell. NA.:	Gellius, Attic Nights , çev. John C. Rolfe, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
Hdt.:	Herodotos, Tarih , çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
Hom. Il.:	Homer, Iliad , çev. A. T. Murray, Harvard University Press, Cambridge, 1976.

Hor. Epist.:	Horace, Epistles , çev. H. Rushton Fairclough, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Lactant. Div. Inst.:	Lactantius, Divine Institutes , çev. Anthony Bowen, Peter Garnsey, Liverpool University Press, Liverpool, 2003.
Liv.:	Livy, History of Rome , çev. B. O. Foster, Harvard University Press, 1967.
Liv. Per.:	Livy, Perioache (Çevrimiçi) https://www.livius.org/sources/content/ivy/ivy-periochae-1-5/ , 19 Ağustos 2019.
Macro. In. Somn.:	Macrobius, Dream of Scipio , çev. William Harris Stahl, Columbia University Press, New York, 1990.
Macro. Sat.:	Macrobius, Saturnalia , çev. Percival Vaughan Davies, Columbia University Press, 1969.
Nep. Fr.:	Nepos, Fragments (Çevrimiçi) http://www.tertullian.org/fathers/nepos.htm#fragments , 19 Ağustos 2019.
Nep. Cat. Mai.:	Nepos, Cato Maior (Çevrimiçi) http://www.tertullian.org/fathers/nepos.htm#Cato , 19 Ağustos 2019.
Plut. Vit. Aem.:	Plutarch, Aemilius Paulus , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Plut. Vit. Caes.:	Plutarch, Caesar , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.

Plut. Vit. Cam.:	Plutarch, Camillus , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Plut. Vit. Cat. Mai.:	Plutarch, Cato Maior , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Plut. Vit. Cat. Min.:	Plutarch, Cato Minor , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Plut. Vit. C. Gracch.:	Plutarch, Gaius Gracchus , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Plut. Vit. Pomp.:	Plutarch, Pompeius , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Plut. Vit. Rom.:	Plutarch, Romulus , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Plut. Vit. Ti. Gracch.:	Plutarch, Tiberius Gracchus , çev. Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Plut. Mor.:	Plutarch, Moralia , çev. Frank Cole Babbitt, Harvard University Press, Cambridge, 2005.
Polyb.:	Polybius, Histories , çev. W. R. Paton, Harvard University Press, London, 1992.
	Polybius, The Histories , çev. Robin Waterfield, Oxford University Press, New York, 2010.
Plin. HN.:	Pliny, Natural History , çev. H. Rackham, Harvard University Press, Cambridge, 1949.

Rhet. Her.:	Rhetorica ad Herennium , çev. Harry Caplan, Harvard University Press, Cambridge, 2004.
Sen. Ep.:	Seneca, Epistulae Morales , çev. Richard M. Gummere, Harvard University Press, Cambridge, 1979.
Sen. Dial.:	Seneca, Dialogues , çev. John Davie, Harvard University Press, Cambridge, 2007.
SHA. Clod.:	Scriptores Historiae Augustae, Clodius , çev. David Magie, Harvard University Press, 2006.
SHA. Gord.:	Scriptores Historiae Augustae, Gordianus , çev. David Magie, Harvard University Press, 2006.
Sil. Pun.:	Silus İtalicus, Punica , çev. J. D. Duff, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
Suet. Aug.:	Suetonius, Augustus , çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk, TTK, Ankara, 2008.
Suet. Iul.:	Suetonius, Iulius Caesar , çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk, TTK, Ankara, 2008.
Tac. Dial.:	Tacitus, Dialogus , çev. M. Hutton, Sir W. Peterson, Harvard University Press, Cambridge, 2006.
Ov. Fast.:	Ovidius, Fasti , çev. J.G. Frazer, Harvard University Press, Cambridge, 2004.
Val. Max.:	Valerius Maximus, Memorable Doings and Sayings , çev. D. R. Shackleton Bailey, Harvard University Press, 2000.

Varro, Ling.:	Varro, Varro on the Latin Language , çev. Roland G. Kent, Harvard University Press, 1999.
Vell. Pat.:	Velleius Paterculus, Compendium of Roman History , çev. Frederick W. Shipley, Harvard University Press, 2002.
Verg. Aen.:	Vergilius, Aeneas, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, Payel Yayınları, İstanbul, 2019.
Xen. Mem.:	Ksenophon, Sokrates'ten Anılar , çev. Candan Şentuna, TTK, Ankara, 1997.
Zonar.:	Zonaras, Epitome Historion

Modern Kaynaklar

Adcock, F. E.:	“Delenda Est Carthago”, CHJ , 8/3, s. 117-128, 1946.
Ağaoğulları, Mehmet Ali-Köker, Levent:	İmparatorluktan Tanrı Devletine , İmge Kitabevi, Ankara, 2017.
Astin, A. E.:	Scipio Aemilianus , Oxford University Press, New York, 1967.
Astin, A. E.:	“Scipio Aemilianus and Cato Censorius”, Latomus , 15/2, 1956, 159-180.
Bellini, Giovanni:	An Episode from the Life of Publius Cornelius Scipio (Çevrimiçi) https://images.nga.gov/en/search/do_quick_search.html?q=scipio , 19 Ağustos 2019.
Boronowski, Donald Walter:	Polybius and Roman Imperialism , Bloomsbury Publishing Plc, 2013.

- Badian, Ernst: **Foreign Clientelae: 264-70 B.C.**, Oxford University Press, 1958.
- Badian, Ernst: "Rome and Antiochus the Great: A Study in Cold War, **CPhil.**, 54/2 1959, s. 81-99.
- Bauman, Richard A.: **Women and Politics in Ancient Rome**, New York, 1994.
- Balsdon, J. P. V. D.: "L. Cornelius Scipio: A Salvage Operation", **Hist.**, 21/2, 1972, s. 224-234.
- Beard, Mary: **SPQR: Antik Roma Tarihi**, İstanbul, 2018.
- Beck, Hans: "The Reasons for the War", **A Companion to the Punic Wars**, ed. Dexter Hoyes, Wiley-Blackwell, 2011, s. 225-241.
- Braham, Allan: "A Reappraisal of 'The Introduction of the Cult of Cybele at Rome' by Mantegna" **The Burlington Magazine**, 115/844, 1973, s. 457-463.
- Briscoe, John: "The Second Punic War", **CAH**, 8, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 44-80.
- Briscoe, John: "Supporters and Opponents of Tiberius Gracchus", **JRS**, C. 64, 1974, s. 125-135.
- Bohec, Yann Le: "The Third Punic War: The Siege of Carthage (149-146 BC)" **A Companion to The Punic Wars**, ed. Dexter Hoyes, Wiley-Blackwell, 2011, s. 430-445.
- Burke, Peter: **Avrupa'da Rönesans: Merkezler ve Çeperler**, Isık Yayınları, İstanbul, 2015.
- Burton, Paul J.: "The Summoning of the Magna Mater to Rome", **Hist.**, 1996, s. 36-63.

- Campbell, Duncan B.: “The Siege of Numantia: How Scipio Aemilianus Conquered the Bravest of All Cities”, **Ancient Warfare Magazine**, 1/4, s. 28-31.
- Caprotti, Federico: “Scipio Africanus: Film, Internal Colonization and Empire”, **Cultural Geographies**, 16/3, 2009, s. 381-401.
- Carlsen, Jesper: Henri Etcheto, *Les Scipions: Famille et pouvoir à Rome à l'époque républicaine*, Scripta antiqua, 45. Bordeaux: Ausonius Editions, 2012. 475 sayfa. **BMCIR**, 2013, (Eleştiri).
- Chase, George Davis: “The Origin of Roman Praenomina”, **Harv. Stud.**, C. 8, 1897, s. 103-184.
- Chrissanthos, Stefan G.: “Scipio and the Mutiny at Sucro, 206 B.C.”, **Hist.**, 46/2, 1997, s. 172-184.
- CIL: Corpus Inscriptionum Latinarum.
- Cornell, T.J.: “Rome and Latium to 390 B.C”, **CAH**, 7.2, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 243-308.
- Cornell, T.J.: **The Beginnings of Rome: Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (c. 1000-264 BC)**, Abingdon, 1995.
- Clarck, Anna J.: “Nasica and Fides”, **CQ**, 57/1, 2007, 125-131.
- Çevik, C. Cengiz: **Roma’da Siyaset ve Felsefe: Cumhuriyet Dönemi**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2019.
- Dante, Alighieri: **İlahi Komedya**, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2013.

- Delbrück, Hans: **Warfare in Antiquity**, çev. Walter J. Renfro, University of Nebraska Press, 1990.
- Delev, Peter: “A Roman General on the Danube: L. Scipio and His War on the Scordisci”, **Symposium International Le Livre. La Roumanie. L’Europe 20-23 Septembre 2011**, Bucarest, 2012, 431-444.
- Demiriş, Bedia: **Roma’nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1998.
- Diakov, V.- Kovalev, S.: **İlkçağ Tarihi 2 Roma**, çev. Özdemir İnce, İstanbul, 2015.
- Drummond, A.: “Rome in the Fifth Century II: The Citizen Community”, **CAH**, 7.2, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 172-242.
- Dorey, Thomas Alan: “Scipio Africanus as a Party Leader”, **Klio**, 39/1, 1961, s. 191-198.
- Dyson, Stephen L.: **The Creation of the Roman Frontier**, Princeton University Press, New Jersey, 1985.
- Ergin, Gürkan: **Anadolu’da Roma Hâkimiyeti Direniş ve Düzen**, 2013, İstanbul.
- Errington, R. Malcolm: **Hellenistik Dünya Tarihi MÖ 323-30**, çev. Gülşah Günata, ed. Gürkan Ergin, İstanbul, 2017.
- Erskine, Andrew: **Roman Imperialism**, 2010, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2010.

- Etcheto, Henri: **Les Scipions Famille et pouvoir à Rome à l'époque républicaine**, Bordeaux, Ausonius Éditions, 2012.
- Evans, Richard J. "Candidates and Competition in Consular Elections at Rome Between 218 and 49 BC", **AC**, C. 34, 1991, s. 111-136.
- Faulkner, Neil: **Roma: Kartalların İmparatorluğu**, çev. Çağdaş Sümer, İstanbul, 2015.
- FCap.: A. Degrassi, *Fasti Capitolini* (Corpus scriptorum Latinorum Paravianum), 1954.
- Fedak, Janos: **Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era**, University of Toronto Press, 1990.
- Fieldhouse, D.K.: **Colonialism 1870-1945: An Introduction**, The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke, 1983.
- Forsythe, Gary: **A Critical History of Early Rome: from Prehistory to the First Punic War**, University of California Press, Berkeley-Los Angeles, 2005.
- Gabriel, Richard A.: **Scipio Africanus: Rome's Greatest General**, Dulles, Virginia, 2008.
- Gargola, Daniel J.: "Mediterranean Empire (264-134)" **A Companion to the Roman Republic**, ed. Nathan Rosenstein-Robert Morstein Marx, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 147-166.
- Geer, Russel M.: "The Scipios and the Father of the Gracchi", **TAPhA**, C. 69, 1938, s. 381-388.

- Gelzer, Matthias: "Nasicas Widerspruch gegen die Zerstörung Karthagos", **Philol.**, C. 86, 1931, s. 261-299.
- Graillot, H.: **Le culte de Cybele mere des dieux a Rome et dans l'Empire romain**, 1912, Paris.
- Goldsworthy, Adrian: **Caesar**, çev. Efe Kurtluoğlu, İstanbul, 2014.
- Goldsworthy, Adrian: **The Fall of Carthage: The Punic Wars 265-146 BC**, London, 2003.
- Gruen, Erich S.: **Culture and National Identity in Republican Rome**, Cornell University Press, New York, 1992.
- Gruen, Erich S.: **Studies in Greek Culture and Roman Policy**, E. J. Brill, Leiden, 1990.
- Gruen, Erich S.: "The 'Fall' of the Scipios", **Leaders and Masses in the Roman World: Studies in Honor of Zvi Yavetz**, ed. I. Malkin-Z. W. Rubinsohn, Brill, Leiden; New York; Köln, 1994, s. 59-90.
- Gruen, Erich S.: "The Supposed Alliance between Rome and Philip V of Macedon", **California Studies in Classical Antiquity**, C. 6, 1973, s. 123-136.
- Hadrill, Andrew Wallace: "Housing the Dead: The Tomb as House in Roman Italy" **Commemorating the Dead: Texts and Artifacts in Context**, ed. Laurie Brink- O.P.-Deborah Green, Berlin, 2008, s. 39-77.
- Hadrill, Andrew Wallace: "To Be Roman, Go Greek Thoughts on Hellenization at Rome", **Modus Operandi: Essays in Honour of Geoffrey Rickman**, **BICS**, 1998, s. 79-91.

- Hansen, William: **Yunan ve Roma Mitolojisi**, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, 2017.
- Henrichs, Albert: "Graecia Capta: Roman Views of Greek Culture", **Harv. Stud.**, C. 97, 1995, s. 243-261.
- Harris, W. V.: **War and Imperialism in Republican Rome 327-70 B.C.**, Oxford University Press, New York, 1979.
- Harris, W. V.: "Rome Expansion in the West", **CAH**, 8, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 107-162.
- Haywood, Richard Mansfield: **Studies on Scipio Africanus**, John Hopkins University Press, Baltimore, 1933.
- Hemelrijk, Emily A.: **Matrona Docta: Educated Women in the Roman Elite from Cornelia to Julia Domna**, Routledge, New York, 2004.
- Henderson, M. M.: "Tiberius Gracchus and the Failure of the Roman Republic", **Theoria: A Journal of Social and Political Theory**, S. 31, 1968, s. 51-64.
- Hoffmann, Wilhelm: "Die römische Politik des 2. Jahrhunderts und das Ende Karthagos", **Hist.**, 9/3, 1960, s. 309-344.
- Holloway, R. Ross: **The Archaeology of Early Rome and Latium**, Routledge, London, 1994.
- Hoyos, B. D.: "Sluice-Gates or Neptune at New Carthage 209 B.C.?", **Hist.**, 41/1, 1992, s. 124-128.

- Hölkeskamp, Karl-J.: “*Memoria* by Multiplication: The Cornelii Scipiones in Monumental Memory”, **Omnium Annalium Monumenta: Historical Writing and Historical Evidence in Republican Rome**, ed. Kaj Sandberg-Christopher Smith, Brill, 2017, s. 422-476.
- Hölkeskamp, Karl. J.: **Reconstructing The Roman Republic**, çev. Henry Heitmann Gordon, Princeton University Press, 2010.
- IGRom.: Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes (1906–).
- Jacobs, John: “Cornelii Scipiones, family and tomb of”, **The Encyclopedia of Ancient History** (revised), ed. Roger S. Bagnall, Wiley-Blackwell, Malden, 2019.
- Jacobs, John: “From Sallust to Silius Italicus: *Metus Hostilis* and the Fall of Rome in the *Punica*”, **Latin Historiography and Poetry in the Early Empire**, ed. J. Miller, A. Woodman, Brill, Leiden-Boston, s. 123-139.
- Jones, Christopher: “Events Surrounding the Bequest of Pergamon to Rome and the Revolt of Aristonicos: New Inscriptions from Metropolis”, **JRA**, C. 17, 2004, s. 469-485.
- Judith P. Hallett, “Absent Roman Fathers in the Writings of Their Daughters: Cornelia and Sulpicia”, **Growing Up Fatherless in Antiquity**, ed. Sabine R. Hübner, David M. Ratzan, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 175-191.

- Kalaycıoğulları, Serap Gür: **Klasik Dönem Yazarlarında Roma Kadınının Tasviri**, Ankara, 2017.
- Kaya, Mehmet Ali: “Anadolu’da Roma Egemenliği (İÖ 205-25)”, **Romalılar I**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009, s. 195-233.
- Kiernan, Ben: “The First Genocide: Carthage, 146 BC”, **Diogenes**, 2004, s. 27-39.
- Kunzle, David: “The Magnanimous Soldier: The Continenence of Scipio Africanus”, **From Criminal to Courtier: The Soldier in Netherlandish Art 1550-1672**, Leiden, 2002, s. 507-572.
- Lancel, Serge: **Hannibal**, çev. Antonia Nevill, Malden, 1998.
- Lightman, Marjorie, Lightman, Benjamin: **A to Z of Ancient Greek and Roman Women**, 2008, New York.
- Lillo Antonio, Lillo, Martin: “On Polybius X 10,12 f: The Capture of New Carthage”, **Hist.**, 37/4, 1988, s. 477-480.
- Linderski, Jerzy: “Lily Ross Taylor and the Roman Tribes”, **The Voting Districts of The Roman Republic: The Thirtyfive Urban and Rural Tribes**, The University of Michigan Press, 2013. s. 355-395.
- Linderski, Jerzy: “The Pontiff and the Tribune: The Death of Tiberius Gracchus”, **Athenaeum**, C. 90, 2002, s. 339-366.
- Lintott, Andrew: **The Constitution of the Roman Republic**, Oxford University Press, New York, 2002.
- Lovejoy, Jack: “The Tides of New Carthage”, **Cphil.**, 67/2, 1972, s. 110-111.

- Lowe, Benedict J.: “Polybius 10.10.12 and the Existence of Salt-Flats at Carthago Nova”, **Phoenix**, 54/1-2, 2000, s. 39-52.
- MacDonald, Eve: **Hannibal: Hellenistik Bir Hayat**, çev. Faruk Uysal, Ankara, 2018.
- Machiavelli, Niccolo: **Hükümdar**, çev. Necdet Adabağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Mantegna, Andrea: The Introduction of the Cult of Cybele at Rome (Çevrimiçi) <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/andrea-mantegna-the-introduction-of-the-cult-of-cybele-at-rome>, 19 Ağustos 2019.
- Mattingly, David J.: **Imperialism, Power and Identity: Experiencing the Roman Empire**, Princeton University Press, New Jersey, 2011.
- Mattingly, David J.: “Decounstructing the Discourses of Roman Imperialism”, **Historically Speaking**, 12/1, Ocak 2011, s. 28-29.
- McCormick, John P.: “Machiavelli’s Inglorious Tyrants: On Agathocles, Scipio and Unmerited Glory”, **History of Political Thought**, 36/1, 2015, s. 29-52.
- McDonald, A. H.: Scipio Africanus and Roman Politics in the Second Century B.C., **JRS**, C. 28, 1938, 153-164.
- Messer, William Stuart: “Mutiny in the Roman Army. The Republic”, **CPhil.**, 15/2, 1920, s 158-175.

- Metellus Scipio sikkesi: (Çevrimiçi)
<https://www.coinarchives.com/d2432cab2e924b705bcd4abc5e3e20a/img/bolaffi/034/image00379.jpg>, 19 Ağustos 2019.
- Milton, John: **Paradise Lost**, Oxford University Press, 2005.
- Mitchell, Richard E.: “The Definition of Patres and Plebs: End to the Struggle of the Orders”, **Social Struggles in Archaic Rome**, ed. Kurt A. Raafaub, 2005, s. 128-167.
- Momigliano, Arnaldo: **Alien Wisdom: The Limits of Hellenization**, Cambridge University Press, New York, 1999.
- Mommsen, Theodor: **The History of Rome**, çev. William P. Dickson, C. 3, Cambridge University Press, 2009, New York.
- Morgan, M. Gwyn: The Perils of Schematism: Polybius, Antiochus Epiphanes and the ‘Day of Eleusis’, **Hist.**, 39/1, 1990, s. 37-76.
- Morton, A.L.: **The English Utopia**, London, 1922.
- Münzer, Friedrich: **Roman Aristocratic Parties and Families**, çev. Therese Ridley, The Johns Hopkins University Press, 1999.
- N. G. L. Hammond-H. H. Scullard (ed.): **OCD**, 2. Edisyon, 1970.
- Nikoloska, Aleksandra: “The Sea Voyage of Magna Mater to Rome”, **Histria Antiqua**, 21/21, s. 365.
- Palmer, Robert E. A.: **The Archaic Community of The Romans**, Cambridge University Press, 1970.

- Patterson, Marcia L.: "Rome's Choice of Magistrates during the Hannibalic War", **TAPhA**, C. 73, 1942, s. 319-340.
- Popkin, Maggie L.: **The Architecture of the Roman Triumph: Monuments, Memory and Identity**, Cambridge University Press, New York, 2016.
- Richard, Jean-Claude: "Patricians and Plebians: The Origin of a Social Dichotomy", **Social Struggles in Archaic Rome**, ed. Kurt A. Raaflaub, 2005, 107-127.
- Richardson, J. H.: "P. Cornelius Scipio and The Capture of New Carthage: The Tide, The Wind and Other Fantasies", **CQ**, 68/2, 2018, s. 1-17.
- Richardson, J.S.: **Hispaniae, Spain and the Development of Roman Imperialism 218-82 B.C.**, Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- Ridley, R.T.: "Was Scipio Africanus at Cannae?", **Latomus**, 1975, s. 161-165.
- Ridley, R. T.: "The Arch of Scipio Africanus", **CPhil.**, 109/1, 2014, s. 11-25.
- Robert, T.- Broughton, S.: **The Magistrates of the Roman Republic: 509 B.C-100 B.C.**, C. 1, American Philological Association, 1951.
- Robertson, Giles: "The Early Italian Schools by Martin Davies", **The Burlington Magazine**, 95/598, 1953, s. 28.
- Ruebel, James S.: "Cato and Scipio Africanus", **CW**, 71/3, 1977, s. 161-173.

- Roller, Lynn E.: **Ana Tanrıça'nın İzinde**, çev. Betül Avunç, İstanbul, 2013.
- Santangelo, Federico: **Sulla, the Elites and the Empire: A Study of Roman Policies in Italy and Greek East**, Leiden, 2007.
- Scullard, H. H.: "Scipio Aemilianus and Roman Politics", **JRS**, C. 50, 1960, s. 59-74.
- Scullard, H. H.: **Scipio Africanus in the Second Punic War**, Cambridge University Press, 1929.
- Schultz, Celia E.: **Women's Religious Activity in the Roman Republic**, The University of North Carolina Press, 2006.
- Scipio Barbatusun lahiti, **Epigraphik-Datebank** **Clauss/Slaby** (Çevrimiçi), http://db.edcs.eu/epigr/epi_einzel.php?s_sprache=en&p_belegstelle=CIL+01,+0000619 Ağustos 2019.
- SEG: Supplementum epigraphicum Graecum (1923-) (Çevrimiçi) <http://www.attalus.org/docs/seg/index.html>, 19 Ağustos 2019.
- Seager, Robin: "Sulla", **CAH** 9, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 165-207.
- Smith, Christopher John: **Early Rome and Latium: Economy and Society c. 1000 to 500 BC**, Oxford University Press, New York, 1996.
- Smith, Christopher John: **The Roman Clan: The Gens from Ancient Ideology to Modern Anthropology**, New York, 2006.

- Smith, Christopher: “*Adfectatio regni* in the Roman Republic”, **Ancient Tyranny**, ed. Sian Lewis, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2006, s. 49-64.
- Strasburger, Hermann: “Poseidonios on Problems of the Roman Empire”, **JRS**, 55/1-2, 1965, s. 40-53.
- Sumner, G.V.: **The Orators in Cicero’s Brutus: Prosopography and Chronology**, University of Toronto Press, 1972.
- Syll.³ : W. Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, 3rd edn. (1915–24).
- Syme, Ronald: **The Augustan Aristocracy**, Oxford University Press, New York, 1986.
- Syme, Ronald: “The Divorce of Aemilius Paullus”, **Approaching the Roman Revolution: Papers on Republican History**, ed. Federico Santangelo, Oxford University Press, New York, 2016, s. 16-25.
- Syme, Ronald: **The Roman Revolution**, Oxford, 1939.
- Şahin, Hamdi: **Latin Epigrafisine Giriş**, ed. Gürkan Ergin, İstanbul, 2016.
- Tan, James K.: “The Ambitions of Scipio Nasica and the Destruction of the Stone Theatre”, **Antichthon**, C. 50, 2016, 70-79.
- Tanner, Jeremy: “Portraits, Power, and Patronage in the Late Roman Republic”, **JRS**, C. 90, 2000, s. 18-50.
- Taşdöner, Kevser: **Anadolu’da Roma Eyaletleri Augustus Dönemi**, İstanbul, 2017.

- Tatum, W. Jeffrey: “The Consular Elections for 190 B.C”, **Klio**, 83/2, 2011, s. 388-401.
- Taylor, Lily Ross: **The Voting Districts of The Roman Republic: The Thirtyfive Urban and Rural Tribes**, The University of Michigan Press, 2013.
- Taylor, Michael J.: “Reconstructing the Battle of Zama”, **CJ**, 114/3, 2019, s. 310-329.
- Taylor, Michael James: “Finance, Manpower, and the Rise of Rome”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California, Berkeley, 2015
- Thiel, J. H.: **De Rol der Persoonlijkheid in de Geschiedenis der Romeinsche Republiek**, Groningen, 1930.
- Tresidder, Warren: “A Borrowing from the Antique in Giovanni Bellini’s ‘Continence of Scipio’”, **The Burlington Magazine**, 134/1075, 1992, s. 660-662.
- Tozan, Murat: **Roma’nın Anadolu’da Egemenlik Politikası Kentler ve Bağımlı Krallıklar (İ.Ö. 133 – İ.Ö 89)**, İstanbul, 2016.
- Tozan, Murat: “Aristonikos Ayaklanması Hakkında Son Zamanlarda Yayınlanan Belgeler ve Çeşitli Görüşler”, **Uluslararası Bergama Sempozyumu**, C.1, İzmir, 2011, s. 158-178.
- Too, Yun Lee: **The Idea of the Library in the Ancient World**, New York, 2010.
- Özsağlam-Mutlu, Zeynep: **Marius’un Ordu Reformu Öncesi ve Sonrasında Legio’nun Kuruluş ve Muharebe Düzeni**, İstanbul, 2014.

- Volpe, Rita- Pacetti, Francesco- Bartoloni,
Valeria- Santucci, Simone: “Sepolcro degli Scipioni. Indagini nell'area archeologica (2008, 2010-2011)”, **Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma**, C. 115, 2014, s. 175-191.
- Van Sickle, John: “The Elogia of the Cornelii Scipiones and Origin of Epigram at Rome”, **AJPhil.**, 108/1, 1987, s. 41-55.
- Varhelyi, Zsuzsanna: “Political Murder and Sacrifice from Roman Republic to Empire”, **Ancient Mediterranean Sacrifice**, ed. Jennifer Wright Knust and Zsuzsanna Varhelyi, New York, Oxford University Press, 2011, s. 125-141.
- Vogel- Weidemann, Ursula: “Carthago Delanda Est: *Aitia and Prophasis*”, **AC**, C. 32, 1989, s. 79-95.
- Walbank, F. W.: “Political Morality and the Friends of Scipio”, **JRS**, 55/1-2, s. 1-16.
- Walbank, F. W.: “The Scipionic Legend”, **PCPS**, S. 13, 1967, s. 54-69.
- Wheeler, Everett L.: “Sapiens” and Stratagems: The Neglected Meaning of a “Cognomen”, **Hist.**, 37/2, 1988, s. 166-195.
- William Smith (ed.), **Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology**, C.3, London, 1849.
- Wiseman, P.: “Caesar, Pompey and Rome, 59-56 B.C.”, **CAH**, 9, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 368-423.

Worthington, Ian:

“The Death of Scipio Aemilianus”, **Hermes**,
C. 117, S. 2, 1989, s. 253-256.

Yörükhan, Turan:

Yunan Mitolojisiinde Aşk, Ankara, 2000.

Zetzel, J.E.G.:

“Cicero and the Scipionic Circle”, **Harv.**
Stud., C. 76, 1972, s. 173-179.

EKLER

1. Scipio'ların Mezar Yazıtları*

1. (CIL I² 6-7; Etcheto, 2012): L. Cornelius Scipio Barbatus (298 yılı konsülü)

Başlık

[L(ucios) Corneli]o(s) Cn(ei) f(ilius) Scipio

Lucius Cornelius Scipio, Gnaeus'un oğlu.

Yazıt

Cornelius Lucius Scipio Barbatus - Gnaivod patre | prognatus, fortis uir sapiensque – quovius forma uirtutei parisuma | fuit, - consol, censor, aidilis quei fuit apud uos – Taurasia(m), Cisauna(m) | Samnio cepit, subigit omne(m) Loucana(m) opsidesque abdoucit.

“Lucius Cornelius Scipio Barbatus, babası Gnaeus'un evladı, cesur ve akıllı bir adam, görünüşü gücüne emsaldır. Sizlerin arasında konsül, *censor* ve *aedilis* idi. Taurasia ve Cisauna'yı Samnium'dan aldı, Lucania'nın tamamına boyun eğdirdi ve rehineleri aldı.”

* Bu bölümdeki mezar yazıtı resimlerinden Scipio Barbatus'un lahiti için Epigraphik-Datebank Clauss/Slaby (db.edcs.eu), geri kalan resimler için Henri Etcheto, **Les Scipions Famille et pouvoir à Rome à l'époque républicaine**, Bordeaux, Ausonius Éditions, 2012'den faydalanılmıştır.

2. (CIL 12 8-9; Etcheto, 2012): L. Cornelius Scipio (259 yılı konsülü)

Başlık

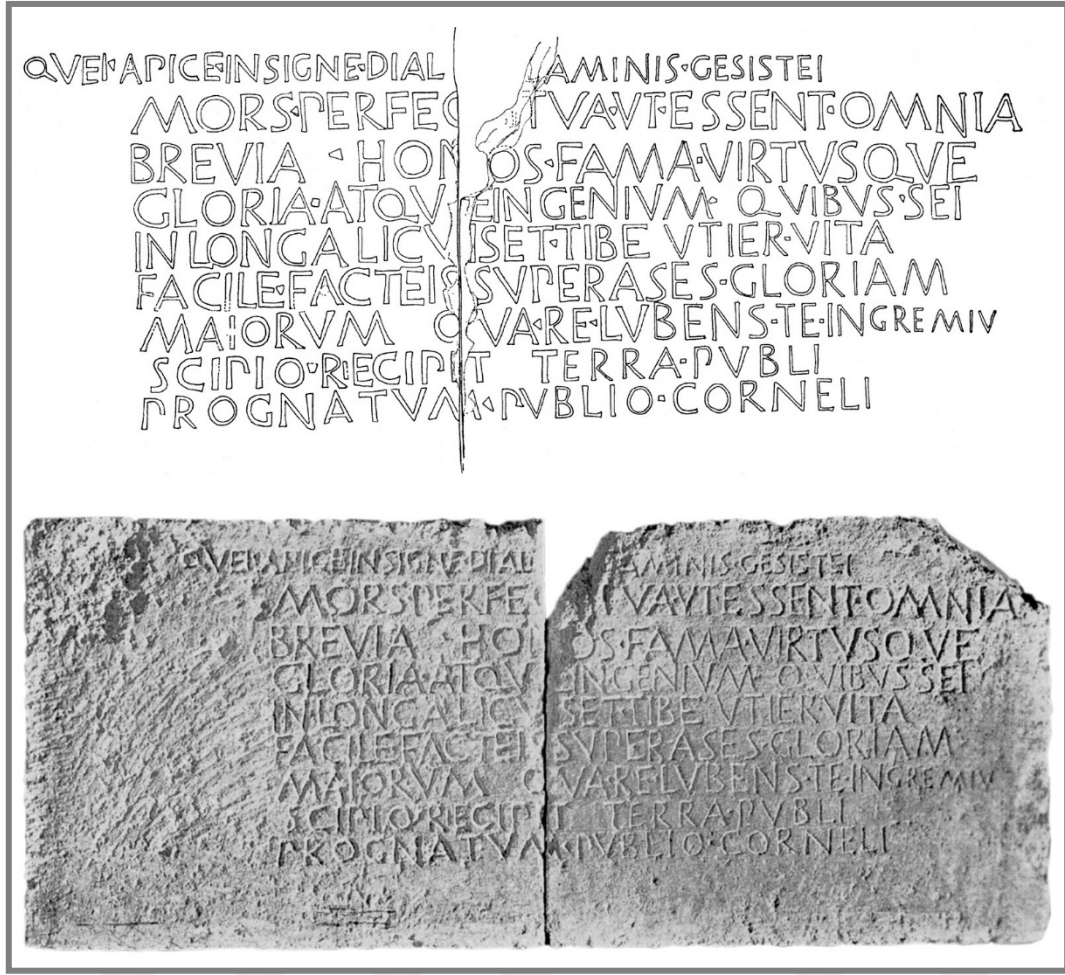
[L(ucios)] Cornelio(s) L(ucii) f(ilius) Scipio | aidiles, cosol, cesor.

Lucius Cornelius Scipio, Lucius'un oğlu, aedilis, konsül, censor.

Yazıt

Honc oino(m) ploirume cosentiont R[omani] | duonoro(m) optumo(m) fuise uiro(m) | Luciom Scipione(m), filios Barbatı | consol, censor, aidilis hic fuet a[pud uos] | Hec cepit Corsica(m) Aleria(m) que urbe(m) | dedet Tempestatebus aide(m) mereto[d].

“Bu adam Lucius Scipio, çoğu kişinin kabul ettiği gibi, Roma’daki bütün iyi adamların en iyisiydi. Barbatus’un oğlu, sizlerin aranızda aedilis, konsül ve censor idi. Bir şehir olarak Korsika’yı, Aleria’yı ele geçiren oydu. Fırtına (Tempestates) Tanrıçalarına layıkıyla bir tapınak hediye etti.”

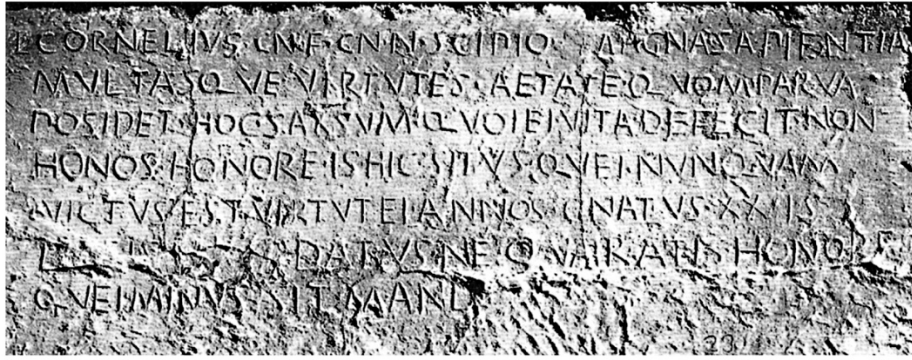
3. (CIL I² 10; Etcheto, 2012): P. Cornelius Scipio (*flamen dialis*)

Yazıt

Quei apice insigne Dial[is flaminis gesistei | Mors perfec[it] tua ut essent omnia | breuia, honos, fama, uirtusque | gloria atque ingenium. Quibus sei | in longa licuisset tibe utier uita | facile facteis superases gloriam | maiorum. Qua re lubens te in gremiu | Scipio, recipit terra, Publi | prognatum Publio, Corneli.

“İuppiter’in *flamen dialis*inin onurlu *apex*ini giyen sen, Ölüm, senin tüm erdemlerinin, onurunun iyi bilginin ve cesaretinin, şanının ve yeteneklerinin kısa ömürlü olmasına neden oldu. Eğer sana daha uzun yaşama şansı verilseydi, atalarının şanını eylemlerinle kolayca aşabilirdin. Publius’un oğlu olan Publius Cornelius Scipio, bu yüzden yeryüzü seni kendi bağrına isteyerek aldı.”

L·CORNELIVS·CN·F·CN·N·SCIPIO· MAGNASAPIENTIA
MVLTA SOLVE·VIRTUTES·AETATE·Q·VOM·PARVA
POSIDET·HOC·SAX·SUM·Q·VOIE·VITA·DEFECIT·NON
HONOS·HONORE·IS·HIC·SIT·VS·Q·VEI·NVN·Q·VAM
VICTVS·EST·VIRTUTEI·ANNOS·GNAT·VS·XX·IS
DAT·VS·NE·Q·VAIRATIS·HONORE
Q·VEI·MINVS·SIT·MAND

4. (CIL 12 11; Etcheto, 2012): L. Cornelius Scipio

Yazıt

L(ucius) Cornelius Cn(ei) f(ilius) Cn(ei) n(epos) Scipio. Magna(m) sapientia(m) | multasque uirtutes
aetate quom parua | posidet hoc saxsum. Quoiei uita defecit non | honos honore, is hic situs, quei
nunquam | uictus est uirtutei. Annos gnatus XX is | l[oc]eis m[an]datus. Ne quairatis honore(m) | quei
minus sit mand[atus].

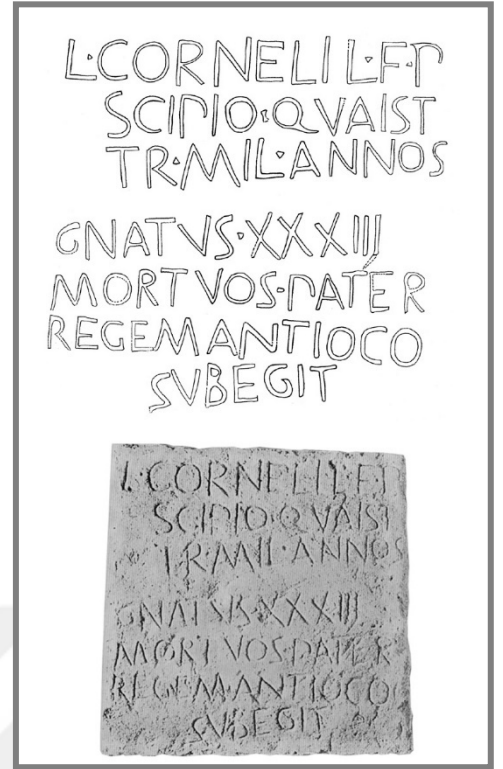
“Lucius Cornelius Scipio, Gnaeus’un oğlu, Gnaeus’un torunu. Bu taş, kısa bir hayata karşın büyük bilgeliğe ve birçok erdeme ev sahipliği yapmaktadır. Burada yaşamında onurdan değil, bir kariyerden yoksun biri yatmaktadır, çünkü o asla erdemde geçilmedi. Buraya yirmi yaşındayken çağrıldı. Bu yüzden görevleri için bakmayın, en azını yapmadı.”

5. (CIL P 12; Etcheto, 2012): L. Cornelius Scipio (167 yılı
questoru)

Yazıt

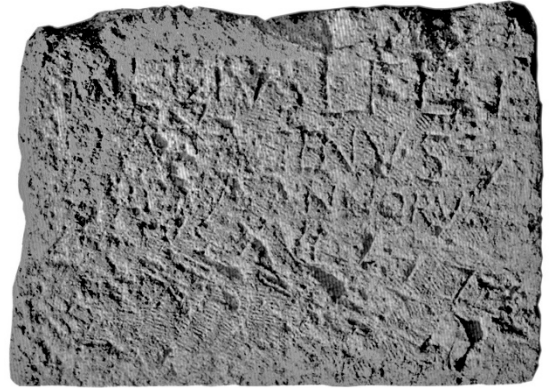
*L(ucius) Corneli(us) L(ucii) f(ilius) P(ublui) [n(epos)] | Scipio
quaist(or) | tr(ibunus) mil(itum) annos | gnatus XXXIII | mortuos.
Pater | regem Antioco(m) | subegit.*

“Lucius Cornelius Scipio, Lucius’un oğlu, Publius’un torunu,
quaestor, tribunus militum. Otuz üç yaşında öldü. Babası Kral
Antiochos’u yendi.”

6. (CIL P 13; Etcheto, 2012): L. Cornelius Scipio Asiagenus
Comatus

----LIUS LF LN
----IO ASIAGENUS
COMATUS ANNORU
GNATUS XVI

Yazıt

[-- Co]rnelius L(ucii) f(ilius) L(ucii) n(epos) | [Scip]io Asiagenus | Comatus annoru(m) | gnatus XVI -
- -

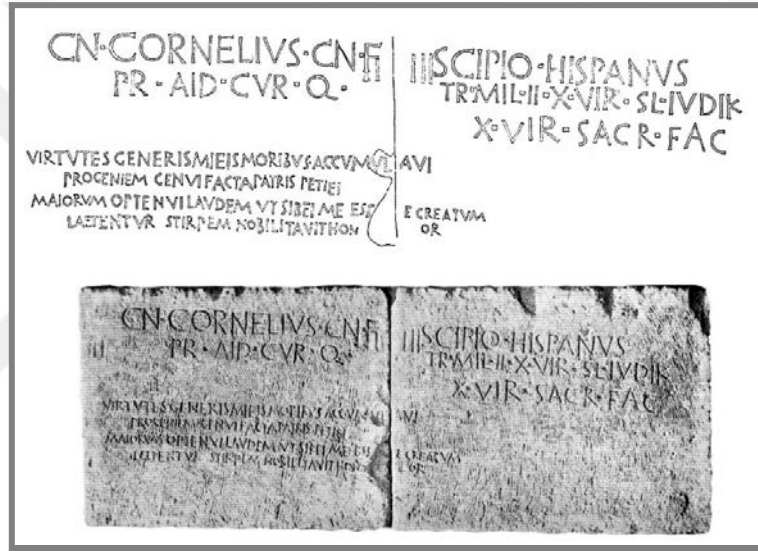
“? Cornelius Scipio Asiagenus Comatus, Lucius’un oğlu, Lucius’un torunu, 16 yaşında öldü...”

7. (CIL I² 14; Etcheto, 2012): İkinci yüzyıldaki bir Scipio'nun karısı

Yazıt

[-----]is | [-----Sc]ipionem | [----- cum qu]o adueixei.

“...Scipio... birlikte yaşadığım.”

8. (CIL I² 15; Etcheto, 2012): Gn. Scipio Hispanus (139 yılı praetoru)

Yazıt

Cn(eus) Cornelius Cn(ei) f(ilius) Scipio Hispanus | pr(aetor), aid(ilis) cur(ulis), q(uastor), tr(ibunus) mil(itum) (bis), (decem)uir sl(itibus) iudik(andis), (decem)uir sacr(is) fac(iundis).

Virtutes generis mieis moribus accumulaui | progeniem genui, facta patris petiei | maiorum optenui laudem ut sibi me esse creatum | laetentur, stirpem nobilitauit honor.

“Gnaeus Cornelius Scipio Hispanus, Gnaeus’un oğlu, praetor, aediles curules, quaestor, iki kez tribinus militum, decemviri stlitibus iudicandis üyesi, decemviri sacris faciundis üyesi.

Ahlâkım ile klanımın erdemlerini birleştirdim. Aile babası oldum. Babamın eylemlerine uymaya çalıştım. Beni meydana getirmekten mutlu olan atalarımın övgülerini aldım. Kariyerim soyumun asaletini artırdı.”

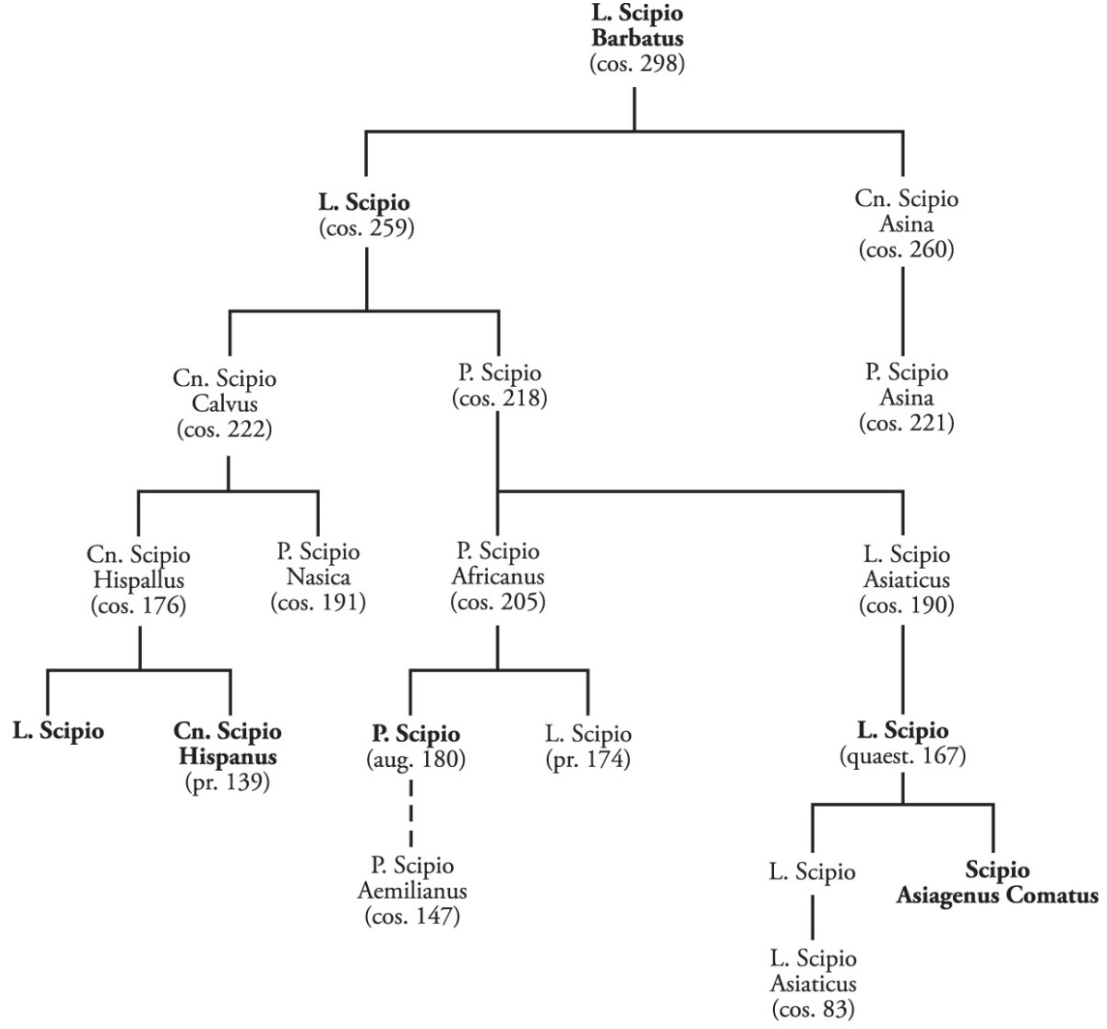
9. (CIL I² 16; Etcheto, 2012): Paulla Cornelia

Yazıt

[P]aulla Cornelia Cn(ei) f(ilia) Hispalli (uxor).

“Paulla Cornelia, Gnaeus’un kızı, Hispallus’un karısı.”

2. Scipio'ların Soy Ağacı*

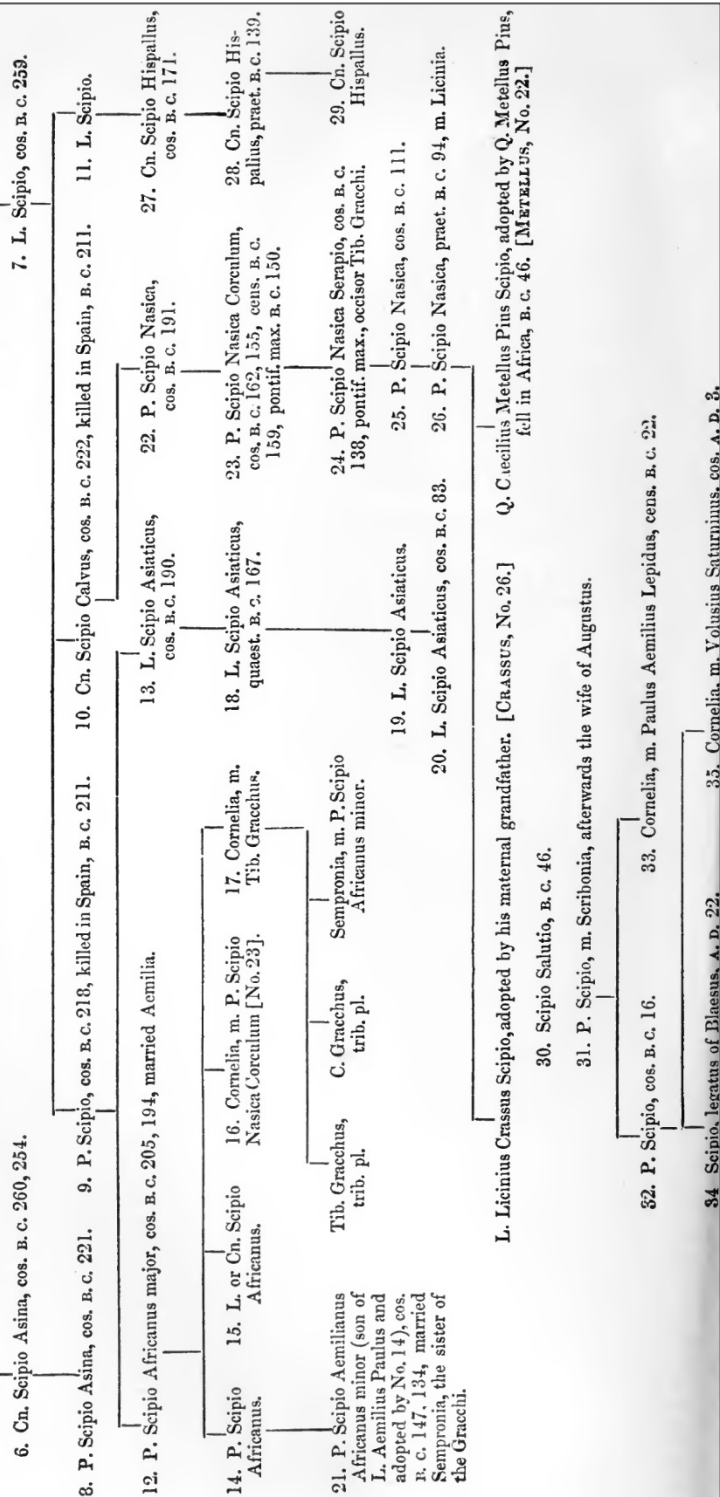

Scipio ailesinin sadece önemli üyelerinden oluşan bir soy ağacı, Scipio'ların aile mezarlığında gömülü olanlar koyu renk ile gösterilmiştir.

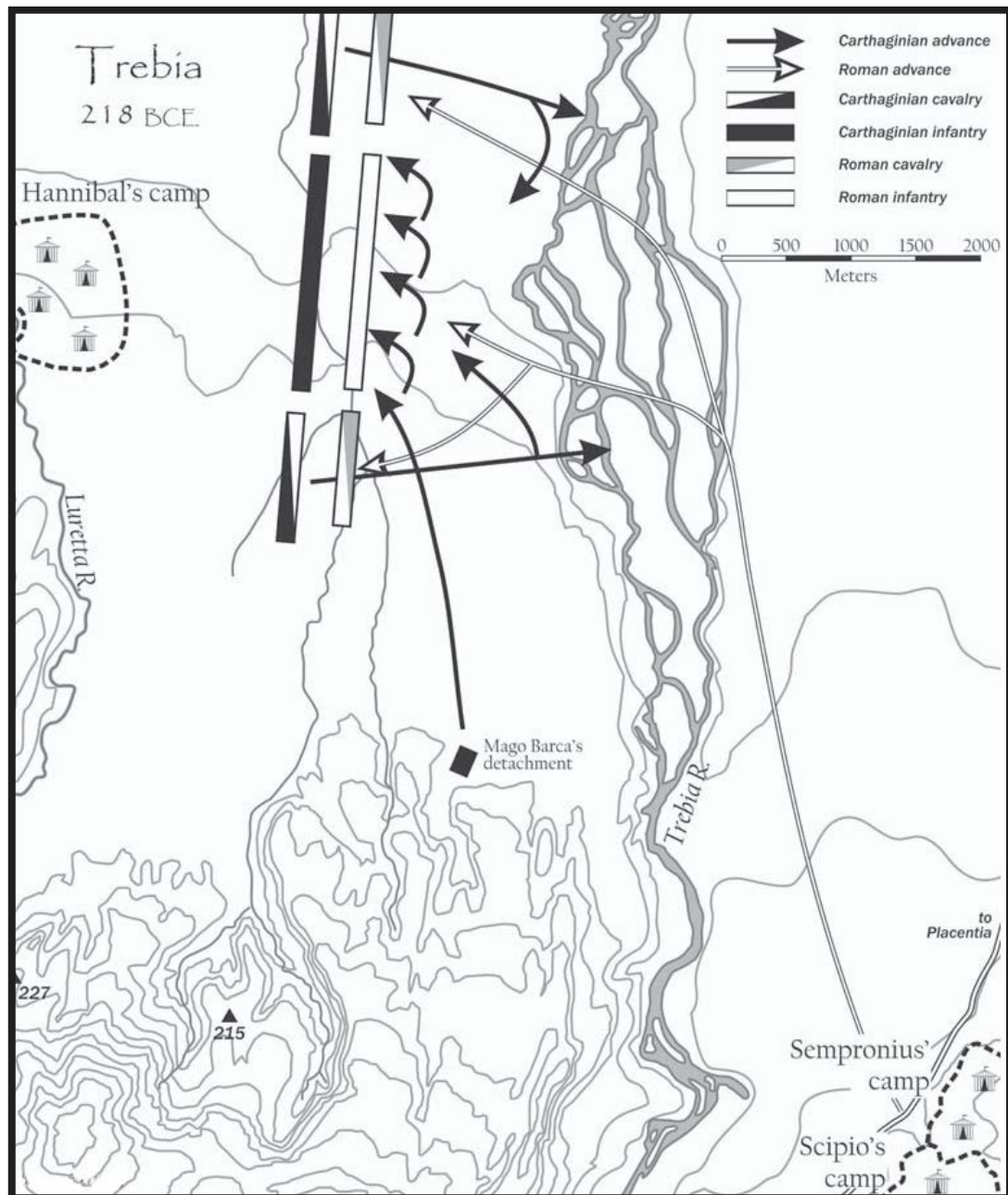
* Bu bölümde kullanılan ilk resim Karl-J. Hölkesskamp'ın **Reconstructing the Roman Republic** adlı eserinden; ikinci resim ise **Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology**'den alınmıştır.

STEMMA SCIPIONUM.

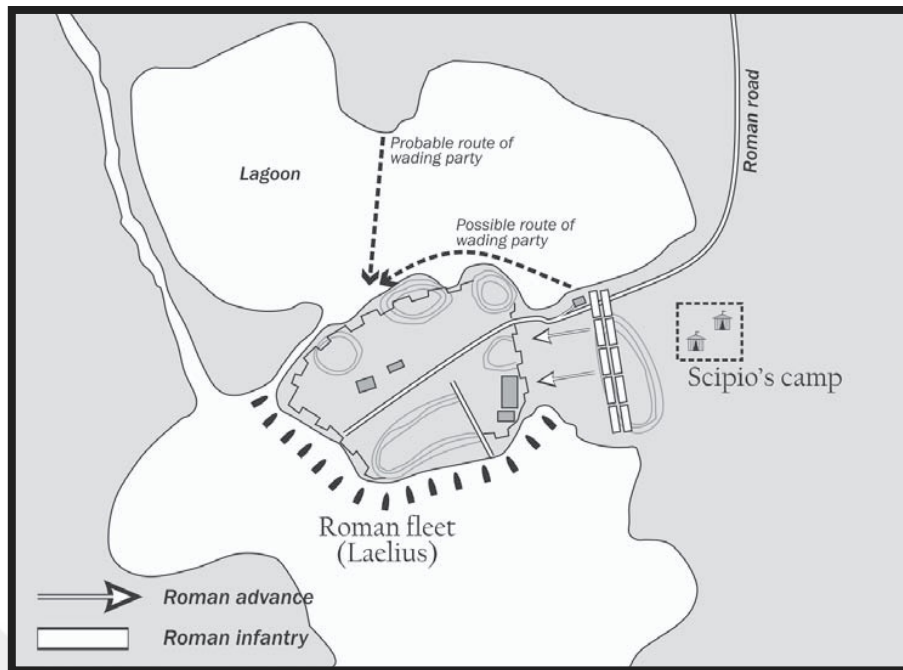
1. P. Cornelius Scipio, tr. mil. B. C. 395, 394.
2. P. Scipio, cur. aed. B. C. 366.
3. L. Scipio, cos. B. C. 350.
4. P. Scipio Barbatus, cos. B. C. 328, dict. B. C. 306.
5. L. Scipio Barbatus, cos. B. C. 298.

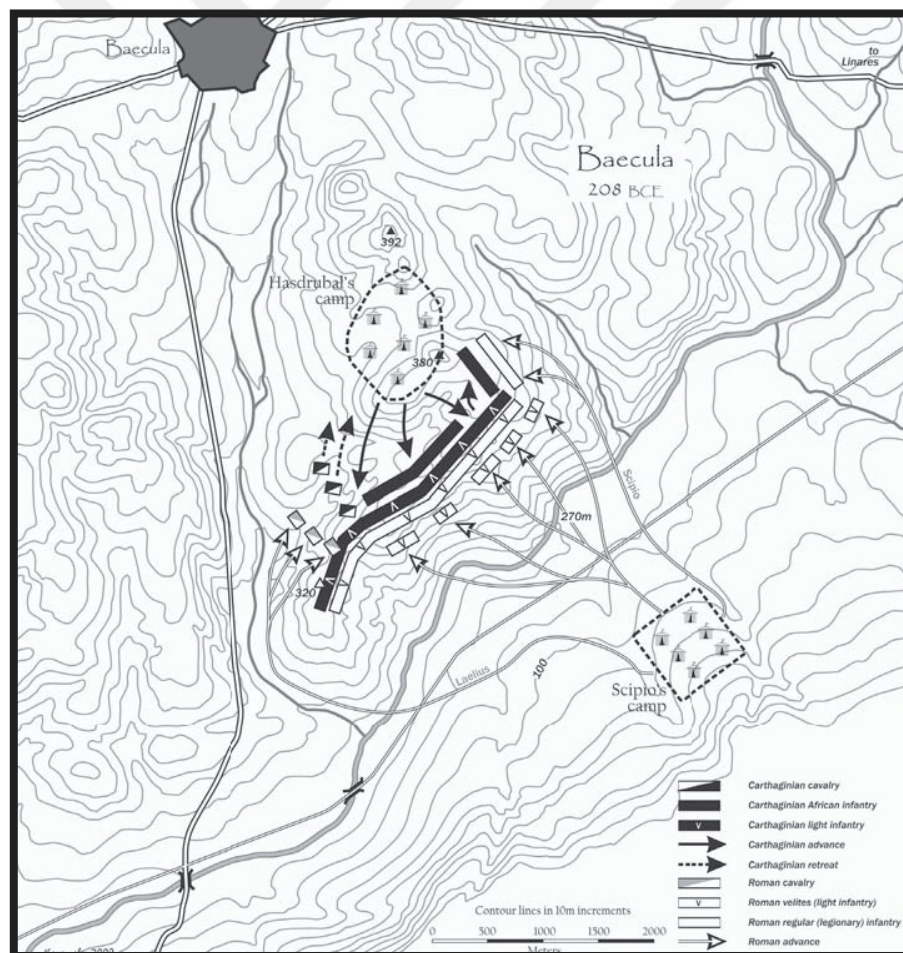
3. Resimler

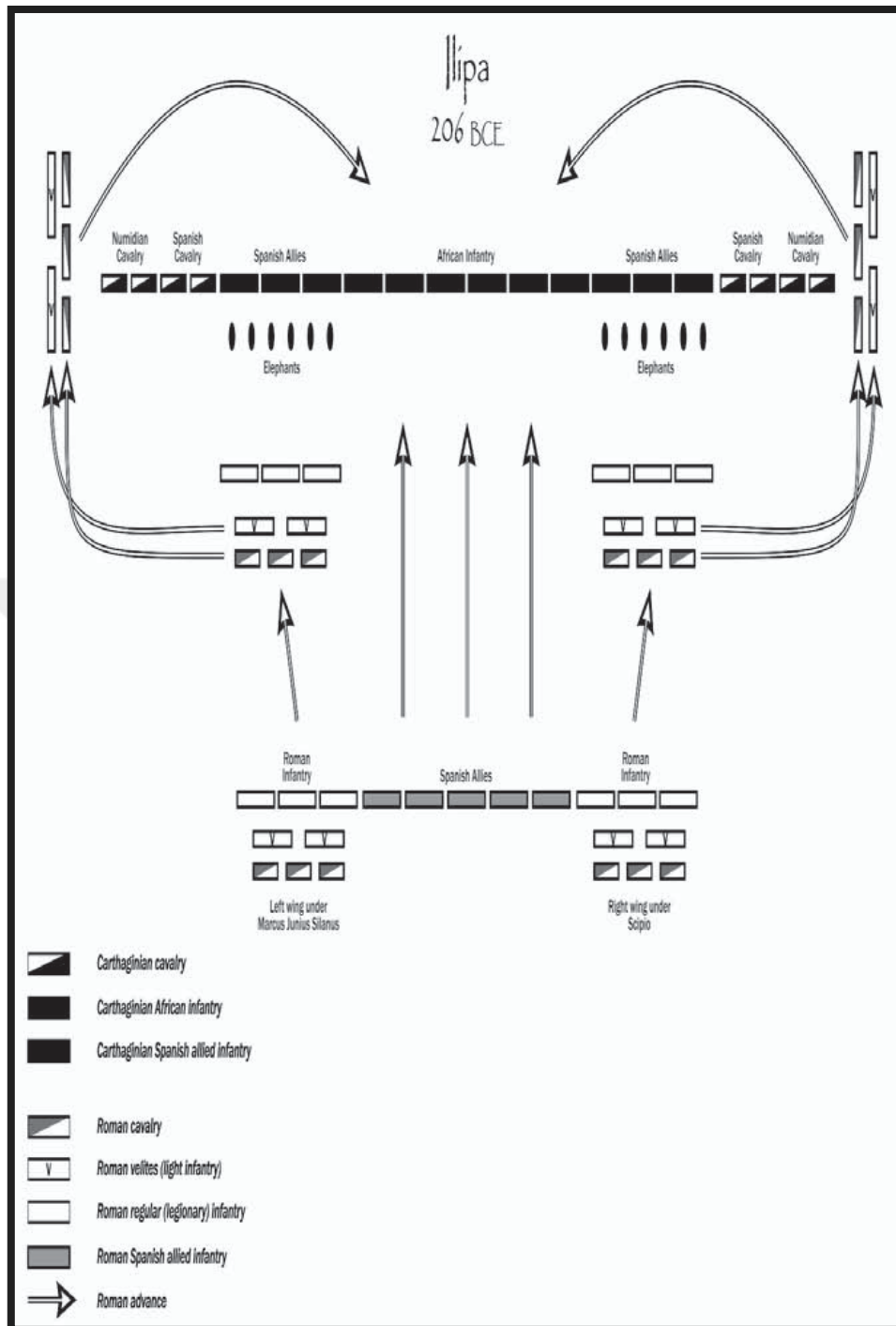
Resim 1

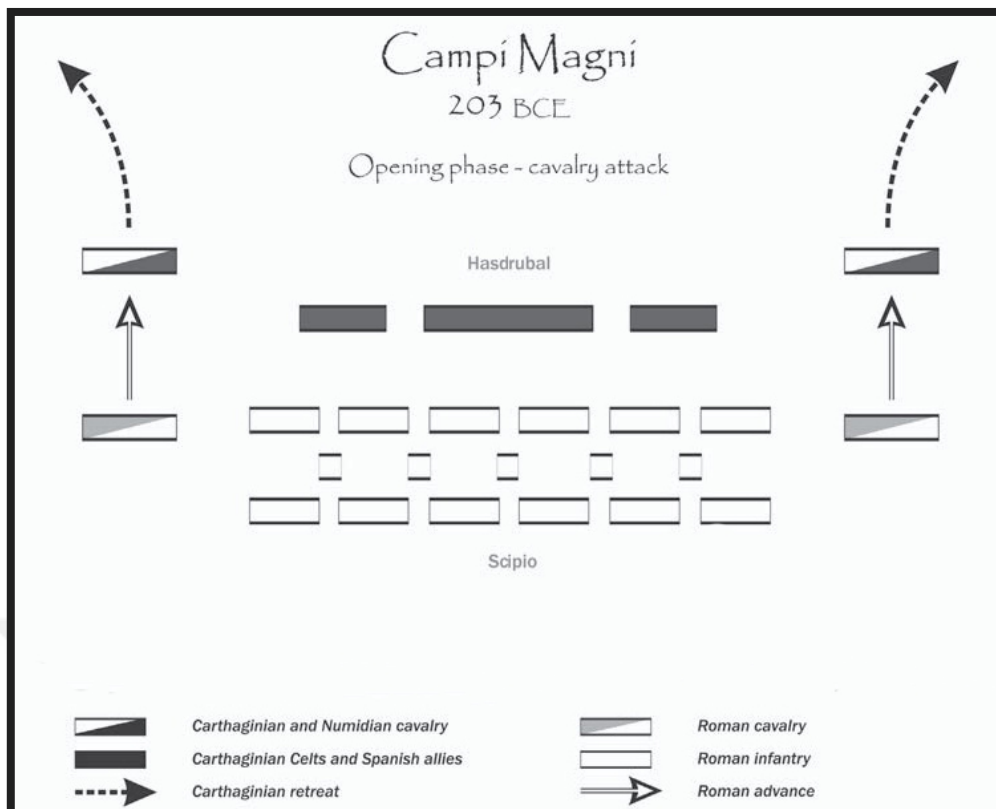
Resim 2

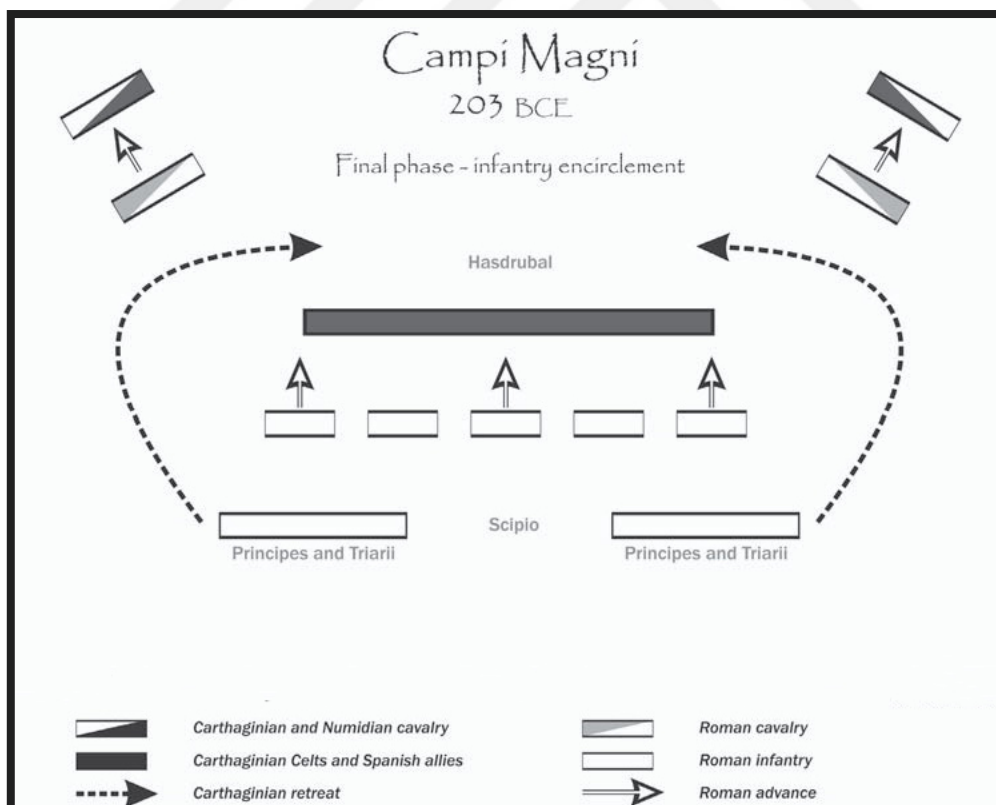
Resim 3

Resim 4

Resim 5

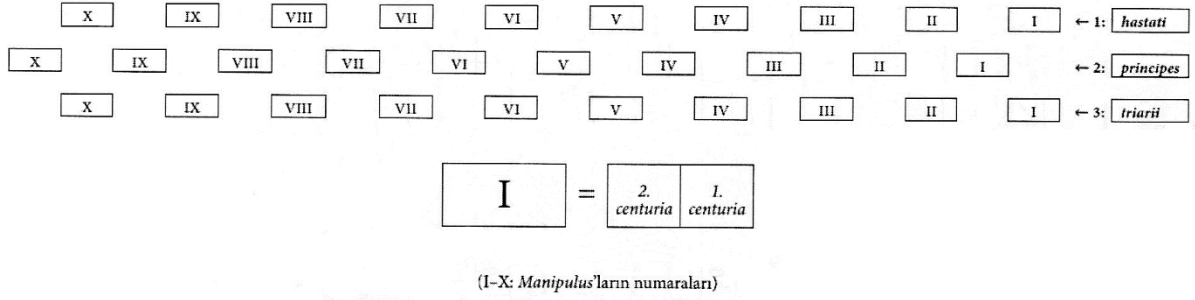

Resim 6

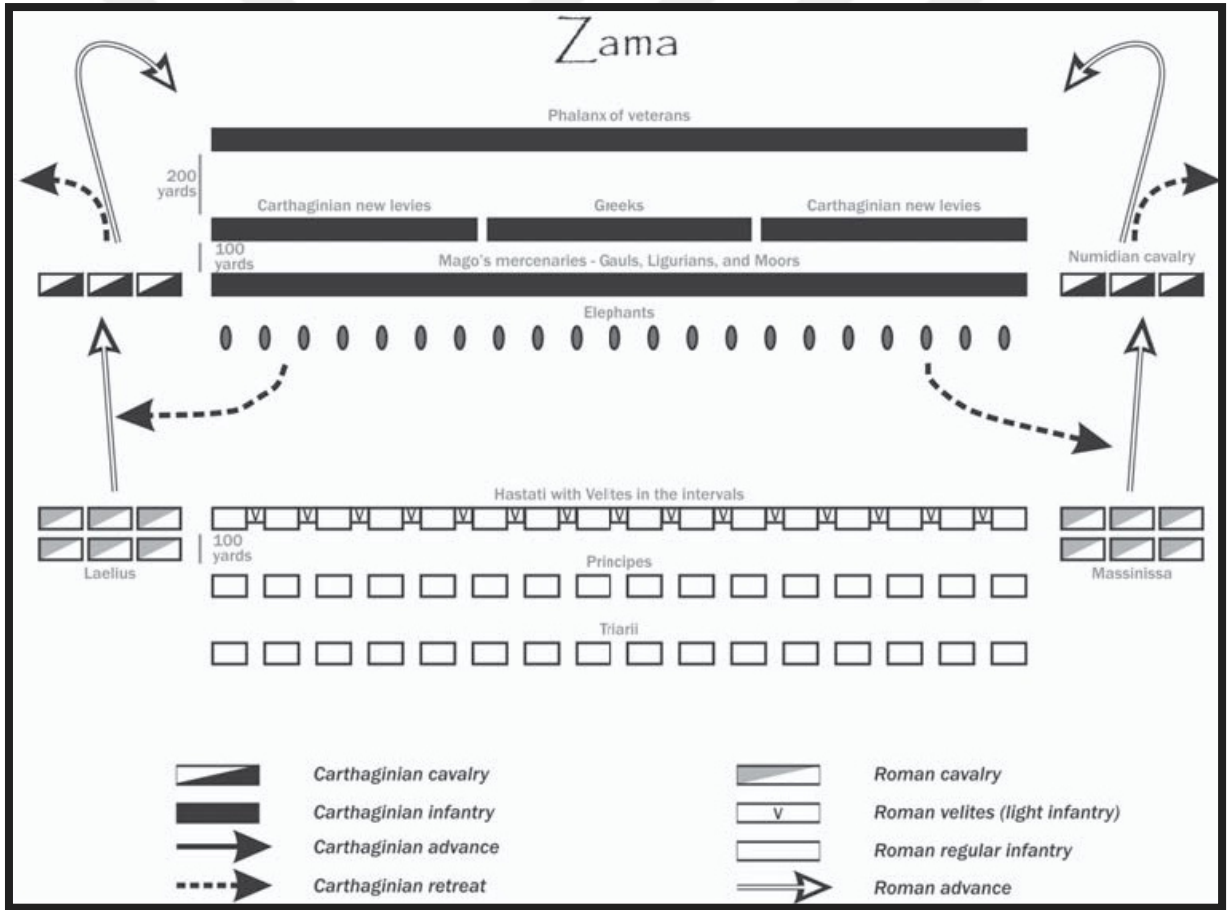

Resim 7

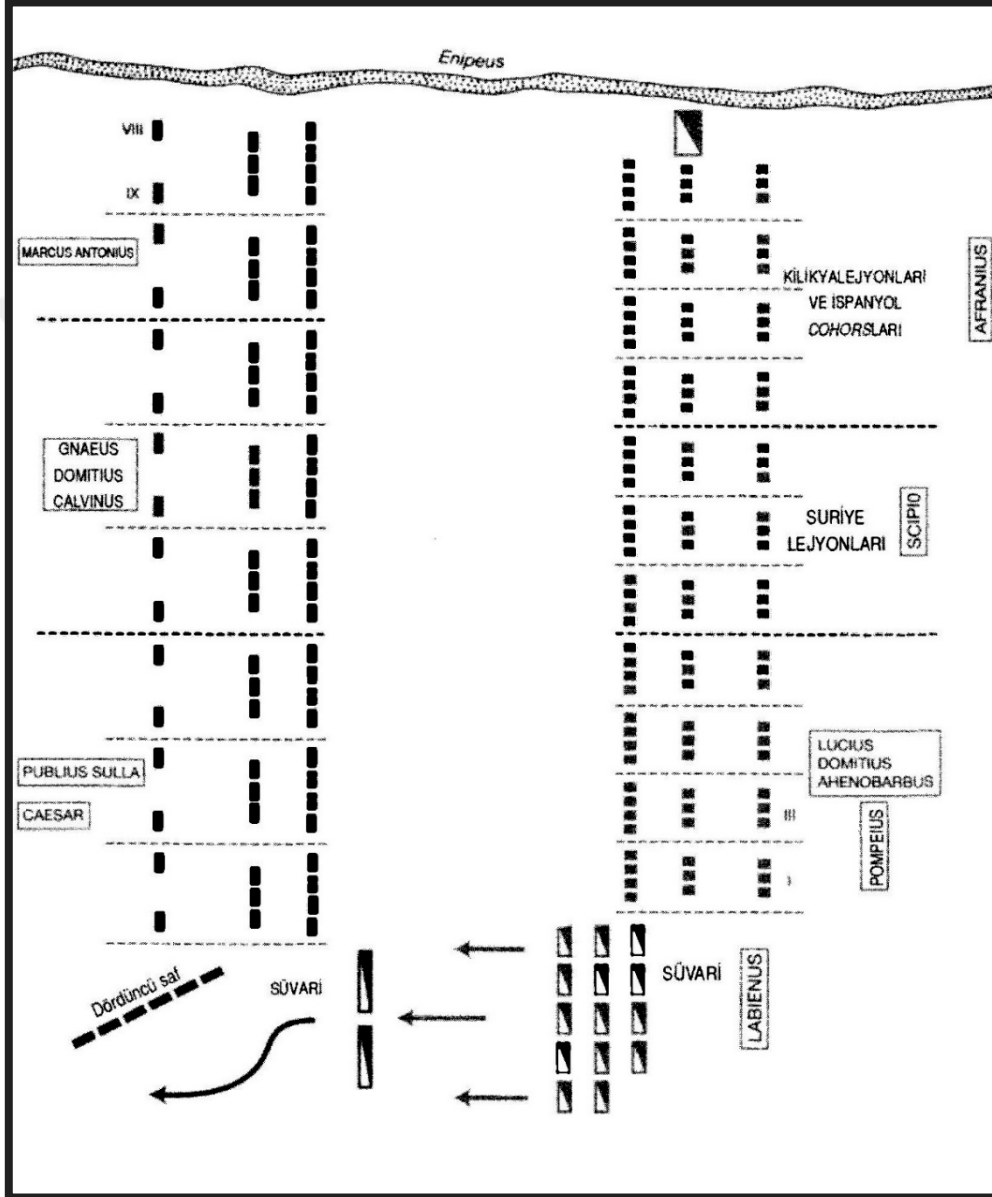
Manipulus Taktiği Zamanında *Legio*'nun Muharebe Düzeni (İ.Ö. 3. ve 2. Yüzyıllar)

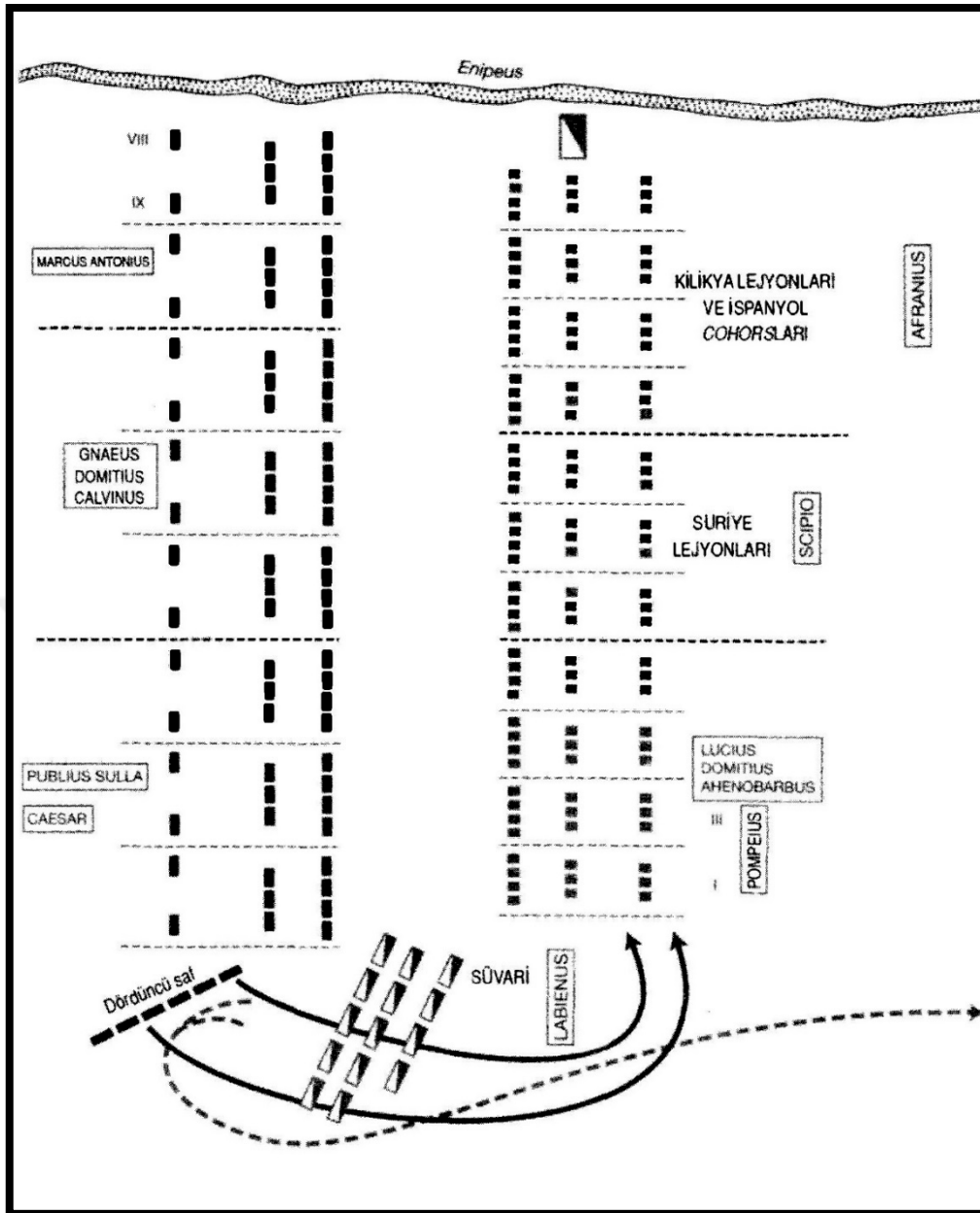
Resim 8

Resim 9

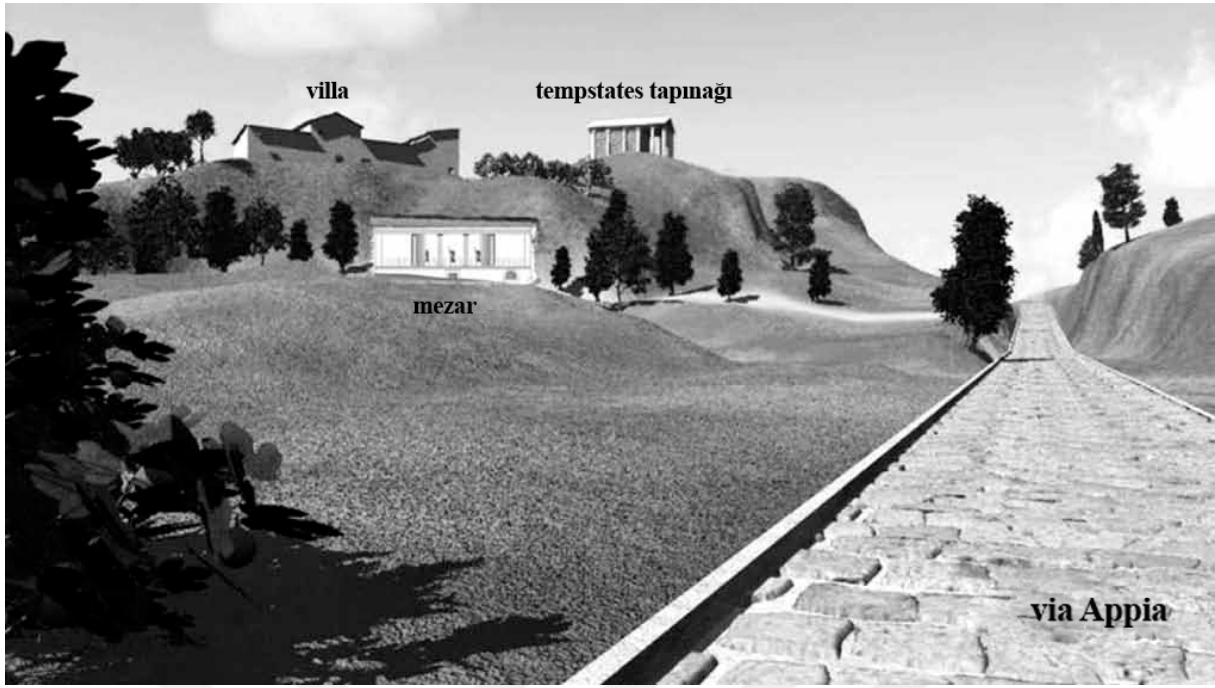
Resim 10

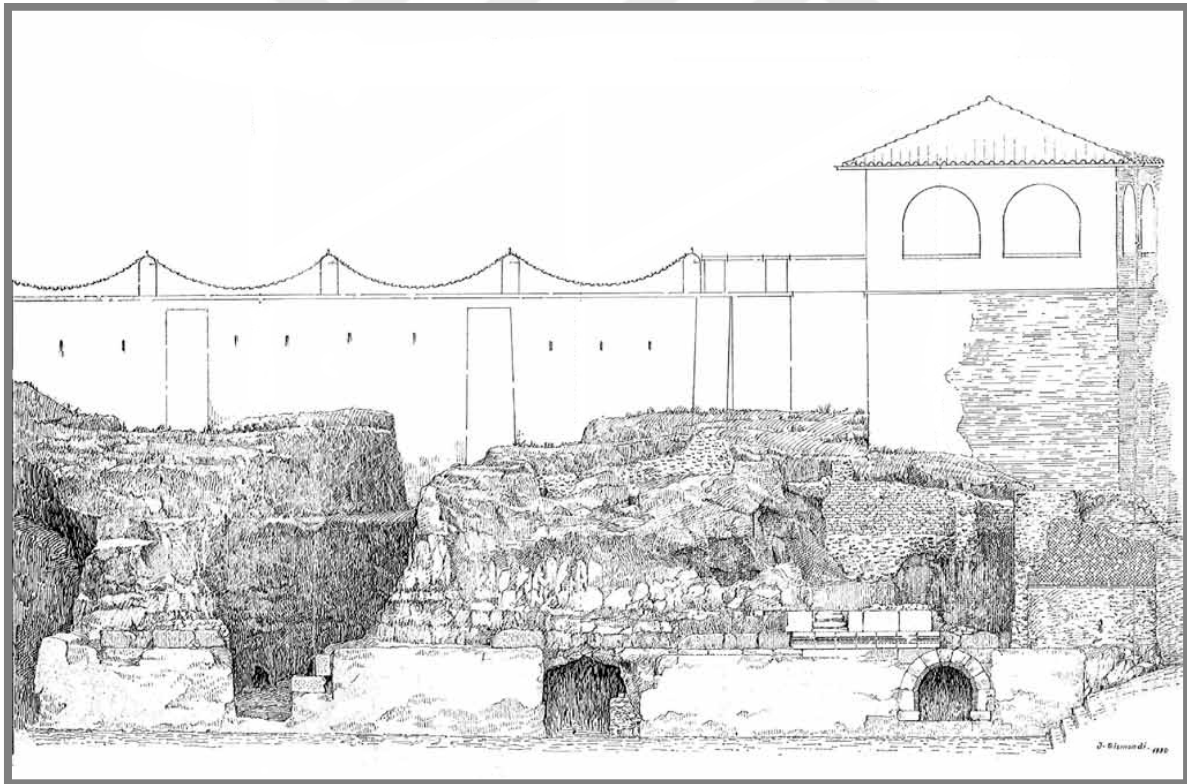
Resim 11

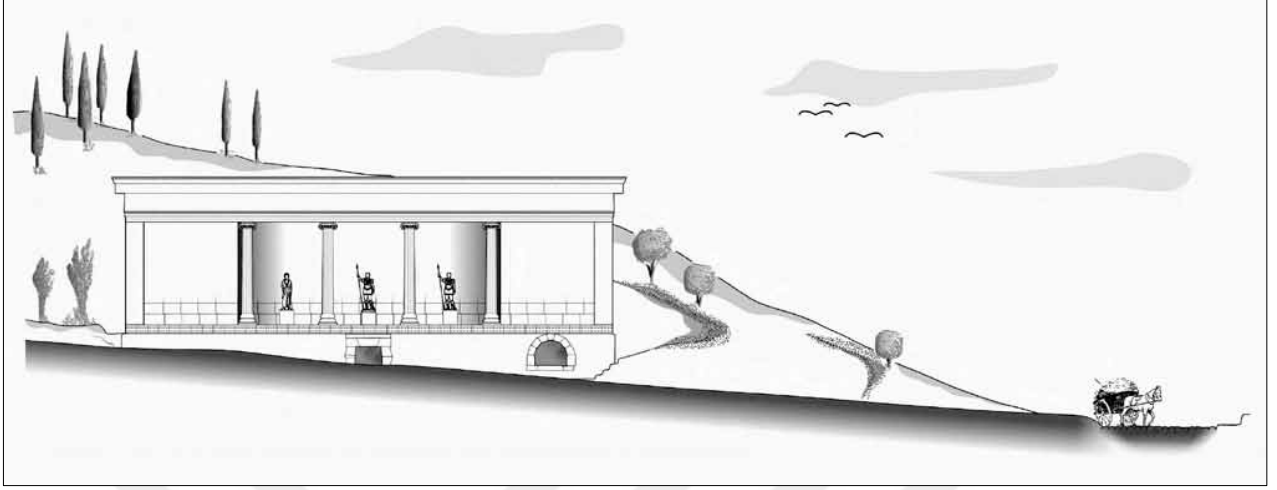
Resim 12

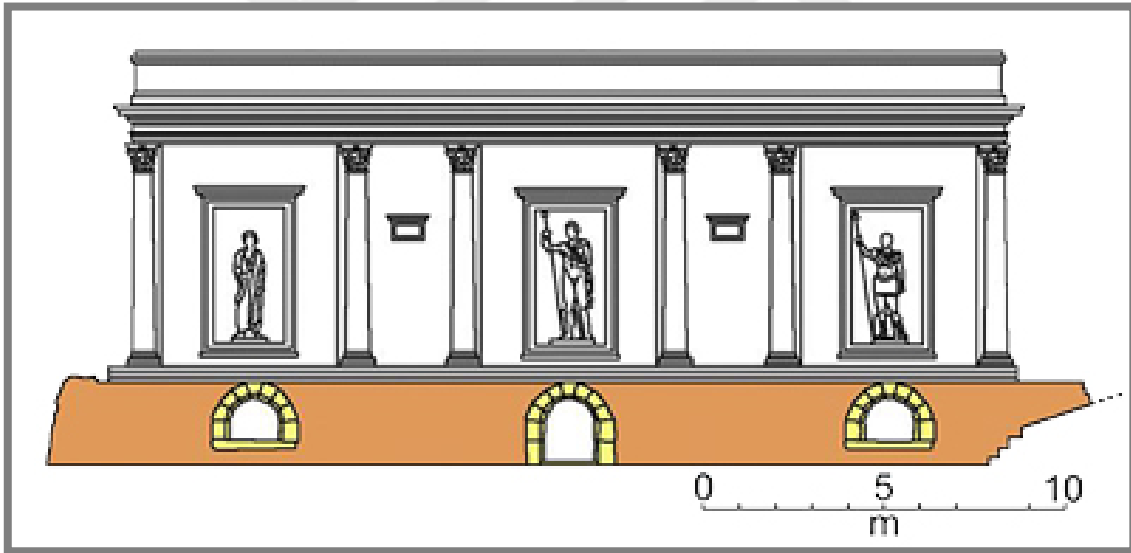
Resim 13

Resim 14

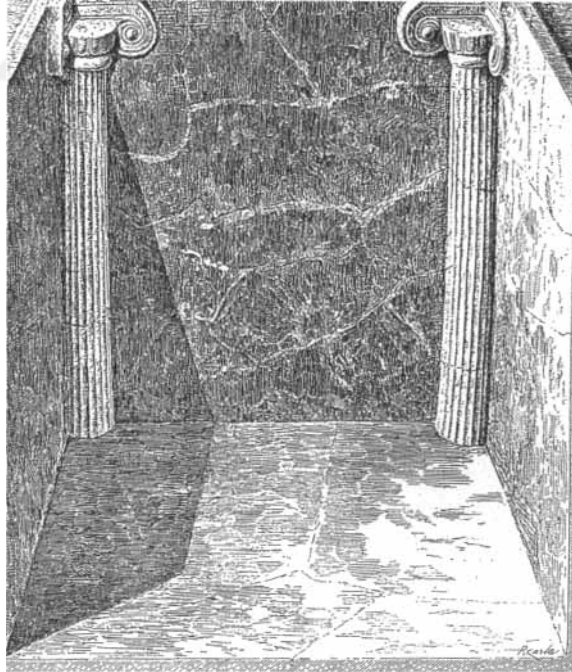
Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20